

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARININ
EĞİTİM DEĞERLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Recep SALAR

Malatya- 2011

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARININ
EĞİTİM DEĞERLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Recep SALAR

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ramazan ÇİFTLİKÇİ

Malatya- 2011

KABUL VE ONAY SAYFASI

T.C.

İnönü Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı

Türkçe Öğretmenliği Bilim Dalı

Recep SALAR tarafından hazırlanan "Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Eğitim Değerleri" başlıklı bu çalışma, 15.06.2011 tarihinde yapılan sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı Soyadı	İmza
Başkan	: Prof. Dr. Songül Taş	
Üye (Tez Danışmanı)	: Yrd. Doç. Dr. Ramazan Çiftlikçi	
Üye	: Prof. Dr. Songül Taş	
Üye	: Yrd. Doç. Dr. İlhan Erdem	
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Nesrin Sis (Yedek Üye)	

ONAY

...../...../2011

Prof.Dr.Sebahattin ARIBAŞ
Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Yrd. Doç. Dr. Ramazan ÇİFTLİKÇİ'nin danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarının Eğitim Değerleri Açısından İncelenmesi** başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Recep SALAR

ÖN SÖZ

Güzel sanatların bir kolu olan edebiyat, duygu ve düşüncelerin söz ya da yazıyla estetik bir form ve anlatım çerçevesinde ifade edilmesidir. Edebiyatın en yaygın türlerinden biri olan roman ise bu duygu ve düşüncelerden oluşmuş itibarî/kurmaca bir dünyadır. Romancı, oluşturduğu bu kurmaca dünyayla okuyucuya farklı deneyimler kazandırır, yeni duygular tattırır.

Romancı, romanlarıyla çoğu zaman gerçek hayatla paralel akan yeni bir dünya oluşturur. Oluşturulan bu dünyadaki kahramanların bir kısmıyla her gün sokakta, evde, okulda karşılaşırız. Romandaki kahramanlar kimi zaman Feride gibi gerçek insanların da önüne geçerek zihnimizde daha kalıcı, daha inandırıcı olurlar. Feride, birçok gerçek insandan daha gerçek bir şekilde hayatımızda varlığını sürdürür. Birçok insanın Feride'yi kendine örnek alması, onunla üzülüp onunla sevinmesi, onun yanlışlarından ders çıkarması Reşat Nuri'nin roman kahramanı oluşturmadaki başarısını gösterir.

Büyük bir imparatorluğun son dönemlerinde yaşaması, imparatorluktan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş dönemine yakından tanıklık etmesi, on dokuz roman yazması; Anadolu'yu, Anadolu insanını yakından tanıması, sosyal yaşamını ve değerlerini bilmesi, Reşat Nuri'nin eserlerini incelememizdeki temel sebeplerdendir.

Bu çalışmada Reşat Nuri'nin romanları eğitim değerleri açısından incelenmiştir. Çalışmanın amacı eğitim değerlerinin tespiti olduğu için Reşat Nuri'nin romanları tema, zaman, mekân, şahıs kadrosu, bakış açısı ve anlatıcı açısından incelenirken fazla ayrıntıya girilmemiştir.

Tezin hazırlanmasında büyük bir sabır ve özveriyle bana yardımcı olan tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ramazan Çiftlikçi'ye, ders aşamasında bilgilerinden faydalandığım Prof. Dr. Hasan Kavruk, Prof Dr. Songül Taş, Yrd. Doç. Dr. Namık Kemal Şahbaz, Yrd. Doç. Dr. Nesrin Sis ve Yrd. Doç. Dr. M. Akif Çeçen hocalarımıza teşekkürlerimi sunarım.

Recep SALAR

ÖZET

REŞAT NURİ GÜNTEKİN’İN ROMANLARININ EĞİTİM DEĞERLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

SALAR, Recep

Yüksek Lisans, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe Öğretmenliği Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ramazan ÇİFTLİKÇİ

Haziran-2011 xvi + 230 Sayfa

Bu araştırmada Reşat Nuri Güntekin’in romanlarının eğitim değerleri açısından incelenmesi konu edilmektedir. Çalışmada, Reşat Nuri Güntekin’in incelenen romanlarında “Fertlerde Gerçekleşmesi İstenilen Davranışlar”, “Sosyal Hayatla İlgili Telkinler”, “Yurt ve Millet Sevgisi” ve “Din Duygusu” ile ilgili telkinlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada betimsel tarama modeli ve doküman incelemesi teknikleri kullanılmıştır. Araştırmanın evreni Reşat Nuri Güntekin’in romanlarıdır. Reşat Nuri Güntekin’in 19 romanının eğitim değerleri açısından incelenmesi çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Çalışmanın bulgular kısmında Güntekin’in romanları yapı olarak incelenmiştir. Bu kısımda Güntekin’in romanları basım tarihlerine göre sıralanmıştır. Çalışmanın yorum kısmında, eserlerdeki değerler tespit edilerek sıklık derecelerine göre sıralanmıştır.

Güntekin’in romanlarında “Sosyal Hayatla İlgili Telkinler”in daha çok işlendiği görülmüştür. İncelenen romanlarda “Yardımseverlik”, “Sevgi ve Acıma”, “Okuma Sevgisi” en çok işlenen değerler olarak tespit edilmiştir.

Sonuç olarak hayatının büyük bir kısmını eēitim- ēretim hizmetlerinde geçirmiş, görevi gereēi Anadolu'yu baştanbaşa dolaşmış bir edebiyatçı olan Güntekin'in Anadolu insanının yaşam tarzını, deēerlerini, gelenek ve göreneklerini yakından tanımışı onun eserlerine de yansımıştır. Bu bakımdan Güntekin'in çalışmanın konusunu teşkil eden romanları eēitim açısından önemli bir yere sahiptir.

Anahtar S zc kler: Reşat Nuri Güntekin, Eēitim, Edebiyat, Deēer.

ABSTRACT

THE ANALYZİNG OF REŞAT NURİ GÜNTEKİN’S NOVELS İN TERMS OF EDUCATIONAL VALUE

SALAR, Recep

Master Thesis, İnönü University, Institute of Educational Sciences

Turkish Language Teaching Department

Advisor: Yrd. Doç. Dr. Ramazan ÇİFTLİKÇİ

June-2011 xvi + 230 pages

Analyzing of Reşat Nuri Güntekin’s novels in terms of educational values is the subject of this research. In this research, the aim is to determine the inculcations in Reşat Nuri Güntekin’s novels related to “Desired Behaviors For Individuals”, “Inculcations About Social Life”, “Love of Country and Nation” and “Sense of Religion”.

In this research, survey research model and document review techniques are used. The universe of this research is Reşat Nuri Güntekin’s novels. The analyzing of nineteen novels of Reşat Nuri Güntekin in terms of educational value is the sample of this research.

In the findings part, Reşat Nuri Güntekin’s novels are analyzed in terms of structure. In this part, his novels are listed by their published year. In comment part of the study, the values are identified and ordered according to their frequencies.

It was seen that “Inculcations About Social Life” were often used in Reşat Nuri Güntekin’s novels. In the analyzed novels, “Charity”, “Love and Compassion”, “Love of Reading” have been identified as the most used values.

As a result, spending most of his life in education services, traveling throughout Anatolia due to his duty had caused to know closely the Anatolian people’s life style, values, customs and traditions and these reflected his work. Therefore, Güntekin’s novels as subject of this study have a significant role on education.

Key words: Reşat Nuri Güntekin, Education, Literature, Value.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xvi
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi	2
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	2
1.5. Varsayımlar	2
1.6. Tanımlar	3
2. KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	5
2.1. Reşat Nuri Güntekin'in Yaşamı, Sanatı ve Eserleri	5
2.1.1. Yaşamı	5
2.1.2. Sanatı	6
2.1.3. Eserleri	10
2.1.3.1. Romanları	10
2.1.3.2. Hikâye Kitapları	12
2.1.3.3. Tiyatro Eserleri	12
2.1.3.4. Gezi Yazıları	12
2.1.3.5. Çeşitli Kitapları	12
2.1.3.6. Çeviri ve Uyarlamaları	13
2.2. Eğitim	13
2.3. Edebiyat	17
2.4. Değer	20
2.5. İlgili Araştırmalar	26
3. YÖNTEM.....	28
3.1. Araştırmanın Modeli	28
3.2. Evren ve Örneklem	28
3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi	28
4. BULGULAR VE YORUM.....	29

4.1.	Bulgular.....	29
4.1.1.	Çalığışu	29
4.1.1.1.	Tema.....	29
4.1.1.2.	Olay Örgüsü	29
4.1.1.3.	Zaman.....	32
4.1.1.4.	Mekân.....	33
4.1.1.5.	Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	34
4.1.1.6.	Şahıs Kadrosu.....	34
4.1.1.6.1.	Başkişi	34
4.1.1.6.2.	Norm Karakterler	35
4.1.1.6.3.	Kart Karakterler	35
4.1.1.6.4.	Fon Karakterler	35
4.1.2.	Gizli El	36
4.1.2.1.	Tema.....	36
4.1.2.2.	Olay Örgüsü	36
4.1.2.3.	Zaman.....	38
4.1.2.4.	Mekân.....	38
4.1.2.5.	Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	38
4.1.2.6.	Şahıs Kadrosu.....	39
4.1.2.6.1.	Başkişi	39
4.1.2.6.2.	Norm Karakterler	40
4.1.2.6.3.	Kart Karakterler	40
4.1.2.6.4.	Fon Karakterler	41
4.1.3.	Damga	41
4.1.3.1.	Tema.....	41
4.1.3.2.	Olay Örgüsü	41
4.1.3.3.	Zaman.....	42
4.1.3.4.	Mekân.....	43
4.1.3.5.	Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	43
4.1.3.6.	Şahıs Kadrosu.....	44
4.1.3.6.1.	Başkişi	44
4.1.3.6.2.	Norm Karakterler	44
4.1.3.6.3.	Kart Karakterler	45
4.1.3.6.4.	Fon Karakterler	45

4.1.4.	Dudaktan Kalbe.....	45
4.1.4.1.	Tema.....	45
4.1.4.2.	Olay Örgüsü	45
4.1.4.3.	Zaman.....	47
4.1.4.4.	Mekân.....	47
4.1.4.5.	Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	48
4.1.4.6.	Şahıs Kadrosu.....	48
4.1.4.6.1.	Başkişi.....	48
4.1.4.6.2.	Norm Karakterler	49
4.1.4.6.3.	Kart Karakterler	49
4.1.4.6.4.	Fon Karakterler	50
4.1.5.	Akşam Güneşi	50
4.1.5.1.	Tema.....	50
4.1.5.2.	Olay Örgüsü	50
4.1.5.3.	Zaman.....	51
4.1.5.4.	Mekân.....	52
4.1.5.5.	Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	52
4.1.5.6.	Şahıs Kadrosu.....	53
4.1.5.6.1.	Başkişi.....	53
4.1.5.6.2.	Norm Karakterler	53
4.1.5.6.3.	Kart Karakterler	53
4.1.5.6.4.	Fon Karakterler	53
4.1.6.	Bir Kadın Düşmanı	54
4.1.6.1.	Tema.....	54
4.1.6.2.	Olay Örgüsü	54
4.1.6.3.	Zaman.....	54
4.1.6.4.	Mekân.....	55
4.1.6.5.	Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	55
4.1.6.6.	Şahıs Kadrosu.....	55
4.1.6.6.1.	Başkişi.....	55
4.1.6.6.2.	Norm Karakterler	56
4.1.6.6.3.	Kart Karakterler	56
4.1.6.6.4.	Fon Karakterler	56
4.1.7.	Yeşil Gece	56

4.1.7.1.	Tema.....	57
4.1.7.2.	Olay Örgüsü	57
4.1.7.3.	Zaman.....	58
4.1.7.4.	Mekân.....	59
4.1.7.5.	Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	59
4.1.7.6.	Şahıs Kadrosu.....	59
4.1.7.6.1.	Başkişi	59
4.1.7.6.2.	Norm Karakterler	60
4.1.7.6.3.	Kart Karakterler	60
4.1.7.6.4.	Fon Karakterler	60
4.1.8.	Acımak	60
4.1.8.1.	Tema.....	60
4.1.8.2.	Olay Örgüsü	61
4.1.8.3.	Zaman.....	62
4.1.8.4.	Mekân.....	63
4.1.8.5.	Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	63
4.1.8.6.	Şahıs Kadrosu.....	64
4.1.8.6.1.	Başkişi	64
4.1.8.6.2.	Norm Karakterler	64
4.1.8.6.3.	Kart Karakterler	65
4.1.8.6.4.	Fon Karakterler	65
4.1.9.	Yaprak Dökümü	65
4.1.9.1.	Tema.....	65
4.1.9.2.	Olay Örgüsü	65
4.1.9.3.	Zaman.....	66
4.1.9.4.	Mekân.....	67
4.1.9.5.	Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	68
4.1.9.6.	Şahıs Kadrosu.....	68
4.1.9.6.1.	Başkişi	68
4.1.9.6.2.	Norm Karakterler	68
4.1.9.6.3.	Kart Karakterler	69
4.1.9.6.4.	Fon Karakterler	69
4.1.10.	Kızılıcık Dalları.....	69

4.1.10.1.	Tema.....	69
4.1.10.2.	Olay Örgüsü	70
4.1.10.3.	Zaman.....	71
4.1.10.4.	Mekân.....	72
4.1.10.5.	Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	72
4.1.10.6.	Şahıs Kadrosu.....	72
4.1.10.6.1.	Başkişi	72
4.1.10.6.2.	Norm Karakterler	73
4.1.10.6.3.	Kart Karakterler	74
4.1.10.6.4.	Fon Karakterler	74
4.1.11.	Gökyüzü	74
4.1.11.1.	Tema.....	74
4.1.11.2.	Olay Örgüsü	74
4.1.11.3.	Zaman.....	76
4.1.11.4.	Mekân.....	77
4.1.11.5.	Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	78
4.1.11.6.	Şahıs Kadrosu.....	78
4.1.11.6.1.	Başkişi	78
4.1.11.6.2.	Norm Karakterler	79
4.1.11.6.3.	Kart Karakterler	79
4.1.11.6.4.	Fon Karakterler	80
4.1.12.	Eski Hastalık	80
4.1.12.1.	Tema.....	80
4.1.12.2.	Olay Örgüsü	80
4.1.12.3.	Zaman.....	81
4.1.12.4.	Mekân.....	82
4.1.12.5.	Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	83
4.1.12.6.	Şahıs Kadrosu.....	84
4.1.12.6.1.	Başkişi	84
4.1.12.6.2.	Norm Karakterler	84
4.1.12.6.3.	Kart Karakterler	85
4.1.12.6.4.	Fon Karakterler	85
4.1.13.	Ateş Gecesi.....	85

4.1.13.1.	Tema.....	85
4.1.13.2.	Olay Örgüsü	85
4.1.13.3.	Zaman.....	87
4.1.13.4.	Mekân.....	87
4.1.13.5.	Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	88
4.1.13.6.	Şahıs Kadrosu.....	88
4.1.13.6.1.	Başkişi	88
4.1.13.6.2.	Norm Karakterler	89
4.1.13.6.3.	Kart Karakterler	89
4.1.13.6.4.	Fon Karakterler	90
4.1.14.	Değirmen.....	90
4.1.14.1.	Tema.....	90
4.1.14.2.	Olay Örgüsü	90
4.1.14.3.	Zaman.....	91
4.1.14.4.	Mekân.....	92
4.1.14.5.	Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	93
4.1.14.6.	Şahıs Kadrosu.....	93
4.1.14.6.1.	Başkişi	93
4.1.14.6.2.	Norm Karakterler	93
4.1.14.6.3.	Kart Karakterler	94
4.1.14.6.4.	Fon Karakterler	94
4.1.15.	Miskinler Tekkesi.....	94
4.1.15.1.	Tema.....	95
4.1.15.2.	Olay Örgüsü	95
4.1.15.3.	Zaman.....	97
4.1.15.4.	Mekân.....	98
4.1.15.5.	Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	98
4.1.15.6.	Şahıs Kadrosu.....	99
4.1.15.6.1.	Başkişi	99
4.1.15.6.2.	Norm Karakterler	99
4.1.15.6.3.	Kart Karakterler	100
4.1.15.6.4.	Fon Karakterler	100
4.1.16.	Harabelerin Çiçeği	100

4.1.16.1.	Tema.....	100
4.1.16.2.	Olay Örgüsü	101
4.1.16.3.	Zaman.....	102
4.1.16.4.	Mekân.....	102
4.1.16.5.	Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	102
4.1.16.6.	Şahıs Kadrosu.....	102
4.1.16.6.1.	Başkişi	102
4.1.16.6.2.	Norm Karakterler	103
4.1.16.6.3.	Kart Karakterler	103
4.1.16.6.4.	Fon Karakterler	103
4.1.17.	Kavak Yelleri	103
4.1.17.1.	Tema.....	104
4.1.17.2.	Olay Örgüsü	104
4.1.17.3.	Zaman.....	106
4.1.17.4.	Mekân.....	107
4.1.17.5.	Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	107
4.1.17.6.	Şahıs Kadrosu.....	108
4.1.17.6.1.	Başkişi	108
4.1.17.6.2.	Norm Karakterler	108
4.1.17.6.3.	Kart Karakterler	109
4.1.17.6.4.	Fon Karakterler	109
4.1.18.	Son Sığınak	109
4.1.18.1.	Tema.....	110
4.1.18.2.	Olay Örgüsü	110
4.1.18.3.	Zaman.....	111
4.1.18.4.	Mekân.....	112
4.1.18.5.	Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	112
4.1.18.6.	Şahıs Kadrosu.....	113
4.1.18.6.1.	Başkişi	113
4.1.18.6.2.	Norm Karakterler	113
4.1.18.6.3.	Kart Karakterler	114
4.1.18.6.4.	Fon Karakterler	114
4.1.19.	Kan Davası.....	114

4.1.19.1.	Tema.....	114
4.1.19.2.	Olay Örgüsü	114
4.1.19.3.	Zaman.....	117
4.1.19.4.	Mekân.....	117
4.1.19.5.	Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	118
4.1.19.6.	Şahıs Kadrosu.....	118
4.1.19.6.1.	Başkişi	118
4.1.19.6.2.	Norm Karakterler	119
4.1.19.6.3.	Kart Karakterler	119
4.1.19.6.4.	Fon Karakterler	119
4.2.	Yorum	120
4.2.1.	Fertlerde Gerçekleşmesi İstenilen Davranışlar	120
4.2.1.1.	Sevgi ve Acıma	120
4.2.1.2.	Yardımseverlik.....	132
4.2.1.3.	Fedakârlık.....	141
4.2.1.4.	Çalışkanlık.....	149
4.2.1.5.	Aşırı İsteklerden Kaçınma.....	154
4.2.1.6.	Aşırı Kıskançlıktan Kaçınma	159
4.2.1.7.	Azim ve Kararlılık.....	160
4.2.2.	Sosyal Hayatla İlgili Telkinler	162
4.2.2.1.	Okuma Sevgisi	162
4.2.2.2.	Hoşgörülü Olma	168
4.2.2.3.	Yanlış Batılılaşmaya Karşı Çıkma	171
4.2.2.4.	Ahlak Kurallarına Uyma	177
4.2.2.5.	Kadının Medeni Hakları.....	185
4.2.2.6.	Aile Kurumu.....	189
4.2.2.7.	Hurafeler ve Batıl İnançlarla Mücadele	195
4.2.2.8.	Evlilik Hayatı	202
4.2.2.9.	Görev Bilinci.....	205
4.2.2.10.	Kan Davası	206
4.2.3.	Yurt ve Millet Sevgisi	208
4.2.4.	Din Duygusu	216
5.	SONUÇ VE ÖNERİLER	221
6.	KAYNAKÇA.....	225

6.1.	İncelenen Romanlar	225
6.2.	Yararlanılan Kaynaklar	226

KISALTMALAR

Akt.: Aktaran

C.: Cilt

Çev.: Çeviren

Dr.: Doktor

DEM: Değerler Eğitimi Merkezi

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

Prof.: Profesör

S.: Sayı

s.: Sayfa

TDK: Türk Dil Kurumu

TY: Tarih Yok

1. GİRİŞ

Bu bölümde, çalışmanın problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, araştırmanın sınırlılıkları, varsayımlar ve tanımlar üzerinde durulmuştur.

1.1. Problem Durumu

Değerler, insan davranışlarına kaynaklık eden onları yönlendiren anlayışlardır. Sosyal yaşantıların ölçütlerini oluşturan değerlerin toplumları bir arada tutma özelliği vardır. Değer taşıyıcısı olan insanlar değerleri ile yaşarlar, toplumlar değerleriyle var olurlar.

Toplumlara özgü değerler dışında insanlığın ortak değerleri de mevcuttur. İnsanlık tarihinin birikimi olan bu “uygarlık değerleri” de “evrensel emanetler” olarak kuşaktan kuşağa aktarılır. Bu aktarma kuşkusuz eğitim yoluyla en iyi şekilde gerçekleşir (Atabek, 1999: 10).

“Eğitim, bireyin yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değerdeki diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamıdır” (Tezcan, 1992: 3). Bireylerin sosyalleşmesi, yaşadığı topluma ayak uydurması, çağın gereklerini yerine getirmesi ancak eğitimle mümkün olur.

Değerlerin aktarılmasının en sağlıklı yolu eğitimidir. Edebiyat ve eğitim arasında sıkı bir bağ bulunduğunu söyleyen Kaplan, edebiyatın sadece kafaya değil, kalbe de tesir ettiğini, insandan insana duyguları aktardığını belirtir (1970: 181).

Güzel, edebiyat eğitiminin bilimsel, eleştirci, yaratıcı düşünme yollarını kazanmış, arayan, sorgulayan, eleştiren, karşılaştırmalar yapan, sebep-sonuç ilişkilerini bulan, çözümleyen, birleştiren, kazandığı davranışları ve birikimi gündelik hayata aktarabilen, millî değerlere saygılı, evrensel değerleri özümsemiş, yurttaşlık bilincine sahip kendisini rahatlıkla ifade edebilen bireyler yetişmesine hizmette bulunduğunu belirtir (2006: 104).

Romancı insanların ortak duygularını, düşüncelerini romanları vasıtasıyla somutlaştırıp okuyucuya sunar. Reşat Nuri, toplumumuzun ortak duygularını, düşüncelerini, hayallerini romanlarında ustaca işlemiş bir yazardır. Bu bakımdan Reşat

Nuri'nin romanlarında eğitim değerlerine sıkça rastlanılacağı düşünülerek, romanlarında mevcut eğitim değerlerinin tespit edilmesi problem edilmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Reşat Nuri Güntekin'in 19 romanının eğitim değerleri açısından incelenmesidir. İncelenen eserlerde "Fertlerde Gerçekleşmesi İstenilen Davranışlar", "Sosyal Hayatla İlgili Telkinler", "Yurt ve Millet Sevgisi" ve "Din Duygusu" ile ilgili telkinlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Reşat Nuri Güntekin, hayatının büyük bir kısmını eğitim-öğretim hizmetlerinde geçirmiş bir edebiyatçıdır. Görevi gereği Anadolu'nun birçok yerini gezen Reşat Nuri, Anadolu insanını yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Anadolu insanının yaşam tarzını, değerlerini, gelenek ve göreneklerini yakından tanıması onun eserlerine de yansımıştır. Bu bakımdan Güntekin'in çalışmamızın konusunu teşkil eden romanları eğitim açısından önemli bir yere sahiptir. Reşat Nuri'nin romanlarında tespit edilen eğitim değerleri, ilgili araştırmalara kaynaklık etmesi bakımından yol gösterici olacaktır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma Reşat Nuri Güntekin'in 19 romanıyla sınırlıdır. Romanlar yapı olarak incelenirken amaç okuyucunun ön bilgi sahibi olmasıdır. Bu yüzden romanlar tema, olay örgüsü, zaman, mekân, şahıs kadrosu, bakış açısı ve anlatıcı açısından incelenirken fazla ayrıntıya girilmemiştir.

1.5. Varsayımlar

Reşat Nuri Güntekin, uzun süre eğitim ve öğretimle iç içe çalışmıştır. Görevi gereği bütün Anadolu'yu gezmiştir. Bireyi ve toplumu yakından tanıyan biri olarak romanlarında bireye ve topluma yönelik eğitim değerleri sıkça işlenmiştir.

Eserlerde önem sırasına göre bazı değerlerin sıkça işlendiği görülür. Yardımseverlik, sevgi ve acıma duygusu romanlarının geneline hâkimdir.

Reşat Nuri Güntekin, her eğitim kademesinde okunması gereken bir yazardır. Güntekin'in romanları, çocuk ve gençlerin eğitiminde önemli kaynaklardır.

1.6. Tanımlar

Roman: İnsanın veya çevrenin karakterlerini, göreneklerini inceleyen, serüvenlerini anlatan, duygu ve tutkularını çözümleyen, itibari veya gerçek olaylara dayanan uzun edebiyat türüdür (TDK, 1998: 1864).

Anlatıcı: Destan, masal, hikâye, roman gibi türlerde sesini; şu veya bu tonda duyduğumuz; gizli veya açık kimliğine tanık olduğumuz bir varlıktır (Tekin, 2003: 18).

Karakter: Olaylar, zaman, hayat, dünya, varlık, yokluk gibi öğeler karşısında ferdî tavır alan roman kişisine denir (Çiftlikçi, 2000: 46). Çalışmamızda karakter, romandaki kişi veya kişiler için kullanılmıştır.

Vaka: Herhangi bir alaka ile bir arada bulunan veya birbirleriyle ilgilenmek zorunda kalan fertlerden en az ikisinin karşılıklı münasebetlerinin tezahürüdür (Aktaş, 2005: 46).

Bakış Açısı: Anlatma esasına bağlı metinlerde vaka zincirlerinin ve bu zincirin meydana gelmesinde kullanılan mekân, zaman, şahıs kadrosu gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kim tarafından, kime nakledilmekte olduğu sorularına verilen cevaptır (Aktaş, 2005: 78).

Tanık Anlatıcı: Vaka içinde yer alan şahıs kadrosunu teşkil eden fertleri bir kamera tarafsızlığıyla izleyen ve okuyucuya aktaran anlatıcıdır (Aktaş, 2005: 105).

Geriye Dönüş: Romanda bir kahramanın veya bir olayın geçmişi hemen romanın başında anlatılmaz. Aradan bir süre geçtikten, okuyucunun merak duygusu kamçılandıktan sonra, bahse konu olan kahraman veya olayla ilgili bilgilerin geçmişe dönülerek verilmesine geriye dönüş tekniği denir (Tekin, 2003: 234).

Başkişi: İç dünyaları ve hayatları en ayrıntılı bir şekilde belirtilen karakterlere başkişi denir (Stevick, 1988: 182).

Norm Karakter: Romanda amaç olmaktan ziyade, bir amacı gerçekleştirmek için kullanılan bir araçtır (Stevick, 1988: 184).

Kart Karakter: Romanda kart karakter genelde statik ve her zaman kendisidir (Stevick, 1988: 187).

Fon Karakter: Roman başkişisinin içine yaşadığı sosyal ortamı somut bir şekilde sunmaya yarayan karakterlerdir (Stevick, 1988: 183).

Hâkim Bakış Açısı: Romanda vaka ve şahıs kadrosu ile ilgili geçmişe ve geleceğe ait her şeyi en ince ayrıntılarına kadar bilmekte; anlattıklarını nasıl, nerede, kimden öğrendiğini söylemek zorunda değildir. Bütün bu özellikleri taşıyan anlatıcı, eser vasıtasıyla dikkatlere sunduğu vaka, şahıs kadrosu ve mekân ile ilgili hususları kendisine has bir bakış açısından nakletmektedir (Aktaş, 2005: 88).

Kahraman Anlatıcının Bakış Açısı: Anlatma esasına bağlı itibarî metinlerde vaka, şahıs kadrosu ve mekâna ait hususiyetler kahramanlardan biri tarafından anlatılır. Bu durumda anlatıcı, söz konusu kahramanın müşahede kabiliyeti, tecrübesi ve bilgi seviyesi ile sınırlıdır. Anlatıcı kahramanlardan birisiyle aynileşir. Böylece metnin yapısı ve üslûbu üzerinde kahramanın anlatıcının kültür seviyesi, mizacı, dikkati ve içinde bulunduğu sosyolojik ve psikolojik şartlar etkili olur (Aktaş, 2005: 93).

2. KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümünde Reşat Nuri Güntekin'in yaşamı, sanatı, eserleri; eğitim, edebiyat ve değer konuları incelendikten sonra, Reşat Nuri Güntekin ve değer kavramı üzerine yapılan bazı çalışmalar hakkında bilgi verilecektir.

2.1. Reşat Nuri Güntekin'in Yaşamı, Sanatı ve Eserleri

2.1.1. Yaşamı

Reşat Nuri Güntekin, 25 Kasım 1889'da İstanbul'da doğdu. Doğum tarihi ile ilgili farklı görüşler bulunur. Olcay Öner toy 1893, Muzaffer Uyguner, İbrahim Zeki Burdurlu, Hilmi Yücebaşı ve Birol Emil ise Ünaydın'ın hatıralarına dayanarak 26 Kasım 1889 tarihinde doğduğunu söyler. Cevdet Kudret ise Reşat Nuri'nin doğum günü belirlenirken rumî tarihin miladiye çevrilmesinde bir hata yapıldığını bu yüzden 25 Kasım 1889 tarihinde doğduğunu belirtir (1987: 306). Reşat Nuri'nin doğum günü ile ilgili farklı görüşler olsa da 1889'da doğduğu kesinleşmiştir.

Reşat Nuri'nin babası Nuri Bey, askerî bir doktordur. Nuri Bey İstanbullu eski bir ailedendir. Küçük yaşta yetim kalan Nuri Bey askerî tıbbiyede okumuştur. Annesi ise Lütfiye Hanım'dır. Lütfiye Hanım tarihi bir kişiliği olan Erzurum Valisi Mareşal Yaver Paşa'nın kızıdır. Reşat Nuri Güntekin'in Reşide isimli bir kız kardeşi vardır. Kız kardeşi genç yaşta yakalandığı hastalık sonucu ölür (Kanter, 2006: 16-17).

İlk olarak Üsküdar'daki Selimiye Mahalle Mektebi'ne devam eden Reşat Nuri, babasının tayini nedeniyle Çanakkale'ye gider. Bir yıl süreyle okula devam etmeyen Reşat Nuri daha sonra Çanakkale'de mekteb-i iptidaiye devam ederek 1900 yılında ilköğrenimini tamamlar. Orta öğreniminin ilk bir buçuk yılını mekteb-i idadide okuduktan sonra, bir yıl Galatasaray Sultanisi'ne devam eder. Daha sonra İzmir'deki Sen Josef Frerler Fransız okuluna girer. İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi'nin müsabakasını kazanan Reşat Nuri, Frerler okulundan tasdiknamesini (1908) alarak buraya başlar.

İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi'nden 1912 yılında mezun olan Reşat Nuri, 1913 yılında Bursa Sultanisi'ne Fransızca öğretmeni olarak atanır. Bursa Sultanisi'nden sonra; İstanbul Beşiktaş İttihat ve Terakki Mektebi (1915), Fatih Vakıf Mektebi (1915-1917), Akşemsettin Mektebi (1917-1918), Feneryolu Murad-ı Hâmis

Mektebi (1918), Gazi Osmanpaşa Mektebi (1918-1919), Vefa Sultanisi (1919-1923), İstanbul Erkek Lisesi (1923), Çamlıca Kız Lisesi (1923-1924), Erenköy Kız Lisesi (1924-1929) okullarında öğretmenlik ve idarecilik görevlerinde bulunan Reşat Nuri Güntekin, 20 Mart 1929 tarihinde Dil Heyeti azalığı görevine getirilir. 26 Nisan 1931 yılında Maarif Vekâleti 2. sınıf müfettişliğine tayin edilen Reşat Nuri, bu görevine 9 Mart 1939 tarihine kadar devam eder (Kanter, 2006: 19-20).

Erenköy Kız Lisesi'nde öğretmenlik yaptığı yıllarda öğrencisi olan Hadiye Hanım'ı tanır. Kendisinden yirmi yaş küçük olan Hadiye Hanım ile evlenen Reşat Nuri'nin Ela adında bir kız çocuğu dünyaya gelir.

1939 tarihinde Çanakkale mebusu olarak meclise giren Reşat Nuri Güntekin, 1946 tarihinde emekli olur. 14 Ağustos 1947 yılında Millî Eğitim Vekâleti Başmüfettişliği görevine getirilen Reşat Nuri, hem Fransa Bölgesi Millî Eğitim Ataşesi hem de Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu'nun (UNESCO) yönetim kurulu üyeliğini sürdürür.

Reşat Nuri, 1954 yılında emekliye ayrıldıktan sonra İstanbul Şehir Tiyatrosu Edebi Heyeti'nde çalışmaya başlar. En son oyununun -Bu Gece Başka Gece- sahneye konduğu gece, 7 Aralık 1956'da akciğer kanseri tedavisi için gittiği Londra'dan ölüm haberi gelir. Cenazesi İstanbul'a getirilerek Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilir (Yücel, 2003: 18).

2.1.2. Sanatı

Kitaplarla çocukluk döneminde, babasının kütüphanesi vasıtasıyla tanışan Reşat Nuri, bu kütüphanede önce resim altları ve masallarla okumaya başlar. Reşat Nuri, daha sonra Muallim Naci'den, Pejmürde'den şiir parçaları, Fatma Aliye ve Halit Ziya'dan romanlar okur. O dönemlerde babasının bu kadar çok ve çeşitli kitaba sahip olmasını övgü ve hayretle karşılayan Reşat Nuri, babasının kütüphanesini şu sözlerle anlatır:

Türkçe, Farsça divanlara, bizim divanların en iyilerine, kalın Mesnevi, Hafız şerhlerine, bütün Edebiyatı Cedide'ye ve daha evvelkilere haydi bir dereceye kadar bir menşe tasavvur edilebilsin; fakat Voltaire'leri, Rousseau'ları, Montesquieu'leri ile eski Bibliothéque Nationale'in mavi kaplı ucuz klasikler edisyonunun hemen hemen tamamını, Balzac'lar, Flaubert'ler, Zola ve Daudet'lerle Fransız realist ve naturalistlerini; Taine'i, Renan'ı, Felis Alcan

kütüphanesinin en ağır başlı fikir ve felsefe neşriyatını, alaturka bir orta ailenin yirmi iki yaşlarında Tıbbiyeden asker hastanelerine geçmiş bir genç çocuğu için nasıl izah etmeli? (Burdurlu, 1971: 30-31)

Edebiyata olan ilgisi çocukluk döneminde başlayan Reşat Nuri'nin sanat hayatında Şakir Ağa'dan dinlediği masallar ile Çanakkale'de okuma bilen hanımların bir araya toplanarak okuduğu romanların etkisi büyüktür:

“Lalası Şakir Ağa'dan dinlediği masallar ve Çanakkale'de ailece bulundukları çocukluk yıllarında okuma bilen hanımların bir araya toplanarak okudukları romanlarla tohumu atılan edebi zevk, babasının kütüphanesinde gördüğü kitaplarla zenginleşme imkânı bulur” (Yücel, 2003: 16).

Reşat Nuri, 1911 yılında Genç Kalemler Dergisinde “Eser ve Zat: Muhterem Rauf Bey” adlı yazısı ile edebiyat dünyasına girer. Le Penseê Turque dergisinde Türk edebiyatı üzerinde yazılar yazar. Zaman gazetesinde 1918 yılında “Temaşa Haftaları” başlığı altında tiyatro ile ilgili makaleler yazar. İlk hikâyesi “Eski Ahbab” 1917 yılında “Diken” dergisinde yayınlanır. İlk romanı “Harabelerin Çiçeği” 1918 yılında Cemil Nimet müstear adıyla Zaman gazetesinde tefrika edilir. İlk Piyesi “Hakiki Kahramanlık” da aynı gazetede 1919 yılında yayımlanır (Karaburgu, 2001: 16, Kanter, 2006: 27-28).

Reşat Nuri Güntekin'e şöhreti kazandıran “Çalığışu” adlı romanı önce “İstanbul Kızı” adıyla piyes olarak yazılmıştır. Bu piyes Darülbedayi'de oynanmayınca, eserini geri alıp “Çalığışu” adıyla romanlaştırır. Vakit Gazetesinde tefrika (1922) edilen bu eserle büyük bir ün kazanır.

Reşat Nuri'nin romanları genellikle olay ağırlıklıdır. Olaylar belli bir sıra ve düzen içinde ilerler. O, esere başlamadan önce mutlaka romanın sonunu nasıl bitireceğini bilir ve ondan sonra yazmaya başlar. Romanlarında geniş bir şahıs kadrosu vardır. Şahıs kadrosunun büyük kısmını öğretmenler ve doktorlar oluşturur. Babasının askerî doktor kendisinin de öğretmen olmasının bu duruma büyük etkisi vardır. (Önertoy, 1983: 21-24).

Eserlerinde genellikle toplumsal ve bireysel konuları iç içe işleyen Reşat Nuri; romanlarında aşk, sevgi, acıma, yalnızlık gibi bireysel sorunlarla eğitim, toplumsal

yozlaşma, vurgunculuk, nesil çatışmaları gibi toplumsal sorunları birlikte ele almıştır (Kanter, 2006: 30).

Reşat Nuri'nin hemen hemen bütün romanlarında ön planda olan iki duygu acıma ve sevmedir. Aktaş, Reşat Nuri'nin romanlarını hissi ve fikri olarak iki grubu ayırır:

Reşat Nuri hayatının ilk döneminde olayı, fertlerin hissi ilişkileri üzerine kurar. Bu eserler Çalıkuşu etrafında toplanarak ele alınabilecek cinstendir. Dudaktan Kalbe, Akşam Güneşi, Bir Kadın Düşmanı bu çerçevede içerisinde düşünülen romanlardır. Sanat hayatının ikinci dönemi, Atatürk inkılâplarının Türk insanına tanıtılmaya başlandığı zamanı konu alır. Bu döneme ait eserlerde, olay fikri bir muhteva üzerine inşa edilmiştir. Bu roman dairesini meydana getiren eserlere örnek olmak üzere Yeşil Gece, Yaprak Dökümü ve Miskinler Tekkesi adlı kitapları saymak yerinde olur (Yücel, 2003: 19).

Reşat Nuri'nin romanlarındaki kahramanların büyük kısmı İstanbul'da doğmuş ve belli bir eğitim almış kişilerdir. Buna rağmen kahramanlarının büyük kısmını Anadolu'ya gönderen Reşat Nuri, Anadolu'nun yaşantısını, sosyal problemlerini çeşitli sorunlarını romanlarına yansıtır. Roman veya tiyatro yazarken fikir, tez veya ders gibi şeylerin asla aklından geçmediğini belirten Reşat Nuri, kendisinin yine de az çok bir şeyler ifade ettiğini belirtir (Yavuz, 1976: 131)

İlk öyküsü “Eski Ahbab” adıyla 1917’de Diken dergisinde yayımlanan Reşat Nuri, öykü alanında 150’den fazla eser vermiştir. Öykülerinde romanlarındaki duygu yoğunluğunu yerini mizaha bırakır (Kanter, 2006: 31).

Reşat Nuri'nin romanlarına daha çok önem verdiğini söyleyen İleri (1975: 76), öykülerinin çoğunu başarısız bulur. Reşat Nuri'nin öykülerini, dönemin genel akımlarına, genel beğenilerine bağlı kalarak yazdığını belirtir. Başarılı öykülerinde gerçeğin çok yönlülüğüyle, izlenimlerin erekle uyumsuzluğuyla hesaplaşmış olduğunu söyler.

Onun romanlarının ve öykülerinin çok okunmasında tiyatro dilini benimsemiş olması önemli bir etkidir. Reşat Nuri'nin tiyatro dili ve üslubu romanlarında olduğu gibi onun öykülerine de yansımıştır. ÖnerToy, Reşat Nuri'nin mektup biçiminde yazdığı

birkaç öyküsü dışında, öykülerinin çoğunlukla karşılıklı konuşmalarla düzenlenmiş olduğunu belirtir (1983: 31).

Reşat Nuri, romanlarında olduğu gibi öykülerinde de toplumu ilgilendiren olaylar üzerinde durmuştur. Anadolu’yu görevi gereği dolaşan Reşat Nuri, toplumsal düzen içinde hep iyiden yana olmuştur. “Öykülerinde sömüren zümrelere karşı ezilen, sömürülen ekmeğini alın teriyle kazanan, namuslu, dürüst kendi deyimiyle ‘güzel kalpli’ insanların savunulduğunu görürüz” diyen İleri (1975: 84), Güntekin’in öykülerini üç bölümde inceler:

- a- Kırık acıları, mutsuz yaşamları, kimsesiz çocukları, toplumsaldan çok duygusala yaslanan ilişkileri anlattığı öyküler. Bu ürünlerde içli, duyarlılık bir öykücüyle karşılaşırız.
- b- Anadolu insanını ortak yönleri ve değişmez tözüyle kavramak istediği öyküler.
- c- Boş inançlarla savaştığı, boş inançların karşısına doğal gerçekleri çıkardığı öyküler (1975: 82-83).

Reşat Nuri Güntekin’in tiyatroya karşı hep özel bir ilgisi olmuştur. Bu yüzden Son Sığınak adlı romanında tiyatro sevgisi etrafında bir araya gelen bir grup insanın Anadolu’daki serüveni anlatılır. Tiyatro alanında birçok telif, tercüme ve uyarlama eser kazandıran Reşat Nuri’nin tiyatro ile ilgili çalışmaları romandan önce gelir. İlk olarak Zaman Gazetesi’nde 1918 yılında “Temaşa Haftaları” başlığı altında tiyatro ile ilgili makaleler yazan Reşat Nuri’nin tiyatro ile ilgili inceleme yazıları Dersaadet, Vakıf, Haftalık gazetelerinde ve Büyük Mecmua, Hayat, Temaşa, Ümit, Yeni Dünya, Türk Yurdu, Yeni Mecmua dergilerinde yayımlanır (And, 1967: 847).

“Oyunlarında en çok ilişkilerdeki uyumsuzluk üzerinde duran Reşat Nuri, toplumun değer yargılarında ortaya çıkan hızlı değişimin bir değerler karmaşasına yol açtığını ve kuşaklar arasında aşılması güç bir uzaklık yarattığını göstermiştir” (Şener, 1981: 371). Romandan tiyatroya aktardığı “Yaprak Dökümü” adlı piyesi için “Harp sonu dediğimiz dünyanın esasen bulanık bir zamanında bu pek birden bire olan eskiden yeniye geçiş hareketlerinin birçok muhafazakâr aile çocuklarında sarsıntılar, çöküntüler yapması kaçınılmaz bir zarurettir” (Yavuz, 1976: 116) diyen Reşat Nuri; bu çöküntüleri roman, tiyatro ve hikâyelerinde işlemiştir.

Oyunlarında gerçeğin gizli yönünü ortaya çıkaran, haklı olanın kazanmasını sağlayan Reşat Nuri'nin en büyük başarılarından biri de renkli tipler ve canlı bir devinimle genel toplum portresi çizmesidir (Şener, 1981: 376).

Tiyatrolarında da toplumsal sorunları ele alan Reşat Nuri, tiyatroyu bir okul olarak görür. Özellikle çocuklar için yazılmış oyunların eğiticiği üzerinde duran yazar, çocuk oyunlarının bir yandan eğitici olması, bir yandan da yaşam hakkında iyi bir düşünce ve görüş vermesi gerektiği anlayışında olmuştur (Önertoy, 1983: 36).

Reşat Nuri Güntekin, halkı gazete ve kitap okumaya alıştırmaya kadar eğitim ve öğretim için tiyatrodan yararlanmayı düşünmüştür. Önertoy, Reşat Nuri'yi bu düşünceye iten sebebin Anadolu'da halkın tuluat tiyatrolarına gösterdiği büyük ilgi olduğunu belirtir (1983: 51).

19 roman, 150'den fazla hikâye; birçok uyarlama ve tercüme eser, sayısız tiyatro ve çeşitli alanlarda yazılmış eserleriyle Türk edebiyatına büyük katkılarda bulunmuş bir yazar olan Reşat Nuri Güntekin, yaşamı boyunca edebiyatla iç içe yaşamıştır.

2.1.3. Eserleri

Edebiyatımıza birçok alanda verdiği eserlerle katkıda bulunan Reşat Nuri Güntekin'in tiyatro ile ilgili makaleleri Kemal Yavuz (1976) tarafından bir araya getirilmiştir. Reşat Nuri Güntekin'in roman, hikâye, tiyatro, gezi yazısı, çeviri ve uyarlama türlerinde birçok eseri mevcuttur. Tezimizin konusu olan romanları ayrıntılı bir şekilde Kanter'in çalışmasından düzenlenerek alınmıştır (2008: 21-33). Diğer eserleri ise sadece ilk basım tarihleri ile verilmiştir.

2.1.3.1. Romanları

1- Çalıkuşu: 1. basım: İstanbul, 1338 (1922), İkbâl Kütüphanesi, 462 + (I) sayfa. Birinci basımın dış kapağında "Vakit gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap şeklinde tabedilmiştir" kaydı vardır. Çalıkuşu, üçüncü basımından sonra Yedigün dergisinde otobiyografi olarak tefrika edilmiş, derginin sahibi merhum Sedat Simavi, eserin dördüncü basımının da resimli olması hususunda müellifini ikna etmiş ve bu basım resimli olarak neşredilmiştir.

2- Gizli El: 1. basım: İstanbul, 1924, İkbâl Kitaphanesi. 156 + (4) sayfa. Birinci basımın ilk üç sayfasında, müellif 1336 senesinde romanını Dersaadet gazetesinde tefrika ettiği zamana ait hatıralarını yazmıştır. Gizli El'in ilk basımı birçok kaynaklarda 1922 olarak gösteriliyorsa da, 1924 basımının kapağında birinci basım kaydı bulunmaktadır.

3- Damga: 1. basım: İstanbul, 1924, İkbâl Kütüphanesi, 175 sayfa.

4- Dudaktan Kalbe: 1. basım: İstanbul, 1924, İkbâl Kütüphanesi.

5- Akşam Güneşi: 1. basım: İstanbul, 1926, İkbâl Kütüphanesi, 408 + (7) sayfa. Üçüncü basımı, 2. basım kaydını taşımakta ise de, eski harflerle yapılmış olan 1928 basımı da “2. basım” kaydını taşımakta bulunduğundan, Semih Lütfi'nin Türk Romanları Serisi'nden olan 1942 basımı, haliyle, 3. basım olmaktadır.

6- Bir Kadın Düşmanı-Çirkinin Romanı: 1. basım: İstanbul, 1927, Yeni Matbaa, 231 sayfa. Eser, daha önce Vakit gazetesinde tefrika edilmiştir.

7- Yeşil Gece: 1. basım: İstanbul, 1928, Suhulet Kütüphanesi, 310 + (2) sayfa. Aynı yıl Vakit gazetesinde tefrika edildikten sonra basılmıştır.

8- Acımak: 1. basım: İstanbul, (Tarih yok), Suhulet Kütüphanesi, 153 + (3) sayfa. Bunun 1928 basımı olması lazımdır.

9- Yaprak Dökümü: 1. basım: 1930.

10- Kızılıcak Dalları: 1. basım: İstanbul, 1932, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi.

11-Gökyüzü: İstanbul, 1935, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 336 sayfa.

12- Eski Hastalık: İstanbul, 1938, Kanaat Kitabevi, 279 sayfa. Eser, 1937'de Yedigün dergisinde tefrika edilmiştir.

13- Ateş Gecesi: 1. basım: İstanbul, 1942, Semih Lütfi Kitabevi, 250 + (5) s. Eser, 1940 da Yedigün dergisinde tefrika edilmiştir.

14-Değirmen: 1 basım: İstanbul, 1944, Semih Lütfi Kitabevi, 120 sayfa. 1943'te Yedigün dergisinde tefrika edilmiştir.

15- Miskinler Tekkesi: 1. basım: İstanbul, 1946, İnkılâp Kitabevi, 203 + (5) sayfa.

16- a- Harabelerin Çiçeği: 1. basım: İstanbul, (Tanrı Misafiri ile birlikte) 1953, Hadise Yayınevi Neşriyatı, 96 sayfa. Harabelerin Çiçeği "Cemil Nimet" takma adıyla Zaman Gazetesinde tefrika edilmiştir. Tanrı Misafiri küçük hikâyedir. b- Harabelerin Çiçeği: 1. basım: İstanbul, 1953, (Eski Ahbap ve Boyunduruk ile birlikte).

17- Kavak Yelleri: 1. basım: İstanbul, 1961. 1 Haziran- 1 Eylül 1950 tarihleri arasında Yeni İstanbul gazetesinde tefrika edilmiştir.

18- Son Sığınmak: 1. basım: İstanbul, 1961, İnkılâp Yayınları.

19- Kan Davası: 1. basım: İstanbul, 1962. Yeni Sabah gazetesinde 1955 yılında tefrika edilmiştir.

2.1.3.2. Hikâye Kitapları

Recm, Gençlik ve Güzellik (1919), Roçild Bey (1919), Eski Ahbap, Tanrı Misafiri (1927), Sönmüş Yıldızlar (1928), Leyla ile Mecnun (1928), Olağan İşler (1930).

2.1.3.3. Tiyatro Eserleri

Hançer (1920), Eski Rüya (1922), Ümidin Güneşi (1924), Gazeteci Düşmanı, Şemsiye Hırsız, İhtiyar Serseri (1925), Taş Parçası (1926), Bir Köy Hocası (1928), Babur Şah'ın Seccadesi (1931), Bir Kır Eğlencesi (1931), Ümit Mektebinde (1931), Felaket Karşısında, Gözdağı, Eski Borç (1931), İstiklal (1933), Vergi Hırsız (1933), Hüllecî (1935), Bir Yağmur Gecesi (1943), Yaprak Dökümü (1953), Eski Şarkı (1951), Balıkesir Muhasebecisi (1953), Tanrıdağı Ziyafeti (1955), Bu Gece Başka Gece (1956).

2.1.3.4. Gezi Yazıları

Anadolu Notları (1936).

2.1.3.5. Çeşitli Kitapları

Dil ve Edebiyat, Fransızca-Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu (1935), Türk Kıraatı (1930).

2.1.3.6. Çeviri ve Uyarlamaları

Grandeure et Decadance de Cezar Birotteau, Eugenie Grandet, Le Per Goriot (1927), Hakikat (1929), Atlı Adam. Diktatörün Romanı (1947), Yabancı (1953), Evham (1955), Don Kişot (1957), La Dam aux Camelias (1950-1951’de Hürriyet gazetesinde tefrika edilmiştir), Fakir Bir Gencin Romanı (1951 de Hürriyet gazetesinde tefrika edilmiştir), Mektep Çocuğu (1930), Hakiki Kahramanlık, Bir Gece Faciası (1924), İhtiyar Serseri, Arapça Değil mi Uydur Uydur Söyle (1926), Çifte Keramet (1927), İş Adamı (1932), Sevmek Hakkı(1927), Karanlık Kuyu (1927), Bahar Hastalığı (1927), Karaman Kahvesi 1927), Kalbin Gençliği, Evin İçi: Bir perdelik piyes, Sevdâ Politikası, Kader-Kismet, Dolapdereli, Turna Katarı, Nesrin, Yaşayan Kadavra, (1931), Cürüm ve Ceza (1934), Karamazof Kardeşler (1955), Bir Donanma Gecesi, İlm-i Mantık (1915), Kahramanlar (1943), Muhammedin Hayatı (1930), Üç Asırlık Fransız Edebiyatı 3 cilt (1932), Tolstoy Hayatı ve Eserleri (1933), İbsen Hayatı ve Eserleri (1934), Napolyon’un Düşünceleri (1943), Ripka İfşa Ediyor (1949), İtiraflar (1955).

2.2. Eğitim

İnsanın var oluşu ile başlayan ve insanlık var oldukça devam edecek olan eğitimin kökeni topluma dayanır, temelinde ise insan ve insan davranışları vardır. İnsan olmanın ve toplumda yaşamanın zorunlu bir sonucu da gerek ailede gerek toplumda olsun belli bir öğrenme süreciden geçmektir. Svater’a göre insan olmak için doğmuş olmak yeterli değildir, bilakis öğrenmek de zorunludur (Uludağ, 2005: 93).

Eğitim sözcüğü Türkçe Sözlük’te, çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme, terbiye anlamlarında kullanılır (TDK, 1998: 677).

Eyüboğlu, (1989: 76) eğitim sözcüğünün, köken olarak “bükmek, uygulamak, öğretmek, yetiştirmek, geliştirmek, alıştırmak, egemenlik altına almak, yenilgiye uğratmak, ezmek, kırmak, yönlendirmek’ gibi anlamlara gelen eg/eğ fiil kökünden” (Akt. Taşdelen, 2000: 125) türediğini belirtir.

Batı dillerinde ise “education” olarak geçen eğitim sözcüğü, Latince kaynaklı olup iki orijini bulunmaktadır:

1. Educare: Beslemek, yükselmek, desteklemek,

2. Educere: Yükselmek, düzey kazanmak (Varış 1991: 24).

Eğitim sözcüğünün her iki dildeki anlamından da anlaşılacağı gibi bu sözcük genellikle şekillendirmek, değiştirmek, iyi yönde geliştirmek gibi anlamlarda kullanılmıştır.

Eğitim, geçmişten günümüze üzerinde çalışılan bir alandır. Bu yüzden eğitim ile ilgili tanımların sayısı da bir hayli fazladır. Tanımların temelinde insan, toplum ve davranış değişikliği yer alır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır:

Eğitimin belli bir yaşla sınırlı olmadığını söyleyen Kavcar, en geniş ve genel anlamıyla eğitimi “çocuk olsun, genç olsun, yaşlı olsun insanlarda sosyal hayata ve çağa uygun tutum ve davranış değişikliği sağlamak” (1999: 1) olarak görür.

Eğitimi, bireyin yaşadığı toplumun kültürüne ve yaşamına tanıştırılma süreci olarak olarak gören Büyükdüvenci, gerçek anlamda eğitimi, bir kültürleşme, yetişkin olsun veya olmasın eğitilenin içinde varlık gösterdiği kültüre, toplumsal olarak gelişmiş ve onanmış yaşama, çalışma yöntemlerine tanıştırılması süreci olarak görür. Ayrıca eğitimin kültürleşme aracı olmasına vurgu yapar (1987: 51).

Eğitim bilim adamlarının ve filozofların üstünde çokça durduğu bir konudur. Geçmişten günümüze her toplum kendi insanını eğitmeyi amaçladığı için eğitimin nasıl olması gerektiği, mükemmel eğitime ulaşmak için yapılması gerekenler hep tartışma konusu olagelmıştır. Eğitimin sorgulayıcı yönüne dikkat çeken Sokrates’e göre insan ruhunda herkes için geçerli olan doğrular saklıdır, bunlar üzerinde sorup sormayla, üzerinde durup düşünülerek yukarıya çıkartılabilir. Aristoteles ise sosyal bir varlık olan insanı içinde yer aldığı toplumun ya da devletin erdemli bilgili bir üyesi durumuna getirmeyi eğitimin temel görevi olarak görür (Maboçoğlu, 1995: 2).

Çocuk eğitimi ile ilgili çalışmaları bulunan Rousseau, insan doğasının iyi olduğunu ve onda kötülüğün bulunmadığını düşünür. Doğduğumuzda sahip olamadığımız ve büyüdüğümüzde gereksinim duyduğumuz her şeyin bize eğitimle verildiğini düşünen Rousseau’nun eğitim anlayışı, daha çok yaparak ve yaşayarak öğrenme üzerinedir (2009: 6).

18. yüzyıl aydınlanma filozoflarından olan Locke insan aklının doğuştan üstünde hiçbir şey yazılmamış düz beyaz bir kağıt gibi (tabula rasa) olduğunu, insanların

zihinsel ve ahlaksal farklılıklarının aldıkları eğitimle ilgili olduğunu söyler (Maboçoğlu, 1995: 6).

Russell, eğitim sürecini amaca götüren bir araç olarak görür, Russell'e göre eğitim kendi içinde bir amaç değildir. İyi bir eğitimden beklenen, bireyin zihinsel gelişimi sağlanarak karşılaştığı bütün problemleri kendi çabası ile çözebilme alışkanlığını kazanması ve uygun bir dünya görüşünü geliştirmesidir (Maboçoğlu, 1995: 21).

İslam filozofu Farabi, eğitimi uygulamalı gerçekleştirilen davranış değişikliği olarak görür. İbn-i Sina da bütün çocukların eğitilmesi gerektiğini ve eğitimde yetenek ve ilgilerin göz önünde tutulması gerektiğini düşünür (Maboçoğlu, 1995: 5).

Eğitim konusunda görüşlere sahip önemli kişilerden biri de Kant'tır. Kant, Rousseau'nun etkisi altındayken onun insan doğasının iyi olduğu yönündeki görüşünü benimser. Buna göre insan doğasında kötülük yoktur. İnsanda ancak iyiliğin tohumları vardır. İnsandaki iyiliği geliştirecek olan ise eğitimidir. Bu bağlamda insan doğasının iyi olduğu görüşü, başlangıçta, Kant'ın eğitim anlayışının çıkış noktasını oluşturur (Yayla, 2005: 77).

Eğitimi, insan doğasını disiplin altına alma, toplumsallaştırma, medenileştirme ve ahlakileştirme süreci olarak tanımlayan Kant, eğitim konusunda şu görüşlere sahiptir.

Eğitim insanları;

1. Disipline etmelidir. Disipline etmek, gerek bireysel, gerekse toplumsal yaşamda insandaki hayvani olan özelliklerin insani olan özelliklere üstün gelmesini engellemek demektir.
2. Eğitim insanı ayrıca kültürlendirmelidir. Bu kültürlenme bilgi ve öğretimi içerir, insanın yeteneğini ve gizil gücünü (potansiyelini) ortaya çıkarır.
3. Eğitim kişiye şahsi karar verebilme yetisi sağlamalı, toplum içinde kendini sevdirek yaşama yeteneği kazandırmalıdır.
4. Ahlak eğitimi, eğitimin bir parçası olmalıdır. İnsanın birçok amacının olması yeterli değildir. Kendisini bu amaçlara ulaştırabilecek ilkelerinin de olması gerekir (Yayla, 2005: 79).

Varış ise eğitimin genel işlevlerini;

1. Bireyin topluma, toplum dinamiklerine uyumuna yardım etmek,
2. Bireyde var olan istidat ve yeteneklerin en üst sınırına kadar gelişmesini sağlamak; bu işlevlerin gerçekleşmesi için gerekli, davranış biçimlerinin kazandırılmasını desteklemek, şeklinde belirtir (1991:26).

Bütün tanımlarda da görüldüğü gibi eğitim; kişinin yaşadığı topluma uyum sağlamasına yardımcı olan, kendisinde bulunan yetenekleri geliştiren ve toplumda belirli bir konuma getiren en önemli süreçtir. Bireyi, yaşadığı topluma kazandırmak eğitimin asıl hedefidir. Toplumlar ayakta durmak ve gelecekte de devam etmek isterler. Toplumu bir arada tutan o toplumun kültürel mirasıdır. Eğitim bu kültürel mirası genç kuşaklara aktarır. Toplumların görevi olan kültürlerini sürdürmek ve geliştirmek, yetişmekte olan gençlerin eğitimi ve öğrenimiyle olur (Yavuzer, 2003:145).

Eğitim sürecinden geçmeyen bireyler kendileri ile beraber toplumun da mutluluğuna engel olur. Toplumda meydana gelen huzursuzluklar ise istenmeyen durumlara, toplumsal kargaşaya yol açar. Bu kargaşa toplumların geleceklerini devam ettirememelerine, başka milletlerin boyunduruğunda yaşamalarına neden olabilir.

Eğitimi, ulusların özgür ve bağımsız olmalarının temeli olarak gören Atatürk ise eğitim için şöyle der:

“Bir ulusu özgür, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum olarak yaşatan da köleliğe, yoksulluğa düşüren de eğitimidir” (Alkan, 1983: 50).

Bireyler yaşadıkları toplumlara ayak uydurmak zorundadırlar. Bireylerin mutluluğu ve toplumun devamlılığı buna bağlıdır. Gültekin, eğitimin amacını şöyle ifade eder:

“Eğitim bir taraftan bireyin topluma uyumuna yardım ederken, diğer taraftan bireyi geliştirerek toplumun gelişmesini sağlamayı amaç edinmektedir” (1990: 775).

Sosyal bir varlık olan birey toplumdan ayrı yaşayamaz. Gözlerini toplumsal bir kurum olan ailede açan birey, eğitilme sürecini de ilk olarak bu kurumda yaşar. Toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı ve karşılıklı ilişkilerin belirli kurallarla birbirine bağlandığı aileler bireyi eğiterek ortak yaşama hazırlar (Yalvaç, 2000: 14).

Bireyin başkalarıyla birlikte yaşayabilmesi onun ne kadar toplumsallaştığı ile ilintilidir. Toplumsallaştırma, bireye özellikle çocuğa, üyesi olduğu topluluğun ya da içinde yaşadığı toplumun töre, gelenek ve kültürel değerleri ile ölçülerini öğretme benimsetme işidir (Oğuzkan, 1993: 148).

Ailede verilen eğitim genel olarak kültürel değerler, gelenek ve göreneklerin çocuğa aktarılması şeklinde olur. Çoğu zaman sistemsizdir. Belirli bir yaştan sonra bireyin eğitilme işini devlet, okullar ve çeşitli kurumlar aracılığıyla üstlenir. Sistemli bir şekilde devam eden bu eğitimde önemli olan taraf ise toplumsal değerlerin bireye ne kadar aktarıldığıdır. Her toplum kendi ulusal değerlerini eğitim yoluyla fertlerine aktarmak ister. Eğitimi bireyin ulusal kültüre göre yetiştirilmesi olarak gören Ziya Gökalp, eğitimin ulusal yönüne dikkati çeker (Alkan, 1983:61).

Ulusal yönü olan eğitimin evrensel yönü de önemlidir. “Eğitimin amacı insanın kişisel gelişimi insanlık kültürünün birikiminin paylaşılması, insanlığa yararlı bilgi ve becerilerin kazanılması ve bunların insanlık yararına kullanılmasıdır” diyen Atabek (1999: 138), eğitimin evrensel yönünü vurgular.

Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarında ailesini, vatanını ve milletini seven; Türk toplumunun oluşturduğu Türkiye Cumhuriyeti devletine karşı sorumlu fertler yetiştirme ön plandadır:

Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini,

1. (Değişik: 16/6/1983 - 2842/1 md.) Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî, ahlakî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek(tir) (Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), 2004: 720).

2.3. Edebiyat

Edebiyat, “edeb” sözcüğüne eklenen –î aitlik eki ile bilim manasına gelen –yât ekinden oluşan biz sözcüktür. Edebi, edebe ait olan; edebiyat ise edebe ait bilim, edep

ilmi manalarına gelir. Edeb sözcüğü, İslam Ansiklopedisi’nde “gerek cahilliye devrinde gerek İslamiyet’te, asil ve insani şeylere meyil etme hasleti ve bunun hayatta ve içtimai münasebetlerde belirmesi, insanı yüksek kültüre erdiren” (MEB, 2001: 105) şeklinde tanımlanmıştır. Serdaroğlu, edeb sözcüğünün kökeni üzerine çeşitli görüşlerin olduğunu söyler. Bu görüşlerden biri; Arapça bir sözcük olan ve “sünnet, “terbiye” anlamlarında kullanılan “de’b” sözcüğüdür. Diğerisi ise ilk okuryazar topluluk olan Sümerlerin “tabletler evi” diye adlandırdığı, arşiv ve dokümanların çamur tabletlerde depolandığı “öğrenme yeri, bilginin okulu, bilginin kaynağı” anlamlarında kullanılan “edubba” sözcüğüdür. Ayrıca eski zamanlarda edeb sözcüğünün bugünkü manadan farklı olarak yalnızca “nesir” anlamı taşıdığını, edîb sözcüğünün ise bugünkü anlamda olduğu gibi şairi karşıladığını söyleyen görüşler de vardır (Serdaroğlu, 2007: 25-26).

Hökelekli ise, “e-d-b” kökünden mastar olarak gelen bu kelimenin “hayret etme, çok beğenme”, “ahlaki güzelliği dolayısıyla insanı şaşırtan, takdirini kazanan şey” manalarında kullanıldığını belirtir (2007: 33).

Edeb sözcüğünden türetilen; “sözü, bir kural, bir ölçü dâhilinde söylemek”, “sözün edebi” şeklinde kullanılan edebiyat sözcüğü Türkçede, “ahlâk, dil ilimleri, güzel yazma sanatı, edebî yazılar, bir konu hakkındaki neşriyat, lüzumsuz yere sözü uzatmak, sanat yapmaya çalışmak” anlamlarda da kullanılır (Serdaroğlu, 2007: 27).

Tanzimat’tan sonra dilimize giren edebiyat terimi için Kabaklı, “bilgi, gözlem ve deneyişlere dayalı duygular, düşünceler, hayaller yardımıyla, güzel söz ve yazı eserleri meydana getirme sanatı” ifadesini kullanır (2008: 24).

Çetişli edebiyat için “dille yapılan güzel sanat dalı, yani yazar ve şâirin dili/kaleminden çıkan ve estetik değere hâiz olan eserler” (2006: 76) ifadesini kullanır.

Edebîyat sözcüğüne ve kendisinden türediği edeb sözcüğünün dilde kazandıkları anlamlara bakıldığında kişileri yüksek kültüre erdiren, kişilere ahlaki güzel olanı kazandıran kişi ürünü davranışlar ve eserler karşımıza çıkar.

Her zaman insani değerlerle ve erdemlerle ilişkili olan ve toplumda gözetilmesi gereken iyi ve güzel tutum ve davranışları içinde barındıran edeb sözcüğünden türeyen edebiyatın toplumu göz ardı etmesi düşünülemez. Davranışlar eğitim yolu ile insanlara

aktarılır. Kendi içinde güzel davranışı ihtiva eden “edeb” sözcüğü de her zaman eğitim ve değer kavramlarıyla iç içe olmuştur (Hökelekli, 2007: 34).

Eğitim, kişinin yetiştirilmesine, doğa ve toplumla uyum içinde yaşamasına yardımcı olur. İnsanın eğitilmesi, terbiye edilmesi, tecrübe kazandırılması ve yetiştirilmesi asıl görevidir. Kişinin doğuştan sahip olduğu yeteneklerin ortaya çıkarılması, işlenip geliştirilmesi; mensubu bulunduğu topluma ve insanlığa ait değerlerin kazandırılması; yeteneklerini en üst seviyede kullanabilen, kendi ayakları üzerinde durabilen bir insanın yetiştirilmesi eğitimin işidir (Çetişli, 2006: 78).

Edebiyat ve terbiye arasında sıkı bir münasebet olduğunu söyleyen Kaplan, edebiyat kelimesinin kökünü teşkil eden “edep” kelimesinin bunu açıkça gösterdiğini belirtir. Edebiyat, çağlar boyunca ve her çağ içinde insanoğlunun duyduğu, düşündüğü ve yaptığı her şeyi en zengin ve en tesirli şekilde ortaya koyan bir sanattır (1970: 179).

Ortak noktaları insan olan edebiyat ve eğitim, insan davranışlarını iyi olana yöneltme konusunda birleşirler. Bu noktada “edebiyat eğitimi” kavramı devreye girer:

Edebiyat ve edebiyat eğitimi, insanla ve insan topluluklarıyla ilgilenip uğraşma bakımından birbirini tamamlayan, birbiriyle yakından ilişkili olan iki alandır. Çünkü edebiyatın da, eğitimin de konusu insandır. İnsanoğlunun yeryüzündeki serüvenleri, doğal ve toplumsal çevresiyle ilişkileri, sağlıklı bir yaşayış özlemi, bu iki alanın ortak konusunu oluşturur (Kavcar, 1999: 2).

Edebiyat ve edebiyat eğitiminin iki temel amacının olduğunu söyleyen Güzel, bunları şu şekilde ifade eder:

- a. Güzel sanatların bir dalı olan edebiyatı merkeze alarak, bireye, estetik bakış açısı kazandırmak; edebiyat, dil bilgisi ve yazılı-sözlü anlatım (kompozisyon) şeklindeki üç alana ait birikimden hareketle bireyin okuma, yazma, konuşma ve dinleme becerilerini geliştirmek,
- b. Edebiyatı bir araç şeklinde değerlendirip bireyin eğitime katkı sağlayan temel alanlardan biri olarak kullanmak; bireyin edebiyattan yararlanarak gündelik yaşamına ait duygu, düşünüş ve davranış şekilleri geliştirmesine yardımcı olmaktır (2006: 89).

İnsanoğlunun duyduğu, düşündüğü ve yaptığı her şeyi en zengin ve en etkili bir biçimde ortaya koyan bir sanat olan edebiyat, insana çok çeşitli duyma, düşünme ve hareket etme örnekleri verir. İnsanlar ancak böyle bir geniş ortam içinde kendisine uygun olan yolu seçme özgürlüğünü kazanır. Tek bir roman okumak bile, insanların duygu dünyasında, karakter yapısında ve sosyal durumunda birçok farklılık yaratırken, insanlara sonsuz sayıda duygu ve düşünce kazandıran edebi eserlerin eğitime katkısı yadsınamayacak kadar fazladır (Kavcar, 1999: 4).

Eğitim sürecinden geçen birey toplumun kültürel değerleriyle donatılır. Kültür, “bir topluma ya da bir halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin tümü” (Oğuzkan, 1993: 91); “tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” (TDK, 1998: 1436) şeklinde tanımlara sahiptir. Hem eğitimin hem de edebiyatın kültürle iç içe ve çok boyutlu bir ilişkisi vardır. Bir milletin kültürel değerlerini içinde barındıran edebiyat, kültür aktarımında eğitimin en büyük yardımcısıdır. Kültür taşıyıcısı olan edebiyat sayesinde toplumlar millî birlik ve beraberliklerini koruyabilir, sağlıklı nesiller yetiştirebilirler. Edebiyat eğitimi aracılığıyla evrensel değerler öğrencilere kazandırılabilir; bilinçli, vatanını milletini seven insanlar yetiştirilebilir.

“Sanat, insanoğlunu yücelten, kişilerin düşünce ve duyguları arasında yakınlıklar kurarak ruhları birbirine ısıdıran ulu bir kavramdır. Edebiyat ise güzel sanatlar arasında, ifade gücü ve tesiri en geniş olandır” (Kabaklı, 2008: 24). Eğitimciler, edebiyatın bu gücünü göz ardı etmemeli ve sağlıklı nesiller yetiştirmede en iyi araçlardan biri olan edebiyattan yeterince faydalanmalıdır.

2.4. Değer

İnsan davranışlarının temelinde yer alan ve davranışlarına yön veren değerler, toplum ve insan üzerine çalışan bütün bilim dallarının konusu olmuştur. Değerler hakkında birçok tanım yapılmıştır. Bütün tanımların ortak noktası ise değerlerin insan davranışlarına yön vermesidir.

Türkçe Sözlük’te, “bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet” şeklindeki iktisadi tanımın yanında “bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin

bütünü” (TDK, 1998: 538) şeklinde ‘kültür’ sözcüğüyle yakın anlamlı olarak da tanımlanan “değer” sözcüğü, Türkçede “karşılık olmayı” dile getiren “değmek” kökünden türetilmiştir. Kelime bir sıfat olarak kullanılarak bir şeyin değerli yahut değersiz oluşundan söz edilebilir; bir isim olarak kullanılarak doğrudan o şeyin yüklendiği kıymet kastedilebilir.

“Değer biçmek: Bir şeyin değerini belirtmek, bir şeye değer koymak; değer vermek: Değerli saymak, önem vermek” ifadelerinde olduğu gibi. Genellikle çoğul olarak “değerler” ifadesi ile kullanılan kelime, “sosyal değerler”, “evrensel değerler”, “manevi değerler”, “cumhuriyetin değerleri”, “folklorik değerler”, “kurumsal değerler”, “demokratik değerler”, “millî değerler”, “dini değerler” gibi tamlamalar içerisinde kullanılıyor. Bu anlamda kelime, doğru, güzel olan, kabul edilen, erişilmek istenen ve savunulabilir olma özelliğini haiz olan anlamını ifade için kullanılır (Arslan ve Yaşar, 2007: 8).

Bir varlığın ruhsal, toplumsal, ahlaksal ya da güzel duygusal yönden taşıdığı düşünülen yüksek ya da yararlı nitelik (Oğuzkan, 1993: 33) olan ve “ilk defa Znaniecki tarafından sosyal bilimlere kazandırılan değer kavramı Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamlarına gelen “valere” kökünden türetilmiştir” (Aydın, 2003: 122). Değerler, genelde inanılan, arzu edilen ve davranışlar için bir ölçek olarak kullanılan olgulardır. Sosyolojik açıdan değeri; kişiye ve gruba yararlı, istenilen ve beğenilen şey olarak tanımlayan Aydın, değerın olgudan çok ona yüklenen önem olduğu üzerinde durur(2003: 122).

Akbaş (2004: 43), değerler konusunda birçok sistemli araştırma yapan Rokeach’ın değeri kalıcı bir inanç olarak tanımladığını belirtir. Güngör (2000b: 27), ise değer hükümlerinin bir şeyin arzu edilebilir -iyi- veya arzu edilemez -kötü- olduğunu belirten ifadeler olduğunu söyler. Değerler, insanların değer verdiği ve ulaşmak için peşinden koştuğu, elde etmeyi şiddetle arzu ettiği şeylerdir. Bunlar mal, mülk, servet gibi maddi değerler olduğu gibi; mutluluk, huzur, Allah sevgisi, vatan sevgisi ve özgürlük gibi tamamen manevî değerler de olabilir (Bolay, 2007: 14).

İnsan ilişkilerinde ortaya çıkan sevgi, dürüst olma, bağlılık, saygı adil olma gibi ve açık düşünebilme, doğru bağlantılar kurabilme gibi kişi imkânları (Kuçuradi, 1998: 41) olarak da bilinen değerler, “bireylerin ve toplumların karakterlerini biçimlendiren,

ahlaksal ilkeler sağlayarak ve amaçlara yön vererek yaşama derinliğine nüfuz etmektedir” (Büyükdüvenci, 1990: 584).

Bireysel anlamda güdü, karar verme, tutum, inanç, ihtiyaç gibi kavramlarla iç içe geçen; toplumsal anlamda da, toplumca en iyi, en doğru ve en faydalı olduğu kabul edilen “değerler”, belirli bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimi olduğu gibi aynı zamanda davranışlara kaynaklık eden, davranışları yönlendiren ve onları yargılamaya yarayan anlayışlardır (Erdem, 2003: 56; Akbaş, 2004: 44).

Sosyal yaşantıların ölçütlerini oluşturan değerler, bir davranış biçimini öbürüne tercih etmede önemli bir rol üstlenmektedir. Değerler hem davranışların kaynaklarını oluştururlar hem de ölçütlerini belirler. Belirli bir davranışı oluşturmada etkin olan değer onun nasıl olduğuna da karar verir (Sarı, 2005: 76).

Değerler kalıtsal olmayıp öğrenme sonucu sonradan oluşurlar. Değer oluşumu çocuklukta başlar. Ortak değerlerin oluşumunda sosyoekonomik düzey önemli rol oynamaktadır. Bireyler içinde bulunduğu ortamın özelliklerine uygun değerler geliştirir. Toplumsal yapı değiştiğinde değer sistemleri de değişerek yeni yapıya ayak uydurur. Toplumun sanayileşme seviyesi ve ekonomik gelişmeler sonucunda değerler geliştirmekte, eski değerleri yeniden yorumlanmakta, değer sistemindeki hiyerarşi değişmektedir. Kimi değerler hızlı değişirken kimi değerler de değişime direnir. Din ve aile kurumlarına ait değerlerdeki değişimler diğer değerlere oranla daha yavaş olmaktadır (Akbaş, 2004: 47).

Değerlerin genetik olarak aktarılmadığı; sonradan, yaşantılar yoluyla aktarıldığını söyleyen Sarı, değerler ve sosyal roller arasındaki ilişkiyi şu şekilde ifade eder:

Değerler, sosyal rollerle öğrenilerek bir sonraki kuşaklara aktarılırlar. Sosyal roller içinde mesleki, cinsel, sosyal, kişisel gibi kimlik yapıları da yer almaktadır. Sosyal rollerle biçimlenen kimlik yapılarının oluşmasında değerler önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Belirli bir sosyal rolde kişilerin neler yapması, neler yapmaması ve nelere kıymet vermesi öğrenilir ve bunlar bir yaptırım da olabilir (2005: 77).

Değerler üzerinde yapılan araştırmalarda değerlerin sınıflandırılması önemli bir yere sahiptir. Bu araştırmaları etkili bir biçimde sürdürebilmek için birçok sınıflandırma

yapılmıştır. Bu sınıflandırmalardan en çok bilinen ve kabul edilenlerin; Nelson, Rokeach, Spranger ve Schwartz'a ait olanlardır. Nelson'a göre değerler; bireysel değerler, grup değerleri ve sosyal değerler olarak üçe ayrılır. Rokeach da değerleri temel değerler ve araç değerler olarak ikiye ayırır. Spranger ise değerleri altı temel gruba ayırmıştır. Bunlar: estetik, teorik (bilimsel), ekonomik, siyasi, sosyal ve dini değer gruplarıdır. Schwartz ise değerleri; bireysel ve kültürel olmak üzere, iki düzeyde incelemiştir (Yazıcı, 2007: 490-491).

Scheler de değerler arasında belli bir sıralama olduğunu ve bir değerın bir başka değerden yüksek oluşunun “tercih etmede” ortaya çıktığını belirtir (Akarsu, 1962: 87). Scheler, değerleri kişisel, yaşamsal ve olgusal olarak üçe ayırmaktadır. Kişisel değerler, insanın kendisinin şekillendirdiği iyi, kötü, saygı, sevgi ve nefret gibi değerlerden oluşmaktadır. Yaşamsal değerler sağlam, hasta, cılız, dinç, bitkin, gürbüz gibi canlı varlık dünyasının niteliksel değerleridir. Olgusal değerler ise yararlılık, ekonomiklik, estetiklik ve kültürel uygunluk gibi değerlerdir (Sarı, 2005: 78).

Güngör (2000b: 84-85); Allport, Vernon ve Lindzey'den sonra değerleri altı grup halinde toplamının adet olduğunu belirtir. Bunlar; estetik, teorik (ilmî), İktisadi, siyasi, sosyal ve dini değerlerdir. Güngör bu değerlere ahlaki değerleri de ekleyerek sayıyı yediye çıkartır.

Değerlerin belli işlevleri vardır. Her değerın doğurduğu bir sonuç vardır. Sosyal değerler de belli sosyal sonuçlara yol açarlar. Sosyal değerlerin işlevlerini Fichter (1990) şu şekilde ifade etmektedir:

Değerler, kişilerin ve birlikteliklerin sosyal değerinin yargılanmasında hazır birer araç olarak kullanılır. Tabakalaşma sistemini mümkün kılar. Bireyin çevresindekilerin gözünde nerede durduğunu bilmesine yardım eder.

Değerler, kişilerin dikkatini istenilir, yararlı ve önemli olarak görülen maddî kültür nesneleri üzerinde odaklar. Bu değerli nesne, her zaman birey veya grup içinde en iyi olmayabilir. Fakat o nesne için çaba gösterilmesine yol açtığı da bir gerçektir.

Her toplumdaki ideal düşünme ve davranma yollarına, değerler tarafından işaret edilir. Sosyal olarak kabul edilebilir davranışın adeta şemasını çizerler. Böylece kişiler de hareket ve düşüncelerini en iyi hangi yolda gösterebileceklerini kavrayabilirler.

Değerler, kişilerin sosyal rollerini seçmesinde ve gerçekleştirmesinde rehberlik ederler. İlgi yaratırlar, cesaret verirler. Böylelikle de kişilerde çeşitli rollerin gerekliliklerinin ve beklentilerinin bir takım değerli hedefler doğrultusunda işlemekte olduğunu kavramış olurlar.

Değerler, sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır. Kişileri törelere uymaya yöneltir, doğru şeyleri yapmaya yöreklendirir. Değerler ayrıca onaylanmayan davranışları engeller, yasaklanmış örüntülerin neler olduğuna işaret eder ve sosyal ihlallerden kaynaklanan utanma ve suçluluk duygularının kolayca anlaşılabilmesini sağlar.

Değerler, dayanışma araçları olarak da işlevde bulunurlar. Sosyal bilimlerin aksiyomlarından biri de, grupların yüksek düzeyde bazı değerlerin paylaşılması amacıyla buluştuğudur. Kişiler aynı değeri güden kişilere doğru çekimlenirler. Ortak değerler sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerden biridir (Özensel, 2003: 231-232).

Durkheim, toplumsal yapının çözüldüğü dönemleri “anomi” olarak adlandırır ve bu dönemlerde intihar oranlarında bir artışın yaşandığını belirtir. Genellikle toplumsal değerler hakkında bir karmaşanın yaşandığı ve değerlerin anlam içeriklerinin kişilere göre izafleşip belirsizleştiği dönemlerde yaşanan karmaşa, değerlerin toplumlar için ne kadar önemli olduğu, değerlerin toplumun ve toplumda yaşayan bireylerin tutunacakları kulplar ve toplumsal yapıyı ayakta tutan direkler vazifesi gördüğü belirtilir. Durkheim, toplumsal yapı, kurumlar ve değerler arasındaki uyumun önemini ortaya koymaya çalışır (Özensel, 2003: 221-222).

İnal, toplumsal bir kurum olarak eğitimin ‘toplumsallaşma’ sürecini kullanarak bireylere toplumun bazı değer ve anlayışlarını yüklediğini belirtir (1991: 511). İnsanları hayata hazırlama, karşılaşılan problemleri çözmeyi öğretme, kendisi ve çevresiyle barışık bireyler yetiştirmeyi temel alan eğitimin bu hedeflerine ulaşması toplumun değerlerini toplumu oluşturacak bireylere aktarması ile başarılı olur. Toplumun değerlerini içselleştiren birey, saygı, sevgi, bağlılık, yaşama özgürlüğü, kendini gerçekleştirme gibi bireysel değerlerle birlikte insanlık sevgisi, bilgisizlikle savaş, vatan millet sevgisi gibi toplumsal değerleri benimser ve sadece kendi mutluluğu için değil toplumun mutluluğu için mücadele eder. İlköğretimin amaçlarında da millî ve evrensel kültür değerlerini benimseyen, topluma ve çevreye faydalı, sorunları çözebilen,

ailesini ve toplumun sağlığını koruyan bireyler yetiştirmek hedeflenen amaçtır (MEB, 2004: 722).

Değerlerden arınmış bir eğitim sistemimizin tam anlamıyla görevini yerine getirmediğine vurgu yapan Dilmaç (1999: 26), değerlerden arınmış ve tümüyle teknolojik olmaya çalışmanın, yalnızca geleneksel ve alışıl gelmiş olana tutunmanın, eğitimi sadece fikirlerin aşılması gibi basit bir biçimde algılamının değerler karmaşasını ortaya çıkardığını söyleyer. Eğitimin değer aktarmadaki önemini şu sözlerle belirtir:

“Bireyler ancak eğitim yoluyla ahlâki konulardaki sorunların çözümü konusunda düşünmeye teşvik edilebilir ve en uygun ahlâki tutum ve davranışın ne olduğu konusunda akıl yürütölmeye zorlanabilir” (1999: 77).

Ölkemizde son yıllarda değerlerin sistemli bir şekilde öğrencilere aktarılması için çalışmalar yapılmaktadır. 17 Aralık 2010’da yapılan Millî Eğitim şurası’nın tavsiye niteliği kararları, bu bakımdan önemlidir. “Spor, Sanat, Beceri ve Değerler Eğitimi” başlığı altında alınan kararların 20. Maddesinde, “Değerler ve Eğitimi Projesi hazırlanarak uygulamaya konulmalıdır” (MEB, 2010: 1832) tavsiyesinde bulunulmuştur. Bu kararlardan bazıları şunlardır:

29. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından, çocuklarımızın ve gençlerimizin sahip olduğu değerleri belirlemeye yönelik ölk çapında alan araştırması yapılmalı ve bu araştırma her 4 yılda bir güncellenmelidir.

30. Öğretim programlarında, değerler eğitiminde değer aktarımı yerine ulusal ve evrensel değerler birlikte düşünölerek farkındalık kazandıracak yaklaşımlara öncelik verilmelidir.

31. Değerin bir tercih olduğu ve toplumların benzer tercihlere sahip kişilerden olduğu vurgulanarak öğretmenlere değer eğitimi bilinci kazandırılmalıdır.

32. Öğretmen yetiştiren tüm programlara değerler eğitime yönelik bir ders konulmalı ve sistemdeki öğretmenlerin hizmet içi eğitim programlarında değerler eğitime yer verilmelidir.

33. Ortak değerlerin vurgulanması ve değer farklılıklarının zenginlik olduğu bilincinin kazandırılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

34. Tüm eğitim-öğretim kademelerinde değerler eğitime yönelik, STK'larla iş birliği yapılarak alan öğretmenlerinin ortak kullanabileceği program ve materyal geliştirilmelidir.
35. Değerler eğitime, okul öncesinden başlayarak yaygın eğitim dâhil olmak üzere eğitim öğretimin her kademesinde, tüm dersler ve okul kültürü içerisinde yer verilmeli ve bu konuda öğretmen, yönetici, öğrenci, aile ve çevre ile iş birliğine gidilmeli, farkındalık oluşturulması için kitle iletişim araçlarından faydalanılması amacıyla gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
36. Ödüllendirme kriterlerinde, değerler eğitimi açısından örnek davranışlar sergileyen öğrencilere yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.
37. Medya ve değerler eğitimi ilişkisi konusunda farkındalık kazandırmaya yönelik araştırma ve eğitim çalışmalarına önem verilmeli; bu konuda gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
38. Öğrencilerin akademik başarıları yanında değerlerin oluşumunda önemli yeri olan duygusal, sosyal ve ruhsal zekâ gelişimlerine yönelik de yatırım yapılmalıdır.
39. Değerler eğitimi konusunda önemli işlev gören 'din kültürü ve ahlak bilgisi' dersi çoğulcu bir anlayışla tüm öğretim kurumlarında daha etkin olarak okutulmalıdır (MEB, 2010: 1833).

2.5. İlgili Araştırmalar

Güngör (2000); “Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar” adlı eserinde insanın sosyal gelişmesinin aslında ahlaki bir gelişme olduğunu ifade ederek ahlak değerlerine öncelik verir. Ahlaki değerlere önem verdiği çalışmasında ahlaki değerler ile diğer değerler arasındaki ilişkiye değinir. Toplumun belli kesimlerinden alınan örnek gruplar üzerinde karşılaştırma yapar.

Akbaş (2004); doktora tezinde ilköğretim okulları 8. sınıf öğrencilerinin ilköğretim okulları genel hedeflerinde belirtilen değerlere ulaşma düzeyleri öğrenci ve öğretmen görüşlerine göre değerlendirmiş ve öğretmenlerin değer eğitimi konusundaki görüşlerini almıştır. Öğrenci değerlerini ölçmek amacıyla, geleneksel değerler ölçeği, demokratik değerler ölçeği, çalışma-iş değerleri ölçeği, bilimsel değerler ölçeği ve temel değerler ölçeği kullanmıştır.

Şen (2007); yüksek lisans tezinde Millî Eğitim Bakanlığının ilköğretim okulları için hazırladığı 100 Temel Eser serisinde yer alan kitaplarda millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerleri tespit ederek; Türkçe eğitiminde değer aktarımının nasıl olması gerektiğini ortaya koymuştur.

Emil (1984); Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası (Harabelerin Çiçeği'nden Gökyüzü'ne) adlı eseri 1976 yılında doçentlik tezi olarak hazırlamıştır. Emil, Güntekin'in on iki romanında yer alan şahısları fiziksel yapılarından içinde bulunduklara çevreye kadar ayrıntılı bir şekilde incelemeye tabi tutmuştur.

Çelik (2000); Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Sosyal Tenkit adlı eserinde, Reşat Nuri'nin romanları içerdikleri sosyal tenkit unsurları açısından ele alınmıştır. Çelik, Güntekin'in bütün romanlarındaki sosyal tenkitler belli başlıklar altında toplayarak tematik bir inceleme yapmıştır.

Naci (2003); Reşat Nuri'nin Romancılığı adlı eserinde Reşat Nuri Güntekin'in romanları hakkında dile getirilmemiş önemli saptamalar yapar. Güntekin'in romanları için "sevgi ve şefkat, Reşat Nuri'nin romanlarında söz olarak kalmaz, 'iyilik' olarak, 'dayanışma' olarak somutlaşır. 'İyilik' etkiler bizi, kötülüğe kızar geçeriz" (s.11) der.

Altuğ (2005); Bir Ruh Kimliği: Reşat Nuri Güntekin adlı eserinde okuyucuyu Güntekin'in roman kahramanlarının iç dünyalarına götürür. Güntekin'in romanlarında birbirini açımlayan, birbirini zenginleştiren iki uğrak tespit eder: "Birincisi, onun roman dünyasının canlandırıcı ilkesi, tını olan bize özgü bir duygu ethos'udur. İkincisi ise, bu tının, içersinde gerçeklik kazandığı zengin Anadolu freski'dir" (s.7).

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, evren ve örneklem, verilerin toplanması ve analizi hakkında bilgiler verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada betimsel tarama modeli ve doküman incelemesi teknikleri kullanılmıştır. Çalışmanın konusu olan romanlar yapı olarak incelenmiştir. Romanlardaki değerler “Fertlerde Gerçekleştirilmesi İstenilen Davranışlar”, “Sosyal Hayatla İlgili Telkinler”, “Yurt ve Millet Sevgisi”, “Din Duygusu” ana başlıkları altında toplanmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Reşat Nuri Güntekin’in romanlarıdır. Reşat Nuri Güntekin’in 19 romanının eğitim değerleri açısından incelenmesi çalışmanın örneklemi oluşturmaktadır.

3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Reşat Nuri Güntekin’in 19 romanı satın alınarak bir araya getirilmiştir. Bir araya getirilen romanlar tema, olay örgüsü, zaman, mekân, şahıs kadrosu, bakış açısı ve anlatıcı açısından incelenmiştir. Eserler tefrika tarihlerine göre değil basım tarihlerine göre incelenmiştir.

İncelenen bu romanlarda değerlerin sınıflandırılmasında Kavcar’ın “Eğitim ve Edebiyat” (1999: 22) adlı eserindeki sınıflandırma esas alınmıştır. Verilerin analizinde değerler esas alınmış olup bulunan değerlerin hangi eserde ve nasıl geçtiği belirtilmiştir.

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. Bulgular

Bulgular bölümünde Güntekin'in romanları hakkında bilgi verilmiş olup romanlar tema, olay örgüsü, zaman, mekân, bakış açısı ve anlatıcı, şahıs kadrosu başlıkları altında değerlendirilmiştir. Romanların yapı olarak incelenmesinde amaç ön bilgi kazandırmak olduğu için fazla ayrıntıya girilmemiştir.

4.1.1. Çalıkuşu

Çalıkuşu piyesten romana dönüştürülmüş bir eserdir. İlk olarak “İstanbul Kızı” adlı bir piyes hazırlayan Reşat Nuri, piyesin Darülbekâi’de oynanamaması üzerine **Çalıkuşu** adıyla romanlaştırır. Vakıf gazetesinde tefrika edilen roman 1922 yılında kitap halinde basılır.

4.1.1.1. Tema

Genel olarak aşk teması etrafında şekillenen bu roman, nişanlısı tarafından aldatılan Feride’nin Anadolu’ya kaçışı ve insanlara iyilik etmesi üzerine kurulur. Kavcar, bu romanı ülkücü bir genç kızın hikâyesi olarak niteler:

“Genel olarak bu roman, ilk gençlik yıllarında karşılaşp kaybettiği sevginin yerini doldurmak için kendini Anadolu insanına, Anadolu çocuğuna adayan sağlam inançlı, yardımsever ve kalbi iyilik yapmak duygularıyla çarpan ülkücü bir genç kızın hikâyesidir” (1969: 67).

4.1.1.2. Olay Örgüsü

Beş bölümden oluşan **Çalıkuşu** romanında ilk bölüm Feride’nin B. vilayetine gelmeden önceki dönemini kapsar. Diğer üç bölüm Feride’nin Anadolu’da öğretmenlik yapmasının günlük şeklinde anlatımından oluşur. Son bölümde ise Feride’nin Tekirdağ’a gidişi ve Kâmrân ile barışması anlatılır.

Babasının görevi sebebiyle İstanbul dışında yaşayan Feride’nin annesinin ölümü üzerine babası tarafından İstanbul’daki büyükannesinin yanına getirilir. Dame De Sion adlı bir Fransız okuluna kaydı yapılan Feride, burada yatılı olarak okur. On iki yaşındayken babasını kaybeden Feride, yaz tatillerini Tekirdağ’daki teyzesinin evinde geçirir. Tekirdağ’a gittiği bir yaz, Kâmrân da oraya gelerek ona olan aşkını itiraf eder.

Önceleri teyzesinin oğlu Kâmran'ı pek sevmeyen Feride, yavaş yavaş bu duruma alışır. Teyzesinin de ısrarı ile Kâmran ile nişanlanır.

Nişanlandıkları yıl Kâmran, Avrupa'ya sefaret kâtibi olarak gider ve dört yıl sonra geri döner. Düğün hazırlıkları başlar. Feride'nin evleneceği gece bir kadın ona okuması için bir mektup getirir. Feride mektubu okuyunca Kâmran tarafından aldatıldığını öğrenir. Bunun üzerine o akşam evi gizlice terk eder. Annesinin kalfası olan Gülmisal Kalfa'nın yanında kalır. Bu süre içinde de Maarif Nezareti'ne başvurarak Anadolu'da bir öğretmen olarak görev yapmak ister.

Feride, karşısına çıkan bütün bürokratik zorluklara karşın yılmaz. Bunun üzerine kendisine B... vilayetinde bir öğretmenlik verilir. Fakat göreve başlamak için gittiği B... vilayetinde bir hafta önce aynı kadroya başka birisinin atandığını öğrenir. Feride, uzak bir köy olan Zeyniler'e gitmek zorunda kalır.

Feride burada üvey annesi tarafından kötü davranılan Munise adlı bir kızı evlatlık olarak alır. Bu köyde zor şartlar altına öğretmenlik yapan Feride, çocukları çağdaş eğitim yöntemleriyle eğitmeye başlar. Zeyniler'de Doktor Hayrullah Bey ile tanışır. Bu arada Zeyniler'deki okul kapatılır. Bunun üzerine Feride tekrar B. vilayetine döner.

Yeni okulunu öğrenmek için B. Maarif Müdürlüğü'ne giden Feride, Fransız bir gazeteci ve onun eşiyle karşılaşır. Fransız gazetecinin eşi Feride'nin liseden arkadaşı çıkar. Arkadaşıyla aralarında Fransızca konuşması, Avrupalı gazetecileri tanıması Feride için büyük avantaj olur. Feride, darülmuallimata Fransızca öğretmeni olarak atanır. Çalışkan ve yardımseverliğiyle ön plana çıkan Feride, herkes tarafından sevilir. Şehirde “İpekböceği” lakabıyla anılır. Mevlevi şeyhi ve okulun da musiki hocası olan Şeyh Yusuf, Feride'ye âşık olur. Hasta olan Şeyh Yusuf ve Feride ile ilgili dedikodular çıkar. Şeyh Yusuf'un ölmesi ve çıkan dedikodular üzerine Feride Ç. vilayetine tayin ister.

Ç. Rüştüyesi'nde çalışan Feride, burada da güzelliğiyle herkes tarafından tanınır. İnsanlar Feride'den “Gülbeşeker” diye bahseder. Yörenin zenginlerinden Abdurrahman Paşa adlı bir adamın konağına davet edilir. Burada İhsan adlı bir zabıt tarafından evlenme teklifi alır; fakat kabul etmez. Hafız Kurban Efendi adlı evli komşusunun da

evlilik teklifini kabul etmez. Okuldaki bir öğretmen tarafından bir gece yörenin zengin mirasyedilerinden olan Burhanettin Bey adlı kişiyle bir bağ evinde tanıştırılır. Kişilerin kötü niyetli olduğunu son anda fark eden Feride, oradan hemen ayrılır. Bunun üzerinde kasabada dedikodular çıkar. Çıkan dedikodulardan rahatsız olan Feride, İzmir'e gider.

İzmir'de üç ay boyunca iş bulamayan Feride, parasının bitmesi üzerine maddi zorluklar çekmeye başlar. İzmir'in zenginlerinden biri olan Reşit Bey, Feride'den kızlarına ders vermesini ister. Aç kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalan Feride, bu teklifi kabul etmek zorunda kalır. Eve yerleşerek kızlara ders vermeye başlar. Kızlarla beraber fotoğraf albümüne bakınca fotoğrafların birinde Kâmran'ı görür. Kâmran'ın kızların teyzesi ile evli olduğunu öğrenir. Bu arada evde huzursuz olmaya başlar. Evin oğlunun hareketlerine Reşit Bey'in evlilik teklifi de eklenince çekilmez hal alan evden ayrılmak zorunda kalır.

Kuşadası'na giden Feride, burada öğretmen olarak çalışmaya başlar. Feride'nin çalıştığı okul, 1. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine hastaneye dönüştürülür. Burada Doktor Hayrullah Bey ile karşılaşan Feride, onun yanında hastabakıcı olarak çalışır. Daha önce Ç.'de evlilik teklifini kabul etmediği İhsan'ı aynı hastanede yaralı olarak görür. Onunla ilgilenen ve ona acıyan Feride, İhsan'a evlilik teklifinde bulunur. Feride'nin kendisine acıdığı için evlilik teklif ettiğini düşünen İhsan, teklifi kabul etmez. Feride, savaşın bitmesi üzerine okulunda çalışmaya başlar. Bu arada hastalanan Munise ölür. Munise'nin ölümü üzerine Feride büyük bir buhran geçirir ve uzun süre hasta yatar. Hasta olduğu dönemde Doktor Hayrullah Bey Feride'ye kendi çiftliğinde bakar. Feride'nin çiftlikte uzun süre kalması dedikodulara yol açar. Çıkan dedikodular üzerine Doktor Hayrullah Bey ile Feride evlenmek zorunda kalırlar. Feride, bu evliliğin Hayrullah Bey tarafından dedikoduları susturmak için yapılmış sahte bir evlilik olduğunu sonradan fark eder. Feride'nin günlüğü burada biter.

Son bölüm Kâmran ve Feride'nin aşkının başladığı yer olan Tekirdağ'da ikisinin tekrar bir araya gelmesi ile sonuçlanır. Karısı ölen Kâmran, Tekirdağ'a gelir. Doktor Hayrullah Bey'in ölümü üzerine Feride de akrabalarını görmek ve Hayrullah Bey'in vasiyetini yerine getirmek için Tekirdağ'a gelir. Burada tekrar yakınlaşırlar. Feride ayrılmadan önce Müjgân'a Doktor Hayrullah'ın verdiği zarfı teslim eder. Kendisi ayrıldıktan sonra zarfın Kâmran'a verilmesini ister. Sözünü tutmayan Müjgân, zarfı bir

gece önce Kâmrân'a verir. Zarfta, Feride'nin Doktor Hayrullah Bey tarafından bulunmuş günlüğü vardır. Günlüğü okuyan Kâmrân, ayrılmak üzere olan Feride'yle konuşarak onunla evlenir.

4.1.1.3. Zaman

Çalığışu romanı yirmi yılı aşkın bir zamanı kapsar. Feride'nin iki buçuk yaşından on iki yaşına kadar olan hayatı özetleme tekniği ile on iki yaşından yirmi dört yaşına kadar olan kısmı da günlük biçiminde anlatılır.

Feride'nin çocukluk yılları, okul yılları, teyzesinin çiftliğinde geçirdiği yazlar geriye dönüşlerle anlatılır:

DÖRDÜNCÜ sınıftaydım. Yaşım on iki kadar olmalı. Fransızca muallimimiz Sör Aleksi, bir gün bize yazı vazifesi vermişti (s.5.)

Babam; o zaman Musul'daymış. Ben, iki buçuk yaşında kadarmışım. Yaz o kadar şiddetli olmuş ki, şehirde barınmak kabil olmamış; babam, annemle beni bu köye getirmeye mecbur kalmış (s.8).

Feride'nin Tekirdağ'da teyzesinin çiftliğinde geçirdiği ve Kâmrân ile aralarında duygusal ilişkinin başladığı yaz kendisi için söylediği, “Evet, on beş yaşında, kendi nazik tabirleri üzere ‘at anası gibi bir kızın’ baş açık, bacaklar çıplak, üst baş darmadağınık, işçiler, yavaşmalar arasında hoyratlık etmesi ayıptı, bunu ben de biliyordum amma, bir türlü kendime lakırdı anlatamıyordum” (s.63) sözlerinden sonra; Kâmrân ile nişanlanması, ayrılması, Anadolu'ya kaçıışı ve romanın sonunda Tekirdağ'da Kâmrân ile bir araya gelmesi on yıllık bir sürede geçer. Aziz Bey'in Kâmrân'a söyledikleri, geçen zamanı belirtir:

“Çalığışu'nun bülbül gibi sesini, gül yüzünü hatırladıkça hâlâ yüreğim sızlar. Aradan on sene geçti, hâlâ benim evin arkasındaki arka bahçeye bakmaya yüreğim tahammül etmez” (s.349).

Feride'nin romanın sonunda yaklaşık yirmi beş yaşında olduğu görülür. Okuyucu iki buçuk yaşında Feride ile başladığı serüvenin yirmi küsur yılına tanık olur.

Vakanın gerçek zamanlı tarihi 1900 yıllarından sonra başlar. 1. Dünya Savaşı'ndan sonraki kısa bir zamana kadar devam eder:

Muharebe başlayalı on beş gün oldu, hastaneye her gün kabile kabile yaralı geliyormuş (s.305).

Üç gün evvel, mektebi iade ettiler. Beş yıllık fasiladan sonra tekrar derse başladık (s.319).

1.Dünya Savaşı'nın 1918 yılında bittiği düşünülürse, asıl vakanın 1908 ve 1918 yıllarında geçtiği söylenebilir. Romanda, genel zaman ifadeleri kullanılır. Günlükteki tarihler de gün ay ve yüzyıl şeklinde kullanılır. Birinci ve İkinci Kısım "B. Eylül 19.." şeklinde, diğer kısımlarda ise "Zeyniler, 28 Ekim" (s.149), "B., 9 Mart" (s.223), "Kuşadası, 26 Ocak" (s.308) şeklinde ifadeler kullanılır. Romandaki bazı zaman ifadeleri şöyledir:

"Burası benim on sene kapalı kalacağım Sör mektebiydi"(s.18).

"İki sene uslu uslu oturduktan sonra, biraz afacanlık etmek bugün benim hakkımdı" (s.264).

4.1.1.4. Mekân

Çalıkuşu romanı geniş bir mekânda geçer. Üç farklı mekânda geçen olay örgüsünde üç ana mekân vardır. Bunlardan ilki İstanbul'dur. Olayların bir kısmı İstanbul'da Feride'nin okuduğu Dame De Sion ve Feride'nin teyzesinin evinde geçer. Diğer bir mekân da Feride'nin Tekirdağ'da yaşayan teyzesinin evidir. Burası kısa tasvirlerle anlatılır:

"Eniştemin evi denize bakan yüksek bir bayırın üstündeydi... Deniz, bu mevsimde çok güzel ve sakindi, fakat neşesizdi" (s.57).

Olay örgüsünün geçtiği asıl mekân ise Anadolu'daki çeşitli iller, kasabalar ve köylerdir. Bunlar; B. Vilayeti, Zeyniler, Ç. Vilayeti, İzmir, Kuşadası'dır. Feride'nin Anadolu'da öğretmenlik yaptığı mekânlar Anadolu'nun bilinmezliğini, fakirliğini gözler önüne serer. Reşat Nuri görevi nedeniyle Anadolu'nun birçok yerini gezdiği için bu mekânları Feride'nin bakış açısıyla ayrıntılı ve gerçekçi olarak tasvir eder:

Köy deyince gözümün önüne yeşillikler arasında eski Boğaziçi yalılarındaki güvercinliklere benzeyen sevimli, şen manzaralı kulübeler gelirdi. Halbuki bu evler, çökmeye yüz tutmuş, simsiyah viranelerdi.

Yıkık bir değirmenin önünde abalı, sarıklı bir ihtiyara rast geldik, kaburga kemikleri soyulmuş zayıf bir ineği, ipinden sürüye sürüye bu evlerden birine doğru götürmeye çalışıyordu (s.155).

4.1.1.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Çalığışu romanında iki farklı bakış açısı kullanılmıştır. Dört bölümden oluşan bu romanda günlük şeklinde yazılmış ilk dört bölüm, kahraman anlatıcı tarafından anlatılır. Feride'nin olayları doğrudan okuyucuya değil de hatıra defterine anlatması daha inandırıcı ve samimi görünür:

“Mektup parçası burada bitiyor, bana sadece teyzemin matemini anlatıyordu. Kâmran, görüyorsun ki, bizi her şey birbirimizden ayırıyor. Seninle artık iki düşman bile değiliz; birbirimizi hiç, ama hiç görmeyecek iki yabancıyız” (s.194).

Çalığışu romanının son bölümünde ise hâkim bakış açısı kullanılmıştır. Her şeyi gören ve bilen anlatıcı son bölümdeki olayları, Feride ve Kâmran'ın tekrar bir araya gelmesini de içeren olayları anlatır. Son bölümde -Doktor Hayrullah Bey'in mektubu hariç- kahramanların iç dünyasını da bilen anlatıcı vardır:

“Kâmran, bir dakika sustu. Sonra beyaz nazik şakaklarında ince ter damlalarıyla başını eğerek daha yavaş bir sesle devam etti” (s.390).

4.1.1.6. Şahıs Kadrosu

4.1.1.6.1. Başkişi

Çalığışu romanı geniş bir şahıs kadrosuna sahiptir. Çalığışu romanındaki şahıs kadrosunun önemli bir özelliği de bütün insanların iyi niyetli ve yardımsever oluşlarıdır. Çetişli, Reşat Nuri için; “Sevgiyi esas alan yazar, insanları hiçbir zaman bütünüyle kötü olarak kabul etmez” (2004: 234) der. Anadolu'yu dolaşan Feride, halktan ve çeşitli meslek grubundan insanlarla tanışır. Onlarla iletişime geçer.

Romanın başkişisi Feride, birçok yönüyle karşımıza çıkan bir kişidir. Hareketli, yaramaz, yerinde duramayan, ağaçlardan inmeyen bu yüzden kendisine “Çalığışu” denilen Feride, okuldan mezun olduktan sonra olgun bir kişiliğe sahip olur. Hatta on sekiz yaşlarındayken Munise adlı bir kızı evlatlık alıp büyütmek isteyecek kadar olgun ve sorumluluk sahibi bir anne olur. Feride çok çalışkan, umutsuzluğa düşmeyen ve zorluklar karşısında yılmayan biridir:

Çok çalışıyorum. Onlardan ziyade kendim için, kendimi işsizlik ve yalnızlığın müzmin melaline kaptırmamak için, geceli gündüzlü didiniyorum. Muvaffakiyetsizliğe uğradıkça meyus olmuyorum. Bu bulanık, durgun gözlü, karanlık ruhlu çocuklar da biraz düşünce, bir parça yaşamak zevki uyandırdığımı hissedince seviniyorum (s.178).

4.1.1.6.2. Norm Karakterler

Romandaki norm karakterler Kâmran, Munise, Müjgân ve Doktor Hayrullah Bey'dir. Kâmran, "Yirmi yaşına yaklaşan ve sivri uçlu incecik dudakları üstünde incecik bıyıkları çıkmaya başlayan" (s.24) bir gençtir. Feride onu; "Kız ayağı gibi küçücük ayaklarında beyaz podüşet iskarpinleri, ipek çorapları, yürürken ince bir dal gibi sallanıyor zannedilen narin vücudu, sadakor gömleğinin açık yakasından çıkan uzun beyaz boynu ile erkekten ziyade kıza benzeyen" (s.24) şeklinde tarif eder.

Feride'nin Zeyniler köyünde tanıdığı ve öğrencisi olan Munise, evde üvey annesinden şiddet gören bir kızıdır. Ona acıyan Feride onu evlatlık olarak alır. Feride Kuşadası'ndayken Munise bir hastalık geçirir ve ölür.

Feride'nin teyzesinin kızı olan Müjgân, Feride'nin içindeki Kâmran aşkının ortaya çıkmasını sağlayan ve romanın sonunda Kâmran ile Feride'nin tekrar birleşmesine ön ayak olan kişidir.

Doktor Hayrullah Bey ise Feride'nin ilk olarak Zeyniler'de karşılaştığı ve Kuşadası'nda tekrar yollarının kesiştiği, insanlara iyilik yapmayı seven yardımsever bir kişidir. Feride'yi de baba şefkati ile sever. Onunla ilgili çıkan dedikodular üzerine Feride ile sahte bir evlilik yapar; fakat Feride'yi asıl sevdiğine yani Kâmran'a gönderen kişi de Doktor Hayrullah Bey'dir.

4.1.1.6.3. Kart Karakterler

Feride'ye her zaman yardımcı olan Hacı Kalfa ve Feride'ye âşık olan Şeyh Yusuf Efendi kart karakterlerin başında gelir. Zeyniler köyündeki Hatice Hanım ve İzmir'deki Reşit Paşa da kart karakterlerdi.

4.1.1.6.4. Fon Karakterler

Zengin bir şahıs kadrosuna sahip romandaki fon karakter sayısı oldukça geniştir. Bunlar: Aziz Bey, Nizamettin Bey (babası), Güzide Hanım (annesi), Besime Teyze,

Mirat, Hayganuş, Nazmiye Hanım, İhsan, Burhanettin Bey, Manastırlı Hanım, Hafız Kurban, Necmiye, Sütüne, Gülmisal Kalfa, Dame De Sion mektebindeki öğretmenler ve öğrenciler, Şahap Efendi, Arif Hoca, Hayriye Hanım, Merkez Rüştüye Müdürü, Zeyniler köyündeki öğrenciler, muhtar, ebe, Kırstıyan, Recep Efendi, Abdürrahim Paşa, Nadide, Ferhunde, Sabahat, Nermin, Hüseyin, Münevver, Feridun Bey adlı kişilerdir.

4.1.2. Gizli El

Reşat Nuri Güntekin'in "Benim ilk romanım" dediği **Gizli El**, 1920 yılında Dersaadet gazetesinde tefrika edilir. 1924 yılında da kitap olarak basılır (Naci, 2003: 25).

Reşat Nuri Güntekin, Harabelerin Çiçeği adlı romanının Gangue adlı yabancı bir romanla benzerliği üzerine onu müstear bir isim kullanarak yayımladığı için Gizli El'i ilk romanı olarak görür. Reşat Nuri, romanın girişinde "*İlk Romanımın Romanı*" (s.59) adlı başlık altında romanın yazılış maksadını anlatır. Eserini, o dönemde yaygın olan vurgunculuk ve nüfuz ticaretini eleştirmek maksadıyla yazmaya başladığını; fakat sansür nedeniyle eserin bir aşk romanı halini aldığını söyler.

4.1.2.1. Tema

Bu romanda bireysel hırslarının peşinde koşan ve bu uğurda maddi olarak yükselen ama ahlaki olarak düşen Şeref'in hikâyesi anlatılır. Reşat Nuri Güntekin okuyucuya, kendi çıkarları için diğer insanları umursamayan insanların içine düştüğü trajik durumu ve bu insanları bekleyen sonu gösterir.

4.1.2.2. Olay Örgüsü

Vaka, romanın başkışisi Şeref'in afyon meselesini konuşmak için umum müdürünün yanına gitmesiyle başlar. Oradan çıktıktan sonra karısı Seniha'nın yanına giden Şeref, onunla biraz sohbet ettikten sonra, geçmişi hatırlar ve beş yıl öncesine gider.

Mektepten çıktığı ilk yıl babasını kaybeden Şeref, Gemlik'te maliye memuru olarak işe başlamıştır. Büyük ihtirasları olan Şeref bu yaşamdan sıkılır. "Kış aylarında çok sıkıldım; fakat bahar, şöyle böyle avuttu. Akşam işlerimi bitirince, şehirden kaçıyor, geç vakitlere kadar bahçeler arasında, kırlarda dolaşıyordum" (s.17-18) diyen Şeref, bu

dolaşmaların birinde emekli bir askerî doktor ile tanışır. Narlı çiftliğinin sahibi olan ve eski bir saray paşası olan Aziz Paşa ile yakınlığı tanıştığı doktor sayesinde olur.

Aziz Paşa'nın Seniha ve Adnan adında iki çocuğu vardır. Aziz Paşa ile dostluğu artan şeref, Adnan'a ders vermeye başlar. Adnan'dan sonra Seniha'ya da Türkçe dersleri verir. Bu sırada Aziz Paşa'nın kızı Seniha'ya âşık olur. İstanbul'a bir yakınlarının düğününe giden Seniha ve Adnan, birkaç akrabalarıyla dönerler. Aziz Paşa çiftliğinde her gece eğlenceler yapılır ve insanlar eğlenir. şeref ise bu durumu kıskanır. Seniha ile aralarında bazı farklar olduğunu, onun ayrı bir dünyaya ait olduğunu düşünerek umutsuzluğa kapılır. Çiftliği gitmek istemeyen şeref, Aziz Paşa'ya tayinini çıktığını söyleyerek çiftlikten ayrılır. O gece eve giderken bir kaza geçirir. Gözlerini doktorun evinde açar. şeref'in cüzdanında Seniha'nın fotoğraflarını gören doktor onun Seniha'ya âşık olduğunu fark eder. Aziz Paşa ile de konuşan doktor, şeref ve Seniha'nın evlenmesini sağlar.

Evlendikten sonra İstanbul'a balayına giden Seniha ve şeref, Aziz Paşa'dan aldıkları mektup ile Gemlik'e dönmeye karar verirler. Kumar düşkününü olan Aziz Paşa'nın borçları artmaya başlamış, çiftliği yönetemez olmuştur. şeref, çiftliğin işlerini düzeltmek ve Aziz Paşa'nın borçlarını kapatmak için bir süre uğraşır. Bu arada 1. Dünya Savaşı başlamıştır. Savaşın başlaması üzerine şeref de askere çağrılır. Fakat birilerinin yardımı ile cephe gerisinde Bursa Ahz-ı Asker şubesi yazıcı neferi olur. şeref, Bursa'da iken bir ara doktor da Bursa'ya gelir ve şeref'i, Miralay Murat Bey adında biriyle tanıştırır. Murat Bey'in girişimi ile kurye olarak Viyana'ya gider. "Peri sarayının kapıları durmadan hemen hemen kendiliğinden açılıyor, bunları açan elleri yine görmemekte devam etmekle beraber, kendim de gitgide onları kurcalamakta bir nevi meleke kazanmakta olduğumu anlıyordum" (s.109) diyen şeref, "Yardım Teşkilatı" adı altında yapılan işlerde çalışır. Vagon ticareti yaparak yavaş yavaş zengin olur.

Zengin olan şeref İstanbul'da yaşamaya başlar. Bazı işlerini görmek maksadıyla gece hayatına ve içkili toplantılara katılır. Seniha, bunun üzerine Narlı Çiftliğine babasının yanına döner. Savaşın en acımasız yüzünü gösterdiği dönemler şeref ve arkadaşları İstanbul'un en lüks hayatını yaşarlar. Seniha ile arası açılan şeref aynı zamanda hapse girer. İki ay sonra ağır bir para cezası ile hapisten çıkan şeref, Seniha ve

Aziz Paşa tarafından karşılanır. Beraber Narlı Çiftliğine dönerler. Seniha ve Şeref burada barışırlar.

4.1.2.3. Zaman

Yaklaşık beş yıllık bir zaman dilimini kapsayan olaylar 1. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Şeref'in okuldan mezun olup Gemlik'e atanmasıyla başlar. Romanın hemen başında 29 Nisan tarihli bölümde Şeref; "Beş sene evvel gene böyle bir ilkbahar günüydü. Bu kapının dışındaki koridorda, süzgün çehrelî, mahcup ve korkak bir çocuk dolaşıyordu" (s.9) diyerek mektepten mezun olduğu günü hatırlar. Daha sonra 5 Mayıs tarihli bölümde de Seniha'yı yatmaya gönderdikten sonra hayatının beş yıllık kısmını geriye dönüşle anlatır. Bu süreçte Şeref, askere çağırılmış, kanunsuz işlerle zenginleşmiş ve hapse düşmüştür.

"Mektepten çıktığım sene babamı kaybettim. Babam yirmi dört yaşına kadar bana geçinme dertlerini düşündürmemişti" (s.14) cümleleri ile başlayan geriye dönüş, "Şimdi artık İstanbul'daydım. Seniha da yanımdadır, ben bu satırları yazarken, bu muhasebeyi yaparken odamızda beni bekleyerek uyuyor" (s.112) cümleleri ile son bulur.

4.1.2.4. Mekân

Romanda ön planda olan mekânlar Bursa, İstanbul ve Gemlik'tir. Olaylar ağırlıklı olarak Gemlik'te geçer. Gemlik ve özellikle Aziz Paşa'nın Narlı Çiftliği olayların geçtiği asıl yerdir. Şeref, Seniha ile burada tanışır ve burada evlenir. Narlı Çiftliği sade bir yaşamın sürdüğü yer olduğu için Şeref tarafından sıkıcı olarak görülür. Onun sıkıldığını gören Seniha İstanbul'da yaşamayı kabul eder. Romanın diğer mekânları ise Şeref'in iş için gittiği ve sadece isim olarak geçen yerlerdir. Şeref kurye olarak Viyana, Almanya ve Romanya'ya gider.

4.1.2.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Kahraman anlatıcı ve bakış açısının kullanıldığı **Gizli El** romanında anlatıcı konumundaki kişi, romanın başkişisi Şeref'tir. Olaylar onun gözünden, zihninden dış dünyaya yansır.

Romanın anlatımı Şeref'in başından geçenlerin Şeref'in düşünceleri ile yoğrulup okuyucuya aktarımı üzerine kurulmuştur. Okuyucu, olayları Şeref'in anlatımı ile öğrenir. Şeref kendi geçmişini de geriye dönüşlerle okuyucuya aktarır:

Evimize döndüğümüz zaman, vakit gece yarısını geçiyordu. Seniha'yı yatmaya gönderdim. Kendim, yarına yetişmesi mutlaka lazım bir hesap işini bahane ederek çalışma odama indim. Muhakkak ki, şimdi bu saatte hesapla uğraşıyorum masamın başında. Fakat eski hayatımın hesabıyla. Mektepten çıktığım sene babamı kaybettim. Babam, yirmi dört yaşına kadar bana geçinme dertlerini düşündürmemişti. İstanbul'da ne akrabam, ne candan bir dostum vardı. Onun için mektebi bitirir bitirmez küçük bir maliye memurluğuyla Gemlik'e gitmek mecburiyetinde kalmıştım (s.14).

4.1.2.6. Şahıs Kadrosu

4.1.2.6.1. Başkişi

Romanın başkişisi olan Şeref yirmi dört yaşında okuldan mezun olur. Okuldan mezun olduktan sonra Gemlik'te küçük bir memuriyet alır. Babasını da aynı yıl kaybeden Şeref, memuriyetten de çabuk sıkılır. “İlk aylarda memur hayatı bana çok sıkıcı göründü.” (s.14) diyen Şeref, hırslı ve yükselme arzusu içinde olan bir yaratılışa sahip olduğunu gösterir. Aziz Paşa'nın hediye ettiği bir kravat ondaki aşağılık duygusunu harekete geçirir. “Hâsılı, gururum, bu küçük kravat hadisesinden de anlaşılacağı gibi, şiddetli bir hastalık şeklini almıştı” (s.42) der.

Doktor sayesinde Aziz Paşa ile tanışan Şeref, onun çocuklarına ders vermeye başlar. Aziz Paşa'nın kızı Seniha ile evlendikten sonra içindeki yükselme hırsı tekrar harekete geçer. Miralay ile tanışan Şeref, yasadışı işlere bulaşır. Bunun temelinde de yükselme arzusu ve para kazanma hırsı yer alır. Miralay Murat'ın ona söylediği “Aziz Paşa'nın damadı olmak sizin için bir kariyer olamaz” (s.104) lafı kanunsuz işlere bulaşmasına neden olur.

Reşat Nuri'nin olumsuz roman kahramanlarından biri olan Şeref'in olumsuz davranışları, onun hapse girmesine neden olur. Okuyucuya büyük hırsların kişileri nelere sürüklediğini anlatmak için çizilen Şeref karakteri, romanın sonunda yaptıklarından pişman olur.

4.1.2.6.2. Norm Karakterler

Şeref'in "Zarif çehreli, ela gözlü kumral bir genç kızdı" (s.27) dediği Seniha, Aziz Paşa'nın Fransız mektebinde okumuş çok iyi Fransızca konuşan kültürlü bir kızdır. Annesi ölen Seniha, okulu bitirdikten sonra babasının çiftliğinde yaşar. Yapmacıksız bir sadeliği ve ağır tabiatı vardır.

Şeref'in aksine sade bir hayatı olan ve böyle yaşamayı seven Seniha, bu yüzden Şeref tarafından ilk zamanlarda yanlış anlaşılır:

Seniha ile evlendiğim ilk günlerde içimi durmadan kemiren bir kurt vardı. 'Bu yüksek sosyete dediğimiz muhite, bir Fransız mektebinden yetişmiş bir genç kız yanında ben, bir köylü gibi kalmayacak mıyım?' diyordum. (...) Kendimi başka türlü adam yapmak isteyişim biraz da bunun içindi. Fakat korktuğumun tam tersine, onun kendisi bir köylü kadın sadeliği alıyordu (s.114).

Romanın diğer bir norm karakteri de Doktor Cemil'dir. Doktor Cemil, Şeref'in hayatında önemli bir yere sahiptir. Emekli bir askeri doktordur. Emeklilik günlerini Gemlik'te geçiren doktor, Şeref'in Aziz Paşa ailesi ile tanışmasına, Şeref'in Seniha ile evlenmesine yardımcı olur. Şeref'i bazı önemli kişilerle de tanıştıran Cemil, Şeref'in Gemlik'teki tekdüze ve mutsuz hayatını da ilk fark eden ve onu yönlendiren kişidir.

4.1.2.6.3. Kart Karakterler

Statik bir özelliğe sahip olan Aziz Paşa, devletin çeşitli kademelerinde görevlerde bulunmuş bir eski Osmanlı paşasıdır. "Paşa, ikide bir kara cahil olduğunu ileri sürdüğü ve bununla öğünür gibi görüldüğü halde, öyle değildi. Gençliğinde epeyce zaman ataşemiliterliklerde Avrupa'da dolaşmış olması da yabana atılacak bir adam olmadığı göstermekteydi" (s.33). Aziz Paşa çeşitli zaafı olan bir insandır. En büyük zaafı da kumar düşkünü olmasıdır. Altmış beş yaşlarında olan Aziz Paşa, çiftlik işleri ile fazla ilgilenmeyen hayattan zevk almaya çalışan bir karakterdir.

Romandaki diğer bir kart karakter ise olumsuz yönleri ile ön planda olan Miralay Murat Bey'dir. Şeref'in "Gizli El" olarak tabir ettiği bağlantıların kaynağı olan Miralay Murat, savaş dönemi zenginlerindendir. Çeşitli yasadışı işlerle zengin olan Miralay Murat, Şeref'in hayatına da yön veren kişidir. Onun Şeref'e söylediği "Aziz Paşa'nın damadı olmak sizin için bir kariyer olamaz" (s.104) sözü Şeref'in içindeki hırsı harekete geçirmiştir.

4.1.2.6.4. Fon Karakterler

Romandaki fon karakterler; Aziz Paşa'nın oğlu Adnan, Nevnihal Hanım, Nusret Bey ve Nezihe adlı kişilerdir.

4.1.3. Damga

Damga romanı ilk olarak 1924 yılında İstanbul'da basılmıştır. Elli bölümden oluşan eser, Reşat Nuri'nin ilk dönem romanlarından.

4.1.3.1. Tema

Aşk için, sevdiği kadının namusunu korumak için kendini feda eden İffet'in hikâyesinin işlendiği **Damga** romanında, masallardaki aşk ile gerçek hayattaki aşkın birbirinden farklı olduğu vurgulanır.

4.1.3.2. Olay Örgüsü

Küçük yaşta annesini kaybeden İffet, kalfası tarafından büyütülür. Babası sarayda Paşa olan İffet, okula gönderilmez ve bunun üzerine özel dersler alır. Kalfası tarafından okula gizlice götürülen İffet, Ömer adlı okul arkadaşının sürgüne gönderilen ağabeyi için babasından yardım ister. Babası yardım etmediği gibi bu olaydan sonra onun okula da göndermez.

Yaz tatillerini halasının Damlacık'taki çiftliğinde geçiren İffet, halasından dinlediği bir masaldan çok etkilenir. Masalda, İsmail'in sevdiği kızın namusunu korumak için değirmenden nehre atlayıp ölüme gitmesi anlatılır.

İdadiye başlayan İffet okulda Celal ile arkadaş olur ve Jön Türklerle yakınlaşır. Okuldaki öğretmenlerden Vecdi Bey'in tutuklanması üzerine okuldakiler -özellikle Celal- jurnalcinin İffet olduğunu düşünürler. İffet bu olay üzerine babası ile tartışır ve okulu bırakır.

Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte İffet'in babası gözaltına alınarak sürgüne gönderilir. İffet de ona yardımcı olmak için babası ile gider. Sürgünde iki yıldan fazla kaldıktan sonra babasının ölümü üzerine İstanbul'a döner.

İstanbul'da Darülfünun Hukuk Fakültesi'ne başlayan İffet, aynı zamanda Cemil Kerim Bey adlı bir mebusun çocuklarına da ders verir. Ders verdiği Kerim Bey'in eşi Vedia ile aralarında yakınlık başlar. Geceleri gizli gizli buluşurlar. İffet, gizlice geldiği

bir gece bahçıvan tarafından görülür. Dinlediği Değirmen masalından etkilenmiş olan İffet, Vedia'nın namusunu korumak için kendisine hırsız süsü verir. Bu yüzden hapse atılır.

Altı ay hapiste kalan İffet, hapisten çıktıktan sonra yediği “hırsız” damgası ile ilk olarak ağabeyi Muzaffer'in evinde karşılaşır. Ağabeyinde kaldığı bir gece yatmak üzereyken odasına giren yengesi, oğlunun oyuncaklarını almak bahanesiyle değerli mücevherlerini alır. Bu durum İffet'in kendisini damgalı olarak hissetmesine neden olur.

Her yerde iş arayan İffet, üzerindeki hırsız damgasını her an hisseder. Arkadaşı Celal'in yardımıyla girdiği çeşitli işlerde kendisinden istenen kanunsuz işleri yapmaması üzerine işten ayrılır. Takıntılı bir şekilde herkesin kendisine hırsız gibi baktığını sanan İffet, askerlik işi için gelen polislerin kendisini tutuklamak için geldiğini sanır. Hukuk-u Millet gazetesinde kendisine iş bulan İffet, rakip gazetenin kendisi hakkında yaptığı “eski hırsız” propagandasına dayanamayarak istifa eder.

Normal yollarla iş bulamayan İffet, vagon ticareti yapmaya başlar. İş için Anadolu'ya geçen İffet, vicdanını rahatlatmak için sürekli olarak insanlara yardım eder. İstasyonda gördüğü fakirler, yolda gördüğü hastalar, kimsesiz çocuklar İffet'in yardımını görür. Yolda kalan Rana ve annesi, hırsızlıkla suçlanan genç bir kız da İffet'in yardım ettiği insanlardandır.

Ağabeyi Muzaffer'den mektup alan İffet, miras davasını kazandıklarını öğrenir. Bunun üzerine Çengelköy'de ev alan İffet, oraya yerleşir. Bir gün sokakta gördüğü Vedia ile konuşur ve onunla evlenmek istediğini söyler. Vedia bunu kabul etmez. Bunun üzerine yaptığı fedakârlığı hatırlayan İffet, yaptıklarının küçük bir vehimden ibaret olduğu düşünür.

4.1.3.3. Zaman

İffet, hayat hikâyesini çocukluğundan itibaren anlatır. II. Meşrutiyet'ten önce başlayıp yaklaşık yirmi yıl devam eden olaylarda, II. Meşrutiyet'in ilanı önemli bir yer tutar; çünkü İffet'in babası bu ilanla sürgüne gönderilmiştir:

“Meşrutiyet'in ilanını Karamürsel'de haber aldım.” (s.31).

“Hürriyet ilan olunduğu gün, eniştem, galiba, Mısır’a kaçmış... Paşa babama da firar teklif etmişler razı olmamış” (s.32)

1908’de gerçekleşen II. Meşrutiyet’ten sonraki iki buçuk yıl 1911’e denk gelir. Sürgünden dönen İffet’in yaşı artık yirmi birdir. Aynı zamanda da 1. Dünya Savaşı bütün şiddetiyle devam etmektedir:

İstanbul’a döndüğüm vakit, yaşıım yirmi biri bulmuştu (s.35).

Gazeteden ayrıldıktan sonra, dört buçuk ay boşa kaldım. İstanbul’da kimse sefaleti, açlığı benden fazla tanımadı. Muharebenin en fena günleriydi. Kardeşimin sadakası kuru ekmeğe bile yetmiyordu. Birçok geceler aç yatıyordum (s.100).

Bu bilgilerden yola çıkıldığında gerçek zamanla paralel giden vaka zamanının yirmi yıldan fazla olduğu görülür.

4.1.3.4. Mekân

Damga romanının önemli bir kısmı İstanbul’da geçer. İffet’in okul yılları, sürgünden geldikten sonraki yılların büyük kısmı İstanbul’da geçer. Damlacık çiftliği de İffet’in çocukluk yıllarında yazları gittiği ve hayatını etkileyen “Değirmen” masalının geçtiği önemli bir mekândır.

İffet, babasının Midilli’ye sürgünü üzerine burada da yaklaşık iki buçuk yıl geçirir. Özetleme tekniği ile anlatılan Midilli yıllarında mekân ön planda değildir. İffet’in İstanbul’daki işlerde tutunamaması üzerine arkadaşı Celal gibi vagon ticareti işine girer. İş gereği Konya-İstanbul arasında yaptığı yolculuklarda Anadolu’nun çeşitli şehirleri, kasabaları, köyleri ve küçük istasyonları romanda mekân olarak yer alır. İffet’in çocukluğunun geçtiği ev ve hapiste geçirdiği günler mekân olarak kapalıdır. Damlacık çiftliğindeki mutlu günleri ise romandaki açık mekânlardandır.

4.1.3.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Kahraman anlatıcının bakış açısı kullanılarak anlatılan romanda başkişi İffet, başından geçen olayları geriye dönüşlerle ve özetleme tekniği ile anlatır. Reşat Nuri, kahraman anlatıcının dilini kolay bulduğu için genelde romanlarında bu tarzı kullanır:

“Ben kahramanlardan birini alıp onun ağzından anlatmayı daha kolay bulurum. Hem bu suretle vakalar dağılmaz. Vakayı anlatan kahraman vahdeti muhafaza eder.

Sonra bunun bir iyiliği daha vardır, romancı mesuliyetin mühim bir kısmını üstünden silkip atmış olur” (Yücebaş, 1957: 15).

Romanın anlatıcısı İffet, olayları gördüğü, bildiği kadarıyla kendi duygu ve düşüncelerini katarak anlatır:

Çocukluğumun en eski hatırası bir ağustos şenliği gecesidir. Bu hatıra, görülmüş bir şeyden ziyade vaktiyle dinlenmiş bir masalın hayalde bıraktığı izlere benzer: Bu dünyada başka bir âlemde ucu bucağı olmayan bir bahçe... Ağaçlarında renkli fenerler yanıyor. Bembeyaz, ince ince yollar... Uğultulu bir mahşer kalabalığı... Yer yer çarkıfelekler yıldızlanıyor, havai fişekler uçuyor... Yalnız karanlık ve aydınlıktan ibaret bir vehim dünyası... Bana öyle gelir ki, ezel karanlığından o gece doğdum. Annemi hiç tanımam. Öldüğü zamanı bilmiyorum. Fakat o zaman henüz sağlamış (s.5).

4.1.3.6. Şahıs Kadrosu

4.1.3.6.1. Başkişi

Romanın başkişisi İffet, çocukluğundan itibaren insanlara iyilik etmek arzusu içinde olan biridir. Daha çocukken hastalandığında kendisinden bir isteği olup olmadığını soran babasından oyuncak veya yemek yerine arkadaşı Ömer’in ağabeyinin sürgünden getirilmesini istemesi, içindeki insanlık sevgisini gösterir. Reşat Nuri’nin birçok romanında karşımıza çıkan anne ve baba şefkatinden mahrum tiplerdendir. Onu hayatını çocukken dinlediği bir masal değiştirir.

Sevdiği kadın uğruna hırsız damgası yiyen İffet, hiçbir zaman doğru bildiğinden şaşmamıştır. Bir ara yasadışı işlere bulaşmasına rağmen içindeki insanlık sevgisini yitirmemiştir.

4.1.3.6.2. Norm Karakterler

İffet’in ölen annesinin yerini tutan Kamiyap Kalfa, İffet’in ailesinden görmediği sevgiyi ona gösterir. Onun ölümü üzerine ev ahalisinden sadece İffet onun cenaze törenine katılır.

İffet’in İdadi’den arkadaşı olan Celal, her zaman İffet’in yanında yer alan kahramanlardan biridir. İffet hapse girdiğinde, hapisten çıktığında, iş aradığında hep yanında olan kişi Celal’dir.

4.1.3.6.3. Kart Karakterler

İffet'in âşık olduğu ve namusunu korumak için hapse girmeyi göze aldığı evli kadın olan Vedia, İffet'in kendisi için gösterdiği fedakârlığı İffet'e göstermeyen olumsuz bir karakterdir. İffet'in ağabeyi Muzaffer ve babası Halis Paşa, İffet'in karşısında yer alan tiplerdir.

4.1.3.6.4. Fon Karakterler

Romanındaki diğer bazı şahıslar ise; Hoca Efendi, okul arkadaşları Tahir ile Ömer, Cemil Kerim Bey, Rana ve annesi, Muallim Vecdi, Cemil Kerim Bey, Handan, Kemal, Sami Belig Bey, Sezai Efendi, Sabri, Vasıf Efendi adlı kişilerdir.

4.1.4. Dudaktan Kalbe

İlk baskısı 1924 yılında yapılan **Dudaktan Kalbe**, Reşat Nuri'nin aşk temasını işlediği önemli bir romanıdır. Üç bölümden oluşan romanda ilk iki bölüm hâkim bakış açısı, son bölüm kahraman anlatıcının bakış açısıyla ve günlük tekniği kullanılarak anlatılır.

4.1.4.1. Tema

Karşılık beklenmeden beslenen gerçek aşkın işlendiği bu romanda izi sürülmesi gereken temayı Altuğ, “kaybedilmiş olan saf sevginin derin boyutlarını içeren, alçakgönüllü, ince gizlerle örülü, duygusal değer dünyasına yeniden dönme peşindeki umutsuz çaba” (2005: 19-20) olarak belirtir.

Aşkı dudaklarda arayan Kenan ile gerçek aşkın kalplerde olduğunu düşünen Lamia arasındaki serüvende kaybeden Kenan, kazanan ise Lamia'dır. Reşat Nuri gerçek âşık olan Lamia'ya türlü zorluklar çıkardıktan sonra mutlu sonla onu ödüllendirir. Kenan ise aşkı dudaklarda aramanın sonlu dünyasında ölüme mahkûm edilir.

4.1.4.2. Olay Örgüsü

Münir Bey, Vefik Paşa ve kızı Cavidan'a yetiştirdiği üzümleri tanıttığı bir gece uzaktan gelen bir müzik parçası dikkatlerini çeker. Münir Bey onları parçanın bestecisi de olan ve parçayı çalan Hüseyin Kenan ile tanıştırır. Hüseyin Kenan çocukluğu zorluklarla geçmiştir. Annesi Melek Hanım ailesinin karşı çıkmasına rağmen Nail adlı bir memur ile evlenir. Nail ailesini daha iyi geçindirmek için hırsızlık yapar ve hapse girer. Bunun üzerine Hüseyin Kenan ve annesi dayıları Saib Bey'in çiftliğinde kalırlar.

Hüseyin Kenan sessiz bir çocuk olarak büyür. Özellikle dayısının babası hakkında söylediği sözler, onu ve annesini çok üzer.

Hüseyin Kenan, Münir Bey'in de desteği ile dayısı tarafından mühendis mektebine gönderilir. Bu arada keman çalan Kenan, İstanbul'da özel dersler vererek geçinir. Daha sonra arkadaşının teşviki ve annesinin dükkânını satarak ona destek çıkması üzerine Avrupa'ya müzik eğitimi almak için gider. Avrupa'da dört yıl kalan Kenan, çok iyi bir keman virtüözü olarak döner. Arada dayısının çiftliğine gelen Hüseyin Kenan evli bir kadın olan Nimet Hanım ile aşk yaşar. Çevredekiler tarafından yanlış anlaşılması için yanlarında Lamia'yı gezdirirler. Lamia ve Kenan arasında da bir ilgi başlar.

Kenan, üzerinde çalıştığı bestesini tamamlamak için Bozyaka'daki çiftliğe gelir. Eseri üzerinde çalışan Kenan aynı zamanda Lamia ile aşk yaşar. Bir gece onunla birlikte olur. Hemen sonrasında pişman olan Kenan, görev bilinci ile hareket ederek Lamia'ya evlilik teklif eder; fakat Lamia kendisine acınılmasından rahatsız olur. Evlilik teklifini kabul etmez.

Kenan ile yaşadıklarını kimseye anlatmayan Lamia hamile kaldığı için Kütahya'daki akrabalarının yanına gönderilir. Burada lekeli bir kız olduğu için eniştesi Rasih tarafından rahat bırakılmaz. Rasih'in ona saldırması üzerine onu öldürür. Haklı olduğu için serbest bırakılır. Daha sonra Binbaşı Kemal Bey ile evlenir. Kemal Bey'in bir akrabası olan ve Hüseyin Kenan'ı da tanıyan Doktor Vedat adlı kişi de o sırada Kütahya'ya sürgüne gönderilir. Kemal Bey'in kızı Makbule Vedat Bey'e âşık olduğunu Lamia'ya söyler. Bir gün Vedat Bey'in sobadan zehirlendiği duyan Lamia koş koş onun evine gider. Odada soba gazına maruz kalarak zehirlenir. Bunu duyan Kemal Bey olayı yanlış anlar ve Lamia'da boşanır. Yaşanan olayların kendi suçu olduğunu düşünen Vedat Bey, Lamia'ya evlilik teklif eder; fakat Lamia, bu teklifi kabul etmez. İstanbul'a annesinin yaşlı sütünesinin yanına döner.

Günlük şeklinde anlatılan son bölümde Hüseyin Kenan, Cavidan ile evlidir; fakat evlilikte aradığı mutluluğu bulamaz. Müzik yaşamı da istediği gibi sürmez. Uzun bir durağanlık yaşayan Hüseyin Kenan, Bozyaka'ya beste yapmak için gelir. Aynı zamanda Lamia'yı da göreceği düşüncesindedir. Lamia'yı burada bulamayan Kenan tekrar İstanbul'a döner.

İstanbul’da Vedat ile karşılaşan Kenan Lamia’nın başından geçenleri öğrenir ve onunla buluşmak ister. Lamia’ya onu sevdiğini söyleyen Kenan ondan ummadığı bir cevap alır. Lamia’ya göre yaşadıkları eskide kalmış bir maceradır.

Bunun üzerine Hüseyin Kenan, kız kardeşi Afife’yi görmek ve annesi Melek Hanım’ın mezarını ziyaret etmek için Seydişehir’e gider. Onun Seydişehir’e gitmesinden sonra gazetelerde Hüseyin Kenan’ın öldüğüne dair bir haber görülür.

4.1.4.3. Zaman

Dudaktan Kalbe romanında asıl vaka zamanı, yani Hüseyin Kenan’ın Prenses Cavidan ile evlenmesi ve Lamia ile yaşadığı yasak aşk, yaklaşık altı yıl sürer. Bunu romanın sonlarında Lamia’nın söylediği sözlerden anlarız:

“Bir mehtaplı yaz gecesinde uzak bir keman sesinden doğan bu genç kız sevdası beş sene sonra yine aynı sesler içinde sönmüştü” (s.283).

Lamia’nın bu sözünden sonra kız kardeşinin yanına giden Kenan’dan altı ay sonra haber alınır. Bu da gazetelerde çıkan Kenan’ın öldüğüne dair ilandır.

Asıl vaka zamanını dışında Hüseyin Kenan’ın annesinin hayat hikâyesi ve Hüseyin Kenan’ın ünlü bir virtüöz olana kadar ki hayatı, geriye dönüşler ve özetleme tekniği ile anlatılır:

Melek Hanım, ihtiyar bir yemiş tüccarının son çocuğuydu. Öteki kardeşleri erkek olduğu için babası onu hepsinden ziyade seviyordu (s.16).

Kenan Beyler sokağındaki Rüştüye’ye gidip geliyordu. Yavaş yavaş boyu uzamağa yüzü güzelleşmeğe başlamıştı (s.24).

Cumhuriyet’ten önce geçen romanda genellikle zaman ifadeleri belirsizdir. Yaz, kış; gece, gündüz gibi zaman ifadeleri kullanılır:

“Yaz, o sene erken gelmişti, bağ hayatı, mevsiminden evvel uyanmıştı” (s.81).

“Nisan girmişti. Bir akşam aşağı sofada yemek yiyorlardı” (s.138).

4.1.4.4. Mekân

Romanın en önemli mekânı, Hüseyin Kenan’ın dayısının İzmir, Bozyaka’daki çiftliğidir. Çocukluğunun büyük kısmı burada geçer. Ünlü bir keman sanatçısı olduktan sonra da buraya gelir. Buradaki ortamdan esinlenerek besteler yapar. Bozyaka’daki üzüm bağları onun hayatında önemli yer tutar.

Romanın diğerk önemli bir mekânı da Lamia'nın aşk serüveninden sonra gittiğı Kütahya'daki evdir. Kütahya'da akrabasında kalan Lamia için Kütahya günleri çok sıkıntılı geçmiştir. Bu mekânlardan ayrı olarak Hüseyin Kenan'ın evli olduğı günler ile Lamia'nın Kütahya'dan sonra geldiğı İstanbul da önemli mekânlar arasındadır.

4.1.4.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Üç bölümden oluşan romanda iki farklı bakış açısı kullanılmıştır. Romanın ilk iki bölümünde, hâkim bakış açısı kullanılmıştır:

Bu sözler, Leylâ'ya olan askının ilk ve son itirafıydı. Kenan, bir zamandan beri bu küçük kızı deli gibi seviyordu. Ask, ona ilk defa Leylâ'nın büyük siyah gözlerinde görünmüştü. Dünyada ondan başkasını sevmeyeceğine, yüreğinde onun acısı, gözlerinde onun hayaliyle öleceğine kanaati vardı. Bir çocuk gibi bu siyah ümitsizliğe kendini bıraktığı halde büyük adam gibi halini, mevkiini takdir ediyordu. Gecelerce düşünmüştü. Hiç bir çare, hiç bir ümit yoktu. Bu güzel kibar kızını istemek, yıldızlardan birini istemek gibiydi (s.30).

Günlük şeklindeki son bölümde ise okuyucu, kahraman anlatıcının verdiği bilgilerle yetinir:

Aksam karanlığı içinde bir ağaca dayanmış, duruyordum. İskeleden çıkan son vapur yolcuları arasında Vedat'ı gördüğüm vakit, hızlı hızlı yürümeğe başladım. Süratle yanından geçiyordum (s.277).

4.1.4.6. Şahıs Kadrosu

4.1.4.6.1. Başkişi

Romanın başkişisi Hüseyin Kenan, içli ve duygusal bir çocuktur. Çocukluğu sessiz sakin bir şekilde geçiren Kenan, haşarı olmayan bir kişiliğe sahiptir. Zayıf çehresi, esmer bir yüzü, koyu mavi gözleri vardır (s.24). Hüseyin Kenan şu sözlerle anlatılır:

Ürkek, daima düşünceli bir hali olan Kenan, mektepte de konakta olduğu gibi çocuklardan uzak kalıyor, yine o nazik, mahcup vakarıyla haşarı, arsız arkadaşlarına kendini saydırıyordu (s.24).

Çocukluğunda hep sessiz olan Hüseyin Kenan'ın ruhunda sadece musiki, heyecan uyandırır. Bu yüzden çok iyi bir virtüöz olur. Durgun bir çocukluk geçiren Kenan ünlü biri olduktan sonra hem sosyal yaşantısında hem aşk hayatında fütursuzca

davranır. Babası hırsız damgası yediği için bir kıza olan aşkını itiraf edemeyen Kenan evli kadınlarla beraber olmaya başlar. Kenan, içinden geldiği alt tabaka ile sonradan içinde bulunduğu tabaka arasında sıkışıp kalmıştır. Emil, Kenan'ı, “kendi sosyal sınıfında kalamayacak kadar muhteris, yüksek sınıfın şartlarına intibak edemeyecek kadar da iradesiz” (Emil, 1984: 179) olarak görür. Bağdaki çocuklarla eğlendiği bir gün kendisine çocukluğundaki sessizliği hatırlatan bir yaşlıya, “Vaktiyle o küçüklerin babaları, analarıyla oynayamadım. Şimdi kendileriyle oynuyorum dedeciğim... Hevesim içimde mi gömülüp kalmış nedir, ben de bilmiyorum... Galiba çocukluğumun acısını çıkarıyorum...” (s.47) der.

4.1.4.6.2. Norm Karakterler

Romanda en az Hüseyin Kenan kadar ön planda olan Lamia, küçük yaşlarda annesini ve babasını kaybettiği için İzmir’de dayısının evinde yaşamaktadır. Kenan’ın Nimet Hanım ile olan gezintilerinde onlara eşlik eden Lamia Kenan’a âşık olur. Bir süre sonra Kenan da onun kendisine âşık olduğunu anlar ve onunla birlikte olur. Bu birliktelikten hamile kalan Lamia bunu kimseye anlatmaz. Küçük yaşta olmasına rağmen olgunca hareket eden Lamia, hem Kenan’ın aşkına sadık kalır hem de onun çocuğunu büyötmek için elinden geleni yapar.

Hüseyin Kenan’a müziği sevdiren ve ona o ilhamı veren kişi olan Şem-i Dede Kenan’dan kırk yaş büyüktür. Hüseyin Kenan’daki yükselme hırsı, zengin olma ve şöhret sevdası onda bulunmaz. Şem-i Dede şu şekilde tanıtılır:

Rumeli muhacirlerindendi. Otuz beş sene evvel omzunda bir zembil, koltuğunda bir ney torbası ile İzmir'e gelmiş, elindeki beş on parayla Bozyaka'da birkaç dönüm bağ edinmişti. Bağın bir kenarında çok eski zamanlardan kalma bir büyük servi vardı. Dede, senelerce çalışmış, çabalamış, servinin yanına iki odalı bir taş kule yaptırmıştı. Yaz kış Bozyaka'da otururdu. Can yoldaşı olarak üç beş keçisi vardı (s.25-26).

4.1.4.6.3. Kart Karakterler

Yüksek sosyetedden olan Prenses Cavidan ve babası Prens Vefik, Kenan’ın dayısı Saib Paşa, Binbaşı Kemal, Lamia, Rasih ve Vedat Bey roman boyunca tek düze kişilikleri ile ön planda olan karakterlerdir.

4.1.4.6.4. Fon Karakterler

Hüseyin Kenan'ın annesi Melek Hanım, Nimet, Kenan'ın babası Nail Bey, kız kardeşi Afife; Lamia'nın kızı Mebrure, Cemil, Sadi, Leyla, Şükrü Bey, Meftune Hanım, Rıza Bey ve Huriye Hanım fon karakterlerdir.

4.1.5. Akşam Güneşi

1926 yılında basılan **Akşam Güneşi**, bir giriş ve üç kısımdan oluşur. Bu kısımlardan birincisi roma rakamıyla yazılan XXVII, ikincisi XXII, üçüncüsü de XXVII bölümden oluşur.

4.1.5.1. Tema

Akşam Güneşi, Nazmi ile amcasının torunu aynı zamanda eşinin de yeğeni olan Jülide arasındaki yasak aşk aşkı konu edinir. Romanda çatışmayı sağlayan unsur Nazmi ve Jülide arasındaki yaş farkı, akrabalık ilişkileri ve Nazmi'nin evli oluşudur.

Jülide'nin içinde platonik olarak yaşadığı aşk, Nazmi'nin bunu öğrenmesi ile karşılık bulur. Sosyal çevre, gelenek ve görenekler ve Nazmi'nin mantıklı davranması sonucunda kendi halinde bırakılan aşk ilk olarak Jülide'nin zihninde biter.

4.1.5.2. Olay Örgüsü

Tanık anlatıcı Kemal Bey, doktor olarak M...S adasına gider. Orada herkesin övgüyle bahsettiği ve çok sevdiği Nazmi Bey ile tanışır. Nazmi Bey hayat hikâyesini Kemal Bey'e anlatır.

Nazmi Bey çocuk yaşta anne ve babasını kaybeder ve amcasının yanında yaşamaya başlar. Harbiye'den mezun olan Nazmi Fransa'ya giderek orada öğrenimine devam eder. Zevk ve eğlence düşkünü olan Nazmi'nin Fransa hayatı onun Prens dö Bosfor olarak anılmasına neden olur. Fransa'dan döndükten sonra Şam ve Manastır'da görev yapar. Eğlence hayatına burada da devam eder. İstanbul'a dönen Nazmi, amcasının kızı Naciye'nin ölümü üzerine bir süre amcasının köşkünde kalır. Onun kızı olan küçük Jülide'yle ilgilenir. Bu arada komşu köşklere birinde yaşayan Nazan adlı genç kıza âşık olur.

Paris'e trenle giden Nazmi, trenin Edirne'de arızalanması üzerine burada eski arkadaşı İbrahim ile karşılaşır. İbrahim, Balkanların kurtuluşu için savaş veren bir çetenin mensubudur. Nazmi de İbrahim ve çetesine katılarak yaklaşık bir yıl onun

çetesiyle birlikte hareket eder. Girdiği bir çatışmada yaralanan Nazmi İstanbul'a amcasının evine döner.

İstanbul'da eski aşkı olan Nazan ile aralarındaki aşkın bitmesi üzerine amcasının kızı Şükran ile evlenerek askerlik görevini bırakır. M...S adasında babasından kalan Ayazma çiftliğine yerleşir.

M...S adasında mesut bir şekilde yaşayan Nazmi'nin hayatı enişterisi Neyyir Bey'in ölümü üzerine onun kızı olan Jülide'nin adaya gelmesi ile değişir. İlk başlarda Jülide ile anlaşılamayan Nazmi özellikle onun hoppa ve hiçbir şeyi ciddiye almayan yaşam tarzından rahatsız olur. Daha sonra aralarında bir yakınlık başlar. Özellikle Nazmi Bey, Jülide'ye bir baba gibi davranır ona şefkat gösterir.

Burhan Bey adlı birisiyle görüşen Jülide, onunla evlenmeyi düşünür. Bu yüzden teyzesi ile İstanbul'a gider. Nazmi Bey de Burhan Bey'i görmek için İstanbul'a gider. Jülide, Burhan Bey'le evlenmekten vazgeçer; çünkü Nazmi Bey'e âşıktır. Nazmi, Jülide ve Şükran tekrar adaya dönerler.

Ayşe'nin evlendiği gece Jülide, Ayşe'ye bir mektup bırakıp denize açılır. Ayşe de mektubu Nazmi Bey'e verir. Jülide'nin kendisine duyduğu hisleri okuduğu mektuptan öğrenen Nazmi'de de Jülide'ye karşı bir aşk başlar.

Bir süre sonra Jülide, İhsan adlı gençle evlenir. Nazmi Bey de aşkını içine gömerek Jülide'nin mutlu olması için elinden geleni yapar. Nazmi, sık sık Jülide'yi ziyarete gider. Jülide ve İhsan mesut bir hayat yaşarlar. Jülide ve İhsan'ın görevi nedeniyle onunla Bakü'ye gider. Nazmi ise büyük bir yalnızlık içinde kalır. Daha sonra sözü Doktor Kemal Bey alır ve Nazmi Bey'in bu olaydan sonra bir "on dört Temmuz" gecesi -Nazmi ve Jülide'nin bir davette dans ettikleri gece- öldüğünü haber verir.

4.1.5.3. Zaman

Romanda çerçeve vaka üç yıllık bir zamanda geçer. Adaya gelen Kemal Bey, Nazmi ile tanıştıktan sonra başka bir vilayete geçer. Üç yıllık bir aradan sonra tekrar adaya döner:

"Dikkatle yüzüne baktım. Anlaşılmaz bir mucize, adanın havası gibi, onu da birkaç saat içinde değiştirmişti. Nazmi, üç sene evvel tanıdığım adamdı. Yalnız, renginde hafif bir solgunluk, gözlerinin etrafında siyah bir halka vardı" (s.149).

Nazmi'nin hayat hikâyesi geriye dönüş tekniği ile okuyucuya aktarılır. Gençlik yıllarından adaya gelene kadar ki zaman on yılı bulur. Bunu Jülide'nin "Öyle sanıyorum

ki bu on senede on yaş büyüyecekken, on yaş küçüldüm” (s.174) sözlerinden anlıyoruz. Daha sonra adada geçen yıllarını anlatan Nazmi, Kemal Bey’e “Bana gelince, on sene evvel kendi kendimi gönül rızamla gömmeğe geldiğim bu manastırda bu kadar güzel bir akşam güneşiyle gözümü, gönlümü ısıtacağımı ümit eder miydim?” (s.405) derken adada geçen zamanı öğreniriz. Nazmi’nin hikâyesi bittikten sekiz ay sonra Kemal Bey, onun öldüğü haberini alır.

4.1.5.4. Mekân

Romanın asıl vakası M...S adasında Nazmi Bey’in çiftliğinde geçer. Çiftliğe huzur bulmak ve rahat bir şekilde ölmek için gelen Nazmi Bey, Jülide ile yaşadığı aşk sonucu büyük ıstıraplar yaşar.

Romanın diğer bir önemli mekânı ise Nazmi’nin çocukluk ve gençlik yıllarının geçtiği İstanbul’dur. Babasının ölümü üzerine amcasının Çamlıca’daki evinde yaşayan Nazmi, Harbiye’den mezun olduktan sonra Fransa’ya gider.

Fransa’daki öğrencilik hayatından sonra Şam ve Manastır’da askerlik görevini yapan Nazmi tekrar İstanbul’a döner. Bir süre Balkan ülkelerinde de yaşayan Nazmi için en önemli iki mekân İstanbul ve Ayazma çiftliğidir.

4.1.5.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Bir çerçeve vaka ve bir de asıl vakadan oluşan romanda çerçeve vakanın tanık anlatıcısı Doktor Kemal, giriş bölümünde Nazmi Bey ile ilgili duyduklarını ve onunla nasıl tanıştığını okuyucuya aktarır.

Birinci Kısım’da sözü devralan Nazmi Bey, kendi hayat hikâyesini anlatmaya başlar:

Siz de kimsesiz bir adamsınız Kemal Bey... Aileniz yok, çocuğunuz yok... Herkesle çabucak ahabap olduğunuz halde galiba dostunuz da yok... Öyle zannediyorum ki beni yalnız siz anlayacaksınız... Bu gece sabaha kadar konuşacağız, beni yalnız bırakmayınız... Size her şeyi olduğu gibi, duyduğum gibi itiraf edeceğim (s.35).

Bu bölümlerden sonra tanık anlatıcı devreye girerek Nazmi Bey ile ilgili olarak son bilgileri verir:

“Sekiz ay sonra (M...S) belediyesi doktoru resmi bir vazife ile Rodos'a gelmişti. Ayazma çiftliği sahibi Nazmi Bey’in iki hafta evvel vefat ettiğini haber verdi” (s.430).

4.1.5.6. Şahıs Kadrosu

4.1.5.6.1. Başkişi

Romanın başkişisi Nazmi Bey, Reşat Nuri'nin diğer birçok kahramanı gibi annesini ve babasını küçük yaşta kaybeder. Gençliğinde hızlı bir hayat yaşayan, eğlenceye düşkün olan Nazmi, savaşta yaralandıktan sonra durgun bir hayat yaşar. Ayazma çiftliğinde yaşamaya başladıktan sonra tüm gayesi insanlara iyilik etmek olan Nazmi çevresi tarafından çok sevilen bir adamdır. Kemal Bey'e Nazmi hakkında bilgi veren Çavuş'un sözleri onun halk arasında ne kadar sevildiğini gösterir:

Hani Cenab-ı Hak kitabında Hazret-i Muhammed'in son peygamber olduğunu yazmasaydı ben bu adama peygamber derdim... Cenab-ı Hak meleklerini böyle kusursuz yaratmamıştır. (M...S) Adası'nda onun gibi beş kişi daha olsaydı işler başka türlü yürürdü. Dünya böyle adamların yüzü suyu hürmetine durur (s.8).

4.1.5.6.2. Norm Karakterler

Nazmi Bey'in amcasının torunu ve eşinin yeğeni olan Jülide, Avrupa hayranı, babası tarafından şımarık büyütülen bir kızdır. Jülide küçükken Nazmi Bey tarafından gezdirilen zayıf, çelimsiz bir kızdır. Aradan on sene geçtikten sonra M...S adasına gelen Jülide, Nazmi Bey ile anlaşamaz. Büyük bir hayal kırıklığı ve adaya uyum problemi yaşayan Jülide daha sonra herkes gibi adaya alışır. Nazmi Bey'e duyduğu yasak aşkın iç çatışmasını yaşar. Bunun için intihar girişiminde bulunur. Son olarak İhsan adlı gençle evlenip yurtdışına gider.

4.1.5.6.3. Kart Karakterler

Romandaki kart karakterlerin başında Nazmi Bey'in amcasının kızı ve eşi Şükran ile tanık anlatıcı konumundaki Kemal Bey gelir. Nazmi'nin arkadaşı İbrahim ve geçlik yıllarında âşık olduğu Nazan Hanım, ayrıca Nazmi Bey'in evlatlık aldığı Ayşe ve Yusuf da diğer kart karakterlerdendir.

4.1.5.6.4. Fon Karakterler

Romandaki diğer şahıslar ise; Hacı Çavuş, Ziya, Naciye Hanım ve Neyyir Bey, Halim Ağa, İhsan Bey, Burhan Bey, Necmiye, Refik, Mösyö Bon, Janette, Silvi, İsmail, İrma, Jermen Reno, Nusret Bey'dir.

4.1.6. Bir Kadın Düşmanı

Reşat Nuri Güntekin'in yedinci romanı olan **Bir Kadın Düşmanı**, 1927 yılında kitap halinde basılır. Konusu bakımından Reşat Nuri'nin ilk romanı olan **Harabelerin Çiçeği**'ne benzemekle beraber daha olgun ve sağlam yapıya sahip bir eserdir. İki bölümden oluşan eserde ilk bölüm "Sara'nın Mektupları" adıyla XIV mektup ve bir telefon konuşmasından, ikinci bölüm ise "Homongolos'tan Ölmüş Arkadaşına Mektuplar" adıyla dört mektuptan oluşur.

4.1.6.1. Tema

Bir Kadın Düşmanı, Reşat Nuri'nin fiziksel çirkinliğin toplumda algılanış biçimini irdelediği ikinci romanıdır. Altuğ, bu romanı "yalıncat fizik güzelliğin 'duygulu çirkinliği alt etme mücadelesi" (2005: 31) olarak değerlendirir.

4.1.6.2. Olay Örgüsü

Babasına mektup yazan Sara, babasına hasta olduğunu söyleyerek onun yanına gitmez. Dayısının kızı Vesime'nin de düğününü bahane ederek Marmara sahilinde bir kasabaya gider. O köyde çok sevilen Sara, herkes tarafından ilgiyle karşılanmasına rağmen Homongolos lakabıyla anılan Ziya adlı bir sporcudan ilgi görmez. Sara'ya ilgi göstermeyen Homongolos Ziya, aynı zamanda kadınları zayıf yaratıklar olarak görür. Bunu aşağılanma olarak gören Sara, Ziya'yı kendine âşık etmek için elinden geleni yapar. Tam kendisine âşık olduğunu düşündüğü anda Homongolos talihsiz bir motor kazası geçirerek ölür.

Romanın Homongolos'un mektuplarından oluşan ikinci bölümü ise olayların Sara'nın gördüğünden çok farklı geliştiğini gösterir. Savaşta yüzü yaralanan ve ölmek üzere olan arkadaşı Necdet'i nişanlısına göstermediği için acımasızlıkla suçlanmasının asıl nedenini açıklar. Onun yapmak istediği Necdet'in nişanlısı tarafından hep temiz yüzlü olarak hatırlanmasıdır. Daha sonra Sara'nın bakış açısının tam tersine aslında kadınlardan uzak durmadığını, Sara'yı gördüğü an ona ilgi duyduğunu ve ona âşık olduğunu söyler. Ama Sara'nın yaptıklarının bir oyun, kendisi için hazırlanmış bir komplo olduğunu fark ettiği için motor yarışında ölmek ister.

4.1.6.3. Zaman

Romanın vaka zamanı üç aylık bir zamanı kapsar. Vesime'nin düğünü için çiftliğe gitmesi, düğün hazırlıkları, Homongolos ile tanışma, düğün ve Homongolos'un

ölmesi üç aylık bir süreyi bulur. Cumhuriyet'ten sonra geçen romanda sosyal zaman ile ilgili bilgiler pek bulunmaz. Sara bir yerde dayısı Rıza Bey'in çiftliği ile ilgili bilgi verirken, “Zaferden sonra ona bir çiftlik merakı arız oldu” (s.10) derken vakanın Kurtuluş Savaşı'ndan sonra olduğunu anlaşılmaktadır.

Romanın ikinci bölümünde ise zaman farklı şekilde geçer. Ziya, kendi bakış açısıyla Sara ile tanışmasını, çocukluk ve okul yıllarını anlatır.

4.1.6.4. Mekân

Romanın ana vakası Sara'nın dayısının çiftliğinde geçer. Rıza Bey'in çiftliği Marmara kıyısındaki bir köydedir. Mekân, Sara tarafından ilk başlarda sıkıcı bulunur. Daha sonra Homongolos ile girdiği mücadele ona mekânın sıkıcılığını unutturur.

Ziya çocukluğuna ait hatıraları anlatırken İstanbul'dan ve çocukluğundan bahseder. Ziya için içinde yaşadığı ev ve sonra da yatılı olarak gittiği okul onun acı çektiği mekânların başını çeker.

4.1.6.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Mektup yöntemi kullanılarak yazılan roman iki bölümden oluşur. İlk bölümde Sara'nın mektuplarına yer verilir. Diğer bölümde ise Ziya'nın mektuplarına yer verilir. Birinci bölümün anlatıcısı Sara, ikinci bölümün anlatıcısı Ziya'dır. Reşat Nuri, aynı olayı iki farklı kişinin bakış açısıyla başarılı bir şekilde anlatır:

Sara, “Dün akşam Homongolos ile teşerrüf ettim. Sporcu arkadaşlarımız, sözlerinde durmuşlar, kadın düşmanını hemen hemen zorla bize getirmişler” (s.46) der.

Aynı olay Ziya tarafından şöyle aktarılır:

“Hâsılı çocuklarla başa çıkamadık. İş bu kadarla da kalsa yine iyi... Bilakis onlar bizi peşlerine takıp bu köşke sürüklediler” (s.155).

4.1.6.6. Şahıs Kadrosu

4.1.6.6.1. Başkişi

Çirkin olduğu için çevresi tarafından Homongolos, Kayabalığı vb. lakaplarla anılan Ziya sevgiden mahrum bir çocukluk yaşamıştır. Çirkin olduğu için ailesi tarafından sevilmeyen, okuldaki çocuklar tarafından eziyet gören Ziya içindeki insanlık sevgisini kalbinin derinliklerine gömerek insanlara karşı acımasızca davranır. Çirkin olduğu için kadınlar tarafından yeterince sevgi ve ilgi göremeyen Ziya'yı herkes kadın düşmanı olarak görür. Sara onun fiziksel görünümünü arkadaşı Nermin'e şöyle anlatır:

Çehresine gelince, onu sana bilmem nasıl anlatmalı Nermin? Hani coğrafya kitaplarını başında beyaz, sarı, kara, kırmızı ırkların her birinden birer nümune gösteren resimler vardır. O resimleri gözünün önüne getir. Afrika zencilerinin kısa kıvrıkcık sivrice başını al. Onun altına Avrupalıların biraz çıkık alnını yapıştır. Sonra, Çinlilerin Japonların çekik gözlerini tak. Amerikan vahşisinin iri kemikli yırtıcı çenesini ilave et. Sonra yine onun kırmızı rengiyle bu çehreyi baştanbaşa badana et (s.47).

4.1.6.6.2. Norm Karakterler

Güzel olan, güzelliğinin farkında olan hatta kendisini hastalıklı şekilde seven Sara, romanda çatışmaya sağlayan norm karakterdir. Güzel olmanın ötesinde güzelliğine olan hayranlığı; onu, kendisine ilgisiz davranan Ziya'ya ders verme acı çektirmeye yönelir. Onun kendince oynadığı bu masum oyun Homongolos Ziya'nın ölümü ile sonuçlanır. Onun kendisine olan aşkı marazi bir hal almıştır:

“Birisinin gözleri, ötekinin çıldırtıcı güzelliğini bir yabancı gibi karşıdan seyrediyordu. Kendi güzelliğime olan aşkım hiçbir zaman bu kadar marazi bir şiddet almamıştı” (s.90).

4.1.6.6.3. Kart Karakterler

Ziya'nın savaşta ölen eski okul arkadaşı Necdet, Sara'nın dayısının kızı Vesime ve nişanlısı Remzi Bey romandaki kart karakterlerdir.

4.1.6.6.4. Fon Karakterler

Romandaki fon karakterler Adnan Paşa, Nermin, Rıza Bey, Makbule Hanım, Handan, Latif Bey, Ziya'nın beraber kamp yaptığı arkadaşları, Nesip ve Remide'dir.

4.1.7. Yeşil Gece

Reşat Nuri Güntekin'in sekizinci romanı olan **Yeşil Gece**, 1928 yılında Suhulet Kütüphanesi tarafından basılır. Kavcar, Reşat Nuri'nin bu eserini yazarken Zola'dan etkilenmiş olabileceğini; çünkü o sırada Zola'nın **Hakikat** adlı romanını çevirdiğini belirtir (1972: 170). Güntekin, Yeşil Gece'nin devamı olacak bir roman yazmayı ve adını da Gecenin Ötesi koymayı tasarlamıştır (Naci, 2003: 256).

İki Kısım ve bir de Netice adlı bölümden oluşan eserde, “İlk Kısım” XXV, “İkinci Kısım” da V bölüme ayrılır. Kitap “Netice” bölümüyle son bulur.

4.1.7.1. Tema

Yeşil Gece, Anadolu halkının içinde bulunduğu karanlık durumu dinin siyaset ve çıkar amaçlı kullanmasından kaynaklandığını düşünen ve bunu düzeltmek için savaşı Ali Şahin'in romanıdır.

Toplumun gelişmesinin en iyi yolunun eğitimden geçtiğini düşünen Ali Şahin'nin gericiliğe ve eski tarz eğitim sistemine karşı çıkması ana temadır.

4.1.7.2. Olay Örgüsü

İki kısım ve bir neticeden oluşan roman, Ali Şahin'in Maarif Nezareti'ne gidişyle başlar. Herkes İstanbul'da görev almak isterken Ali Şahin'in Anadolu'ya kendi isteği ile gitmek istemesi şaşkınlıkla karşılanır.

Sarıova kasabasına tayini çıkan Ali Şahin, geriye dönüşlerle İstanbul'a ilk geldiği günleri hatırlar. İstanbul'a yeşil ordunun neferi olmak için gelen Ali Şahin Somuncu Medresesi'nde kalır. Medresedeki softaların dini kendi çıkarları için kullanmaları, halkı sömürmeleri Ali Şahin'in kalbine şüphe tohumu atar. Dini, hayatı, ölümü sorgulayan Ali Şahin, medreseden çıkarak Darülmuallim'e geçer. Okulu bitirdikten sonra öğretmen olarak Sarıova'ya Emir Dede mektebine başmuallim olarak atanır.

Sarıova'da mektep medrese çatışması yaşanmaktadır. Ali Şahin kendisi gibi düşünen deli Necip ve Rasim ile arkadaş olur ve kasabanın gizli gücü Hafız Eyüp ile mücadeleye girer. İlk işi yeni bir okul yaptırmak olan Ali Şahin, softaların tepkisi ile karşılaşır. Eski medrese yerine yeni bir okul yapma tasarısı okulun yakınında bir evliya mezarının olması ve halkın buna tepki göstermesiyle engellenir. Bu arada küçük yaşta hafızlık yapılan Remzi'nin ölümü üzerine kardeşi Bedri'nin okuldan alınarak hafızlık kursuna verilmesine Ali Şahin ve çocuğun annesi karşı çıkar. Bunun üzerine kasabadakiler, Ali Şahin'in dine karşı olduğu dedikodusunu yayarlar. Aileler, çocuklarını Ali Şahin'in okulundan almaları için kışkırtılırlar. Aynı zamanda Ali Şahin'i kasabadan göndermek için çeşitli komplolar kuran Hafız Eyüp ve çevresi başarısız olur.

Kasabadaki Kelami Baba türbesi antika satıcıları tarafından kundaklanır. Kundaklamanın sorumlusu olarak da Fransızca muallimi Nihat Bey tutuklanır. Ali Şahin, Nihat Bey'e için avukat tutar ve ona yardımcı olmaya çalışır. Bu arada gerçek kundakçıların bulunması üzerine Nihat Bey serbest kalır.

Bu arada 1. Dünya Savaşı başlar, Yunanlılar Sarıova'yı işgal eder. Herkes Sarıova'yı terk etmeye başlar. Bunların başında da sarıklılar vardır. Ali Şahin de kasabayı terk etmek için yola çıkar; fakat geri dönüp mücadele etmeye karar verir.

Sarıova'da bir Müslüman sütçü ve oğlunun Rumlar tarafından öldürülmesi üzerine Müslümanlar, Rum bir eczacının dükkânının önünde toplanır. Ali Şahin, Müslümanlar ve Rumlar arasında çıkacak olan olası bir çatışmayı önler. Bunun üzerine Yunanlılar ona özel bir izin kâğıdı verir ve Müslümanların ayaklanmaması için camilerde vaazlar vermesini ister. Ali Şahin bu yetkisini kullanarak Millî mücadeleye katılmak için Anadolu'ya geçen kişilere yardım eder. Bu arada Rasim, Komiser Kazım ve Deli Necip, Yunanlılar tarafından öldürülür. Ali Şahin sürgüne gönderilir.

Sürgünden dönen Ali Şahin, mektepte Eyüp Efendi'yi karşısında görür. Kendisi hakkında Yunanlılarla işbirliği yaptığı yolunda dedikodular dolaştığını öğrenir. Bunun üzerine Ali Şahin, Sarıova'yı terk eder.

4.1.7.3. Zaman

Ali Şahin'in İstanbul'a gidişi ve İstanbul hayatı on iki yıllık bir zaman diliminde geçer. Sarıova'ya gitmek için gittiği rıhtımda İstanbul'a geldiği günü hatırlar:

“On iki yıl evvel bu rıhtıma çıktığım zaman bu günleri göreceğimi aklıma getirebilir miydim?” (s.15).

Ali Şahin, Sarıova'ya gittikten sonra öğretmenlik yapar. Yunan işgalinden sonra ise sürgüne gönderilir. Sürgünden döndükten sonra ise doğruca Maarif Müdürlüğü'ne gider. Anlatıcı, Ali Şahin'in Sarıova'da on yıl kaldığını şu şekilde belirtir:

“On sene evvel buraya geldiği zaman yaptığı gibi doğru maarif müdürlüğüne gitti” (s.246).

Buradan yola çıkarak romanın genel vaka zamanının yirmi iki yıllık bir süreyi kapsadığı söylenebilir. Ali Şahin'in geriye dönüşlerle anlattığı geçmişi dışında asıl vaka Meşrutiyet'in başlarında başlayıp Cumhuriyet'ten sonra medreselerin kapandığı tarih arasında geçer:

Meşrutiyetin ikinci senesiydi. Yalnız idare değiştirmekle bir memleketin kurtarılamayacağı anlaşılmıştı (s.44).

O bu pürüzleri temizleyip yola çıkıncaya kadar hilafet kaldırılmış, medreseler, tekkeler kapanmış, Sarıova'daki türbe kandilleriyle beraber Yeşil Gece de müebbeden sönmüştü (s.245).

4.1.7.4. Mekân

Romanda ön planda olan mekânlar İstanbul ve Sarıova kasabasıdır. Hayatının önemli bir kısmı Somuncuoğlu medresesinde geçen Ali Şahin, düşünce devrimini bu medresede yapar. Somuncuoğlu medresesi Ali Şahin için sıkıntılarla geçen kasvetli bir mekândır:

Ortadaki yosunlu şadırvandan sızan sularla ıslak taşlarının üstünde otlar bitmiş, aynı avlu; softaların her sabah yemek pişirmek için yaktıkları çalı çırpı ateşinden kararmış aynı güvercin yuvaları; avlunun dört tarafında aynı karanlık, rutubetli taş hücreler (s.18)

Sarıova kasabası Ali Şahin'in on yılını geçirdiği mekân olarak karşımıza çıkar. Sarıova da Anadolu'nun bilinmezliklerle dolu fakir bir kasabasıdır:

SARIOVA...

Şahin Efendi, bu kasabayı nasıl tasavvur ediyorsa hemen hemen öyle buldu. Sonbaharın ismi gibi sararttığı çıplak bir ovanın nihayetinde bir dağ yamacına tırmanmış eski bir kasaba... Etrafını ova tarafından ince bir dere, öteki yanlarından sık serviler kuşatmış... Servilerin daha yukarısında bir eski kale harabesi... (s.51).

4.1.7.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Yeşil Gece romanında yazar anlatıcı ve hâkim bakış açısı kullanılmıştır. Anlatıcı her şeyi bilen ve duyan, kahramanın iç dünyasına da inebilen bir özelliğe sahiptir:

“Şahin Efendi yerden bir selam vererek odadan çıktı. Merdivenleri inerken memnuniyetinden gülümsüyordu. Kapıda muallimlerden biriyle karşılaştı” (s.13).

Tiyatro tekniğini iyi bilen ve bu yüzden diyaloglara sıkça yer veren Reşat Nuri, bu eserde anlatımı iç monolog tekniği ile zenginleştirmiştir:

“Şahin Efendi'nin zihninde korkunç sualler uyanıyordu. Bir kanun ki ebediyen fena tatbik edilir, cins cins suiistimallere, zulümlere alet ve vesile olur, o kanunun doğruluğundan ve vaazının yüksek kudretinden şüphe etmek caiz olamaz mıydı?” (s.33).

4.1.7.6. Şahıs Kadrosu

4.1.7.6.1. Başkişi

İstanbul'a Yeşil Ordu'nun neferi olmak için gelen ve Somuncuoğlu Medresesi'nde kalan Şahin Efendi, medresedeki softaların, dini kendi çıkarları için kullanan din adamlarının davranışları yüzünden içinde bulunduğu durumu sorgulamaya

başlar. Pozitivist düşünceye geçiş yapan Şahin Efendi memleketin yanlış inançlar yüzünden geri kaldığına kanaat getirerek pozitivist dünya görüşünde öğrenciler yetiştirmek için öğretmen okuluna girer. Oradan mezun olduktan sonra Sarıova'ya giden Şahin Efendi, yenilikçi fikirleri yüzünden tepkilerle karşılaşır. İdealist olan Şahin Efendi fikirlerini öğrencilere aşılama için elinden gelen çabayı sarf eden bir tiptir.

4.1.7.6.2. Norm Karakterler

Şahin Efendi'nin arkadaşları olan Rasim ve Deli Necip Şahin Efendi ile aynı dünya görüşüne sahip norm karakterlerdir. Şahin Efendi'nin Sarıova'daki mücadelesinde onu yalnız bırakmayan bu kişilerin bir özelliği de Şahin Efendi kadar siyaset yapamamalarıdır. Onlar mücadelenin açıktan yapılması taraftarıdır. İkisi de Yunanlıların işgali sırasında ölür. Diğer bir norma karakter ise sonradan Ali Şahin'in safına geçen Komiser Kazım'dır. O da işgal sırasında ölür.

4.1.7.6.3. Kart Karakterler

Kasabanın nüfuzlu ve unvanlı kişilerinden olan Hafız Eyüp ve onun gibi düşünen Müderris Zühtü Efendi karşı grupta yer alan kart karakterlerdir. Hafız Eyüp, dini kendi çıkarları için kullanan bir tiptir. Kendisi gibi düşünenleri etrafında toplayıp yeniliklere karşı çıkan Hafız Eyüp inkılâplardan sonra da sarığını çıkartıp, sakalını kesip eski konumunu devam ettirmiştir.

4.1.7.6.4. Fon Karakterler

Hafız Remzi, Zeynel Hoca, Macit Molla, Maarif Müdürü, Hafız Rahim, Hacı Fettah Efendi, Resai Molla, Şeyh Naki, Talip Bey, Nihat Bey, Dolmacı Hoca, Rüsuhi Bey, Hacı Reşit Efendi, Avukat İhsan Bey, Cabir Bey diğer kişilerdir.

4.1.8. Acımak

1928 yılında Suhulet Kitabevi tarafından basılan **Acımak** romanı, “Başlangıç” ve “Hatıra Defterim” adlı iki bölümden oluşur. Başlangıç bölümü roma rakamlarıyla IV bölümden oluşur. V. Bölümden itibaren Mürşit Efendi'nin günlüğü başlar.

4.1.8.1. Tema

Romanda, her yönüyle mükemmel bir kişiliğe sahip olan Zehra'nın acıma duygusundan yoksun oluşu anlatılır. İşine bağlı Zehra'nın en büyük eksikliği içindeki acıma duygusunu eksik olmasıdır. İnsanı insan yapan en büyük erdem içindeki acıma

duygusunun varlığıdır. Reşat Nuri, acıma duygusunun önemini Tevfik Hayri Bey'in "Acımak, ben insan ruhlarındaki derinliğin ancak onunla ölçülebileceğine kaniim" (s.9) sözleriyle ortaya koyar.

4.1.8.2. Olay Örgüsü

Acımak romanı iki vaka üzerine kuruludur. Çerçeve vaka, Zehra'nın yaşadıkları, asıl vaka ise Mürşit Efendi'nin yaşadıklarıdır.

Maarif Müdürü Tevfik Hayri, Şerif Halil Bey'e, Zehra'nın çok başarılı bir öğretmen olduğunu, görevini layıkıyla yaptığını anlatır. Zehra'daki "acıma" duygusunun eksikliğinden yakınan Tevfik Hayri, Zehra'yı görmek için onun okuluna gider. Şerif Halil Bey, Zehra'ya babasının çok hasta olduğunu, Zehra'nın onu görmesi için İstanbul'a gitmesi gerektiğini söyler. Zehra, babasının olmadığını söyler. Çünkü başına gelen bütün felaketlerden babasını sorumlu tutmaktadır.

Aradan kısa bir zaman geçtikten sonra kararını değiştiren Zehra, İstanbul'a gitmeye karar verir. Trende kardeşi Feriha ile teyzesinin ölümünü ayrıca Necib Bey ile olan münasebetlerini hatırlar. Bunların suçlusu olarak da babasını görür. Babası onu evden uzaklaştırmak için yatılı okula yollamıştır. O da çok çalışarak başarılı bir öğretmen olmuştur.

Zehra'yı, İstanbul'da Vehbi Efendi karşılar. Vehbi Efendi onu eve götürür. Babasının öldüğünü söyler ve ona babasından kalan bir sandığı teslim eder. Zehra sandıkta babasının hatıra defterini bulur. Bu kısımdan sonraki olaylar günlükten aktarılır.

Mülkiyeden mezun olan Mürşit Efendi, Sivas maiyet memurluğuna atanır. Burada kendisine yedi ilke belirleyen Mürşit Efendi bunlara daima uyacağını söyler. Bunlar; vicdanının sesine kulak vermek, kanunsuz iş yapmamak, meslektaşlarıyla iyi geçinmek, yalan söylememek, rüşvet almamak, daima namuslu kalmak ve vazifesini hakkıyla yapmaktır. Çok çalıştığı için başkaları da Mürşit Efendi'ye işlerini yaptırır. Bu yüzden memurlardan birisiyle tartışır.

R. kazasına kaymakam olarak tayini çıkan Mürşit Efendi, oradan M... kazasına geçer. Burada içme suyunun olmaması yüzünden çocuklar ölür. Mürşit Efendi bürokratik işlerin zaman aldığını ve bu sürede insanların öldüğünü görünce bürokrasiyi beklemeden su getirmek için elinden geleni yapar. Bunun üzerine usulsüzlük yaptığı gerekçesiyle S. kasabasına gönderilir.

Bir süre sonra Diyarbakır'da görev yapmaya başlayan Mürşit Efendi, Mal Müdürü'nün ölmesi üzerine onun evine gider. Onun ailesine yardım etmek ister. Bu sırada onun kızına âşık olur ve kızıyla evlenir. İlk günler her şey güzel geçer. Karısı ve kayınvalidesinin gerçek yüzleriyle sonra karşılaşan Mürşit Efendi, onların israfları yüzünden sürekli borçludur. Aynı zamanda Mürşit Efendi'ye yapmayacağım dediği şeyleri yaptırırlar. Usulsüzlük yapan bir memuru kayırması için Mürşit Efendi'ye yalvarırlar. Mürşit Efendi usulsüzlük yapan memurun ceza almamasını sağlar.

Meveddet Hanım, İstanbul'a gitmek için hasta numarası yaparak Mürşit Efendi'yi kandırır. Mürşit Efendi, İstanbul'da bir gümrük memurluğu alır. Diyarbakır'dan ayrılacağı sırada borçlarının çok olduğunu öğrenmesi üzerine Abdüssamet Bey'in yanına gider. Ona nasihat eden ve borç veren Abdüssamet Bey, Mürşit Efendi'ye ailesi ile ilgili bütün gerçekleri anlatır. Mürşit Efendi, artık karısı ve kayın validesinin kötülüklerinin farkındadır.

İstanbul'da ailesinin israflarıyla başa çıkamayan Mürşit Efendi usulsüz para alır ve hırsızlık suçundan hapse girer. Mürşit Efendi'nin baldızı Ruhsar kocasını aldattığı için kocası tarafından öldürülür. Mürşit Efendi'nin eşi onu Necdet Bey ile aldatır. Bunu öğrenen Mürşit Efendi, onunla kavga eder; fakat çocukları için olayı fazla büyütmez. Meveddet ve annesi, çocuklarını Mürşit Efendi'ye karşı daima kışkırtır. Feriha ve Zehra'nın annelerine benzememesi için çok uğraşan Mürşit Efendi, hep yanlış anlaşılır. Kızı Feriha'nın ölümünden bile sorumlu tutulur.

Feriha'nın ölümü üzerine Zehra'yı kurtarmak isteyen Mürşit Efendi, Zehra'yı arkadaşı vasıtası ile yatılı bir mektebe kaydettirir. Zehra'yı gizlice görmeye giden Mürşit Efendi, onu arkadaşlarıyla oynarken görmenin mutluluğunu yaşar. Hatıra burada biter. Bu satırları okuyan Zehra'nın babasına karşı tutumu değişir.

4.1.8.3. Zaman

Acımak romanında iki farklı zaman vardır. İlki çerçeve vaka zamanı yani Zehra'nın babasının hasta olduğunu öğrenmesi ve İstanbul'a gitmesi ve İstanbul'da kaldığı birkaç günlük süredir. Diğer zaman ise Zehra'nın Mürşit Efendi'nin hatıra defterini bulmasıyla öğrendiği hayat hikâyesinin geçtiği zamandır. Çerçeve vaka kısa bir zaman dilimini kapsar.

Mürşit Efendi'nin hatıra defterinde yıl yoktur. "Diyaribekir 13...", "Nisan 13" şeklinde belirsiz zaman ifadeleri vardır. Otuz yaşında olan Zehra, sekiz yıldır öğretmenlik yapmak için bu kasabaya geldiğini ifade eder:

"Sekiz sene evvel bir yangından bir bozgundan kaçır gibi kendimi buraya attım" (s.24).

Mürşit Efendi'nin hatıra defteri, "25 Ağustos 13.." tarihi ile (Şahadetnamesini alıp mezun olduğu tarih) başlar. Evlenmeden önce birkaç yıl Anadolu'da çalışır. Onun günlüğü kızı Zehra'yı yatılı okula verdiği yıla kadar devam eder. Zehra, "Marabetlerin mektebinde üç buçuk sene" (s.34) kalıp on beş yaşında mezun olduğuna göre Mürşit Efendi'nin yaşadığı olaylar on beş yirmi yıllık bir süreyi bulur.

4.1.8.4. Mekân

Zehra'nın çocukluğu Beylerbeyi'ndeki eski bir yalıda geçer. Zehra'nın kaldığı yalı şu şekilde betimlenir:

Bu yalıya iki yanındaki yüksek harap duvarlarda otlar bitmiş, loş ıslak bir sokaktan küflü bir demir kapı ile girilirdi... Bahçeyi daima gölge içinde bırakan yüksek ağaçlar arasında oymalı cephesinin boyaları dökülmüş, yüksek pencerelerinin bir kısmı perdesiz eski bir bina, içeride döşeme tahtaları çarpılmış sofalar, küçük renkli camları kırılarak sade iskeletleri kalmış camekânlar... (s.28).

İstanbul'da Marabetler Mektebi'nde yatılı okuyan Zehra, daha sonra Dülmuallimat'a kaydolur. Son olarak kendi isteğiyle geldiği Anadolu'daki okulunda öğretmenlik yapar.

Mürşit Efendi, İstanbul'da okulu bitirdikten sonra Sivas'a atanır. Orada bir süre çalıştıktan sonra R... vilayetine, oradan da M... ve S... kasabasına geçer. Diyarbakır'da da yaklaşık dört yıl kaldıktan sonra İstanbul'a giden Mürşit Efendi'nin bundan sonraki yaşamı İstanbul'da geçer.

4.1.8.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Eserde iki farklı bakış açısı vardır. İlk bölümde her şeyi bilen hâkim bakış açısı kullanılır. Okuyucuya Mebus, Maarif Müdürü ile Zehra hakkında bilgi verir. Anlatıcı, kahramanın geçmişi hakkında da bilgiye sahiptir:

"Zehra, Ruhsar teyzesini tanımamıştı. Çehresini sade annesinin odasında asılı bir resminden bilirdi" (s.29).

Romanın “Hatıra Defterim” adlı bölümünden itibaren sözü kahraman anlatıcı olan Mürşit Efendi devralır. Mürşit Efendi’nin yazdığı hatıraları, Zehra okuyucularla beraber okur:

“Hayatım intizama girdi. Sabahleyin erkenden daireye gidiyorum. Tatil vaktine kadar fasılasız çalışıyorum. Akşamüstü çarşıya uğrayarak alacağımı alıyorum. Sonra iki yanıma bakmadan odama dönüyorum” (s.52).

4.1.8.6. Şahıs Kadrosu

4.1.8.6.1. Başkişi

Romanın başkişisi Mürşit Efendi iki farklı bakış açısıyla okuyucunun karşısına çıkar. Zehra’nın anlattığı Mürşit Efendi, ailesini düşünmeyen, hırsız, sarhoş ve kumarbazın bir biçare olarak karşımıza çıkar. Zehra, Tevfik Bey’e “Mürşit Efendi üzerimde babalık haklarını kaybetmiş bir biçaredir. Biçare diyorum. Layık olduğu kelimeye söylemeye dilim varmıyor” (s.24) diyerek duygularını açıklar.

Okuyucu da Mürşit Efendi hakkında böyle olumsuz fikirlere kapılır. İlk bölümde ailesine sahip çıkmayan, ayyaş ve hırsız olarak bildiği babası Mürşit Efendi’nin hatıralarını okumaya başlayan Zehra’nın fikirleri yavaş yavaş değişir. Çünkü Mürşit Efendi, ilkeleri olan, insanlar için çalışan, hırsızlık ve yalanı sevmeyen biridir. Hayatı boyunca uymaya çalıştığı bu ilkeleri şu şekilde açıklar:

1-Vicdanımın sesini daima dinleyeceğim. 2-Hiçbir zaman kanun haricinde iş görmeyeceğim. 3-Meslektaşlarımla iyi geçineceğim. 4-Yalan söylemeyeceğim. 5-Rüşvet almayacağım. 6-Yalnız meslek hayatımda değil hususi hayatımda da daima namuslu kalacağım. 7-Vazifemi daima hakkımdan üstün tutacağım (s.48).

4.1.8.6.2. Norm Karakterler

Otuz yaşlarında olan Zehra, “Kasabanın en sevilen, emniyet edilen, hatırı sayılan bir insanıdır” (s.7). İnsanlar onu bir abla, bir kardeş gibi sever. Her yönü ile mükemmel olan Zehra’nın eksik bir yönü vardır. O da Zehra’da “acıma” duygusunun olmayışıdır. Tevfik Hayri, bunu şu şekilde dile getirir:

“Doğruluk, temizlik, fedakârlık, hastalığı onda insanlığın en kıymetli bir kabiliyetini öldürmüştür: Acımak kabiliyeti... Zehra’ya hissiz bir kadın denemez...”

Bilakis geniş bir ruhu var. Güzel, doğru, temiz şeyleri çılgınca sevebiliyor, onlar için her fedakârlığı yapıyor. Fakat zaafa, düşkünlüğe, çirkinliğe acımıyor” (s.9).

4.1.8.6.3. Kart Karakterler

Mürşit Efendi’nin karısı Mevedddet Hanım ve onun annesi Makbule Hanım, Mürşit Efendi’nin felaketine neden olan kişilerdir.

4.1.8.6.4. Fon Karakterler

Tahsin Efendi, Abdüssamed Bey, Vehbi Efendi, Nasuhi Bey, Tahir Efendi, Mesadet Hanım, Necip Bey, Ruhsar, Fadıl Efendi, Mebus Şerif Halil Bey ve Maarif Müdürü romandaki fon karakterlerdir.

4.1.9. Yaprak Dökümü

Reşat Nuri’nin geleneksel aile yapısı ve katı ahlak kurallarının çöküşünü işlediği ve aynı zamanda tiyatroya da uyarladığı **Yaprak Dökümü** romanının ilk baskısı 1930 yılında yapılır. Reşat Nuri, XXXIII bölüm ve “Netice” adlı sonuç bölümünden oluşan bu eserde sosyal bir konuyu ele almıştır.

4.1.9.1. Tema

Yaprak Dökümü romanı geleneksel yaşam tarzına sahip bir aile reisi ile Batılı tarzda bir yaşam sürmek isteyen ailesi arasındaki çatışmayı, bunun sonucunda ortaya çıkan ayrılıkları işler. Reşat Nuri, yeni yaşam tarzına ayak uyduramayan, maddi olarak da çöken geleneksel Türk ailesini bekleyen sonu göstermek istemiştir.

4.1.9.2. Olay Örgüsü

Ali Rıza Bey, mülkiye memuru olarak Anadolu’da yirmi beş yıl çalıştıktan sonra İstanbul’a yerleşir. Beş yıldan beri “Altın Yaprak Anonim Şirketi”nde çalışan Ali Rıza Bey, ölen bir arkadaşının kızı Leman’ı da işe aldırır. Leman, düşük ahlaklı hoppa biridir. Şirketin müdürü Muzaffer Bey, Leman’ı baştan çıkarır. Bunu duyan annesi şirkete gelerek Ali Rıza Bey’e olanları anlatır. Muzaffer Bey’le görüşüp kızla evlenmesini isteyen Ali Rıza Bey, isteğinin yapılmaması üzerine işten ayrılır. Şirketten ayrıldığı gün oğlu Şevket, bir bankada işe başlar.

Emekliliğin tadını çıkarmak isteyen Ali Rıza Bey’i bekleyen sıkıntılar yavaş yavaş baş gösterir. Kısa bir süre sonra maddi sıkıntılar çeken ailede huzursuzluklar

başlar. Ali Rıza Bey'in ailenin yaşam tarzını beğenmeyen yenilik ve eğlence peşinde koşan kızları Leyla ve Necla, Ferhunde'nin de gelmesiyle rahatlarlar. Ferhunde, Şevket'in gayri meşru ilişki yaşadığı evli bir kadındır. Şevket, Ali Rıza Bey'in bütün itirazlarına rağmen kocasından boşanan Ferhunde ile evlenir.

Ferhunde'nin eve gelişiyle Leyla ve Necla istedikleri yaşam tarzını sürmek konusunda daha rahat davranırlar; çünkü Ferhunde de onlar gibi düşünür. Evde sürekli gece eğlenceleri başlar. Bu duruma tahammül edemeyen Ali Rıza Bey'in kızı Fikret, Adapazarı'ndan çocuklu bir adamla evlenerek ayrılır. Yaprak dökümü başlamıştır. Bu arada evdeki çay partileri ve gece eğlencelerine kızlarını evlendirmek için katlanan Ali Rıza Bey'in evdeki otoritesi gittikçe zayıflar. Bu eğlenceler maddi olarak aileyi zor duruma düşürür. Geceli gündüzlü çalışan Şevket para yetiştiremez. Bunun üzerine çalıştığı bankadan para çalar ve hapse girer. Şevket'in hapse girmesi, ikinci yaprak dökümü olur.

Şevket'in hapse girmesi ile Ferhunde evden ayrılır. Çay partilerinin birinde Abdülvehhab Bey adında bir zengin Leyla'ya talip olur ve onunla nişanlanır. Kısa süre sonra Leyla'dan vazgeçip Necla ile evlenir ve Suriye'ye gider. Bu arada Ali Rıza Bey borçlarını ödemek için evini satar ve daha küçük bir eve yerleşir. Nişanlısını Necla'ya kaptıran Leyla hastalanır. Bu arada Necla bir mektup gönderir. Mektubunda Abdülvehhab Bey'in aslında birkaç karısı olan fakir bir adam olduğunu ve eve dönmek istediğini belirtir; fakat Ali Rıza Bey'in ona yardım edecek gücü yoktur.

Leyla, iyileştikten sonra zengin bir avukatın metresi olarak yaşar. Bunu öğrenen Ali Rıza Bey onu evden kovar. Sinirleri daha fazla dayanamayan Ali Rıza Bey hafif bir felç geçirir. Adapazarı'nda, Fikret'in yanına giden Ali Rıza Bey, orada kalamayacağını anlar. İstanbul'a geri döner. Bir süre sokaklarda yaşayan Ali Rıza Bey, hastalanır ve hastaneye düşer. Bunu öğrenen Leyla ve Hayriye Hanım, onu hastaneden alır. Ali Rıza Bey'i, Leyla'nın metresi olduğu avukatın Taksim'de tuttuğu eve götürürler.

4.1.9.3. Zaman

Osmanlının son dönemlerinde geçen **Yaprak Dökümü** romanında iki farklı zaman dilimi vardır. Birinci zaman dilimi özetleme tekniği ile anlatılan Ali Rıza Bey'in geçmişidir. “Otuz yaşına kadar dâhiliye kalemlerinin birinde” (s.10) çalışan Ali Rıza Bey, annesi ve kız kardeşinin ölümü üzerine Anadolu'ya gider. Daha sonra “yirmi beş

sene muhtelif memuriyetlerle Anadolu’da” (s.11) dolaşan Ali Rıza Bey İstanbul’a döner. Beş yıldan beri de Altın Yaprak Anonim şirketinde çalışmaktadır.

İkinci zaman dilimi yani, asıl vakanın geçtiği zaman dilimi ise Ali Rıza Bey’in Altın Yaprak Anonim Şirketi’nde çalışmasının beşinci yılında başlar. Ali Rıza Bey’in istifa etmesi ile başlayan olaylar Ali Rıza Bey’in Adapazarı’ndan dönüşü ve hastalanması ile son bulur. Ali Rıza Bey, yaşadığı felaketlerden sonra kızının yanına gitmeye karar verdiğinde onun kendisine “üç sene evvel Haydarpaşa istasyonunda söylediği sözleri” (s.130) düşünür. Adapazarı’na giden Ali Rıza Bey, birkaç gün kaldıktan sonra döner. Döndükten sonra hastalanan Ali Rıza Bey, hastaneye yatar. Karısı ve kızı onu hastaneden alıp eve götürür. Buradan yola çıkılarak asıl vaka zamanının üç ile dört yıl arasında geçtiği söylenebilir.

4.1.9.4. Mekân

Roman, İstanbul’da başlar ve İstanbul’da biter. Reşat Nuri diğer kahramanlarına yaptığı gibi Ali Rıza Bey’i de Anadolu’ya gönderir. Anadolu çeşitli vilayetlerinde çalışan Ali Rıza Bey, elli beş yaşlarında tekrar İstanbul’a döner.

İstanbul’daki mekânların ilki Altın Yaprak Anonim Şirketi’dir. Ali Rıza Bey, işinden istifa ettikten sonra öne çıkan mekân Bağlarbaşı’ndaki evdir. Mekan, Şevket’in işe girdiği gün aydınlık görünür:

“Ali Rıza Bey’in evi o gece her zamankinden ziyade aydınlık gibiydi. Bunu evvela uzun müddet karanlıkta yürümüş olmaktan ileri gelen bir vehim sandı” (s.25).

Maddi sıkıntıların baş göstermesiyle evde huzursuzluklar başlar ve “evin adı artık cehennem” (s.50) olur. Ali Rıza Bey, maddi sıkıntıların baş göstermesiyle çekilmez bir hal alan bu evden uzaklaşmak ister.

Diğer önemli mekân ise Dolap Sokağı’nda alınan evdir. Daha küçük ve eski olan bu evde de durum değişmez. Dağılmak üzere olan ailenin son yaprak dökümünün yaşanacağı ev olur.

Fikret’in Adapazarı’ndaki evi ile Leyla’nın Taksim’deki evi, romanın diğer mekânlarındandır.

4.1.9.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Romanda hâkim bakış açısı kullanılmıştır. Yazar anlatıcı, Ali Rıza Bey hakkında bilgiler verir; olayları okuyucuya aktarır:

“Ali Rıza Bey, Babıâli yetiştirmelerinden bir mülkiye memuru idi. Otuz yaşına kadar dâhiliye kalemlerinden birinde çalışmıştı.” (s.10).

Sık sık özetleme ve geriye dönüş tekniğinin kullanıldığı romanda, hâkim bakış açısına sahip anlatıcı, kahramanların iç dünyalarından da haberdardır:

“Ali Rıza Bey’in zihninde üzücü şüpheler uyanmaya başlıyordu: Evet, kızın hemen hiçbir kusuru yok sayılırdı. Fakat onu anlayacak erkeği nereden, nasıl bulacaktı? Günden güne artacak fukaralıkları bunu bir kat daha güçleştirmeyecek miydi?” (s.35).

4.1.9.6. Şahıs Kadrosu

4.1.9.6.1. Başkişi

Geleneksel bir Osmanlı aydını olan Ali Rıza Bey, Arapça, Farsça, İngilizce ve Fransızca bilen Babıâli yetiştirmelerinden bir mülkiye memurudur. Otuz yaşına kadar dâhiliye kalemlerinden birinde çalışan Ali Rıza Bey anne ve babasının ölümü üzerine Anadolu’da çalışmaya başlar. Ali Rıza Bey titiz, temiz bir kanun adamıdır:

Titiz denecek kadar temiz, gülünç denecek kadar nazik ve mahcup bir adamdı. Hak yemek, kanuna aykırı bir şey yapmak, kalp kırmak korkusuyla bir türlü iş göremezdi.

İsterdi ki elinden çıkacak iş, sadece kanuna değil, teamüle, insanlık ve nezaket kaidelerine de uygun, yani dört başı mamur olsun (s.11).

Geleneksel bir yaşam tarzına ve katı ahlak kurallarına sahip Ali Rıza Bey işten ayrıldıktan sonra maddi olarak zayıflar. Onun maddi olarak kötü durumda olması ve Batı tarzı yaşam tarzının aile üyeleri tarafından benimsenmesi onun evdeki otoritesini zayıflatır. Ali Rıza Bey romanın sonunda katı ahlaki yapısından ödün verir.

4.1.9.6.2. Norm Karakterler

Ali Rıza Bey’in oğlu Şevket ve kızı Fikret romandaki norm karakterlerdir. Emekli olan Ali Rıza Bey’in yerini alan Şevket romanın başında olumlu bir karakterken Ferhunde ile tanıştıktan sonra olumsuz yönde değişir. Ali Rıza Bey’in savunduğu,

uğruna işten ayrıldığı değerler, Şevket tarafından çiğnenir. Yaptıklarının farkında olan Şevket olumsuz davranışlardan kendini alıkoyamaz.

Ali Rıza Bey'in büyük kızı Fikret babası gibi katı bir ahlaka sahiptir. Babası ve ağabeyi Şevket'in aksine, gelişen olumsuz olayları önlemeye çalışır; fakat olumsuz gidişatı durduramadığı için dul bir adamla evlenerek evden ayrılır.

4.1.9.6.3. Kart Karakterler

Hayriye Hanım, kızları Leyla ve Necla ile Ali Rıza Bey'in gelini Ferhunde, romandaki kart karakterlerdir. Geleneksel yaşam tarzının karşısında olan Leyla ve Necla, Ali Rıza Bey'in karşı olduğu yaşam tarzını arzulayan tiplerdir. Ali Rıza Bey'in evdeki otoritesi baskın olduğunda fazla ileri gidemeyen kızlar, Ferhunde'nin eve gelin olarak gelmesiyle nefes alırlar. Evde çay partileri vermeye kokteyller düzenleyeme başlarlar. “Haftada iki gece dostlara danslı çay” verilmesi “en aşağı iki üç gece de başkalarının davetine” (s.66) gidilmesi evin ekonomisini alt üst eder. Batılı yaşam tarzına olan özentileri yüzünden Şevket hapse girer, Bağlarbaşı'ndaki evleri satılır. Batılı yaşam tarzına direnemeyen geleneksel Türk ailesi fırtınaya maruz kalmış ağaç yaprakları gibi tek tek dökülür.

4.1.9.6.4. Fon Karakterler

Romandaki diğer kişiler; Ali Rıza Bey'in en küçük kızı Ayşe, Leman ve annesi, Muzaffer Bey, Sermet Bey, Tahsin Bey, Nazmi Bey, Abdülvehhab Bey ve Leyla'nın evinde kaldığı avukattır.

4.1.10. Kızılıcak Dalları

Reşat Nuri Güntekin'in Osmanlı konak kültürünü irdelediği bu eseri 1932 yılında basılır. XXXVI bölüm ve bir sonuçtan oluşan eser, “on altı yıllık bir zaman kesitinde bir konağı, üç kuşak bir arada olmak üzere, konağın sahiplerini ve bu konağın çalışanlarını” (Naci, 2003: 135) anlatır.

4.1.10.1. Tema

Kızılıcak Dalları, eski konak yaşamını ve sınıf farklarını, ezen-ezilen ilişkisini anlatır. Reşat Nuri, roman başkışısı Gülsüm'ün “el koyanlara karşı mücadelesini ve direnişini” (Altuğ, 2005: 170) anlatır. Reşat Nuri, insanın insanı sömürüşünün ne kadar

ilkel olduğunu anlatmak ister. Eserin sonunda Gülsüm, yaşam tarzını değiştirmemek konusunda direnmesinin semeresini özgürlük olarak elde eder.

4.1.10.2. Olay Örgüsü

Pendik istasyonunda kızını bekleyen Nadide Hanım, o sırada istasyonda Anadolu'dan gelen ilginç kıyafetli Yorganlı, Gülsüm ve İsmail'i görür. Kızını alıp eve gelen Nadide Hanım, akşama doğru Yorganlı ve Gülsüm'ün konağın karşısındaki boş arsada geceyi geçirmek üzere konakladıklarını görür. Onların yanına giden Nadide Hanım, onlardan geceyi konakta geçirmelerini ister. O gece konakta kalan Yorganlı'dan Gülsüm'ün, torunu Bülent'e bakıcılık etmesi için konakta kalmasını ister. Gülsüm, kardeşi İsmail'den ayrılmak istemez. Nadide Hanım ve Yorganlı, İsmail'i gizlice götürürler. Uzun bir süre İsmail'i unutamayan Gülsüm, herkese İsmail'den bahseder ve onunla tekrar kavuşacağı günü bekler.

Gülsüm konaktaki diğer çocuklarla oynar onlarla okula gitmeye başlar. Okula gitme amacı İsmail'e mektup yazmak olan Gülsüm, okumayı beceremeyince okuldan atılır. Konakta kendisi gibi gördüğü Lala'ya yakınlaşan Gülsüm Lala'nın küçük işlerini yapar. Lala ve diğerleri Gülsüm'e küçük hırsızlıklar yaptırır. Gülsüm'ü yakalayan Nadide Hanım onu dövmesi için Feridun Bey'e teslim eder.

Nadide Hanım, Gülsüm'ün sık sık İsmail'den bahsetmesi ve Bülent ile ilgilenmemesi üzerine Karamusallı Sütüne'ye danışır. Onun yaptığı plan üzerine İsmail'in öldüğü yalanı uydurulur. Onun ölüm haberine inanan Gülsüm hayata küser. Bu arada konakta önemsiz sebepler yüzünden dayak yemeye devam eder. İsmail'den umudunu kesen Gülsüm, Bülent'le ilgilenmeye onu sevmeye başlar. Konaktaki bütün işleri yapan, Bülent'le ilgilenen Gülsüm kimseye yaranamaz ve sürekli dayak yer. Hırsız, sütü bozuk, iflah olmaz olarak görülür. İlk başlarda ona sevgi besleyen Bülent de onu sevmemeye başlar.

Bir yaz köşke yakın bir eve yerleşen Murat Bey adlı bir mutasarrıf Nadide Hanım ile akraba çıkar. Eşi hasta olan ve hava değişimi için Pendik'e gelen Murat Bey sık sık köşke gelip gider. Nadide Hanım'ın kızı Seniye ile evlenmeyi düşünen Murat Bey bunu Karamusallı'ya söyler. O da durumu Nadide Hanım'a açar. Daha karısı ölmeden böyle bir teklifte bulunmasını vicdana sığdırmayan Nadide Hanım ilk başta tepki gösterir; fakat sonra razı olur. İçindeki vicdan azabını dindirmek için Murat

Bey'in hasta karısına sürekli yardım eder. Çocukları hasta olmasın diye oraya göndermez, Gülsüm'ü kadına yardım etmesi için onun evine yollar.

Kısa bir süre sonra kadın ölür. Murat Bey Gülsüm'ü de alarak konağa gelir. Murat Bey çocuklarını alarak Anadolu'ya gider, iki ay sonra da Seniye ile evlenecektir. Bu arada Lala Tahir Ağa'ya nüzül inmiştir. Nadide Hanım onu köyüne gönderir.

Murat Bey'in eşi ölmeden önce Gülsüm'e bir vasiyette bulunmuştur. Gülsüm'den "hasta sana ölüm döşeğinde beddua etti... Evlatlarının hayrını görmesin. Onlar da benim gibi birer birer gözünün önünde ölsünler" (s.207) bedduasını duyan Nadide Hanım bayılır. Her zamanki gibi Gülsüm dövülür. Sabah daha büyük bir ceza almaktan da korkan Gülsüm, o gece evden kaçır.

Bir süre sonra konaktaki hizmetçiler gönderilir, damatlar Ankara'ya gider. Nadide Hanım, kızı Naciye, damadı Feridun Bey ve bir akrabaları ile Ankara'da bir tiyatroya gider. Tiyatroda Şark Greta Garbosu olarak adlandırılan ve çok övülen Mücella Suzan'ın Gülsüm olduğunu gören Nadide Hanım ve beraberindekiler çok şaşırır. Gülsüm de onları tanır. Gülsüm Nadide Hanım'ın bulunduğu locaya gelir ve sarılarak ağlaşırlar.

4.1.10.3. Zaman

Vaka zamanı, Gülsüm'ün sekiz yaşlarında konağa evlatlık olarak alınmasıyla başlar. Onun etrafında şekillenen zaman kronolojik şekilde devam eder:

"Bülent yediye basmıştı. Demek ki Gülsüm, bu hesaba göre konağa geleli yedi sene oluyor, yaşı on beşi geçmiş bulunuyordu" (s.157).

Romanın vaka süresi yaklaşık on beş yıldır. Anlatıcı romanın sonunda Bülent'in on altı yaşlarında (s.211) bir genç olduğunu yazar. Romanın başında "altmışını geçmiş" (s.6) olan Nadide Hanım, romanın sonunda "Yaşı şimdi yetmişi geçiyordu. Vücudu daha zayıflamış, boyu küçülmüş gibi görünüyordu" (s.211) şeklinde anlatılır.

Romanın sosyal zaman olarak Meşrutiyet'ten sonra başlar ve Cumhuriyet döneminde devam eder. "Birkaç sene evvel Abdülhamit zamanında" ifadesi Gülsüm'ün konaktan kaçmayı tasarladığı bir dönemde geçer.

4.1.10.4. Mekân

Romandaki mekânların başında Nadide Hanım'ın Pendik'te kaldığı Şekip Paşa köşkü gelir. "Pendik evlerinin bittiği yerde, deniz kenarında" (s.10) olan köşk adeta dünyadan soyutlanmıştır. Reşat Nuri, "evlatlık-konak sahipleri ilişkisini belki de daha iyi anlatabilmek için konağın dünya ile ilişkisini kesmiş" (Naci, 2003: 135). Gülsüm'ün köşkte aileden biri gibi başlayan ve sonradan aslında evlatlık olduğunun bilincine varan dünyasını gözler önüne sermiştir.

Romandaki diğer mekânlar üzerinde fazla ayrıntılı durulmaz. Gülsüm'ün kısa bir süre gittiği mektep, Nadide Hanım'ın yaz aylarında gittiği yazlık, diğer mekânlardandır. Murat Bey'in hasta eşine bir süre bakan Gülsüm, onun evinde Murat Bey'in eşi ölene kadar kalır. Son mekân ise Ankara'daki tiyatro binasıdır. Gülsüm ve Nadide Hanım yıllar sonra burada karşılaşırlar.

4.1.10.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Yazar anlatıcı ve hâkim bakış açısı ile yazılan romanda okuyucu, Pendik'te bir istasyonda tren bekleyen Nadide Hanım'ı romanın başkişisi sanır. Onunla giriş yapılması ve onun geçmişi hakkında bilgi verilmesi okuyucuyu bu kanıya iter. Romanın başkişisinin Gülsüm oluşu ise sonradan belli olur. İronik bir dil kullanan anlatıcı, kimi zaman konak sahiplerinin gözü ile Gülsüm'e bakar:

"Gülsüm'ün büyük bir kusuru da pisliğiydi. Her çocuk doğuştan pistir pislik icat etmek dehası hepsinde kemal mertebesine varmıştır... Fakat şu var ki Gülsüm'deki pislik, zaman geçtikçe eksileceği yerde, inadına artıyordu" (s.121-122).

Anlatıcı yer yer kahramanların geçmişleri hakkında bilgi verir:

"Nadide Hanım, zengin bir paşanın kızı idi. Gelin olduğu zaman cariyeler, halayıklar arasında bir konaktan çıkıp bir konağa gitmiş, elini sıcak sudan soğuk suya sokmamıştı" (s.23).

4.1.10.6. Şahıs Kadrosu

4.1.10.6.1. Başkişi

Romanın başkişisi, ince ince örülmüş kumral saçları, şiş yanakları, üst dudağını kaldıran iki iri dişiyle adeta güzel denebilecek bir kız olan Gülsüm'dür. Sekiz

yaşlarındayken Bülent'e bakması için konağa evlatlık olarak alınan Gülsüm, ilk günlerde kendini evin diğer çocukları ile eşit görür. Evin büyüklerinden gördüğü aşağılanmanın aynısını çocuklardan görünce içinde bulunduğu sosyal tabakanın farkına varır. Bülent de Gülsüm'ün farklı bir sınıftan olduğunu farkındadır:

“Çocuk artık akıllanmaya, iyiyi kötüden ayırmaya başlamıştı. Gülsüm'ün hırsız, arsız, edepsiz, Çingene, pis hatta aşifte olduğunu büyüklerden işite işite o da öğreniyor, kız, ara sıra dayak yediği zaman herkesten ziyade o, sevinliyordu” (s.167).

Konakta kendisine yapılanlara artık tahammül edemeyen Gülsüm, konaktan kaçar. Birkaç yıl sonra tesadüf eseri Nadide Hanım ile tiyatrodan karşılaşır. Evlatlık Gülsüm'ün ona olan vefası yine ön planda olur. Batılı yaşam tarzının dağıttığı konak ahalisi ve bozduğu konak kültürünün evlatlık gözüyle anlatımına dayalı bu romanda Reşat Nuri, Gülsüm'ün psikolojisini çok iyi yansıtmıştır.

4.1.10.6.2. Norm Karakterler

Romandaki norm karakterler, Nadide Hanım ve Lala Tahir'dir. Altmış yaşlarında olan Nadide Hanım torunlarını çok seven onlar için elinden geleni yapan bir konak hanımıdır. Kocasını öldürdüğü için konağı çekip çevirme işini o yürütür. Nadide Hanım için bütün hizmetçiler bir süre sonra hırsız, evlatlıklar da belli bir yaşa geldikten sonra erkek delisi olurlar.

Konaktaki sınıf ayrımının temeli Nadide Hanım'ın kendilerini soylu diğerlerini ise aşağı tabakadan görmesinde yatar. Nadide Hanım'ın önemli bir özelliği çağa ayak uyduran ama hurafelerden de vazgeçemeyen biri olmasıdır:

Nadide Hanım, zamanla beraber değişmesini bilen insanlardandı. Artık büyüye itikadı kalmamıştı, yalnız büyüye mi? Kızları, damatları, cene, periye, cennete, cehenneme olan itikatlarını sarsmışlardı. Sonra, çocuk bakımı, hıfzıssıhha meselelerinde de usulleri zar zor kabul etmişti... Fakat aynı zamanda düştüğü yere birkaç damla şerbet dökmekte, arpacığı fiske ile kırklamakta, gece yanığı için pencereden sokağa bir kömür parçası atmakta ne zarar vardı? (s.79).

Romandaki diğer norm karakter olan Lala Tahir, uzun yıllar önce konağa getirilmiş ve konaktaki çocuklarla ilgilenen kişidir. Gülsüm gibi konak halkı tarafından kullanılan Lala da kendince Gülsüm'ü kullanır. Gülsüm'ün kardeşi İsmail'e olan sevgisini kullanan, onun saflığından faydalanan Lala ona kendi özel işlerini yaptırır.

4.1.10.6.3. Kart Karakterler

Romandaki kart karakterler; ihtiyar Çerkez Nevnihal Kalfa, Murat Bey, Nadide Hanım’a akıl veren ve onu yönlendiren Karamusallı Sütüne, Nadide Hanım’ın kızları Seniye, Dürdane ve Naciye Hanımlar ile Binbaşı Feridun Bey’dir.

Nadide Hanım’ın kızları Gülsüm’e karşı nötr durumdadırlar; fakat Binbaşı Feridun Bey, Gülsüm’ü cezalandıran kişi olarak karşımıza çıkar. Gülsüm, affedilmez suçlar işlediğinde akşam ona ceza verecek kişi Binbaşı’dır.

4.1.10.6.4. Fon Karakterler

Romandaki diğer şahıslar; Gülsüm’ün amcası ve kardeşi İsmail, Salih Hoca, Selim, Fahir, Fahriye, Nimet, Şakir Bey, Vasfi, Azize, Aşçı Dursun Ağa, Murat Bey’in hasta karısı ve iki çocuğudur.

4.1.11. Gökyüzü

Gökyüzü 1935 yılında Muallim Ahmet Halid Kütüphanesi tarafından basılır. Gökyüzü romanı inanç bunalımı ve metafizik âlem üzerine şekillenmiş olay örgüsüne sahiptir. Roman üç kısımdan oluşur. Birinci Kısım XII, İkinci Kısım XVI ve Üçüncü Kısım da XI bölümden oluşur.

4.1.11.1. Tema

Roman, gökyüzü masalının yıkılmadıkça insanlığın kurtulamayacağını düşünen aydın bir kişinin gökyüzü karşısındaki çaresizliğini anlatır. Reşat Nuri, bu eserinde “gökyüzü masallarından büsbütün kurtulmanın olanaksızlığını göstermek” (Naci, 2003: 155) ister.

Yaşlanan insanın ölüm karşısındaki çaresizliğini ve içine düştüğü boşluk duygusunu gökyüzü masallarıyla doldurmaya çalışmasını, eleştiren anlatıcının romanın sonunda gökyüzünün çok da anlamsız olmadığı sonucu, eserde verilmek istenen mesaj olarak karşımıza çıkar.

4.1.11.2. Olay Örgüsü

Kahraman, sütkardeşi Raşit Çocuk’un emekli olması üzerine onu ziyaret eder. Bu esnada geriye dönüşle geçmişini hatırlar. Küçük yaşta annesini ve babasını kaybeden başkişi amcasının konağında sütkardeşi Raşit Çocuk ile büyür. Tıbbiyeye

giren başkışi, burada çeşitli siyasi faaliyetler yürütür. Her yerde dönemin siyasilereini eleştirdiği için tutuklanarak Trablus'a sürgüne gönderilir.

Trablus'ta dört yıl sürgün hayatı yaşayan kahraman buradan Paris'e kaçar. Paris'te Jön Türklere katılır. Burada mülkiyeye devam eder, aynı zamanda kendisini her alanda geliştirmeye çalışır. II. Meşrutiyet'in ilanıyla tekrar ülkeye döner. Kısa bir süre gazete çıkarmaya çalışır. Darülfünun'a hoca olması teklif edilir, kabul etmez. Bir vilayete mutasarrıf olarak giden başkışi burada da kendi tabiri ile hurafelere karşı çıktığı için halk tarafından sevilmez. Bu görevi de bırakmak zorunda kalır.

Raşit Çocuk'u ziyaretten sonra eve dönüşte büyük halasının torunu Sevim'i evlatlık olarak aldığı günü hatırlar. Diploma törenine katıldığı Sevim'i kimsesi olmadığı için evlatlık almıştır.

Mükerrem ve Turgut adlı iki arkadaşı vardır. Eve döndüğünde evde Mükerrem ve Turgut'un olduğunu Sevim'den öğrenir. Mükerrem isprizma ile uğraşan biridir. Turgut ise sevim ilgi duyan genç biridir. Sevim ve Mükerrem isprizma konularında sürekli tartışırlar. Sevim kendisine başkışiyi örnek almıştır. O da onun gibi öteki dünya, metafizik konusunda hiçbir şeye inanmaz. Sevim ve Mükerrem isprizma konusunda tartıştıklarında Mükerrem, Bursa'da bir ruh çağırma seansına katılacağını söyler. Onları da bu seansa davet eder. Başkışi ve Sevim de değişiklik olsun diye Bursa'ya gitmeyi kabul ederler.

Bursa'ya giden başkışi, Mükerrem ve Sevim, gündüz Bursa'yı gezerler, akşam da ruh seansına katılmak için seansın yapılacağı eve giderler. Bu evde ruh çağırma seansı sırasında karşı damda bir leyleğin yere düştüğünü gören Sevim bayılır. Seans yarıda bırakıp Sevim'i doktora gösterirler. Sevim'in hastalığında bir iyileşme olmayınca daha iyi doktorlara göstermek için onu alıp İstanbul'a gelirler. İstanbul'da başkışinin Gülhane'den eski arkadaşı Doktor Hasan, Sevim'i muayene eder. Hasan, teşhisten tam emin olmadığı için başka doktorları da çağırır. Yapılan görüş alışverişi sonucu Sevim'e menenjit tüberküloz teşhisi konulur.

Doktor Hasan, Mükerrem, başkışi ve Raşit Çocuk el birliği ile Sevim'e bakarlar. Doktor Hasan bir süre sonra Sevim'in menenjit tüberküloz olmadığını ve iyileşeceğini söyler. Bunu kutlamak için bir gece eğlence tertip edilir. Bu sırada Sevim ve başkışinin

akrabası olan Pervin, diğer akrabalarla onları ziyarete gelir. Onların eğlendiğini görünce Sevim'i oradan alıp hastaneye yatırma teklifinde bulunur.

Sevim, henüz iyileşememiştir. Hastalığa fiziksel bir teşhis konulmadığı için ruhsal bir hastalık olduğu düşünülür. Bu arada Mükerrerem bir miras davası için Aydın'a gider. Pervin ve onların akrabalarından olan Hacı Yenge, Sevim'i ziyaret için tekrar eve gelirler. Hacı Yenge, Sevim'in hastalığının irsi olduğunu ve Mayanga düğünü ile iyileştirilebileceğini söyler. Mayangalar eski bir ocaktır. Üsküdar'ın İcadiye mahallesinde tekke gibi yerleri vardır. Buralarda oturan Arap kadınlar, yeni bir çocuk dünyaya geldiğinde, çocuğu tütsülemek için çağırırlar. Tütsülenen çocuğunun ömrünün sonuna kadar cinlere karşı korunduğuna inanılır.

Ruhlara, metafizik olaylara inanmayan başkişi bu teklifi reddeder. Hastalıkta bir iyileşme olmayınca umutsuzluğa kapılan başkişi, başka çaresi kalmadığı için herkesten habersiz Üsküdar'daki Mayangaları ziyarete giderek Sevim için bir Mayanga düğünü tertip eder.

Mayangaların yaptığı düğünden sonra Sevim, hızlı bir şekilde iyileşir. Bir süre sonra da Turgut'la evlenir. Sevim'in iyileşmesinden sonra başkişinin gökyüzü masalları konusundaki fikirleri değişir. Gökyüzü karşısındaki fikirlerinin değişmesini ihtiyarlığına yorar.

4.1.11.3. Zaman

Romanın vaka zamanı dokuz aylık bir süreyi kapsar. Romana, “1931 yazının ilk haftasıydı” (s.5) diye başlayan anlatıcı, vakanın dokuz ayda geçtiğini şu cümlelerle belirtir:

“Onun dokuz ay önce düştüğü yataktan yeni bir mevsim çiçeği gibi tazelik ve renk içinde kalkmasına mukabil ben, manen ölmüş bulunuyorum” (s.240).

Romanın sonunda “Mayıs 1939” (s.234) şeklinde bir tarih geçer. Naci, bunun bir dizgi yanlışı olduğunu söyler. Sevim'in hastalığından iyileşene kadarki zaman takip edildiğinde dizgi yanlışı olduğu açık bir şekilde görülür. Zaten anlatıcı hastalığın dokuz aylık bir sürede geçtiğini romanın sonunda belirtmiştir (Naci, 2003: 142).

Sevim'in hastalanmasıyla beraber zaman ilerler. Yazın bitmesi, sonbahar ve kışın gelişi vaka ile birlikte ilerler:

Hastalığın dördüncü günü (s.116).

Manzarayı şöyle bir göz önüne getirin: Kızgın bir temmuz günü (s.141).

Bu gürültüler içinde yaz geçmiş, sonbahar yarıyı bulmuştu (s.178).

Kara kış. Günlerden beri güneş yüzü görmüyoruz (s.221).

Romanda sık sık geriye dönüşler olur. II. Meşrutiyet'ten önce başlayan yaşam öyküsü Cumhuriyet'ten sonra da devam eder. Kahramanın çocukluğunda altmış yaşına kadar olan hikâyesi, Sevim ile olan ilişkileri geriye dönüşlerle okuyucuya aktarılır:

“Trablus'ta dört yıl kaldım” (s.13).

“Nihayet meşrutiyet... On bu kadar yıl ayrılıktan sonra memlekete dönüş...” (s.24).

4.1.11.4. Mekân

Romanda karşımıza çıkan mekânlar; İstanbul, Trablus, Paris ve Bursa'dır. Annesi ve babası ölen kahramanın çocukluğu İstanbul'da, amcasının evinde geçer. Politikaya karıştığı için Trablus'a gönderilen kahraman orada dört yıl kalır. Paris'te de yaklaşık altı yıl kalan kahramanımız II. Meşrutiyet'in ilanı ile İstanbul'a döner. Kısa bir süre Anadolu'da mutasarrıflık yapan başkışı tutunamaz ve tekrar İstanbul'a döner.

İstanbul'da dar bir çevrede geçen hayatı Mükerrerem ve Sevim ile Bursa'ya gidişleriyle hareketlenir. Bursa'da özellikle ruh çağırmak için gittikleri ev önemli bir yer tutar:

Dinlediğimiz masal için bu yerden daha hayal verici bir dekor tasavvur edilemezdi; karanlık ağaçlarla dolu bir bahçe... Sonunda viranlıktan göçmek üzere iki katlı, yayvan bir tahta ev... İki yanına payanda mı, çardak mı olduğu anlaşılamayan koca koca kalaslar... Bu kalaslara sarılmış sarmaşık yahut asmalar kim bilir kaç seneden beri büyüye büyüye evin bütün yüzünü kaplamışlardı. Bir taraf hiç barınılamayacak hale gelmiş olacak ki kemerli uzun pencerelerine tahtalar, gaz tenekeleri mihlanmıştı (s.86).

Bu tasvirde insan psikolojisinin mekân algısını nasıl değiştirdiği ve mekânın kahramanın psikolojisi üzerindeki etkisi görülür.

4.1.11.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Kahraman anlatıcının bakış açısıyla yazılan bu eserde anlatıcı konumundaki başkişinin ismi verilmemektedir. Geriye dönüş tekniğinin kullanıldığı romanda kahramanın geçmişi ile ilgili bilgileri kendi ağzından öğreniriz:

“Beni amcamın Kıztaşı’ndaki konağında büyüdüm. Amcam güngörmüş bir adamdı. Vaktiyle Abdülaziz’e mabeyncilik etmiş, sonra birkaç sene Mamuretülaziz valiliğinde bulunmuştu” (s.12).

Diyalog ve iç monologların sık sık kullanıldığı eserde anlatıcı konumundaki başkişi okuyucu ile samimi bir diyalog içindedir:

“Trablus’ta dört sene kaldım. İlk seneki halimi ne siz sorun, ne ben söyleyeyim! Sürgün benim için ölüm gibi bir şey olmuştu. Hiç beklenilmedik bir zamanda yediğim tokmağın sersemliği bir türlü gitmiyordu” (s.13).

4.1.11.6. Şahıs Kadrosu

4.1.11.6.1. Başkişi

Romanın adı verilmeyen başkişisi, altmış yaşlarında bekâr bir erkektir. Kendini ateist olarak tanımlayan kahramanın en büyük ideali halledilmemiş muammalar dediği, Allah, din, ruh ve cennet gibi konularda insanları kendince aydınlatmaktır:

Allah, din, ruh, cennet, cehennem ve saire davaları... Bunlar, yalnız zihinleri karıştırmak, insanları ümit, tereddüt, korku gibi yıpratıcı duygular içinde kıvrandırmakla kalmıyorlar, milletleri, kıtaları birbirine düşürüyor, boğazlatıyorlardı. Demek ki, ben, müspet bilginin son basamağına çıktıktan sonra oradan metafizik ve meçhul âlemine doğru bir uçuş hareketi yapmalı, yeryüzüne bu işler hakkında kati bir haber getirmeliydim: İşte o vakit kendime çizdiğim hayat programı! (s.11).

Müspet bilime bağlı, gözüyle görmediği hiçbir şeye inanmayan başkişi romanın sonunda eleştirdiği duruma düşer. Hiçbir doktorun çare bulamadığı Sevim’in hastalığı için daha önce hurafe dediği şeyleri yapmak zorunda kalır. Bunu bir rezalet (s.233)

olarak gören başkişi Mayanga düğününü herkesten gizler. Çünkü bu onun için büyük bir çelişkidir:

Bütün hayatında bir hür fikir havarisi olduğunu söylemekle öğün; insanlığın ve memleketin bütün istikbalini masal ve hurafeye karşı kazanacağı istikbalden bekle, inananları zaafıla itham et; göğsü el açan biçareleri ayıpla kendini vehimden kurtulmuş insanın en mükemmel modeli olarak ileri sür, sonra günün birinde bir çocuğun anlaşılmasız hastalığı karşısında ne yapacağını şaşır, Afrikalı bacılara tütsü yaktırmaya, putperest düğünü yaptırmaya kalk (s.240).

4.1.11.6.2. Norm Karakterler

Romandaki norm karakterler Sevim ve Mükerrerem'dir. Başkişinin akrabası olan Sevim, kendisi için rol model olarak başkişiyi görür. Küçük yaşta kimsesiz kalan Sevim, başkişinin evinde yaşamaya başlar. Mükerrerem ile gittikleri bir ruh çağırma seansında hastalanan Sevim'in iyileşmesinde ikisinin karşı çıktığı batıl inançların rolü onların hayat karşısındaki düşüncelerini sorgulamalarına neden olur.

Diğer norm karakter olan Mükerrerem ateist olmakla beraber isprizma ile ilgilenen ruh çağırma seanslarına giden ve gökyüzünün boş olmadığını düşünen biridir. Yazar, Mükerrerem vasıtasıyla başkişinin ruh ve gökyüzü hakkındaki düşüncelerini okuyucuya aktarır.

Çocukken kuvvetli bir din terbiyesi alan Mükerrerem sonradan ateist olur. İnancı hastalık gibi gören başkişi, Mükerrerem'in bu hastalıktan tam olarak kurtulamadığını ve isprizma kitaplarının bu hastalığı tekrar ortaya çıkardığını düşünür. İçindeki inanma ihtiyacını isprizma yoluyla gidermeye çalışan Mükerrerem isprizma kitaplarını roman okur gibi okumuştur:

“Mükerrerem atedir; eski masum itikatlarına, cennet, cehennem, ahret, ebedi hayat hayallerine bir daha dönmesine imkân yoktur. Fakat isprizma onu başka bir yoldan başka bir mistisizme doğru götürmektedir” (s.47).

4.1.11.6.3. Kart Karakterler

Romandaki kart karakterler; Sevim'e âşık olan Turgut, Raşit Çocuk, başkişinin akrabası Pervin, Doktor Hasan Kuruçeşme, Asude Bacı ve Gülşen Kalfa'dır.

4.1.11.6.4. Fon Karakterler

Romandaki diğer kişiler; Huriye Yenge, Ahmet Rıza, Abdullah Cevdet, Halil, Vahap, ruh çağırma seansının yapıldığı evin sahipleri, öğretmen, Miralay, doktor, Habibe Resul, Bedia Yenge, Mürüvvet Hala, Yamalı Nuri'dir.

4.1.12. Eski Hastalık

Eski Hastalık, 1938 yılında Kanaat Kitabevi tarafından basılır. XXXV bölümden oluşan bu eserde “Yusuf ve Züleyha” isimlerinin çağrışım değeri kullanılarak modern bir aşk anlatısı yazılmıştır.

4.1.12.1. Tema

Reşat Nuri'nin aşka bakış açıları farklı iki insanın hikâyesini anlattığı bu romanda, Altuğ'a göre karşı karşıya gelen “Geleneksel Anadolu ve Batılı İstanbu(dur)” (2005: 101). Roman, Anadolu insanının samimiyetini, sıcaklığını, sadakatini temsil eden Yusuf'un, okuyucu tarafından aşkı basit bir hastalık olarak gören Züleyha'ya tercih edilmesiyle son bulur.

4.1.12.2. Olay Örgüsü

Vaka, Züleyha'nın hastane odasında uyanmasıyla başlar. Bir erkek arkadaşı ile gece yarısı yaptıkları otomobil gezisi kazayla sonuçlanmış, Züleyha, hastaneye kaldırılmıştır. Hastaneye gelen Yusuf, Züleyha'yı hastaneden alarak Silifke'ye götürmek için yola çıkar. Kronolojik olarak ilerlemeyen romanda olayların büyük kısmı Züleyha'nın hatırasında kalanların anlatıcı tarafından okuyucuya aktarılmasından oluşur.

Silifke'ye gitmek için bindikleri Taşucu'nda Züleyha'nın çocukluğu okuyucuya aktarılır. Çocukluğu İstanbul'da geçen Züleyha'nın babası, asker olarak Anadolu'da savaşan Ali Osman Bey'dir. Amerikan Koleji'nde okuyan Züleyha, tatillerini dayısının yanında geçirir. Okulu bitirdikten sonra Amerika'ya gitme hayalleri olan Züleyha'nın bu hayalleri gerçekleşmez; çünkü babası onu Anadolu'ya yanına çağırır. Züleyha, anne ve babasıyla birlikte yaşamaya başlar.

Yusuf, Ali Osman Bey'in askeridir. Çanakkale Savaşı sırasında Ali Osman Bey'in yanında bulunmuştur. Yusuf, Fransa'da okumuştur. Savaş başladıktan sonra

yurda dönmüştür. Savaşın bitmesi ile ailesinin yanına dönen Yusuf, bir süre belediye reisliği yapmıştır.

Ali Osman Bey ile Züleyha, Yusuf'un çiftliğini ziyaret ederler. Züleyha'nın babasının en büyük isteği, annesi de ölen Züleyha'nın yalnız kalmaması, Yusuf ile evlenmesidir. Hasta olan babasını kırmak istemeyen Züleyha, Yusuf ile mantık evliliği yapar; çünkü Züleyha, aşkı bir hastalık olarak düşünür. Onlar evli iken Ali Osman Bey de ölür. Yusuf ve Züleyha sıcak bir aile ortamı oluşturamazlar, boşanmaya karar verirler. Mahkeme bir yıllık bekleme süresinden sonra boşanabileceklerini belirtir.

Züleyha yaşadığı ana döner. Taşucu seyahati devam etmektedir. Yusuf, Züleyha'yı Çanakkale'de savaştıkları yere götürür. Büyük bir mücadelenin yaşandığı Çanakkale Züleyha üzerinde büyük etkiler bırakır. Yusuf, vapurdan inerek Çamlık'ta kamp kurar ve geceyi orada geçirirler. Züleyha تنها bir koyda denize girer. Tüm bunlar Yusuf ve Züleyha arasında yeni bir aşkın belirmesine doğru gider. Bu arada vapurdaki yaşlı ve kimsesiz doktor ölür, onun yerini ise yaşlı bir Giritli alır.

Yusuf ve Züleyha'nın Taşucu vapuru ile yaptıkları yolculuk sonra erer. Gölyüzü'ne gelen Züleyha'ya hem Yusuf hem de Enise Hanım, çok iyi davranırlar. Bir ara Yusuf birkaç gün ortadan kaybolur. Eve, elindeki mahkeme yazısı ile gelir. Boşanmaları sonuçlanmıştır. Yusuf, İstanbul'a gitmeye karar veren Züleyha'yı, Mersin istasyonuna bırakır. Yusuf, Ali Osman Bey'e olan vefası yüzünden onun kızını yarı yolda bırakmak istememiştir. Bu yüzden Züleyha ile yakından ilgilenmiştir. Roman, Züleyha'nın Yusuf'a onu hiç aldatmadığını söylemesi ile biter.

4.1.12.3. Zaman

Eski Hastalık romanında zaman kronolojik olarak ilerlemez. Kronolojik zaman sık sık geriye dönüşlerle kesintiye uğrar. Vaka, hastanede yatan Züleyha'nın Yusuf tarafından Gölyüzü'ne götürülmesiyle başlar.

Züleyha'nın Taşucu ile Gölyüzü'ne gitmesi yaklaşık bir ay, Gölyüzü'nde kalması ise yedi ay sürer. Züleyha, Taşucu vapuru ile yaz ayında yolculuk yapar. Çünkü Yusuf, “yaz sıcağına rağmen, arkasında solmuş, buruşuk bir perdesi” (s.21) ile vapur çalışanlarını Züleyha'ya tanıtır.

Yusuf'un Züleyha'ya "bugün yolculuğumuzun yirmi sekizinci günü" (s.222) derken vapur yolcuğunun ne kadar sürdüğünü öğreniriz.

Züleyha, Gölyüzü'ne gelir. "sonbahar Gölyüzü'nde" (s.226) geçer. "Şubat sonlarına doğru" (s.230) Yusuf, boşanma ilamıyla çıkıp gelir. Bunun üzerine Züleyha da İstanbul'a döner. Sekiz ay süren romanda sosyal zaman Cumhuriyet sonrası Türkiye'sidir. Züleyha dayısına yazdığı mektupta Yusuf için "Gölyüzü adında bir çiftliği varmış. Bu çiftlik muharebeden sonra bir iki sene ona dehşetli para getirmiş" (s.47) der.

Eski Hastalık romanının büyük kısmı yolculuk öncesi dönemi yani Züleyha'nın kolej yıllarını ve Yusuf ile Ali Osman'ın geçmişlerini kapsar. Züleyha, kolejde okurken Millî Mücadele sürmektedir ve zafer yakındır:

"Züleyha bir sabah Boğaz'da kalan son zırhlıların da Marmara'ya doğru açıldıklarını gördü ve ertesi gün dayısının Erenköy'ündeki bahçesinde ilk Anadolu taburunun şehre girişini seyretti" (s.30).

4.1.12.4. Mekân

Eski Hastalık romanı geniş bir mekânda geçer. İstanbul'da bir hastane odasında başlayan roman Marmara ve Akdeniz kıyılarından Silifke'ye uzanır. Taşucu vapuru Züleyha ve Yusuf'un yolculuk yaptıkları vapurdur. Yusuf, vapurda Züleyha için bir oda hazırlar:

"Züleyha, bembeyaz yatak örtüleri üstüne serilmiş battaniyeyi, yerdeki kırmızı çiçekli halıyı, karyolanın başucundaki komodini süsleyen sürahi, lamba ve içine bir iki karanfil konmuş küçük vazoyu alaka ile seyretti. Bilhassa lomboz penceresine geçirilmiş çiçekli bir tül perde, ona gülmek arzusu veriyordu" (s.21).

Vapur; Marmara, Ege ve Akdeniz kıyılarından geçer. Gelibolu, Çanakkale, Ayvalık, İzmir, Anamur'dan geçerek Silifke'ye ulaşır:

"Marmara'daki serinlik, Adalar denizinde birkaç gün devam etti" (s.161).

"Edremit'ten sonra bir boğazı dolaşarak içice gollerden meydana gelmiş gibi görünen bir körfeze, Ayvalığa girdiler" (s.161).

Züleyha ve Yusuf için Gölyüzü çiftliği önemli bir mekândır. Yusuf ve Züleyha burada birbirlerini iyi bir şekilde tanır, Yusuf ve Züleyha'nın evlilik kararı çiftliğe yapılan bir gezide alınır. Gölyüzü'nün Züleyha için önemi büyüktür. Gölyüzü'nün kendine has bir kokusu vardır:

“Meis'i, Finike'yi, Kilidonya burnunu geçtikten sonra başlayan sahillerde, ara sıra yine Yusuf'la uğradığı iskelelerde Gölyüzü'nün kendine mahsus renklerini ve kokusunu bulmağa başlıyordu” (s.220).

Çiftliğin bir gölü andıran manzarasından dolayı, çiftliğe bu ad verilmiştir. Yusuf bunu şu şekilde açıklar:

Gördüğünüz su değil, sadece bir sis tabakasıdır. Ovarız rutubetlidir. Her tarafından ufak ufak sular akar... Yaz ve sonbahar aylarında ekseri akşamüstleri ovayı mavimsi bir sis kaplar ve tepelerden bakıldığı vakit, bu sis, durgun bir göl yüzü gibi görünür. Buraya Gölyüzü denmiş olması bunun içindir (s.69).

4.1.12.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Yazar anlatıcı ve hâkim bakış açısının kullanıldığı **Eski Hastalık** romanında okuyucu, anlatıcının bakış açısı sayesinde kahramanların iç dünyalarından da haberdar olur:

Saat kim bilir kaç vardı. Şehrin yandan görünen sahil kısmında ışıklar sönmüştü. Artık yatmak lazımdı. Fakat açıkta bu kadar güzel bir uykuya dalmak mümkünken çadırın kasvetli havası içine girmek ona isyan veriyor, biraz evvelki yapraktan yatağında kalıp uyumadığına pişman oluyordu. Fakat birtakım sebeplerden dolayı buna imkân da yoktu (s.163).

Anadolu'ya babasının yanına giden Züleyha bir türlü bu duruma alışamaz ve bunu bir mektupla dayısına yazar. “Ben sahiden hasta mıyım? Bilemiyorum” (s.48) cümleleriyle başlayan ve uzun bir bölümden oluşan bu mektupta Züleyha, kahraman anlatıcı olarak olayları dayısına aktarır. Romanda sık sık geriye dönüşlerle ilerleyen zaman kesintiye uğrar. Anlatıcı kahramanların geçmişlerini okuyucuya aktarır:

Züleyha'nın çocukluğu İstanbul'da geçmişti. Babası askerdi. Birkaç senede bir İstanbul'a uğrar, yirmi otuz gün ailesinin yanında kaldıktan sonra, tekrar kıtasına dönerdi. Mütarekede Anadolu isyanı başlayınca, Züleyha, annesi ve sonradan kemik vereminden olmuş bir teyzesiyle beraber büsbütün yalnız kaldı (s.26).

4.1.12.6. Şahıs Kadrosu

4.1.12.6.1. Başkişi

Romanın başkişisi Züleyha, Anadolu'nun işgali sırasında İstanbul'da Amerikan Koleji'nde okuyan, dayısının etkisinde büyüyen genç bir kızdır. Mezun olduktan sonra Amerika'ya gitme hayali kuran Züleyha, babasının isteği üzerine istemeye istemeye Anadolu'ya gider. O Anadolu insanına, Anadolu yaşamına uzak bir kişidir. Dayısı Şevket Bey'in fikirlerini benimseyen Züleyha, onu babasından daha üstün ve aydın görür. Şevket Bey, Kuvayımilliye hareketini anlamsız bir intihar gibi görür. İşgalcilerle silah olmadan savaşamayacağını düşünen Şevket Bey, Züleyha'yı Anadolu insanını, Anadolu kadını aydınlatan modern misyoner gibi görür:

“Nihayet, dayısı ona Anadolu için, bir nevi medeniyet misyonerliği vazifesi de vermişti. Zavallı Anadolu kadınına yeni hayatı, onun gibi iyi yetişmiş hot sosyete kızlar öğretmezse, kim öğretecekti?” (s.37).

Züleyha'nın fikirlerinin farkında olan Ali Osman Bey, Züleyha'yı çevresinden uzaklaştırmak ve Anadolu'ya getirmek ister. Onun yanlış fikirlerini düzeltmenin tek çaresi Anadolu'dur. Anadolu'ya gelen, Gölyüzü'nde babasının hangi şartlarda düşmanla mücadele ettiğini öğrenen Züleyha'nın Millî Mücadele'ye bakışı değişir, babasına olan sevgisi daha da artar. Çanakkale'yi ziyaret ettiklerinde de geçmişte yaşanan zorlukları tam ve yerinde görür. Yusuf ona muharebeyi anlattığında Züleyha, “Yalnız muharebenin dehşetini değil, onu yapanların fedakârlık ve azaplarını da ancak bir dereceye kadar burada duymak ve anlamak kabil” (s.160) diye düşünür.

4.1.12.6.2. Norm Karakterler

Romanın norm karakterleri Züleyha'nın kocası Yusuf ve babası Ali Osman Bey'dir. Gençliğinde Fransa'da okuyan Yusuf, Millî Mücadele döneminde Züleyha'nın babası Ali Osman Bey'le beraber Çanakkale'de savaşmıştır. Savaştan sonra Gölyüzü'ndeki çiftliğine dönen Yusuf modern tarım yaparak para kazanmış, daha sonra politikaya atılarak belediye reisi olmuştur. Yusuf, yöneticilik yeteneği olan bir kişidir:

“Yusuf, her bulunduğu yerin hâkim ve sahibi kesilmek istidadında bir erkekti. Mesela karısıyla bir otele gittiği zaman çabucak hizmetçileri, hatta otelin sahibini hükmü altına alır, mutfığa emirler verir, eşyanın yerlerini değiştirirdi” (s.16).

Züleyha, Yusuf ile ilk tanıştıklarında ona karşı olumsuz fikirlere sahiptir. Yusuf'u ruhu olmayan, basit, iptidai ve can sıkıcı bir erkek olarak görür. İstiklal Savaşı

gibi yenileşme savaşının da kutsi bir şey olduğuna inanan; Silifke'nin en modern geçinen ve bütün yenilik hareketlerine karşı ön ayak olan olan Yusuf'ta sosyete gördüğü şeylere karşı masum bir takdir vardır (s.131).

Züleyha'nın babası Ali Osman Bey, vatanını seven ve kurtuluş mücadelesine katılan bir askerdir. Züleyha'nın etkisinde kaldığı dayısının aksine Züleyha'nın kurtuluşunu Anadolu'ya gelmesinde gören Ali Osman Bey, Züleyha'yı yanına alır. Züleyha'nın yanlış fikirlerden kurtulması, Anadolu'yu ve Anadolu insanındaki şefkati keşfetmesinde Ali Osman Bey'in çabası büyüktür.

4.1.12.6.3. Kart Karakterler

Züleyha'nın Batı hayranı dayısı Şevket Bey ve Yusuf'un annesi Enise Hanım eserdeki kart karakterlerdir.

4.1.12.6.4. Fon Karakterler

Romanın diğer kişileri: Züleyha'nın annesi, hastanedeki Baş Şvester, doktor, Taşucu kaptanı, Doktor Emin Bey, İhtiyar Giritli, Babaefendi, Belediye Başkâtibi, Ziraat Mühendisi, Meclis Azası, Fikri Bey, Hacı Bey, Kâhya ve Yusuf'un kardeşleridir.

4.1.13. Ateş Gecesi

Naci'nin "Reşat Nuri'nin en güzel aşk romanı" (2003: 166) dediği **Ateş Gecesi**, 1942 yılında Semih Lütfü Kitabevi tarafından basılır. Roman iki bölümden oluşur. İlk bölüm XXIII, ikinci bölüm de V alt bölümden oluşur. Milas'a sürgüne gönderilen bir gencin içine düştüğü aşkı anlatan bu eser aynı zamanda dönemin sosyal olayları hakkında da bilgi verir.

4.1.13.1. Tema

On sekiz yaşında toy bir delikanlının marazi aşkının elli yaşlarında olgun bir adamın bakış açısıyla anlatıldığı bu romanda reddedilen Kemal Murat'ın adeta bir kan davasına dönüştürdüğü aşk hikâyesi vardır.

Kemal Murat, "taşra romantizminin iz düşümleriyle bezenmiş" (İleri, 2001: 307) gençlik aşkını ilerleyen yaşlarında utanılacak bir hastalık olarak görür.

4.1.13.2. Olay Örgüsü

Romanın başkışisi Kemal Murat Bey'in yengelerinden birinin Veliaht Reşat'ın saraylılarından olması padişahı kızdırır. Padişah, Kemal Murat'ın babası dışındaki aile

üyelerini sürgüne gönderir. On sekiz yaşlarında olan Kemal Murat'ı da Milas'a sürgüne gönderir. Kendisine siyasi sürgün süsü veren Kemal Murat, burada kendisini karşılamaya gelen kaymakam ve doktor ile şehre gider. Jön Türk hayranı olan kaymakam ona büyük ilgi gösterir. Onu Milas'ta bir Ermeni'nin evine yerleştirir.

Burada Rum kızlarıyla dostluk kurar. Kemal Murat'ın zengin olması onlardan fazlasıyla ilgi görmesine yeter. Mahallede sevilen Kemal Murat, evinde kaldığı Varvar Dudu'ya bir ziyafet hazırlatır, kaymakam, doktor, papaz ve Rum kızları da çağırarak ziyafette eğlenirler.

Kemal Murat'ın kaldığı Rum mahallesinde her yıl “Ateş Gecesi” düzenlenir. Kemal Murat da bu geceye katılır. Burada yabancı ve güzel bir kadın görür. Rum kızından bu kadının Afife olduğunu öğrenir. Afife, Selim Bey'in kız kardeşidir. Genç yaşta evlendirilen Afife kocasıyla anlaşamadığı için çocuğuyla beraber Selim Bey'in evinde kalmaktadır.

Kemal Murat'ın annesi ve babası Milas'a onu ziyarete gelirler. Doktor Selim Bey'in “Bursalı Binbaşı” dedikleri Kemal Murat'ın babası zamanında Girit'te görev yapmış, Giritli Müslümanlara yardım etmiş bir askerdir. Onu tanıyan Selim Bey bu yüzden Kemal Murat'a daha çok ilgi gösterir. Onu sık sık yemeğe çağırır. Kemal Murat'ın düşüp bacağını kırması üzerine Selim Bey, onu evinde misafir eder. Bu sırada kocasıyla tartışan Afife, tekrar Selim Bey'in evine gelir. Evin hasta misafiri Kemal Murat ile bir abla gibi ilgilenir. Kemal Murat, kendisi ile ilgilenen Afife'ye aşık olur. İçinde büyük bir çatışma yaşamaya başlar. Afife ile aralarında yaş farkı vardır. Afife kendisini kardeş gibi seven evli ve çocuklu bir kadındır.

Kemal Murat sık sık Selim Bey'in evine gider. Afife'ye olan aşkı, sürgün süresinin bitmemesini isteyecek kadar büyük bir kıskançlık başlatır. Afife'nin Kemal adında bir akrabası onlarda bir süre kalır. Kemal Murat, kendisini kıskançlık krizlerine sokan bu akrabanın gitmesiyle rahatlar.

Kemal Murat, bir gece Afife ve ailesi ile bir köy düğününe gider. Bu düğünde Afife'ye aşkını açıklar. Afife'nin bu duruma kızmasına rağmen Kemal Murat artık rahatlamıştır. Bu arada II. Meşrutiyet ilan edilir. Kemal Murat İstanbul'a döner.

Sürgünden sonra on yıl geçmiştir. Kemal Murat, İstanbul'da ağabeyleri ve annesi ile Sultantepe'sinde bir köşkte yaşamaktadırlar. Vagon ticareti yapan Kemal Murat zenginleşmiştir. Eve geldiği bir gün evde Afife'yi görür. İstanbul'a çocuğunun okul kaydı için gelen Afife, Kemal Murat'ın annesini görmek için köşke uğramıştır;

ama asıl maksadı Kemal Murat'ı görmektir. Afife ile sohbet eden Kemal Murat, Afife'nin de Milas'tayken kendisini sevdiğini öğrenir. Afife ile bir odada sabahlayan Kemal Murat öbür gün Milas'a dönecek olan Afife'yi uğurlamaya gitmez.

4.1.13.3. Zaman

Romanın vaka zamanı on iki yıllık bir süreyi kapsar. Kemal Murat'ın 1906 yılında başlayan sürgün yılları iki yıl sonra Meşrutiyet'in ilanı ile son bulur. Sürgünde kaldığı süreyi ve II. Meşrutiyet'in ilanını şu sözlerle dile getirir:

“Milas'ta yaşadığım iki senede onun bu yüzden iki ölüm tehlikesi geçirdiğini gördüm” (s.18).

“Temmuzda Meşrutiyet inkılâbı olunca bir kez daha şaşladım” (s.225).

Vakaya 10 yıllık bir ara verildikten sonra 1918 yazı ile vaka tekrar başlar. Kemal Murat, on yıldır sürgünden dönmüştür. Harp zengini olarak İstanbul'da yaşamaktadır. Romanın ikinci bölümüne “1918 yazı... Sürgünden dönüşümün tam onuncu senesi...” (s.226) cümleleriyle başlayan anlatıcı, aradaki on yıllık sürede olanları özetleme tekniği ile kısaca verir.

Romanda sosyal zaman unsurları belirgin bir şekilde verilir. Kemal Murat'ın sürgüne gönderilmesi, II. Meşrutiyet'in ilanı ile İstanbul'a dönmesi, İtihaççılar tarafından Avrupa'ya eğitime yollanması, 1. Dünya Savaşı'nın son ayları sosyal zaman hakkında bilgi verir. Kemal Murat, Birinci Dünya Savaşı hakkında tafsilatlarda da bulunur:

“Harbin son aylarındaydık. Nihai zafer teranesi her zamandan daha kuvvetle devam ettiği halde her taraftan yanık kokuları duyulmağa başlamıştı. İngiliz tayyareleri sık sık İstanbul'a akın ediyor, Rusların çözülmesine şimalde biraz genişlememize mukabil Suriye tarafları karardıkça kararıyordu” (s.231).

4.1.13.4. Mekân

Romanda ön planda olan mekânlar Milas ve İstanbul'dur. Milas'a sürgüne gönderilen Kemal Murat, burada kaymakam tarafından karşılanıp Rum mahallesine götürülür. Onu mahalleye götüren kaymakam, geçtikleri mekânları da ona tanıtır:

“Kaymakam, bana yalnız geçtiğimiz mahalleleri tanıtmakla kalmıyor, ara sıra tespihini karanlığa doğru sallayarak görünmeyen yerleri de işaret ediyordu” (s.19).

İki yıl boyunca Milas'ta sürgün kalan Kemal Murat, Rum mahallesinde Ermeni bir kadın olan Varvar Dudu'nun evinde kalır. Ayağını kırdığı vakit de Doktor Selim

Bey'in evinde kalır. Doktor Selim Bey'in evinin Kemal Murat için önemi büyüktür. Afife'ye âşık olan Kemal Murat, sık sık eve ziyarete gider.

Romanın diğer önemli mekânı ise İstanbul'dur. Sürgünden dönen Kemal Murat İstanbul'da ağabeyleri ve annesiyle bir köşkte yaşar. Afife'nin ziyarete geldiği gün de bu köşkün bir odasında onunla beraber olur.

4.1.13.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Ateş Gecesi romanında vaka onuncu sayfaya kadar yazar anlatıcı tarafından aktarılır. Hâkim bakış açısının kullanıldığı ilk on sayfada olaylar yazar anlatıcı tarafından aktarılır:

“Kaymakam bu defa onunla açıktan açığa alay etti. Sesini titreterek, arkadaşlarına bakıp gülümseyerek: On sekiz mi dedi” (s.9).

Sonraki bölümler kahraman anlatıcı tarafından aktarılır. Olayları bize aktaran anlatıcı “Şimdi elli yaşlarındayım” (s.10) derken olayların yaşandıktan çok sonra aktarıldığı anlaşılır. Kahraman anlatıcı ve bakış açısının kullanıldığı bu eserde romanın başkişisi Kemal Murat, olayları kendi bakış açısıyla aktarır:

Matmazelin karanlıkta yarım yamalak gördüğüm gözleri, dişleri şimdi karşımda olsa tanıyacağım şüpheliydi. Fakat herhangi bir genç kıza duyacağım meyli saklamağa mecbur olmadığımı Stematula'ya anlatmak ve Rina meselesini arada kaynatmak için onu alabildiğine methediyordum. Bir ateş gecesinde aramızdan gelip geçmiş bir yabancıyı gözüme kestirmiş olmam mesele değildi. Fakat her gün düşüp kalktığımız arkadaşlar için lâkırdı olmamalıydı (s.72).

4.1.13.6. Şahıs Kadrosu

4.1.13.6.1. Başkişi

Babası asker olan Kemal Murat, ailevi bir problem yüzünden sürgüne gönderildikten sonra kendisini olduğundan daha büyük görmeye başlar. On sekiz yaşlarında Milas'a sürgüne gönderilen Kemal Murat, burada kaymakam ve diğerleri tarafından siyasi sürgün zannedildiği için büyük ilgi görür.

Afife'ye âşık oluşu hayatını değiştirir. Daha önce çocukça davranışları olan Kemal Murat, genç bir erkek gibi davranmaya başlar. Kimi zaman kıskançlık krizlerine giren Kemal Murat, kendini kanıtlamaya çalışır. Kemal Murat'tan daha olgun olan Afife, onun aşkına karşılık vermez. Afife'den aldığı ret cevabından kısa bir süre sonra

İstanbul'a döner. Milas'tan döndüğü gün Afife'ye olan aşkının bir hastalık olduğunu düşünür:

“Fakat tepenin bir dönemecinde Milâs'ı kaybederken ileride buraya dönmek ve Afife'yi tekrar görmek hakkındaki çocukça bir kararın beni teselliye kâfi gelmiş olmasına göre hastalığın artık bittiğine hükmetmek daha doğru olurdu” (s.225).

Ahlaki açıdan olgun davranmayan Kemal Murat ileriki yaşamında da aynı şekilde düşünür. Afife tarafından reddedilmeyi hala kabul edemeyen Kemal Murat otuz yaşında gördüğü Afife ile birlikte olarak ondan adeta öç alır. Aşık olmayı basit bir davranış olarak gören Kemal Murat artık Afife'ye karşı bir aşk beslemediğini sadece onu istediğini belirtir:

Aşk denen şey haddizatında toy çocuklara ve budalalara mahsus bir şeydir, diyordum. Bunun, Afife'nin şahsı ile alâkası yok. Ben kime âşık olsam yine böyle kendimi küçülmüş görerek utanacaktım. Afife'yi şimdi sadece istiyorum. Yanında bulunmaktan zevk duyuyorum. Binaenaleyh bunda utanılacak hiçbir cihet yoktur (s.257).

4.1.13.6.2. Norm Karakterler

Romandaki norm karakter Kemal Murat'ın üstünde büyük etkisi olan Afife'dir. Doktor Selim Bey'in kız kardeşi olan Afife, Kemal Murat'tan birkaç yaş büyüktür. Kemal Murat ona, âşık olduğunda evli ve bir çocuğu vardır. Kemal Murat'tan daha olgun olan Afife, onun aşkına karşılık vermez. Kemal Murat, Afife'ye olan aşkını itiraf edince ondan “Bakınız Murat Bey, yaptığınız büyük kabahat... Affedilemeyecek kadar büyük kabahat... Fakat burada kimseniz yok... Bir delilik yapmanızı istemiyorum... Sizi bir şartla affedeceğim... Bundan sonra ne bana, ne kimseye, anlıyor musunuz, bu mesele hakkında ne bana, ne kimseye bir kelime yok” (s.219) cevabını alır.

Uzun bir süre sonra dul bir kadın olarak İstanbul'a gelen Afife, Kemal Murat'ın aşkına on yıl aradan sonra İstanbul'da karşılık verir. Aslında Kemal Murat'a ilgisi olan Afife, zamanın şartları yüzünden ona öyle ilgisiz davranmıştır. Onun bu ilgisizliği Kemal Murat'ın aşkına marazi bir hal katmıştır.

4.1.13.6.3. Kart Karakterler

Kemal'in evinde kaldığı Varvar Dudu, Milas kaymakamı, Selim Bey, Rum kızlar Mariyanti, Rina ve Stematula, Selim Bey'in kız kardeşi (Büyük Abla) romandaki kart karakterlerdir.

4.1.13.6.4. Fon Karakterler

Romanın diğer kişileri; Kemal Murat'ın anne ve babası, ağabeyleri, yengeleri, Bayram Ağa, Ceza Reisi Akif Bey, Baba Hrisantos, Lehter Efendi, Yüzbaşı Kemal Bey, Seniye, Melek, Rum mahallesinde adları geçen Despina, Eleniça, Piça, Miyeris'dir.

4.1.14. Değirmen

Reşat Nuri Güntekin'in XXXI bölümden oluşan **Değirmen** romanının ilk baskısı 1944 yılında Semih Lütfi Kitabevi tarafından yapılır. Tiyatroya ve sinemaya uyarlanan bu eserde, Osmanlı bürokrasisinin içinde bulunduğu trajikomik durum, aslında gerçekleşmeyen bir depremin pek de gerçekleşmesine gerek kalmadığı, memleketin zaten viran durumda olduğu anlatılır.

4.1.14.1. Tema

Yıkılmak üzere olan Osmanlı İmparatorluğu ve imparatorluğun içler acısı durumda bulunan bürokrasisinin mizahi tarzda işlendiği eserde, kurumların insanları korumak yerine kendilerini korumaya yönelik davranışları eleştirilir. Zaten sefil bir durumda olan Sarıpınar kazasının yöneticiler tarafından fark edilmesi uydurma bir deprem haberi sayesinde mümkün olmuştur.

4.1.14.2. Olay Örgüsü

Sarıpınar'ın ileri gelenleri, ilçenin zenginlerinden Ömer Bey'in evinde çalgılı, içkili bir eğlenceye katılırlar. Çalgıların, içkilerin tesiri ile kendinden geçen Malmüdüdü Cevdet Efendi, Arap Ziver'in zilli maşasından çıkan gürültüyü depreme yorar. Bunun üzerine eğlencedeki insanlar kendilerini can havliyle dışarı atmaya çalışırlar. Kendini dışarı atmak isteyen Kaymakam Halil Hilmi Efendi, tırabzanlara çarparak yaralanır. Telaş anında jandarma komutanı Niyazi Efendi mutasarrıflığa telgraf çekerek deprem olduğu haberini verir. Bu arada belediye başkâtibi Rıfat da Niday-ı Hak gazetesine çektiği telgrafla büyük bir deprem olduğu haberini verir. Kaymakam Halil Hilmi Efendi, sabah kaymakamlığın bahçesinde sargılar içinde gözlerini açar.

Karısı Isparta'ya giden Halil Hilmi Efendi bir süredir kaymakamlıkta kalmaktadır. Sabah kasaba eşrafı Halil Hilmi Efendi'ye geçmiş olsun gelir. Niyazi Efendi'nin ve Rıfat'ın deprem telgrafı çektiğini öğrenen Halil Hilmi Efendi, küplere biner; fakat yapacak bir şey yoktur. İstanbul gazeteleri haberi yapmakta yarışa girmişlerdir. Bu duruma sessiz kalmak istemeyen İstanbul, yardım heyeti toplayıp,

yaralı kaymakam yerine Eşref Bey adında birini kaymakam olarak atamıştır. Kaymakam Halil Hilmi, depremin ilçeye pek zarar vermediğini rapor etse de ok yaydan çıkmıştır. Gelecek olan yardımların dağıtılması için kurulan komisyonda Mühendis Deli Kazım ve diğerleri arasında şiddetli tartışmalar yaşanır. Bu arada merkezden gelen yardım heyeti ile birlikte kaymakam vekili Eşref Bey de gelir. Kaymakam Halil Hilmi, mührünü ve odasını yeni kaymakam vekiline verir ve Belediye Reisi Reşit Bey'in evinde kalmaya başlar.

Bu arada merkezden Sarıpınar'a mutasarrıf gelir. Halk, Halil Hilmi Efendi'yi yeni gelen mutasarrıfa şikâyet etmeye başlar. Lalasını çok seven ve Halil Hilmi'yi lalasına benzeten mutasarrıf ne yapacağını bilemez durumda kalır. Mutasarrıf, Reşit Bey'in evinde misafir olarak kalır. Valinin geleceğini öğrenen Reşit Bey, evini vali için hazırlayarak mutasarrıfı başka yere gönderir. Sert mizaçlı olan vali, Ömer Bey'in eski bir arkadaşı çıkar. Sarıpınar'ı gezen vali, yöneticileri ve halkı tembellikle suçlarken yeni bir telgraf gelir. Padişah, Şehzade Şemseddin Efendi'yi Sarıpınar'a yollamıştır.

Şehzadenin Sarıpınar'da deprem olmadığını öğrendiğinde işlerin daha da zorlaşacağını düşünen yöneticiler, duruma bir çözüm bulma arayışına girer. Bu sırada Deli Kazım'ın bulduğu çözüm yolunu uygulamaya koyulur. Çözüm ise zaten virane olan Sarıpınar'a deprem süsü vermek ve birkaç yaralı bulmaktır. Yardım alacağını duyan Sarıpınarlılar bu duruma dünden razıdırlar.

Şehzade ve gazeteciler Sarıpınar'a gelirler. Şehzade, ilk defa İstanbul dışına çıktığı için Sarıpınar'ın içinde bulunduğu durumdan çok etkilenir. Görevden alınmayı bekleyen Halil Hilmi Efendi, yaralı olduğu halde görevinin başından ayrılmadığı için ödüllendirilir. Şehzadenin gitmesinden sonra gazetelere bir daha çıkan Sarıpınar'a her yerden yardımlar gelir.

4.1.14.3. Zaman

Değirmen romanı 1. Dünya Savaşı'na yakın bir dönemde 26 Temmuz (s.109) gecesi başlar ve birkaç aylık bir zaman diliminde geçer:

“Birinci Umumi Harb yaklaşıyor. Sarıpınar zelzelesi hala hızını kaybetmemekle beraber, bazı günler gazetelerin ikinci, üçüncü sayfalarına düşerek yerine ‘Ufk-ı siyasi kararıyor!’, ‘Almanya İmparatoru bir tehdit nutku söyledi’, ‘Rusya’da umumi seferberlik sayfaları’ şeklinde korkunç başlıklar veriliyordu” (s.118).

Ömer Bey'in evinde yapılan gece eğlencesiyle başlayan vaka, Halil Hilmi Efendi'nin ödüllendirilmesiyle son bulur. Depremle beraber kronolojik olarak ilerleyen zaman sık sık geriye dönüşlerle kesintiye uğrar. Halil Hilmi Efendi'nin gençlik yılları, Kızancıklı Naciye'nin kasabaya gelişi, Mutasarrıfın geçmişi ile ilgili bilgiler anlatıcı tarafından okuyucuya aktarılır.

Deprem gecesinden sonra zaman günler ve haftalar şeklinde ilerler:

“Fakat üçüncü gün, yani zelzelenin tam haftasında, arabalar ve atlarla kasabaya giren yardım heyeti yeniden her şeyi alt üst ediyordu” (s.73)

Mutasarrıf Hamit Bey, henüz uyumuştur. Bu üç geceden beri ilk defa oluyordu” (s.91).

4.1.14.4. Mekân

Romanın mekânı viran bir Anadolu şehri olan Sarıpınar'dır. Anadolu'nun içinde bulunduğu acı tablo, sefalet romanda ayrıntılı olarak tasvir edilir. Devleti temsil eden kaymakamlık binası, oturulamaz haldedir:

Yukarı sofanın tavam olduğu gibi göçmüş; makam odasının önü moloz yığınlarından geçilmez hale gelmişti. Kaymakam buna hayret etmedi; hatta içinden bir parça da memnun oldu. Dam artık tamir tutmaz hale geldiği için yıllardan beri sızan yağmur ve kar suları tavanı çamur rengi titrek damarlarla her tarafından işlemiş; yer yer kabarmış, kıta ve dağları, çökmüş nehir ve denizler ile bir acayip dünya haritasına benzemişti (s.14).

İstanbul, Osmanlının son dönemlerinde Anadolu'nun içinde bulunduğu durumu bilmeyen merkezi yönetimlerle idare edilmiştir. Bu yüzden Anadolu insanı sefalet içinde, kasabalar viran durumdadır. Sarıpınar kasabası da içler acısı durumdadır. Deli Kazım bu içler acısı durumu şu şekilde dile getirir:

Sarıpınar'ın yarısı, hatta dörtte üçü, haraptır. Çatılar yıkılmamışsa da çatlamış, çarpılmıştır. En göz önünde binaları alalım. Hükümet konağının hali malûm. Mekteplerde yüzlerce masumun hayatı her an tehlike içindedir. Kendini sigorta ettirmeden ve eşi dostu ile helalleşmeden birçok dairelere, adliye ve şer'iyeh mahkemelerine vesaireye ayak atmak caiz değildir. Böyle bir kasabaya zelzele de denmezse nereye denebilir? (s.139).

4.1.14.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Hâkim bakış açısı ile yazılan bu romanda, anlatıcı kahramanların iç dünyalarından haberdardır:

“Belediye reisinin ara sıra kalkmaya hazırlanır gibi hareketler yapması da Halil Hilmi Efendi’yi ayrıca kuşkulandırmaktadır. Bu adamın kendiliğinden bir telgraf sureti yazamayacağı muhakkak” (s.52).

İronik bir dil kullanan yazar, kahramanların psikolojilerini, olaylar karşısında takındıkları tavır, olaylara getirdikleri yorumları, onların sesinden ve onların bakış açısıyla verir:

“Mamafih kendisi de bu hakareti karşılıksız bırakmamıştı. Öyle ya valinin yanında yahut iki adım gerisinde gitmeyerek, böyle bir akşam gezintisine çıkmış gibi, iki, üç yüz adım arkadan sallana sallana yürümesi az şey miydi? Elbette değildi. Ancak adam olana!” (s.127).

4.1.14.6. Şahıs Kadrosu

4.1.14.6.1. Başkişi

Romanın başkişisi, Sarıpınar kazasının kaymakamı Halil Hilmi Efendi, yirmi beş yıllık bir memurdur. Beykozlu olan Halil Hilmi Efendi, kırk beş yaşlarında olmasına rağmen yaşına göre biraz çökmüştür. Bunun sebebi ise mihnet ve karısıdır (s.17).

Son dönem Osmanlı bürokrasini eleştiren yazar, Osmanlı’nı taşradaki idarecilerini Halil Hilmi’nin şahsında somutlaştırır:

“O klâsik bir idare adamıydı, meslek hayatında vakaları daima olduklarından hafif göstermeyi bir idare kaidesi olarak bellemiştir. Dolu, zelzele, dağ yangını, su baskını gibi insan mesuliyetini aşan gök afetleri karşısında da, ne olur ne olmaz bu kaideyi değiştirmezdi” (s.28-29).

Pasif bir kişiliğe sahip Halil Hilmi Efendi, olayları yönlendiremez; fakat yönlendirilen olaylardan doğrudan etkilenir. Kendisinin yerine gönderilen kaymakam vekiline mührünü teslim etmekle kalmaz, mutasarrıftan fırça yer. Aynı zamanda bir sorumlu arandığında da ilk olarak kendisinden hesap sorulacağını farkındadır.

4.1.14.6.2. Norm Karakterler

Romandaki norm karakterlerden Deli Kazım, Reşat Nuri’nin Yeşil Gece romanındaki Deli Necip tipine benzer. Deli Kazım, her zaman haklının yanında yer alan

halkın iyiliğini düşünen ve memleketin içinde bulunduğu kötü durumun tek sebebinin softalık olduğunu inanan bir tiptir.

“Deli Kâzım, tarihin bütün felâketlerini softalık ve softa kafasıyla izah eden coşkun ve ölçüsüz bir yenilik âşığıydı. Daha bir ay evvel Meşrutiyet gazinosunda ‘Medreseleri yıkmadıkça, softaların sarığını hayvanların boynuna yular yapmadıkça bu memleket kurtulmaz’ diye bağırarak kasaba ahalisini birbirine düşürmüştü” (s.47).

Değirmen romanının aktif kişilerinden olan Deli Kazım’ın amacı, halkın yardımlardan faydalanmasıdır. Bulduğu parlak fikirle hem halkın hem de kasabanın idarecilerinin olaydan zarar görmeden çıkmasına yardımcı olur.

Romandaki diğer norm karakteri ise fırsatçılığıyla ön plana çıkan Belediye Reisi Reşit Bey’dir. Dönemin politika adamlarını temsil eden Reşit Bey, çıkarıcı biridir. Çıkarları doğrultusunda hareket eden Reşit Bey, kasabaya gelen yöneticileri evinde ağırlayarak dostluk kurma peşindedir.

4.1.14.6.3. Kart Karakterler

Romandaki kart karakterlerin başında Jandarma Komutanı Niyazi Efendi, Doktor Arif Bey, Muallim Ahmet, Mutasarrıf Hamit Bey ve vali gelir.

4.1.14.6.4. Fon Karakterler

Romandaki fon karakterler; Ömer Bey, Hurşit, Kızanlıklılı Naciye, Ohannes, Rıfat, kaymakamın karısı, eski kaymakam, Hacı Fikri Efendi, Şehzade Şemsaddin Efendi, Doktor Nikolai, kaymakam vekili, Selim Şevket, Ali Resmi, Çopur Remzi, Nalân Kalfa, Hüseyin Rüsuhi adlı kişilerdir.

4.1.15. Miskinler Tekkesi

Miskinler Tekkesi’nin ilk baskısı 1946 yılında İnkılâp Kitabevi tarafından yapılır. Kocabaş Kazasker’in (Şemseddin Molla) torununun dilencilik öyküsünün anlatıldığı roman üç bölümden oluşur. İlk bölüm XV, ikinci bölüm X ve üçüncü bölüm de XI alt bölümden oluşur.

Dilencilik ve dilencilik kültürü hakkında bilgi veren eser, dilencililiğin Osmanlı’nın son dönemlerinde geldiği durumu gözler önüne serer.

4.1.15.1. Tema

Reşat Nuri'nin bu romanı “adsız sansız bir dilencinin evlat edinip yetiştirdiği kimsesiz bir çocukla olan sevgi ve değer bağı üzerine kurulu” (Altuğ, 2005: 121) dünyasını anlatır. Bir aile mirası olarak yaptığı dilencilik mesleğini sonradan aileye katılan İsmail ile sorgulamaya başlayan başkarakter yaptığı işe devam etmektedir. Eserde, namusuyla para kazanmanın pek de mümkün olmadığı, toplumun ve düzenin dilenciliği özendirdiği anlatılmak istenir.

4.1.15.2. Olay Örgüsü

Romanın kahramanı Şemseddin Molla'nın torunudur. Dedesi Şemseddin Molla, Sultan Mahmut döneminin kazaskerlerindendir. Sultan Mahmut'un sofrasındaki kırıntıları toplayıp üstüne dua okuyan Şemseddin Molla, başı büyük olduğu için Kocabaş Kazasker lakabıyla anılır. Kocabaş Kazasker'in torunu olan kahraman konakta rahat bir hayat yaşamaktadır. Bir gün çıkan yangında konak yanınca Kocabaşlar, Cinci Meydanı'nda daha eski bir konağa taşınırlar. Taşındıkları konakta komşularının kızı Mesrure'ye âşık olur. Onun için şiirler ezberler, ud dersleri alır. Güzel yazı yazdığı için okulu bitirdikten sonra evkafta çalışmaya başlar. II. Meşrutiyetin ilanı ile konakları yağmalanır, dayısı sürgüne gönderilir, kendisi de işten atılır. Aile dağılır, Gülfidan Bacı ile büyükannesi başka bir eve taşınır.

Kahramanımız, arkadaşı Talat'ın teşvikiyle Darülfünun'a devam eder. Darülfünun yıllarında 31 Mart Olayı'nda Ahrar Fırkası taraftarı olduğu düşünülerek Sinop'a sürgüne gönderilir. Sinop'ta ev olarak da kullandığı bir dükkânda mektup, muska ve arzuhal yazarak geçimini sürdürür. Af ilanının çıkmasıyla İstanbul'a döner. İstanbul'da Nur-i İrfani adlı bir mektepte çalışır. Çalıştığı mektepte kâtiplik, hocalık yapar. Maddi olarak kötü durumda olan mektep için halktan para toplar. Daha sonra askere çağrılır. Halep'te yazıcı neferi olarak çalışır; fakat Halep'te çıkan bozgun üzerine türlü sıkıntılar çekerek İzmir'e gelir.

İzmir'e yetiştiğinde bir deri bir kemik kalmıştır. Yunanlıların İzmir'i işgali ile hastaneden nakledilir. Bir tütün deposunda bütün gün bir kertenkele gibi taşa yapışıp güneşlenerek kendine gelmeye çalışır. Yavaş yavaş iyileşmeye başladıktan sonra küçük gezintiler yapar. Genellikle Eşref Paşa Cami civarında gezer. Bu gezintilerden birinde ilk sadakasını alır. Yaşlı bir kadın haline acır ve avucuna para bırakır. İlk günlerde bunu hazmedemez; fakat buna alışması uzun sürmez.

Tembel yaratılışlı olduğu için dilenmek kolay gelir. Biraz parası olunca İzmir'in Tamaşalık semtinde bir ev tutar. Çok fakir olan bu semtte, Afrika kökenliler oturmaktadır. Bunların çoğu konaklardan gönderilen hizmetçiler, kalfalardır. Birçoğu da dilencilikle geçinir. Kocabaşların torunu dilencilikten çok para kazanır. Parası arttıkça itibarı da artar. Bu sırada Süruri Paşa yalısında kalfalık yapmış olan Mesule Bacı ile tanışır. Baktığı mirasyedinin ölmesi üzerine yalnız kalan Mesule Bacı'yı ev işlerine baksın diye yanına alır.

Mesule Bacı bir çocuğun düştüğünü görür. Kimsenin çocuğa sahip çıkmadığını gören Mesule Bacı, kimsesi olmayan İsmail'e yardım ederek onu eve alır. İsmail'in annesi fakir ve genç bir kadındır. İsmail'i para karşılığı başkalarının yanına bırakarak çalışan annenin durumu Mesule Bacı'yı etkiler. İsmail'e para almadan bakabileceğini söyler. İsmail de Mesule Bacı gibi Kocabaşların torununun himayesine girer. Birkaç defa eve gelen İsmail'in annesi artık eve uğramaz olur.

Kahramanın dilenciliği bırakma girişimleri sonuçsuz kalır. Bir incir paketleme fabrikasında birkaç gün çalışır; fakat dilencilikten gelen paranın daha çok olması, dilenciliğin daha rahat bir meslek olması onu kendine çeker. Tekrar dilencilğe döner. Bu arada İsmail'in bir okula kaydı yapılır. Mesule Bacı'nın İsmail'i paşa çocukları gibi giydirip okula götürmesi, onunla ilgilenmesi diğer çocukların kıskanmasına neden olur. Bu yüzden İsmail'le dalga geçerler. İsmail'e bir dilencinin oğlu olduğunu söylerler. Gururu kırılan İsmail, okula gitmek istemez. Bu yüzden (sözde) babasıyla arası açılır.

Kocabaşların torunu, Mesule Bacı ve İsmail yanına alarak İstanbul'a gelir. Süleymaniye'de bir eve yerleşirler. İsmail'in gururlu bir çocuk olduğunu ve kendisinin dilencilik yapmasından utandığını fark eden kahramanımız arkadaşı Talat'ın yardımıyla onu yatılı bir okula verir. Bu arada İsmail'e bilgili görünmek için geceleri sık sık Mesnevi okur.

Talat, onun eski bir arkadaşıdır. Çalışkan fakat fakir bir memurdur. Talat'a sürekli borç verir. Mesule Bacı, İsmail'in yatılı okula verilmesine baştan beri karşıdır. İsmail'in okulunu Talat'tan öğrendikten sonra onu sık sık ziyarete gider. Bu arada parasız yatılı okulu kazanan İsmail, Bursa'ya gider.

İsmail uzun süre görünmez. Bursa'da çok başarılı olan İsmail, hocaya karşı geldiği için okuldan atılmıştır. Daha sonra İsmail'in Avrupa'da olduğu haberi gelir. Avrupa'da okuyan İsmail iyi bir mimar olarak yurda döner. Mesule Bacı, İsmail'in

mutlaka kendilerini görmeye geleceğini bildiği için umutla onu bekler. Ailesine olan vefasını gösteren İsmail bir gün karısıyla çıkıp gelir.

4.1.15.3. Zaman

İkinci Abdülhamit döneminde başlayan, II. Meşrutiyet döneminde devam eden ve Cumhuriyet'in ilanından çok sonra biten **Miskinler Tekkesi** romanında vakanın süresi belirgin olarak verilmemiştir. Roman, “Şimdi olduğu gibi çocukken de pek canımın kıymetini bilirdim” (s.5) cümlesiyle başlar. Romanın giriş cümlesinden de anlaşılacağı gibi olayları anlatan kahraman anlatıcı, kendi çocukluğundan itibaren başından geçenleri geçmişe dönerek anlatır.

Vaka II. Meşrutiyet'ten önce İkinci Abdülhamit döneminde başlar. Kahramanın çocukluğu ve gençliği bu dönemlerde geçer:

Benim yetiştiğim ikinci Abdülhamit zamanlarında bile ara sıra saraydan (adına resmen Sadaka-i Şahane denen) elli altınlık, yüz altınlık ihsanlardan gelir ve Karacaahmet'in meşhur Miskinler Tekkesi'nde olduğu gibi bütün aile, büyük sofada toplanarak ‘amin, amin’ çağırırdı (s.10).

Ben yaşta olanlar Meşrutiyet inkılâbının nasıl bir hengâme olduğunu bilirler (s.31).

II. Meşrutiyet'ten sonra İttihatçılar tarafından sürgüne gönderilen Kocabaşların torunu, “Balkan Muharebesine doğru, İttihatçılar düşünce” (s.36) üç yıl kaldığı sürgünden döner.

Kahraman, İstanbul'da bir süre kaldıktan sonra “Umumi Harbin” başlamasıyla askere alınır. İzmir'in işgali sırasında da İzmir'dedir. İzmir işgalden kurtulur. İstanbul'a gelir. Hayat her zamanki seyrinde devam eder. Vakanın 1928 yılındaki Harf İnkılâbı'ndan çok sonraya kadar devam ettiği kahramanın Eyüp mezarlığında katıldığı bir cenazede söylediği sözlerden anlaşılır:

Sonra, mezarlığın bugünkü kibar ziyaretçileri arasında eski yazıyı unutmamış belli başlı adamlar da bir hayli idi. Bunlar, ayakta kalmış mezar taşları arasında dolaşarak okunaklı kitabeler arıyorlar; eski yazı devrine yetişemediğini tahmin ettikleri gençlere yüksek sesle bunları okuyorlar; eski edebiyatın, efendim, o her biri birkaç mana ifade eden cinaslarına, telmihlerine, tevriyelerine ve daha nelerine hayran oluyorlar (s.134).

4.1.15.4. Mekân

Başkarakterin bulunduğu mekânlar: İstanbul, Sinop, Halep, İzmir, İstanbul'dur. Çocukluğu ve gençliği İstanbul'da Kocabaş Kazasker'in konağında geçer. Edirnekapi'da çıkan yangın yüzünden konak yanar ve Cinci Meydanı'nda eski bir eve taşınmak zorunda kalırlar:

Barınmaz hale gelen bazı odalar battal edilmiş, yıkılma tehlikesi gösteren Kocabaşların kapısına kalaslar çivilenmişti. Damın yağmurdan akmayan tarafı kalmadığı için yukarı kata yalnız yaz ortasına doğru -Çamlıca'da hava tebdiline gider gibi- hafif eşya ile çıkılırdı. Bununla beraber yağmur şiddetli olursa ikinci kat da akar, böyle zamanlarda yatak odalarına boş gaz tenekeleri ve çamaşır leğenleri dizilirdi (s.15).

II. Meşrutiyet'in ilanında, büyükannesi ve Gülfidan Bacı ile beraber Bağlarbaşı'nda bir eve yerleşir. Sinop'ta sürgünde kaldığı üç yıl “çarşı başında bir kocakarının evinde dükkândan bozma bir odada” (s.36) oturur.

Askerliğe alındığı Halep'te çıkan bozgun üzerine Konya üzerinden İzmir'e gelir. İzmir'de uzun süre Afrika zencilerinin kaldığı Tamaşalık semtinde kalır. Tamaşalık, fakir insanların kaldığı bir yerdir:

Tamaşalık, dağın dibinde deve sırtı gibi biçimsiz yokuşlar ve inişlerden meydana gelmiş bir oyuktu... Çoğu en adi bir hendeseden mahrum köstebek kümbetleri arasında taştan, tenekeden, hatta tahtadan yapılmış kulübeler de vardır. Dağdan inen seller toprağı yalayarak yer yer yollar açmış ve bunlardan bazıları adeta merdiven haline gelmiştir. Tamaşalık'ın ahalisi Afrika zencileridir. Konaklardan çırak çıkarılmış yahut kaçmış, sürü sürü Gülfidan bacılar ve onların erkekleri (s.51).

Başkarakter İstanbul'da ise Süleymaniye'de bir evde kalır. Bunların dışında mesleği gereği gezdiği devlet daireleri, mezarlıklar da önemli mekânlar arasında yer alır.

4.1.15.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Kahraman anlatıcının bakış açısıyla yazılan romanın anlatıcısı “Kocabaş Kazasker”in torunudur. Diyaloglara çok az yer verilen eserde, anlatıcı kendi ruhsal durumunu çoğu zaman okuyucuyla paylaşır:

“İlk resmi sadaka, ilk resmi müşterimin elinden o gün ilk defa avucuma düşüyordu. O, vermekten; ben, almaktan utanıyor, bir ayıp yapar gibi o anda birbirimize bakmaktan çekiniyorduk. Dediğim gibi, benim ilk resmi müşteri bu kadındır” (s.49).

Okuyucu ile samimi bir diyalog geliştiren anlatıcı, yaşlılık günlerinde anlattığı hikâyesinin önemli ayrıntılarını okuyucu ile paylaşarak dilencilige nasıl başladığını ironik bir dille göz önüne serer.

4.1.15.6. Şahıs Kadrosu

4.1.15.6.1. Başkışı

Romanın başkışısı Kocabaş Kazasker olarak bilinen Şemseddin Molla'nın torunudur. Adı verilmeyen torun daha küçük yaşta tembel bir insan olduğunu ve tatlı dille diğer çocuklara iş yaptırdığını söyler:

“Kirazlardan sonra canım bir araba sefası isterse, açılır - kapanır iskemlemi katlayıp bir köşeye bırakarak bahçıvanının tek tekerlekli çekçek arabasına kurulur, bir eski zaman kralı saltanatıyla kendimi tebaama çektirirdim. Hep aynı tatlı dil, güler yüz sayesinde...” (s.7).

Başkarakterin en önemli özelliği kafasının büyük olmasıdır. Ondaki dilencilik ruhu ve kafasının büyük olması aileden gelen bir özelliktir. Dedelerinden Şemseddin Molla da Sultan Mahmut'un sofrasındaki artıkları dualarla toplayan bir insandır. Kendi miskinliğini ve kendisindeki dilencilik özelliğini bir aile yadigârı olarak görür:

“Demek ki sadaka benim mayamdadır; Kocabaşlar ailesinin hamuru onunla yoğrulmuştur ve şanlı dedelerimdeki Tanrı vergisinin ilerleye ilerleye bende tam kemal mertebesini bulmuş olmasına şaşmamak lazımdır” (s.10).

Toplumdaki dilencilerin içinde bulunduğu ruh halini yansıtan başkarakter bütün dilenciler gibi çalışmayı sevmeyen, insanların sırtından geçinmeyi meslek haline getiren bir insandır.

4.1.15.6.2. Norm Karakterler

Romandaki norm karakterler Kocabaş ile beraber yaşayan İsmail ve Mesule Bacı'dır. Kocabaş Kazasker'in tesadüflerle bir araya gelen yapay ailesinin (Kanter, 2008: 428) fertlerinden olan İsmail, kahramanın tersine çalışkan, gayretli, meraklı ve dilenciligi sevmeyen bir çocuktur. Mektepteki çocukların dilencinin oğlu diye alaya aldıkları İsmail, bu yüzden okula gitmek istemez. İsmail başkarakterin dediği gibi “İzzet-i nefis” (s.79) hastalığına tutulmuştur.

İsmail, çok çalışkan bir öğrencidir. Mektepte kendini hemen gösterir. “Öyle ki iki yıl içinde iki sınıf atlayarak dördüncü” (s.79) sınıfa geçer. İstanbul’da yatılı okulda da dersleri iyi olduğu için Bursa’da parasız yatılı kazanır. Yurt dışında okur ve çok iyi bir mimar olarak ülkeye döner.

Uzun süre konaklarda kalmış yaşlı bir kalfa olan Mesule Bacı, hayatı boyunca küçük beylere hizmet etmiştir. Hizmet ettiği küçük beyin ölmesi üzerine boşluğa düşen Mesule Bacı bütün sevgisini ve ilgisini İsmail’e yöneltir. Sonradan katıldığı dilenci Kocabaş’ın yapay ailesine İsmail’in de dâhil olmasını sağlar.

4.1.15.6.3. Kart Karakterler

Romandaki kart karakter ise Talat’tır. Kocabaş’ın eski arkadaşı olan Talat çalışkan bir memur olmasına rağmen Kocabaş gibi refah içinde yaşayamaz. O da diğerleri gibi Kocabaş’ın yapay ailesine katılır.

4.1.15.6.4. Fon Karakterler

Romandaki fon karakterler; kahramanın büyükannesi, Gülfidan Bacı, Mesrure ve Mesrure’nin babası, Şeyh Abdu, Şefkatî Bey, İsmail’in eşi, İstanbul’daki komşuları ve onun kızı, mavi konaktaki adam.

4.1.16. Harabelerin Çiçeği

Harabelerin Çiçeği romanı 1918 yılında Zaman gazetesinde tefrika edilir, 1953 yılında da basılır. Bu romanın **Gangue** adlı romanla benzerliğini fark eden Reşat Nuri, romanını Cemil Nimet müstear adıyla tefrika etmeye karar verir. Reşat Nuri, romanının giriş kısmında “Bu Roman Nasıl Doğdu” başlığı altında romanın doğuş hikâyesini anlatır:

Romana henüz başlamıştım. Biraz üzüntü, biraz da merakla Gangue’yu okudum. Benzerlik vardır. (...) Nihayet, bu mevzuu Gangue’dan da mülhem olarak bir nam-ı müstearla yazmağa karar verdim. (...) Kısa kestim ve Cemil Nimet müstear adı ile Zaman’da neşrettim (s.8).

4.1.16.1. Tema

Yüzünün çirkinliği yüzünden toplumdan dışlanan Süleyman Kemal’in hikâyesinin anlatıldığı bu romanda Reşat Nuri karşımıza toplumsal bir eleştiri ile çıkar.

Toplumdaki yanlış algıyı irdeleyen Reşat Nuri, fiziksel çirkinliğin insanın içinde iyilik dolu bir kalp taşımasına engel olmadığını anlatır.

4.1.16.2. Olay Örgüsü

Romanda, küçük yaşta evlerinde çıkan yangında yüzü yanan Süleyman Kemal'in hayatı anlatılır. Romanda iki anlatıcı vardır. İlk anlatıcı Doktor Hayrullah Bey, diğeri ise Süleyman Kemal'dir. Bursa'da esrarengiz bir adam olan Süleyman Kemal Bey'le karşılaşan doktor onu merak eder. Bu merak onu Süleyman Kemal'i evinde ziyaret etmeye iter. Süleyman Kemal'i evinde ziyaret eden Doktor Hayrullah Bey, Süleyman Kemal'in ağzından onun hayat hikâyesini öğrenir.

Küçükken çok güzel yüzlü bir kişi olan Süleyman Kemal iyi bir şekilde yetiştirilir. İyi insan vasıflarına sahip olan Süleyman Kemal, akrabaları Seniha'nın babasının kendi babasının bilgisi dâhilinde sürgüne gönderilmesi üzerine babası ile tartışır ve izinsiz olarak Seniha'yı ziyarete gider. Bunun üzerine evde çıkan yangına kadar evde göz hapsinde tutulur. Evde yangın çıkması üzerine çok geç kurtarılan Süleyman Kemal'in yüzü yanmıştır. Yüzünün çirkinliği onun aile ve çevresi tarafından dışlanmasına neden olur. Bu dışlanma Süleyman Kemal'in ailesi tarafından yatılı okula verilmesine neden olur. Arkadaşları tarafından da dışlanan ve hor görülen Süleyman Kemal, teselliye derslerine çalışmakta ve başarılı bir öğrenci olmakta görür.

Başarılı bir öğrenci olan Süleyman Kemal, göz doktoru olmak için Paris'e eğitim almaya gider. Paris yılları da başarı ile geçen Süleyman Kemal, başarılı bir doktor olarak yurda döner. Mudanya'ya yerleşir. Orada sahil kenarında gözleri görmeyen Maryanti ile tanışır. Onu tedavi ederek gözlerinin görmesini sağlar. Fakat Maryanti tarafından da çirkin, kötü bir insan olarak görülmek korkusu onu oradan uzaklaştırır.

Kendisini çok seven sütninesinin Kösedere'de yaşadığını bir tesadüf üzerine öğrenir. Kösedere'ye sütninesine göremeye gider. Ona yardım ederek onu iyi bir eve yerleştirir. Sütninesinin ölmesi üzerine Çanakkale'den vapura binerek İstanbul'a gelir. Bu esnada tesadüfen eseri Seniha'nın çocukları ile tanışır. Teyzesinin kızı olan Seniha hastadır. Onların eski evini onlar için satın alır; ama orada kalmaz ve Seniha'dan kaçır. Daha sonra Seniha'nın Bursa'da öldüğünü öğrenen Süleyman Kemal, Seniha'nın iki çocuğunu da yanına alarak İsviçre'ye yerleşir.

4.1.16.3. Zaman

Romanda zaman kronolojik olarak ilerlemez. Romanda genel hatlarıyla üç farklı zaman vardır. İlk olarak Doktor Hayrullah Bey, yanık yüzlü esrarlı kişi olan Süleyman Kemal'e rastlar. Aradan altı ay geçtikten sonra onunla tekrar karşılaşır. Bu karşılaşma sonucunda onunla tanışır. Bu aşamada zamanda geriye dönüş başlar ve Süleyman Kemal hayat hikâyesini çocukluğundan itibaren anlatmaya başlar. Süleyman Kemal'in anlattığı ve asıl vakanın II. Abdülhamit döneminde geçtiği, Süleyman Kemal'in babasının padişahın yaverlerinden biri olmasından anlaşılmaktadır. Süleyman Kemal'in hikâyesi 30-35 yıllık bir zaman diliminde geçer.

4.1.16.4. Mekân

Süleyman Kemal'in çocukluk yılları, İstanbul'da geçer. Galatasaray Sultanisi'nde beş yıllık öğrencilik hayatından sonra Paris'te birkaç yıl kalır. Paris dönüşü Mudanya'ya yerleşir. Seniha'nın Bursa'da yaşaması onun da Bursa'ya sık sık gelmesine neden olur. Çok kısa bir süre sütninesinin yaşadığı Kösedere'de de kalan Süleyman Kemal, son olarak İsviçre'ye yerleşir.

4.1.16.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Harabelerin Çiçeği romanında iki farklı bakış açısı ve anlatıcı vardır. "İlk Tesadüfler" adlı birinci bölümden "Canlı Bir Mazi" adlı beşinci bölüme kadar tanık anlatıcı Doktor Hayrullah Bey'dir. Tanık anlatıcı "sobada çıtırdayan ateşe, uzun uzun baktı. Anlatmaya başladı" (s.24) dedikten sonra sözü kahraman anlatıcı olan Süleyman Kemal'e bırakır. Tanık anlatıcıdan sonra sözü devralan Süleyman Kemal, "Babam Sultan Abdülhamid'in yaverlerinden bir paşa idi." (s.24) diyerek başından geçenleri anlatmaya başlar. Süleyman Kemal "Netice" bölümünde "Öğrenmek istediğiniz hikâyem işte bu!" (s.101) diyerek sözü tekrar tanık anlatıcıya devreder. Gördüklerini anlatan Hayrullah Bey, sözü olayın kahramanına devrettiğinde Süleyman Kemal başından geçenleri geriye dönüş tekniği ile okuyucuya aktarır.

4.1.16.6. Şahıs Kadrosu

4.1.16.6.1. Başkişi

Romanın başkişisi göz doktoru olan Süleyman Kemal'dir. Reşat Nuri, Süleyman Kemal'in hayatını en ayrıntılı şekilde okuyucu ile paylaşır. Küçüklüğünde çok güzel bir çocuk olan Süleyman Kemal'in evde çıkan yangında yüzü yanar. Bütün güzelliğini

kaybeden Süleyman Kemal artık ailesi tarafından sevilmez, çevresince dışlanır. Bunun üzerine kendini geliştirir ve çok iyi bir göz doktoru olur. Hayatı boyunca insanlara yardım eden Süleyman Kemal fiziksel çirkinliğin insanların içindeki merhamet, sevgi, acıma vb. duyguları silmediğinin somut örneğidir.

4.1.16.6.2. Norm Karakterler

İlk bakışta roman başkişisi olarak düşünülen Hayrullah Bey'in aslında Süleyman Kemal'i okuyucuya tanıtan bir norm karakter olduğu görülür. Kendisi de bir doktor olan Hayrullah Bey romanın sonunda sözü devralarak Süleyman Kemal'in başından geçenleri özet şeklinde okuyucuya aktarır.

Diğer norm karakterler ise Süleyman Kemal'in teyzesinin kızı Seniha ve sütünesi Ayşe Hanım'dır. Süleyman Kemal'in ailesi tarafından görmediği ilgi ve sevgiyi ona gösteren Ayşe Hanım her zaman onu destekler. Süleyman Kemal de ona karşı vefa duygusunu kaybetmez ve yaşlılığında onu ziyaret ederek ona yardımcı olur. Seniha'nın babasının sürgüne gönderilmesinden kendi babasını sorumlu tutan Süleyman Kemal genç yaşta ölen Seniha'nın çocuklarını yanına alır ve onlar için elinden geleni yapar.

4.1.16.6.3. Kart Karakterler

Romandaki kart karakterlerin başında Mariyanti gelir. Süleyman Kemal'in yardımcı olduğu ve gözlerini iyileştirdiği Mariyanti fakir bir Rum kızıdır. Romandaki diğer kart karakterler, Seniha'nın annesi ve Hilmi Bey'dir.

4.1.16.6.4. Fon Karakterler

Romandaki fon karakterler; Seniha'nın çocukları, Nezihe ve İbrahim, Bijou ile Mariyanti'nin babasıdır.

4.1.17. Kavak Yelleri

Reşat Nuri Güntekin'in on yedinci romanı olan **Kavak Yelleri** ilk olarak 1950 yılında Ulus gazetesinde tefrika edilir, 1961 yılında da İnkılâp Kitabevi tarafından basılır. İki bölüme ayrılan romanın ilk bölümü "Vilayet" başlığıyla 55, ikinci bölümü ise "İstanbul" başlığıyla 26 alt başlıktan oluşur. Fethi Naci'nin "Anadolu kasabasını en iyi anlatan romanlardan biri" (Naci, 2003:187) dediği **Kavak Yelleri**, İstanbul'dan Anadolu'ya doktor olarak giden ve orada evlenip uzun süre kalan Sabri Bey'in

Anadolu'daki yılları, İstanbul'a gitmesi ve İstanbul'da yaşadığı yalnızlık sonucu tekrar Anadolu'ya dönüşü anlatılır.

4.1.17.1. Tema

İdealist bir doktorun Anadolu'ya gidişi ve orada geçirdiği yılları anlatan **Kavak Yelleri**, Anadolu gerçeğini gözler önüne serer. Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber “Gençler Anadolu'ya” ideali etrafında toplanan bir avuç idealist, Anadolu yollarına dökülür. Bunlardan pek azı bu ideali gerçekleştirir. Bunlardan biri de Doktor Sabri'dir.

Altuğ, Güntekin'in bu romanda Anadolu'yu “yalnızca şehirli aydının bir sürgün yeri ya da sığınağı” olarak değil “aynı zamanda, bizi bize bulduran, tinsel hakikatlerimizin saklı olduğu bir değer alanı” (2005: 59) olarak gördüğünü belirtir.

4.1.17.2. Olay Örgüsü

Romanın ilk bölümü kahraman anlatıcı Doktor Sabri'nin geriye dönüşlerle kasabaya gelişinden karısı Celile'nin öldüğü güne kadar olan olayları anlatmasından oluşur. Doktor Sabri'nin kasabaya gelişi, kasabada tutunmaya çalıştığı günler ve Celile ile on yıllık evlilikleri birinci bölüm içinde anlatılır. İkinci bölümde ise Doktor Sabri'nin İstanbul'a gidişi, Emin Hulusi'nin ölmesi, İstanbul'da biraz kaldıktan sonra tekrar kasabaya dönüşü anlatılır.

Doktor Sabri Bey İstanbul'da tıbbiyeyi bitirdikten sonra Anadolu'ya doktorluk yapmaya gelmiş genç bir idealisttir. Kasabada kendisinden önce gelen doktorları kaçırtan Doktor İsa ile aralarında çatışma başlar. Kasabanın eczacısı Hacı Müslim hastaları İsa Bey'e göndermektedir. İlk günden beri Doktor Sabri'ye yakınlık gösteren kişi Müftü Efendi'dir. Kendisi ile ilgili bir dedikodudan dolayı Şeyh Said olayında son anda idam edilmekten kurtulan Müftü Efendi, yeni kurulan laik cumhuriyetin en büyük destekçisidir. Yardımsever biri olan Müftü Efendi, kimsesiz çocuklar için kasabalıdan destek alarak bir yetimler yurdu açar. Kasabada iyi ilişkiler kurmaya başlayan Doktor Sabri'ye Hacı Müslim de yardım eder.

Hacı Müslim'le iyi dost olan Doktor Sabri onunla pazar yerlerini dolaşır, kır gezilerine çıkar. Bir gün Hacı Müslim'in evine giden Sabri, orada Celile'yi görüp âşık olur. Karabağlı Yenge'nin de yardımlarıyla Celile ile evlenen Doktor Sabri yavaş yavaş kasabanın yerlisi olur. Bu arada Serbest Fırka kurulur, başına da Doktor İsa geçer. Kasabadaki siyasi çekişmeler partinin kapanmasıyla son bulur. Celile'nin babası, Hacı

Müslim eczanede kalp krizinden ölür. Doktor Sabri'nin kızı Cemile doğduktan sonra Celile de hastalanır.

Celile'nin ölümü üzerine Celile'nin akrabaları olan Karayamuklular, Doktor Sabri'nin kasabadan gitmesini istemez. Bu yüzden onu tekrar evlendirmeye çalışırlar; fakat başarılı olamazlar. Doktoru evlendirmeye ikna edemeyen kasabalılar evlilik çağına gelen Cemile'yi gelin olarak alıp Doktor Sabri'nin mirasına konmak peşindedirler. Doktorun sevmediği Andelip Hanım'ın oğlu ile Cemile evlenmeye karar verirler. Doktor Sabri bu evliliği istemeye istemeye kabul etmek zorunda kalır. Kızının sevmediği biriyle evlenmesi üzerine zaten uzun süredir İstanbul'a dönüş planları yapan Doktor Sabri, İstanbul'un yolunu tutar.

İstanbul'a giden Doktor Sabri, kendisi gibi doktor olan eski sınıf arkadaşı Emin Hulusi'yi ziyaret etmek için evine gider. Eve vardığında Emin Hulusi'nin ağlayan ailesi ile karşılaşır. Emin Hulusi o gün ölmüştür. Bu duruma çok üzülen Doktor Sabri İstanbul'a dönerek bir otele yerleşir. Kaldığı otelin ihtiyar garsonu Koço ile arkadaş olur. Sık sık kitap okuyan, İstanbul'un tarihi yerlerini gezen Doktor Sabri, sıkılmaya başlar. Koço'nun tavsiyesi üzerine gazinoya eğlenmeye gider. Sarhoş sarhoş yanına gelen iki hayat kadınıyla sohbet eder. Ertesi gece onlarla otele gider. Hem otele hem de kadınlara para ödedikten sonra kandırıldığını anlayarak pişman bir şekilde odasına döner.

Damadı İbrahim'in arkadaşı olduğunu söyleyen Hürrem adında bir genç onu görmeye gelir. İlk gördüğünde sevmediği Hürrem ile sonradan dost olur. Kolundaki rahatsızlık için Hürrem ile hastaneye gidince orada okuldan arkadaşı Ali Osman ile karşılaşır. Ali Osman onu kendi özel hastanesine davet eder. Ali Osman'ın hastanesinde kalmaya başlayan Doktor Sabri, Perihan ve Ayper adlı iki genç kızla tanışır. Perihan'a ilgi duyan Doktor Sabri kızlarla Yalova'da bir baloya katılır. Baloda iki gençle tanışan kızlar Doktor Sabri'yi yalnız bırakınca tekrar İstanbul'a döner. İstanbul'a döndüğünde ilginç bir olayla karşılaşır. Kurduğu hastaneyi eroin kaçakçılığı için kullanan Ali Osman ve hastabakıcı tutuklanmıştır.

O güne kadar gelen hiçbir mektubu okumayan Doktor Sabri, mektupları okumaya başlar. Herkes onun tekrar kasabaya dönmesini istemektedir. İstanbul onun için eski cazibesini kaybetmiştir. Doktor Sabri eski kasabasına dönmeye karar verir.

4.1.17.3. Zaman

Kavak Yelleri romanında zaman Doktor Sabri'nin Anadolu'ya gidişinin on yedinci yılında, karısı Celile'nin öldüğü gün başlar. Sabri Bey'in kasabaya gelişi ve burada geçirdiği on yedi yıl geriye dönüşlerle anlatılır. Karısı öldüğünde hayatı ile ilgili muhasebe yapan doktor, “on yedi yıldan sonra saçsız başımda tekrar eskisine yakın bir hızla esmeye başlamış kavak yelini, kendim de farkında olmadan açığa vuran bazı ihtiyatsız hareketlerim mi oldu?” (s.58) der. İdealist duygularla Anadolu'ya giden ve orada on yedi yıl kalan Sabri Bey artık İstanbul'a dönmek ister. “Hâlbuki sonbaharda ikinci harp başladı.” (s.321) diyen Sabri Bey'in İstanbul'a dönmesi İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla ertelenir.

1922 yıllarında başlayan roman yaklaşık yirmi beş yıllık bir süreyi kapsar. Anadolu'ya gelişinden on yedi yıl sonra karısının öldüğü yılın sonbaharında İkinci Dünya Savaşı (1939) başlar. Kızının sekiz yaşlarında olması, savaşın başlaması onun İstanbul'a gidişini engeller. O, tekrar İstanbul'a gitme kararını on sekiz yaşlarındaki kızının istemediği biriyle evlenmesi üzerine verir. İstanbul'a gittiği ilk gün arkadaşı Emin Hulusi'yi ziyaret etmek ister. Onun evine yaklaştığında ise sokaktan bir takım sesler gelir. Bu durumu birisinin ölmesine yoran Doktor Sabri bu tahminini yirmi beş yıllık hekim tecrübesine bağlar:

“Yirmi beş senelik hekim tecrübem bana derhal bunların neye delalet ettiğini anlatıyor” (s.304).

Kızının evlilik töreninden üç gün sonra İstanbul'a gitmek için tren istasyonuna giden Sabri Bey, Anadolu'da geçirdiği yirmi beş yıldan sonra memleketi olan İstanbul'u ne kadar özlediğini söyler:

“Nereye mi? Bizim memleketi şöyle bir dolaşmaya... Zembille gökten inmedik ya. Bizim de bir memleketimiz var... Yirmi beş yıla yakın vücudumun orasında burasında türlü hastalıklar birikti... Bizim de nabzımıza, kalbimize, kanımıza bakacak biri lazım değil mi?” (s.327).

Kurtuluş Savaşı'ndan hemen sonra başlayan romanda sosyal zamana ait izler belirgin bir şekilde görülür. “İstiklal Muharebesi'nin son seneleri, mektebi yeni bitiren gençlerin parolası “Gençler Anadolu'ya” idi. (s.110) diyen Doktor Sabri bu parolaya uyarak Anadolu'ya gelişini anlatır. Sabri Bey, Atatürk tarafından yapılan Harf İnkılâbı (1928) ve müftünün yeni sözcükler türeterek bu inkılâba olan desteğini anlatır.

Muvakkithanesine “Çalap Uludur”, “Ey Yargılayıcı” şeklinde levhalar asan Müftü, Sabri’nin gördüğü bu yeni sözcükler karşısındaki şaşkınlığı üzerine türettiği öz Türkçe sözcükleri açıklar:

“Bunlar onların öz Türkçeye tercümesidir... Ya bunları kim çevirdi yeni Türkçeye? Dil Encümeni mi? Ne gezer? Ben! Şu goca yobaz, mürteci vesaire dedikleri müftüler arasında böyleleri de vardır işte...” (s.135).

4.1.17.4. Mekân

Kavak Yelleri romanının büyük bölümü ismi verilmeyen bir Anadolu kasabasında geçer. Doktor Sabri, tıbbiyeyi bitirdikten sonra “Gençler Anadolu’ya” şiarına uyarak Anadolu’ya gelmiştir. Doktor Sabri kasabanın Belediye Gazinosu’na sık sık uğrar. Bunun dışında zamanının büyük bir kısmını Müftü’nün muvakkithanesinde geçirir. Doktor Sabri, muvakkithaneyi şu şekilde tasvir eder:

“Müftünün muvakkithanesi türbe ve çeşme biçiminde büyükçe bir taş oda idi. Döşemenin hasırları ile odanın iki yanındaki kerevetlere birkaç halı ve pösteği sermişti. İçeri girince göze ilk çarpan şey duvardaki yazı levhaları oluyordu” (s.134).

Doktorun kasabada vakit geçirdiği bir diğer yer ise Müslim Bey’in eczanesidir. Kasabanın belli başlı insanların takıldığı bu eczanede kasaba ile ilgili her şey konuşulur. İlk günlerde Sabri Bey’i kendine rakip olarak gören eski Doktor İsa Bey yüzünden eczaneye pek uğramayan Doktor Sabri son zamanlarda zamanının büyük kısmını bu eczanede geçirir.

Romanın ikinci bölümünde ön plana çıkan mekân İstanbul’dur. İstanbul’a giden Sabri Bey ilk olarak arkadaşı Emin Hulusi’yi görmek için adalara gider. Onun öldüğünü öğrendikten sonra bir otele yerleşen Doktor Sabri İstanbul’un camilerini ve müzeleri gezmeye başlar. Kaldığı oteli beğenen Sabri Bey, “iyi kötü her türlü konforuyla yine oldukça lüks bir otelde” (s.319) kaldığını söyler.

4.1.17.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Kavak Yelleri romanında kahraman anlatıcının bakış açısı kullanılmıştır. Anlatıcı konumundaki Sabri Bey okuyucu ile samimi bir diyaloga girerek varlığını belli eder:

“Şimdi kendi çocuğum başta olmak üzere kasabanın elbirliğiyle bana yaptığı yakışıksız suikastı anlatmanın zamanıdır” (s.320).

Romanda anlatıcı konumundaki Doktor Sabri, diyaloglara yer vermekle beraber genel olarak anlatmayı tercih eder. Anlatıcı sık sık iç monologlarla anlatımı zenginleştirir.

“Belki daha kolay ifade edebilirim diye Mızraklı İlmihal gibi sualli, cevaplı bir konuşma şekline soktuğum bu vicdan muhasebesi beni korktuğum noktaya getirmişti. Vakayı olduğu gibi anlatmalıyım” (s.36).

4.1.17.6. Şahıs Kadrosu

4.1.17.6.1. Başkişi

Romanın başkişisi yaşadığı kasabada “iyi adam, iyi doktor, vatanını, milletini, ailesini seven adam, fukara babası adam” (s.5) olarak bilinen Sabri Bey’dir.

Doktor Sabri Bey, okulu bitirdikten sonra Anadolu’ya çalışmaya gelen idealist bir gençtir. İdealist bir kişiliği olan Sabri Bey, Anadolu’ya birkaç arkadaşı ile beraber gelir; fakat arkadaşlarının büyük kısmı yarı yolda vazgeçer Anadolu sevdasından, kimi meslek değiştirir, kimi ölür. İdealistler “küçük istasyonlarda birer birer dökülmeye ve yaylı arabalarda yahut at sırtında ayrı ayrı yollara dağılmaya” (s.112) başlar.

Anadolu’da kaldığı yirmi beş yıllık sürede görevini en iyi şekilde yapmaya çalışan Sabri Bey’in içinde İstanbul özlemi vardır. Bu sevgiye rağmen Anadolu’da yirmi beş yıllık bir süre geçiren Doktor Sabri, Anadolu insanına elinden gelen yardımı yapar. Kasabaya geldikte sonra oradaki halkın yaşayışına ayak uyduran Sabri Bey kendini onlardan ayırmaz. İstanbul’da birkaç ay kalan Sabri Bey, tekrar Anadolu’ya döner.

4.1.17.6.2. Norm Karakterler

Romanın norm karakterleri Doktor Sabri’nin eşi Celile, Müftü ve Celile’nin babası Eczacı Müslim Bey’dir. Norm karakterlerin en önemli ortak özelliği Doktor Sabri’yi Anadolu’ya bağlayan, onun kasaba hayatına alışmasına yardımcı olan kişiler olmalarıdır.

Doktorun eşi Celile, Sabri Bey ile on yıl evli kaldıktan sonra kanserden ölür. Sabri Bey ile evlenmeden önce Mersin’deki amcasının oğluyla (s.236) bir süre nişanlı kalan Celile, Ankara’da okumuş modern bir kadındır. Modern olmakla beraber kasaba yaşamına ayak uyduran Celile, tutumlu bir ev kadınıdır. Sabri Bey’in bayan hastalara gittiği günlerde kıskançlık yüzünden gözü sürekli üzerinde olmasına rağmen kocasına güvenen ve onu seven bir kadındır.

Kasabanın eczacısı olan Hacı Müslim Bey, Karayamuklar ailesindendir. Müziğe ve şiire ilgisi olan, sevdiği beyitleri ezberleyen Hacı Müslim Bey entelektüel bir adamdır. Biri eczacılık diğeri de Hac ile ilgili iki kitap bastıran Müslim Bey, aynı zamanda sürekli kır gezileri yapan doğa aşığı bir adamdır. Sabri Bey, Hacı Müslim'i şu şekilde tarif eder:

Merhum kayınbabam gerçi kısa idi. Fakat her tarafı birdi. Daha doğrusu şekli yoktu. İpekböcekleri gibi kemiği yok görünen ve yürürken adeta uzanıp kısalarak sağa sola, istihaleler yapıyor ve kıvrınıyor hissini veren yusyuvarlak bir adamdı. Beyaz ve kansız yüzü, kırmızı seyrek saçları arasından boynuna kadar iğne burnu gibi ince ince ve sarılı, siyah noktalarla benekli idi (s.191).

Romanın diğer karakterlerinden olan Müftü Şeyh Said olayında idam edilmekten sonra anda kurtulduğu için sürekli bir korku içinde yaşar. Yapılan yenilikleri yakından takip eden Müftü, kendi başından korktuğu için “hocaya benzememek gayretiyle kendini İstanbul'daki Protestan İncil satıcılarına” (s.137) benzetecek kadar ileri gider.

Yardımsever biri olan Müftü, kasabada bir yetimler yurdu açar, bulunduğu kasabada ve civar kasabalardaki yetimleri bu yurtta barındırır. Yurt için elinden gelen yardımları yapan Müftü, burada kalan çocukların aç kalmaması için insanlardan para ve yiyecek toplar.

4.1.17.6.3. Kart Karakterler

Romandaki kart karakterler; Doktor Sabri'nin arkadaşı Emin Hulusi, Hacı Ömer, Cüce Kalfa, Sabri ve Andelip Hanım'dır.

4.1.17.6.4. Fon Karakterler

Romandaki diğer şahıslar; Doktor Sabri'nin kızı Cemile, damadı İbrahim; Hacı Ömer'in karısı, kâhyası, kâhyanın karısı Esmâ, Belediye Reisi, Sıhhiye Müdürü, arabacı, Karayamuk ailesi, Doktor İsa, Karabağlı Yenge, Ziver Efendi, Bektaşî Baba, Koço ve ailesi, Hürrem, Ali Osman, Perihan, Ayper, Abdullah, Osman ve Hasan Efendi'dir.

4.1.18. Son Sığınak

Reşat Nuri Güntekin'in ölümünden sonra 1961 yılında yayımlanan bu romanda tiyatroya âşık bir grup insanın Anadolu'da başlarından geçen olaylar anlatılır. Naci, **Son**

Sığınak ile “**Anadolu Notları**” kitabı arasında büyük bir ilgi ve benzerlik olduğunu belirtir (2003: 241).

4.1.18.1. Tema

Bir grup insanın bir tiyatro etrafında toplanmalarını ve Anadolu’ya turneye çıkmalarını anlatan bu eser, Reşat Nuri’nin tiyatroya olan tutkusunu gösterir. Tiyatrodan başka sığınacak bir şeyleri olmayan bu insanların ortak noktası hepsinin gençliğinde tiyatroya olan tutkularıdır. Anadolu Notları’nın romanlaştırılmış hali gibi duran **Son Sığınak** romanı, Reşat Nuri’nin tuluat tiyatrolarına duyduğu sevgiyi ve tuluat tiyatrolarının önemini dile getirir (Naci, 2002: 239).

Son Sığınak, “kendi gecikmiş özelemlerini tutkuyla yaşamaya yönelik bir grup tiyatro aşğının, icra ettikleri dram sanatını aslında bizzat kendi hayatlarının dramı olarak yaşayışlarını” (Altuğ, 2005: 136) anlatmakla beraber, Anadolu’da tiyatrolara olan ilginin azımsanmayacak kadar fazla olduğunu anlatmak ister.

4.1.18.2. Olay Örgüsü

Süleyman Bey, İstanbullu zengin bir ailedendir. Gençliğinden beri tiyatroya merakı olan Süleyman Bey, eğitim için Paris’e gider. Paris’te de en büyük eğlencesi tiyatrodur. Paris’ten döndükten sonra savaş başlar. Cepheye giden Süleyman Bey İngilizlere esir düşerek bir süre Zekazik Kampı’nda kalır. Kampta kaldığı süre zarfında arkadaşlarıyla küçük tiyatro oyunları oynarlar. Savaştan sonra İstanbul’a dönen Süleyman Bey, boyacı dükkânında kâtip olur. İş için Anadolu’da dolaşan Süleyman Bey Diyarbakır’dan dönerken bozulan tren yüzünden geceyi bir kasabada geçirmek zorunda kalır. Geceyi geçirmek için halk evine giden Süleyman Bey orada asker arkadaşı Azmi ile karşılaşır. İnsanlar eğlenmek için çeşitli taklitler yapar ve oyunlar oynarlar. Süleyman Bey halk evinde kendisi gibi tiyatroya âşık insanlarla tanışır. Bunlar; Azmi, Makbule, Hoca ve zengin bir mirasyedi olan Servet Bey’dir. Servet Bey, bir tiyatro kumpanyası kurmayı teklif eder. Oradakiler kabul eder. Ertesi gün Süleyman Bey, İstanbul’a döner.

İstanbul’a döndükten birkaç ay sonra kapısı çalınan Süleyman Bey, karşısında halk evindeki arkadaşlarını görür. Servet Bey parasıyla kumpanyayı finanse edeceğini söyler. Yeni Tiyatro’nun hazırlıkları Tepebaşı Gazinosu’nda başlar. Eksik olan oyuncular için duyuru yapıldıktan sonra seçmeler yapılır. Yapılan seçmeler sonucu

tiyatroya; Sadullah Nuri, Remziye, Dürdane, Pertev, Sevkete, Necmi, Makbule, Süheyla, Melek ve Masume adlı diğer oyuncular alınır. Turne öncesi provalar yapılır.

Turneye Samsun'dan başlarlar. Samsun'da büyük ilgi gören kumpanya, vali tarafından kabul edilir. Samsun'da Kızılay yararına La Dam O'Kamelya oyununu sergilerler. Daha sonraki geceler beklenen ilgiyi görmezler. Bu arada Servet Bey miras işleri için İstanbul'a dönmek zorunda kalır. Bunun üzerine kumpanya Erzurum'a geçer. Erzurum'da onlara Zafer Bey adlı bir iş adamı sahip çıkar. Erzurum'da ve Kars'ta birkaç oyun sergilerler. Bu arada Zafer Bey, kadın oyuncularından birini de yanına alarak ortadan kaybolur. Dağılma tehlikesiyle karşı karşıya kalan tiyatro, Süleyman Bey'in çabalarıyla dağılmaktan kurtulur. Buldukları bir kamyon ile Doğu Anadolu turnesine çıkarlar. Doğu Anadolu'da büyük zorluklarla karşılaşan tiyatrodakiler, girdikleri maddi bunalımdan kurtulmak için orta oyunu oynamayı kabul eder. Anadolu'daki il, ilçe ve kasabaları dolaşan kumpanya parasızlık yüzünden sünnet düğünlerinde bile sahne alır. Kışın gelmesi ile Güney Anadolu'ya geçen kumpanya artık geçinebilmek için her yolu dener. Kürt köylerinde Pembe Kız oynarlar, sınır köylerinde küçük çaplı kaçakçılık yaparlar. Bu arada kumpanyadakiler tek tek ayrılır. Kimi onları yarı yolda bırakır, kimi evlenir, kimi hastalanır ve kimi de ölür.

Sonbaharda tekrar Van'a gelirler. Bu arada Remziye'ye sevdiği kişiden mektup alan Remziye, evlenmeyi kabul eder. Tiyatro ekibinden sadece Süleyman, Makbule, Lokman ve Hoca kalmıştır. Onlar da bir gece toplanarak tiyatroyu sonlandırırlar.

4.1.18.3. Zaman

Romanın vaka zamanı Cumhuriyet sonrası Türkiye'sinde geçer. Vakanın 1940 yıllarında geçtiğini belirten Naci, bunu kahramanlardan Zafer Bey'in Sivas-Erzurum demiryolu müteahhiti oluşuna bağlar (2002: 247). Reşat Nuri Güntekin, bu romanda zamanı arka plana itmiştir. Vakanın içinde eriyen, kaybolan kozmik zaman gece, gündüz, sabah akşam, yaz, kış şeklinde görülür. Zaman çok fazla ön planda tutulmaz. Zaman mefhumu kahramanlar için de bir anlam ifade etmez:

“Yer ve zaman mefhumlarını artık iyice kaybetmek üzereyiz... Saati olanlar onu kurmuyorlar bile... Öyle ki çoktan beri silüetini takip ettiğimiz bir tepenin arkasında, İstanbul İodoslarındaki gibi baştanbaşa kızarmış ufku görünce, akşam olduğunu anlıyoruz” (s.197).

Romanda sık sık geriye dönüşlerle zaman kesintiye uğrar. Süleyman Bey ve diğer kahramanların geçmişleri hakkında okuyucu bilgilendirilir:

“İki yıl kadar Paris’te kaldım. Ağırbaşlı bir çocuktum. Okuyordum. Tiyatrodan başka sefahatim yok gibiydi. Fazla kalabilseydim, belki bir şeyler olacaktı. Fakat Büyük Harp çıktı: İlk trene atlayarak İstanbul’a dönüş; askerlik, Kanal seferi, Zekazık kampı ve tekrar İstanbul...” (s.35).

Vaka zamanı yaklaşık iki buçuk yıldır. Romanın sonunda tiyatronun dağıldığı gece Remziye ile konuşan Süleyman Bey iki yıllık bir süreden bahseder:

“Gel küçük diyorum Yeni Tiyatro’nun son büyük gecesidir. İki sene evvel bir kere dağıldık; o istasyonda toplandık. Fakat bu sefer tam çöküntü halindeyiz” (s.230).

4.1.18.4. Mekân

Roman bir Anadolu kasabasında başlar. Tren arızalandığı için beklemek zorunda kalan Süleyman Bey, geceyi halk evinde geçirir. Adı bilinmeyen bu kasabadan ayrıldıktan sonra birkaç ay İstanbul’da kalan Süleyman Bey, tiyatro kumpanyasıyla birlikte Anadolu’ya turneye çıkar. Turnenin başlamasıyla özellikle Doğu ve Güney Anadolu’da kimsesiz, fakir ve çetin kışların yaşandığı kasaba ve vilayetleri tek tek sıralanır:

“Nihayet, bütün yolun sefaletinden sonra Van kalesinin tepesindeyiz, bu, bizim en lüks bir akşamımızdır. Hemen önümüzde uçurum gibi açılmış bir su sarnıcının kenarında oturmuş, ayaklarımızı sallıyoruz. Karşımızdaki kale duvarının yarığından gölü ve batmak üzere olan güneşi seyrediyoruz” (s.161).

Turneye Samsun’da başlayan Süleyman Bey ve arkadaşları sırasıyla; Erzurum, Kars, Ardahan, Ağrı ve Van’a giderler. Doğu Anadolu’dan sonra Güney Anadolu’ya geçen tiyatro ekibi, özellikle kış aylarında zorluklarla karşılaşır. Yapılan mekân tasvirlerinde Güntekin’in Anadolu gerçeğini romana nasıl aktardığı görülür:

“Güneyde bir vilayet merkezine giderken Suriye hududu yakınında bir kazada mola veriyoruz... Burası kalkınma halinde bir kasabadır. İşçisi çok... Bir yanda amele çadırları kurulmuş. Açıkta yatanlar da var” (s.211).

4.1.18.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Kahraman anlatıcının bakış açısının kullanıldığı bu romanda, anlatıcı konumundaki Süleyman Bey, kendisi hakkındaki bilgileri geriye dönüşlerle okuyucuya aktarır:

“İstanbul’da kimsem yok gibi idi. Evimiz çoktan dağılmıştı... Şurada, burada üç beş uzak akraba ve bildik kalmışsa onları da bilmezlikten gelmek icap ediyordu” (s.33).

Okuyucu, romandaki diğer şahıslar hakkındaki bilgileri de Süleyman Bey’den ve onun bakış açısıyla öğrenir. Kimi yerlerde de sözü devralan şahıslar kendi hikâyelerini anlatırlar:

“Makbule, bu üç kocayı birer birer nasıl sepetlediğini hiç çekinmeden anlatıyor... Üçü de fena adamlar değilmiş... Fakat onun aradığı daha başka bir şeylermiş” (s.43).

4.1.18.6. Şahıs Kadrosu

4.1.18.6.1. Başkişi

Zengin bir ailenin çocuğu olan ve Paris’te iki yıl kalan başkişi Süleyman Bey, çocukluğundan itibaren tiyatroya tutkundur. Bu tutkusundan İngilizlere esir düştüğü Zekazik Kampı’ndaki esaret günlerinde bile vazgeçmez. İstanbul’a döndükten sonra geçim derdine düşen Süleyman Bey, bir boyacı dükkânında kâtip olarak çalışmaya başlar. Süleyman Bey’in tiyatro tutkusu Anadolu’dan İstanbul’a trenle dönerken mahsur kaldığı kasabanın halk evinde tekrar ortaya çıkar.

Çekingen bir kişiliğe sahip olan Süleyman Bey’in herkesin üzerinde etki bırakan bir yapısı vardır. Tiyatro grubu her ne kadar Servet Bey’in yardımcılarıyla bir araya gelse de onları bir arada tutan Süleyman Bey’in kararlı ve idealist tutumudur.

4.1.18.6.2. Norm Karakterler

Romandaki norm karakterler Makbule, Azmi ve Remziye’dir. Süleyman Bey ile tren yolculuğunda tanışan Makbule, tiyatroya merakı olan bir şarkıcıdır. Daha önce başvurduğu bir tiyatro kumpanyasına oyuncu olarak alınmayan Makbule, şarkıcılığı seçerek Anadolu’da tanınan bir şarkıcı olur. Süleyman Bey’in etrafında şekillenen Yeni Türk Tiyatrosu’na katıldıktan sonra bir daha şarkı söylemeyeceğini sık sık tekrarlasa da zor durumda kalan kumpanyanın para kazanması için bu sözünü tutmaz. Sağlam karakterli, güçlü kadın tipini temsil eden Makbule üç kez evlenip boşanmış bir kadındır.

Süleyman Bey’in Zekazik Kampı’ndan arkadaşı Azmi, eczacılık yapmaktadır. Süleyman Bey ile karşılaştıkları gece onun içindeki tiyatro aşkı tekrar canlanmıştır. Sessiz bir kişiliğe sahip olan Azmi, kumpanyanın en zor günlerinde bile Süleyman Bey’i yalnız bırakmaz, son güne kadar onun yanında bulunur.

İstanbul'daki elemelerde tiyatroya katılan Remzi'ye kimsenin bilmediği bir olay yüzünden Anadolu'ya gitmek için tiyatroya katılmıştır. Onun niçin tiyatroya katıldığını bilen Süleyman Bey, ona saygı gösterir.

4.1.18.6.3. Kart Karakterler

Romandaki kart karakterler; Servet Bey, Eyüp Hoca, Lokman, Hakkı ve Kambur adlı kişilerdir.

4.1.18.6.4. Fon Karakterler

Romandaki fon karakterler İsmail, Halkevi Müdürü, General, Necmi, Lala, Lanuti, Şevket, Gazali, Reyhan, Melek, Masume, Dürdane, Pertev, Rükzan, Samsun ve Van valileri, Defterdar, Zafer Bey, Neriman, Seyit Ali Pehlivan, Feyzi Efendi ve Ukkaş Efendi'dir.

4.1.19. Kan Davası

İlk olarak 1955 yılında tefrika edilen **Kan Davası** romanı Reşat Nuri Güntekin'in ölümünden sonra 1962 yılında basılır. Roman, "1, Birinci Bölüm, İkinci Bölüm ve Masalın Sonu" şeklinde dört bölümden oluşur. Birinci Bölüm 6, İkinci Bölüm ise 20 alt bölümden oluşur.

Bu romanda, Aşağı Sazan ve Yukarı Sazan köyleri arasındaki kan davası ve bu kan davasını bitirmeye çalışan Ömer'in hikâyesi anlatılır.

4.1.19.1. Tema

Bu romanda işlenen tema, kan davasının kötü oluşudur. Kan davası, ilkel bir düşüncedir. Eğitimsiz toplumlarda insanlar arasındaki en ufak problemler yıllarca sürecek kin ve düşmanlıklara sebep olabilir.

Eserde ön plana çıkan en önemli görüş de insanların eğitilebilir oluşlarıdır. Ömer, eşkıya olarak bilinen on üç çocuğu eğiterek topluma kazandırır. Reşat Nuri, bu eserinde "İnsanda asıl olan iyiliktir" mesajını okuyucuya vermek ister.

4.1.19.2. Olay Örgüsü

Roman bir köy odasında başlar. Bozova'da otuz yıldır görülmemiş bir kış vardır. Yukarı Sazan köyünde insanlar salgından ölmektedir. Bu duruma dur demek isteyen Ömer, Toygar ilçesinde yaşayan hükümet doktorunu görmeye gelir. Onu alarak Yukarı Sazan'a götürmek ister; fakat doktor çok hastadır. Doktora cesaret veren Ömer, onun

kendi kendisini ameliyat ederek kurtulmasına yardımcı olur. Doktor ile arkadaş olan Ömer ona kendi hikâyesini anlatır.

Kimsesiz bir çocuk olan Ömer, kendisi gibi kimsesiz çocuklarla kasabalarından geçen bir grup askerin peşinden Anadolu içlerine kadar gelir. Yatılı okula gider. Ordan çıkıp İstanbul'da öğretmen okuluna kaydolar. Okulu bitirdikten sonra öğretmen olarak atanır. Öğretmen olarak atandıktan kısa bir süre sonra İstiklal Muharebesi başlar. Bunun üzerine askere giden Ömer, cephelerde çarpışır. Çarpışmalardan birinde yaralanınca hastaneye götürülür. Bir süre hastanede kalan Ömer, iyileştikten sonra Doğu illerinde asayiş korumak amacıyla teğmen olarak görevlendirilir. Terhis olduktan sonra trenle Bozova'dan geçen Ömer, daha önce burada karşılaştığı küçük kızı hatırlar

Askere gitmek için trenle Bozova'dan geçerken istasyonda kendisi gibi kimsesiz bir kızla tanışmıştır. Kıza büyük bir sevgi besleyen Ömer, küçük kızla ilgilenmiş ona hediyeler almıştır. Tren kalkana kadar küçük kızla vakit geçiren Ömer, kızın adını sormayı unutmuştur.

Terhisten sonra Bozova'dan geçerken bu olayı hatırlar ve küçük kızı bir daha bulmak ümidiyle trenden iner. Şehirde gezen Ömer, küçük kızı bulamaz. Dönmek üzereyken eski arkadaşlarından Murat Bey ile karşılaşır. Murat Bey, Bozova'da birkaç gün kalması için onu ikna eder. Bozova'da kalan Ömer, Aşağı Sazan ile Yukarı Sazan arasındaki kan davasını öğrenir. Murat Bey, arkadaşı Ferhat ve Maarif Müdürü Aşağı Sazan'a teftiş için giderken Ömer'i de yanlarına alırlar. Onlar Aşağı Sazan'da iken içinde Bozova mebuslarının da olduğu aracın eşkıyalar tarafından soyulduğu haberini alır. Jandarma komutanı hazır olmadığı için Ömer, yanına bir jandarma ile orman bekçisi ve Osman'ı alarak takibe çıkar. On üç çocuktan oluşan eşkıya çetesini yakalayan Ömer, onları Aşağı Sazan'a getirir. Çoğu Yukarı Sazanlı olan eşkıyaların cezalandırılması konusunda çeşitli fikirler ortaya atılır. Yaşanan uzun tartışmalardan sonra Ömer, çocukların eğitimini üzerine alır.

Ömer, Murat Bey ve Ferhat çocukları da yanlarına alarak Yukarı Sazan'a giderler. Yüksek bir dağın tepesine kurulan Yukarı Sazan'da Leylekoğlu Kalesi olarak bilinen eski bir yapıyı okula dönüştürmeye çalışırlar. Uzun ve yorucu çalışmalardan sonra okul hazırlanır. Köydeki insanlarla tanışmak isteyen Ömer, köylülerle samimi ilişkiler kurmak için çabalar. Köylüler ise onun bu yaptığından memnun değildir. Onlara göre eşkıya olarak anılan bu çocukların köye zararı dokunacaktır. Ömer,

köylülerden sadece Fettah, Döne Aba, Dursun ve Ukkaş Efendi ile dostluk kurabilir. Birkaç gün sonra Murat Bey ve Ferhat Bozova'ya döner.

Ömer, köy ve çocuklar için elinden geleni yapar. Köydeki hamile bir kadın için Aşağı Sazan'a iner. Aşağı Sazan'daki ebe ise Yukarı Sazan'a gitmeyi kabul etmez. Kan davası ve onun doğurduğu nefretin bu derece olması Ömer'i hayal kırıklığına uğrattır.

O yıl kış çok çetin geçmektedir. Normal şartlarda sadece kendilerine yetebilen erzaklarını köylülerle paylaşan Ömer ve çocuklar o kış açlıkla karşı karşıya kalırlar. Av hayvanlarından yerin altındaki haşeratlara kadar her türlü canlıyı yiyerek yaşamaya çalışırlar. Bu arada çocuklardan ikisinin köyün zenginlerinden olan Hacı Rüstem'in mısır ambarından mısır çalması Ömer'i zor durumda bırakır. Çocuklar adına Hacı Rüstem'den özür diler. Bunu içine sindiremeyen Müslim, okuldan kaçır; fakat diğer çocuklar tarafından geri getirilir. Bu olay çocukların köylüler tarafından dışlanmasına neden olur. Okulu kapatmak için çabalayan Hacı Rüstem duyduğu haberle sevinir. Maarif Müdürlüğü çocukların daha iyi şartlarda eğitim görmesi için onların Bozova'ya getirilmesini ister. Bozova'ya getirilen on üç çocuk burada esnafın yanına çırak olarak verilir. Bozova'da kötü şartlarda çalışmak zorunda kalan çocuklar, bahar gelince Yukarı Sazan'a geri döner. Bu arada ilk gelişlerinde Ukkaş Efendi'nin kızına âşık olan Ferhat, onu istemek için Murat Bey ile Yukarı Sazan'a gelir. Ayşe'yi babasından isterler. "Masal burada bitmiştir" diyen Ömer, doktoru da yanına alarak Yukarı Sazan'a döner.

Murat Bey gazetelere ve devlet dairelerine sık sık mektuplar yazarak Yukarı Sazan'a yardım toplar. Onun sayesinde Yukarı Sazan'a sık sık yardımlar gelir. Bununla yetinmeyen Murat Bey yanına birkaç görevli ve bir de gazeteci olarak Yukarı Sazan'a gelir. Amacı burayı insanlara tanıtmaktır. Misafirler dönmek üzere iken yağmur başlar. Yağmurun fazla yağması yüzünden Aşağı Sazan'ı sel basar. Bunu duyan Yukarı Sazanlıların çok sevinir. Bu durum Ömer'i çok üzer. Yanına Fettah, Dursun, Çöme ve Müslim'i alan Ömer, Aşağı Sazan'a yardıma gider. Her tarafı sular kaplamıştır. Tek yol ise Kurtboğan adındaki kayalığın patlatılarak suyun yönünün değiştirilmesidir. Yanlarına büyük miktarda patlayıcı alan Ömer, Osman, Fettah, Müslim ve Çöme kayalığa giderler. Büyük bir patlama olur. Patlamadan sadece Ömer kurtulur. Yukarı Sazan'dan Fettah'ın Aşağı Sazan'dan da Osman'ın ölmesi üzerine her iki köydeki insanlar ortak acı etrafından birleşir. Ölenler iki köyün arasına gömülürler. Onların ölümüyle kan davası sona erer.

4.1.19.3. Zaman

Kan Davası romanında temel vaka beş yıllık bir sürede geçer. Birinci bölümde sözü yazar anlatıcıdan devralan Ömer “Beş yıl önce bir asker treniyle ilk defa bu vilayetten geçiyorum” (s.15) diyerek romanın geçtiği zaman dilimini belirtir.

Cephede birkaç yıl savaşan Ömer, İstiklal Savaşı’nın bitmesi üzerine bir süre de Doğu’da asker olarak isyancılarla savaşır. Terhis olduktan sonra trenle Bozova’dan tekrar geçer. Onun Bozova’da kalması, Yukarı Sazan’da öğretmenlik yapması kendi deyimiyle beş yıllık bir süreyi kapsar.

Zaman sık sık geriye dönüşlerle kesintiye uğrar. Ömer, çocukluğunu, okul yıllarını, İstiklal Harbi’ne katılımını özetleme tekniği ile anlatır:

“İyileşerek hastaneden çıkmam pek uzun sürmüyor. Tekrar hayata karışıyorum... O günden üç, dört ay sonra... Belki de daha fazla... Bir asker hastanesindeyim” (s.24).

Romanın sosyal zamanı İstiklal Savaşı sonrası Türkiye’inde geçer. Çocukluğunu ve gençliğini geriye dönüşlerle anlatan Ömer, Yukarı Sazan’da geçirdiği günleri ayrıntılı bir şekilde anlatır. Ömer, beş yıllık sürenin yaklaşık üç yılını Yukarı Sazan’da geçirir. Sözü Ömer’den devralan yazar anlatıcı, “Yukarı Sazan’da üçüncü sonbahar” (s.259) diyerek zamana dikkat çeker.

4.1.19.4. Mekân

Roman doktorun odasında başlar. Doktoru, Yukarı Sazan’a götürmek isteyen Ömer, onun kaldığı eve gider. Mekânın dıştan görünümü kahramanın içinde bulunduğu ruh haline göre değişir:

Duvara asılı büyük bir petrol lambasıyla aydınlanan basık tavanlı bir oda... Açık bir yük kapısından yerlere dökülmüş ve kaldırılmamış kırık dökük eşyalar... Bir iskemle üstünde ağzı açık kalmış bir bavuldan taşan darmadağın çamaşırlar... (s.8).

Aynı odada ertesi gecenin aşağı yukarı aynı saatleri; fakat bu sefer, bütün eşya aydınlık, temiz ve yerli yerindedir, ruhlara tekrar dönmüş olan huzur ve nizam onların da çehrelerini değiştirmiş gibidir (s.12).

Kan Davası romanında Bozova, Yukarı Sazan ve Aşağı Sazan ön planda olan mekânlardır. Verimli arazileri olan, insanların refah içinde yaşadığı Aşağı Sazan’ın karşısında Yukarı Sazan yer alır. Burası tam bir kartal yuvasıdır. Sert bir tabiata ve dağlık bir araziye sahiptir. Kış geldi mi köyün dış dünya ile ilişkisi kesilir:

“Yazın bile büyük zorluklarla geçit veren dağ, bu şekilde buzlarla da silahlandıktan sonra inip çıkmak hayaldir artık. Yani bahara kadar muhasaradayız” (s.219).

4.1.19.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Kan Davası romanında iki farklı bakış açısı kullanılmıştır. Romanın giriş bölümünde ve son bölümde hâkim bakış açısı kullanılır:

“Ömer sadece gülüyor, sert bir hareketle arkasındaki ceketi çıkarıp atıyor. Odanın sıcağından erimeğe başlamış karlar da gömleğini su içinde bırakmıştır” (s.11).

Bu bölümde kahramanların iç dünyalarına da hâkim olan anlatıcı her şeyi gören ve bilen bir konuma sahiptir:

“Ömer, dehşet içindeydi. Onu kuledeki gecelerinin yalnızlığı içinde işitiyor ve görüyor gibi olarak yatağından fırlatan şeyler bunlardı” (s.266).

Eserin birinci ve ikinci bölümlerinde ise kahraman anlatıcının bakış açısı kullanılmıştır. Kahraman anlatıcı konumundaki Ömer, sınırlı bir bakış açısına sahiptir. Bu bölümlerde okuyucu olayları Ömer’den öğrenir:

“Ben hemen işe başlıyorum. Yüklerin geri kalan kısmı da çözülüyor. Görünüşte bir şey değildir bu yükler. Fakat bir dağ başında kuracağımız Robenson hayatı için lazım olacak şeylerin çoğunu Bozova’dan toparlayıp getirmişimdir” (s.133).

4.1.19.6. Şahıs Kadrosu

4.1.19.6.1. Başkişi

Romanın başkişisi Ömer, küçük yaşta annesini ve babasını kaybetmiş kimsesiz biridir. Öğretmen okulunu bitirdikten sonra kısa bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra savaşın başlamasıyla cepheye giden Ömer, küçük eşkıyalarla karşılaştıktan sonra tekrar asıl mesleğini hatırlar. Eğitimin önemini bilen Ömer, insanların suçlu olarak gördüğü kimsesiz çocukları eğitmek için elinden geleni yapar. İdealist bir kişiliğe sahip olan Ömer, çevresindekileri de idealleri uğruna çalışmak için cesaretlendirir. Doktora, “Bir ideal içinse pişman olmak niçin? Ağlamak niçin?” (s.9) diyerek ondaki yaşama arzusunu yeniden canlandırır.

Ömer’in Çalıkuşu romanındaki Feride ile benzer yönleri fazladır. Feride’nin erkek versiyonu olan Ömer, onun gibi disiplinli ve çalışkan bir özelliğe sahiptir. Bütün zamanını öğrencileri için harcayan Ömer, onları kendi çocukları gibi görür. Toplum için

kendini feda etmeyi göze alan Ömer, hem kan davasını sonuçlandırır hem de şaki denilen ve köylülerin istemediği kimsesiz çocukların eğitilebileceğini diğer insanlara gösterir.

4.1.19.6.2. Norm Karakterler

Romandaki norm karakterler Ömer'in arkadaşı Murat Bey, Esmâ Güneyli, şakilerin başı Müslim ile Sazan köylerinden Osman ve Fettah'dır. Murat Bey, Ömer'in askerden arkadaşıdır. Askerden sonra Bozova da mühendis olarak çalışır. Ömer'in Bozova'da kalması, Yukarı Sazan'a öğretmen olarak gitmesinde Murat Bey'in etkisi büyüktür. Onun yaptıklarını destekleyen, en zor durumda bile yardımlarını esirgemeyen kişilerin başında Murat Bey gelir.

Esmâ Güneyli de Ömer gibi öğretmendir. İlk günden itibaren Ömer'e karşı ilgi duyan Esmâ, herkes gibi şakilerin cezalandırılmasından yanadır. Ona göre "kurdun oğlu akıbet kurt" olur. Onun bu fikirleri Ömer'in çabası ve çocuklardaki gelişmeyi gördükten sonra değişir.

Müslim, şaki olarak anılan çetenin lideridir. Müslim, Ömer'le Yukarı Sazan'a gittikten sonra onun en büyü yardımcısı olmuştur. Müslim açlık günlerinde ava gider, yollar kapanması nedeniyle getirilemeyen erzakı getirir. Gururlu bir kişiliği olan Müslim, Hacı Rüstem'in Ömer'e karşı gelerek "Asıl şaki sen olmalısın. Olmasan burasını eşkıya yatağı yapmazdın!" (s.233) diye bağırmasını içine sindiremediği için okulu terk etmeyi bile dener.

Aşağı Sazan'dan olan Osman ile Yukarı Sazanlı Fettah, iki köy arasındaki kan davasının en hırslı taraflarıdır. Birbirlerinden nefret bu iki insan Ömer'in çabasıyla barışırlar. Aşağı Sazan'ın sel felaketinden kurtulması ölmeyi göze alırlar. Onların bu fedakârlıkları iki köy arasındaki kan davasını bitirir.

4.1.19.6.3. Kart Karakterler

Romandaki kart karakterler "adsız kız", Ferhat, Hacı Rüstem, Köy muhtarı ve Döne Aba'dır.

4.1.19.6.4. Fon Karakterler

Bu kişilerin başında on üçler olarak adlandırılan çocuklar gelir. Bunlar; Çöme, Zübeyir, Kamber, Çürük Ali, Kadir, Şahin'dir. Diğer şahıslar; Çöme'nin ninesi;

Başmuallim, ebe, doktor, Bozova Mebusu, Nahiye Müdürü, Veli Çavuş, orman bekçisi, Dursun, Zeynep, Ayşe ve Ukkaş Efendi'dir.

4.2. Yorum

Bu bölümde romanlarda tespit edilen eğitim değerleri eserlerden örnekler verilerek yorumlanmıştır. Eserlerde bulunan eğitim değerleri sıklık derecelerine göre sıralanmıştır. Eğitim değerlerinin eserlerden örneklerle yorumlanmasında eserlerin basım tarihleri dikkate alınmıştır.

4.2.1. Fertlerde Gerçekleşmesi İstenilen Davranışlar

4.2.1.1. Sevgi ve Acıma

“Başka bir kimsenin veya canlının mutsuzluğuna karşı duyulan üzüntü, merhamet” (TDK, 1998: 9) olan acıma, temelinde sevgiyi içeren bir duygudur. Çünkü sevginin olmadığı yerde merhamet de olmaz. Toplumsal bir varlık olan insanların beraber yaşamasının temelinde sevgi vardır. Janki, insanların barış ve huzur içinde yaşamalarının yolunun sabır, bilgelik ve sevgiden geçtiğini söyler (2005: 37).

Her insan sevme ve sevmeye muhtaçtır. Çocukların sevgi ve sevecenlikten yoksun olmaları, onların üzerinde hastalıklardan ve diğer tüm etkenlerin bileşik etkisinden daha fazla kötü etki yapar (Buscaglia:77). Sevgiden mahrum yetişen insanları bekleyen şey ise yalnızlık, umutsuzluk ve dışlanmışlıktır.

Çalıkuşu romanının idealist öğretmeni Feride, Anadolu’da çalıştığı okullarda karşılaştığı öğrencileri “bir parça şefkat bekleyen çiçekler” (s.302) olarak görür. Onlar için elinden geleni yapan Feride, Zeyniler’den korkulan değil sevilen bir öğretmen olarak ayrılır.

Feride’deki derin insanlık sevgisinin en somut örneği Zeyniler’de, Munise adlı öğrencisini evlatlık olarak almasıdır. “Reşat Nuri daha çok toplumun bir yana ittiği çocukların yeniden nasıl kazanılacağı üzerinde durur. Çalıkuşu’nda Feride’nin sahip çıktığı Munise” (Önertoy, 1983: 29) bunun göstergesidir. Evlatlık aldığı Munise’nin annesi köylülerce kötü bir kadın olarak bilindiği için Feride’nin Munise’ye gösterdiği sevgi ve şefkat köylülerce hoş karşılanmaz:

“Sonradan anladığıma göre, Munise'nin süsü günlerce Zeyniler Köyü'ne dedikodu sermayesi olmuş. Bazıları benim iyiliğimden hoşlanmış. Fakat birçok kimse de memnun kalmamış. Anası dağlarda gezen bir yılan yavrusuna, bu kadar merhamet” (s.177).

Feride, sadece Munise'ye değil bütün öğrencilerine karşı büyük bir sevgi besler ve hepsine aynı derecede acır:

“Bu çocukların hepsine acıyordum. Güzellerine güzel, çirkinlerine çirkin, sefillerine sefil oldukları için. Böyle her ayrıldığıım yerde kalbimin bir parçasını bırakırsam âlâ!” (s.209).

İleri'nin “iç dünyasını sevgi, acıma ve şefkat oluşturmuştur” (2001: 306) dediği Çalıkuşu romanının her bölümünde Feride'nin içindeki bitip tükenmez şefkat duygusunun izleri görülür:

Bu tarafta rahat bir hayat vardı. Öbür tarafta belki yine zaruret, sefalet, fakat bunun da başka bir tesellisi, başka bir cazibesi yok muydu? Gözümün önüne, mekteplerimizin bakımsız kalmış kaba saba ellere ziyan olmuş, miniminileri geldi. Bu biçareler, açılmak için biraz güneş, bir parça şefkat bekleyen çiçekler gibiydi. Bu şefkat, bu hareketi gösterenlere, gönüllerinin bütün minnet ve muhabbetini veriyorlardı. Her şeye rağmen bu küçük sefilleri, derin derin sevmeye başladığımı anladım. Munise bile onlar arasından gelmemiş miydi?” (s.302).

Bu eserdeki önemli ayrıntılardan biri de yetimhane açma fikridir. Feride ile sözde bir evlilik yapan Doktor Hayrullah Bey, Feride'ye yüz görümlüğü olarak bir yetimhane açma sözü verir. Feride'deki insanlık sevgisinin, ondaki acıma ve merhamet duygularının farkında olan Hayrullah Bey, bu yüzden böyle bir teklifte bulunur:

—Sana ben bir de yüzgörümlüğü veriyorum, ama müthiş bir yüzgörümlüğü. Keşfet bakayım: Küpe, yüzük, inci, elmas, hiçbirisi değil. Aklını yorma bulamazsın. Bir yetimhane.

Hayretle yüzüne baktım. O, memnuniyetle gülerek:

—Hoşuna gidecek şeyi nasıl keşfettim. Bizim ‘Alacakaya’daki çiftliği ben otuz, kırk kişilik bir yetimhane şekline sokuyorum. Etrafta bulduğumuz kimsesiz

çocukları oraya toplayacağız. Ben doktorluk edeceğim, sen hocalık ve analık... (s.345).

Akşam Güneşi romanının başkişisi Nazmi, erken yaşta anne ve babasını kaybetmiştir. Bu yüzden çocukluğunda yeteri derecede sevgi görmemiştir. Hayatta yaşadığı buhranlardan kurtuluş yolu olarak gördüğü en iyi çare acımak ve sevmektir. Sadece insanlara değil dünyadaki bütün varlıklara karşı içinde büyük bir sevgi olan Nazmi Bey, düşüncelerini şu sözlerle dile getirir:

Arkada bıraktığım hayatın bütün buhranlarını yavaş yavaş unutmaya uğraşacağım. Basit düşüncesiz bir toprak adamı olacağım... Alil vücudumun tahammülü nispetinde çalışacağım... Balıkçının yetimleri bana, hayatın yeni bir sırrını öğretiler: Acımak ve sevmek... İnsan olsun hayvan olsun bütün sefillere, düşkünlere, bütün ıstırap ve mihnet çekenlere acımak, onları sevmek, ellerinden tutmak... Emelimi, kalbimi küçük küçük parçalara ayırıp mütemadiyen etrafa dağıtmak... Öyle sanıyorum ki, eski buhran ve ihtirasların bir gün tekrar uyanması tehlikesine karşı çalışmaktan, sevmekten ve acımdan daha iyi çare yok. Bilhassa acımak... Tâ ki kendime acımağa vakit bulamayayım... O gün çiftlikte kâhyam ile dolaşırken düşündüğüm şeyleri yaptım. Kendi halinde sade, çalışkan bir toprak adamı, herkesin iyiliğini isteyen, iddiasız, mütevekkil bir insan oldum. Bu adada mesut yaşayacak, mesut olacaktım (s.147-148).

Reşat Nuri Güntekin'in sevgisiz büyüyen talihsiz kahramanlarından biri de **Bir Kadın Düşmanı** romanındaki Ziya'dır. Çirkin bir çocuk olduğu için çevresi tarafından daima horlanmış, alay edilmiş bir çocuktur. "Benim babam sağdı, birçok kardeşlerim vardı. Fakat onlar baba, kardeş sevgisinin ne olduğunu bana anlatamamışlardı" (s.134) diyen Ziya, ailesinin kendi çocuklarına göstermeleri gereken sevgiyi ona göstermemelerinden yakınmıştır. Toplumdaki "yüzü çirkin olanın ahlakı da çirkindir" gibi yanlış bir algıya kurban giden Ziya, çevresi tarafından her zaman hakarete uğramıştır. İnsanların kendisi hakkındaki düşüncelerini ve bunun sonucunda uğradığı hakaretleri şöyle dile getirir:

Bu aileye oldukça mesut bir yuva denebilirdi. Ancak o çirkin çocuk bu yuvadaki ahengi ve güzelliği fena halde bozuyordu. Çirkinlik, yalnız yüzde olsa belki ona tahammül ederlerdi. Fakat tabiatı, ahlakı da yüzü kadar çirkindi. 'Yüzü çirkin olanın ahlakı da çirkindir.' Sözü büyük bir hakikattir. Gerçi bu çocuğun ahlakındaki çirkinlik, yüzündeki çirkinlik neticesiydi. Şeklindeki noksan sebebiyle

kimse onu sevmemişti. Küçüklüğünde sevilmeyen, okşanmayan, nazını çekecek kimse bulamayan bir çocukta ince ve güzel hislerin doğmasına nasıl imkân tasavvur edilir? Onunla mütemadiyen eğlenmişler, ona hakaret, hatta zulmetmişlerdi (...) Öyle zamanlar oldu ki bahçede arkadaşlarının zulmünden kurtulmak için, kertenkeleler gibi, duvar kovukları içine, merdiven altlarına saklandı (s.140-139).

Okulda da çirkin ve güçsüz olduğu için diğer çocuklar tarafından dövülen ve hakarete uğrayan Ziya'nın tek çıkış yolu kuvvetli olmaktan geçer. Bunun için durmadan çalışır, spor yapar:

“Mütemadiyen taş atıyor, gülleler, ağır yükler kaldırıyor, elime geçen şeyi parmağım ile kırıyor, ayağımın ucuna ne gelirse çiğniyor, tekmeliyordum.

Hâsılı, üç, dört sene içinde mektebin en korkunç talebesi oldum. Eskiden uğradığım hakaretlerin hesabını sormak zamanı gelmişti” (s.142).

Reşat Nuri Güntekin, toplum tarafından dışlanan ve sevgi görmeyen bireylerin nasıl şiddete yöneldiğini Ziya karakteri üzerinden gösterir. “Kimse artık bana sataşmaya cesaret edemiyordu. Böyle olunca ben de kimseye fenalık etmeye lüzum görmüyordum. Demek ki eskiden haşin, zalim, sinsî ve merhametsiz bir çocuk oluşum sırf başkalarının zulmüne, haksızlığına karşı kendimi müdafaa etmek mecburiyetinden doğuyormuş” (s.146) diyen Ziya, merhametsiz ve zalim oluşunu gördüğü zulme, kendisine gösterilmeyen sevgiye bağlar.

Sevgisiz büyümesi onu sevmek duygusundan korkar hale getirir. Necdet'e “Homongolos çok cesaretli, çok gayur bir insandı... Ölüme, eleme, hastalığa, zarurete, hâsılı, hiçbir şeye ehemmiyet vermezdi... Çok küçük yaşından beri yalnız bir şeyden korkardı: Sevmekten...” (s.153) derken bir insanın başkalarını sevmesi, başkalarına merhametli davranabilmesi için çocukluğunda da bu duygularla tanışmış olmasının şart olduğunu belirtir. Kendi ahlaksızlığını, kötü oluşunu, “böyle yetişmiş bir çocuktan iyi bir ahlak istenemezdi” (s.140) diyerek mahrum kaldığı sevgisizliğe bağlar.

Ziya'nın kişiliğinde sevgisiz büyüyen çocukları nasıl bir gelecek beklediği somut bir şekilde görülür. Bu eserde Ziya'nın Sara'dan gördüğünü sandığı ama aslında Sara'nın da tamamen rol yaptığını fark ettiği, gizli bir umut olarak taşıdığı insani değer olan sevgi inancının parçalanışını görürüz (Altuğ, 2005: 39).

Sevme ve sevilme ihtiyacı içindeki insanlar Reşat Nuri'nin romanlarında sık sık karşımıza çıkar. Bunların başında **Acımak** romanındaki Mürşit Efendi ve onun kızı Zehra gelir. Sevgisizlik onlarda farklı sonuçlar doğurur. Sevgisizlik Mürşit Efendi'yi bütün insanlara merhamet etmeye, onlara acımaya sevk ederken; fakat Zehra'da merhametsiz, katı ahlakçı bir öğretmen tipi ortaya çıkarır.

Küçük yaşta anne kucağından alınarak yatılı bir okula verilen Mürşit Efendi, hiç sevilmemiş hiç okşanmamıştır. Belki de sırf bu yüzden Diyarbakır'da ölen Malmüdürü Fadıl Efendi'nin kızıyla evlenerek kendisini felakete götüren ilk adımı atar:

Ben bir şefkat öksüzü olarak büyümüştüm. Küçük yaşında annemin kucağından alınarak bir yatılı mektebe verildiğim günden beri sevilmemiş okşanmamıştım. Onun için bu genç kızın müebbeden kaybettiği bir şefkat için bu çıldırışı kadar hiçbir şey bana tesir edemezdi... Benim için sevmek bir başka insanın vücudundan ruhundan bir parça hükmüne girmek onunla beraber gülüp ağlamak ıstıraplarını paylaşmak demektir (s.78).

Mürşit Efendi'nin memuriyet yaptığı M... kasabası bakımsız, fakir ve muzdarip (s.66) bir kasabadır. O ise bu kasabayı kendisi için aranıp da bulunamayacak bir yer olarak görür; çünkü insanları seven ve onlara iyilik etmekten hoşlanan Mürşit Efendi için en büyük saadet insanlara yardımcı olmaktır. İçi insanlık sevgisi ile dolu olan Mürşit Efendi için hakiki saadet başkalarına verilen saadettir:

“Belki çocukça bir fikirdir felsefe kitaplarında yeri yoktur ama ben saadeti ikiye ayırırım başkalarından alınan saadet başkalarına verilen saadet. Benim için hakikî saadet başkalarına verilen saadettir” (s. 67).

Gittiği kasabanın çok bakımsız bir yer olduğunu gören Mürşit Efendi, “burası çok fakir ve muzdarip bir yer... Demek ki çok iyilik çok hizmet edebileceğim... Binaenaleyh çok mesut olacağım” (s.67) diyerek çalışmaya başlar. İçindeki insanlık sevgisi onu kasaba halkı için çalışmaya sevk eder. Kasabada su yoktur, kirli su yüzünden insanlar ölmektedir. Bu durum Mürşit Efendi'yi çok üzer:

Su yoktu. Ahali kokmuş bir bataklıktan su içiyordu. Beş yaşına kadar olan çocuklar arasında müthiş bir dizanteri hüküm sürüyor her gün hükümet konağının karşısındaki camiin mezarlığına bir iki masum cenazesi geliyordu. Belediye doktoru: ‘Kasabaya içilecek su gelmeyince bu ölümlerin önü alınmayacak’

diyordu. Vilâyet belediye hâsılı dört yana başvurdum. Beni tasdik etmeyen yoktu. Fakat işler çok ağır yürüyor minimini çocuk tabutları penceremin önünden geçmekte devam ediyordu. Sinirlerim fena halde bozulmuştu. Bu cenazeleri gördükçe boğazım tıkanıyor yumrukla göğsüme vurarak: ‘Katil... Katil... Bunları sen öldürüyorsun... Hani vicdanının sesini daima dinleyecektin?’ diye söyleniyor hatta bazen hıçkırarak ağlıyordum (s.67).

Kendisini bu ölümlerden sorumlu tutan Mürşit Efendi, hemen işe başlar, ölümlerin önüne geçmek için zenginlerden para toplar, gönderilen paraları prosedürlere dikkat etmeden kullanır. Bu yüzden biraz da kanun dışına çıkan Mürşit Efendi, başka bir kasabaya sürgün edilir. Onu böyle davranmaya iten temel etken içindeki sevgidir.

Mürşit Efendi’nin kızı Zehra da babası gibi yatılı okullarda okumuştur. Ailesinden gerçek bir sevgi görmeyen Zehra, Mürşit Efendi gibi sevmek ve kendini sevdirmek ihtiyacıyla doğmuş bir çocuktur (s.35). Ondaki bu sevgi eksikliği diğer insanlara sevgiyle yaklaşmasını engellemiş, ondaki acıma duygusunu köreltmıştır.

Kendisi de uzun yıllar eğitimcilik yapan Reşat Nuri, eğitimde sevginin gerekliliğinin farkında olduğu için sevgi ve acıma duygularının önemini Zehra gibi her yönü mükemmel ama içinde sevgi eksikliği bulunan bir kahraman üzerinden okuyucuya aktarmıştır. Yalçın, bunu şu sözlerle dile getirir:

“Reşat Nuri’ye göre disiplin ve prensipler daima sevgi ve hoşgörü ile donatılmalıdır. Sevgi ve hoşgörü ile süslenmeyen disiplin zaman zaman zulüm halini alır” (2002: 188).

“Sevilen ve kişiliğine saygı duyulan çocuk başkalarını sever ve onlara saygı duyar” (Yavuzer, 1998: 93). Zehra’daki katı disiplin ve merhametsizliğin temeli de çocukken görmediği sevgiden kaynaklanır. Sevgi öğrenilen bir duygudur. Sevgi görmeyen bireylerin çevrelerindeki insanlara sevgi göstermesi çok zordur. Sevgisiz büyümenin olumsuz sonuçlarını Reşat Nuri, Zehra’nın şahsında somut bir şekilde ortaya koyar.

Gökyüzü romanında başkişinin uzaktan akrabası olan Sevim, küçük yaşta ailesini kaybetmiştir. Bir tesadüf üzerine karşılaşmalarından sonra Sevim’in ailesinin olmaması başkişinin içindeki sevgi ve acıma duygularını harekete geçirir ve Sevim’i kendisiyle beraber yaşaması için evine alır. Başkişi uzun zaman ailesi olmayan çocuk

sevgisinden mahrum kalmış biridir. Daha sonra tanıdığı Sevim’e bütün sevgisini yöneltmiştir. “O gün bugün evin kızı gibidir” (s.40) dediği Sevim’in hastalanması üzerine eve çağrılan doktora söyledikleri insanların sevgiye muhtaç yönüne ortaya koyar:

Ah, doktorcuğum, bilmezsın, bu çocuk bizi ne kadar berbat etti, diyordu. Niye ona bu kadar bağılıyız? Bu da ayrı mesele... Onun da, benim de daha bir iki sene evvel hayatımıza karışmış bir çocuk... Sen elli yaşına kadar korkudan evlenme... Sonra hiç yoktan kendine bir sevgi icat et... Böyle çırpın dur (s.139).

Romanda ön plana çıkan bir diğer durum ise aile kişileri ve akranlar arasındaki kırgınlıkların Sevim’in hastalanmasından sonra son bulmasıdır. Kahramanların Sevim’e duydukları acıma duygusu ve şefkat onları bir araya getirir. Sevim’e duyulan sevgi evdeki en önemli birleştirici nokta olur:

“Biraz evvel bu insanların hasta bir çocuk etrafında el ele vererek çalışıp çabalamaları güzel bir şefkat manzarası meydana getiriyordu” (s.132).

Herkese darılan Gülşen Kalfa, Sevim’in hastalığı esnasında yere düşmesi üzerine ona yardım eder. Bu olaydan sonra şaşırtıcı bir şekilde diğerleri ile de barışır:

“Artık, tılsım bozulmuş, Gülşen, nasıl Asude ile beraber hepimize birden darılmışsa, şimdi de hepimizle ve bacı ile barışmıştır” (s.166).

Reşat Nuri Güntekin’in romanlarının çoğunda hâkim olan duygu sevgi ve acımadır. Öner toy, bu durumu şu sözlerle ifade eder:

“Reşat Nuri Güntekin, şu genel varsayımdan yola çıkmış gibidir: İnsanoğlu gerçek mutluluğu kendi içinde ve çevresi ile uyum kurarak elde eder. Doğa sevgisi de insan sevgisi de bu asal gereksinimden kaynaklanır” (1981: 370).

Eski Hastalık romanında merhamet ve sevgi Yusuf’un kişiliğinde somut hal alır. Züleyha’nın babası ile Anadolu’da düşmana karşı savaşan Yusuf, masum insanların ölmesi karşısında çok üzülür. Her şeyin bir hukuku olduğu gibi savaşın da hukuku vardır. Bu yüzden kendisi bir suç olan savaşın suçları ve suçluları vardır. İstiklal Harbi’nde Anadolu insanı için en zor olan durum Tanzimat’tan beri özendikleri, dost olarak bildikleri, özgürlük ve insan haklarında ilerlemiş devletlerin kendilerine savaş

açmalarıydı. Yusuf da bu durumun ne kadar büyük bir tezat olduğunun farkındadır; çünkü aynı sırada okudukları, insan haklarından bahseden insanların Anadolu'ya savaş açması onu çok üzmüştür. Bunu şu şekilde dile getirir:

Biz, Fransızları, öteden beri hocamız, dostumuz yakınımız bildik... Meşhur İnsan Hukuku beyannamelerine kapıldık. Filozoflarının, âlimlerinin, Ediplerinin, hatta siyasilerinin: 'Biz hakkı, hakikati, iyiliği, güzelliği, insanlık sevgisini menfaatlerimizden de üstün tutarız.' demelerine inandık. Onları okuduk, tercüme ettik, mektep kürsülerinden çocuklarımıza telkin ettik. Sekiz, on yaşındaki çocuklarımıza iptidai mekteplerinde Fransızca okuttuk... Birçokları gibi, ben de onların memleketinde tahsile gittim. Çocuklarıyla beraber bir sıraya oturdum. Çocuklarını kardeş, hocalarını baba diye yüreğime nakşettim... Bütün bunlardan sonra, onları evvelâ Çanakkale'de, sonra İstanbul'da görünce, çıldırıverdim (s.87).

Yusuf'taki insanlık sevgisi savaşta şahit olduğu bir olayı anlatırken de görülür. En büyük insanlık suçları savaşlarda işlenir. Bunun canlı şahidi olan Yusuf'un savaşta gördükleri onu derinden etkilemiştir. Savaşta gördüğü acı tabloyu Züleyha'ya anlatırken aynı olayı bir daha yaşıyormuş gibi hisseder:

Bir gün bu mektebin üstünde bir Fransız tayyaresi peyda oldu. Kışla falan mı zannetmişti? Her halde öyle olacak... Çünkü insan ne kadar canavar olsa, çocuğa hücum edemez...

Bu tayyare bomba attı. Bomba, mektebin bahçesindeki havuz yanında patladı. Çocuklar, o esnada bahçede idiler... Birkaç tanesi derhal öldü... Birkaçı da yaralanmıştı. Hafif yaralananlar, evvelâ hiçbir şey olmayan çocuklarla beraber öteye, beriye koşuşuyorlar, sonra kuvvetleri kesilince düşüyorlardı. Ben, bunları, mektebin dışındaki yolun üstünden görüyordum... Derken içerden saçı, başı karışık, gömlekli ve yalınayak bir adam fırladı. Bu, bir muallimdi. Şaşkın bir halde çocukların birinden ötekine koşuyordu.

Şimdi, size tayyarenin vaziyetini anlatayım. O, aşağıda kendine silâhla karşı koyacak bir kuvvet, binaenaleyh bir tehlike bulunmadığını anlamıştı. Bu vaziyetten aldığı kahpe cesaretle mektebin damlarına, bacalarına dokunurcasına alçalıyor, korkunç seslerle üstümüzde dönüyordu. Tayyarecinin, yaralı çocukların peşinden oradan oraya koşan şaşkın muallime tabanca ile ateş ettiğini bulduğum yerden gözümle görüyordum. Birkaç çocuğu öldürdükten sonra, o adamı da vurmak için, o

ne soysuz ısrar ve inattı Yarabbi! Züleyha Hanım, bu kadar muharebe gördüm. O motorun sesi, hâlâ kafamın içinden çıkmaz (s.89).

Harabelerin Çiçeği romanının başkışisi Süleyman, Reşat Nuri'nin diğer kahramanları gibi "Harikulade bir sevmek ve sevilme ihtiyacıyla dünyaya gelmiş bir çocuk"tur (s.33). Süleyman, sevgi ihtiyacını aile bireylerinden özellikle anne ve babasından göremez; çünkü evlerinde çıkan bir yangın sonrası onun yüzünün yarısı yanmıştır. Artık çirkin olduğu için ailesi, eve gelen misafirlerin Süleyman'ı görmesini istemezler. En kötüsü de Süleyman'ın bunların farkında olmasıdır.

Bir sabah eve misafir gelmesi üzerine annesinin sinirli olduğunu sezen Süleyman, annesine "budan sonra, misafir geldiği zaman ben, sütninemle beraber, kendi odamda yemek yiyeyim, e mi?" (s.41) diyecek kadar içli bir çocuktur. Ailesinden görmediği sevgi ve şefkat onu derinden etkiler. Bu kötü durumu "ailemin şefkat hususunda, bana hizmetçilerden, uşaklardan daha az cömert davrandıklarını bir türlü aklımdan çıkaramayacağım" (s.42) diyerek belirtir.

Annesi gibi babası da ona kötü davranır. Bir gün ona, "Haydi; senin bana edeceğin en büyük iyilik, gözümün önünden çekilmen olacak!" (s.43) diyerek onu tersler. Ailesi onu evden uzaklaştırmak için yatılı okula verir. Ailesinin ondan esirgediği sevgi ve şefkati okuldaki arkadaşları da ona göstermez. Yatılı okulda geçirdiği ilk gece için, "Büyük yatakhane geçirdiğim ilk gece unutamayacağım gecelerdendir" (s.47) der. Okulda görmediği sevginin dışında bir de acımasızlıklarla karşılaşır. "Mini mini bir çocuk olmak, kimseye fenalık etmemiş bulunmak. Sonra hiç sebepsiz etrafındakilerin husumetine uğramak, çok acı şeymiş. Bahusus, benim gibi, kalbi sevgi ve şefkat ile dolu bir çocuk için..." (s.47).

Süleyman Kemal, kendisinden esirgenen sevgi ve şefkat duygusunun eksikliğini çok derinden hisseder. Sevgi ve şefkat duygusunun insanlar için ne kadar gerekli olduğu Süleyman Kemal'in duygularından ve yaşamından rahatça anlaşılır. "Aile çevresinin değeri, sevgi ve güvenliğin doğal kaynağı olduğundan ileri gelmektedir. Sevgi duymak, şefkat görmek, çocuğun ihtiyaçları arasındadır" (Tezcan, 1990: 145). Bu ihtiyaçları karşılanmayan Süleyman, sevgiyi dışarıda arar. "Sevmek ve sevilme ihtiyacının" (s.62) kendisini bir humma gibi yakıp bitirdiği yaz günlerinden birinde Paris sokaklarında gezerken karşılaştığı ve sokağa "ilk defa çıktığını" söyleyen aç bir kadına

yemek ısmarladığı sırada içindeki duygu yoğunluğu had safhadadır. Bunu kadına söylediği sözlerde buluruz:

Size hürmet ediyor, sizin bedbahtlığınız önünde başımı eğiyorum. Benim bütün nefretim, bütün, kinim, namuslu bir kadını bu hale getiren insan cemiyetine karşıdır (s.64).

Bu ilk defa sokağın çirkefine düşen bedbaht gece kadını bana aşktan fazla bir şey, gözyaşlarının ve merhametin ulvi tesellisini vermişti (s.65).

Kavak Yelleri romanındaki Müftü, kimsesiz çocuklar için bir yetimhane açar. Müftü'nün içindeki insanlık sevgisi, yetim çocuklar için açtığı Yetimler Yurdu ile kendisini gösterir. Kurtuluş Savaşı'ndan çıkan Türkiye'nin her tarafında babaları ölen yetimler vardır. Doktorun yaşadığı kasaba ve çevresinde de yetim sayısı fazladır. Müftü, yetimler yurdunu açmaya karar verdikten sonra Evkaf İdaresi'nden viran bir medrese koparır. Askerlerden kerevet, battaniye, karavana, petrol lambası gibi şeyler temin eden Müftü'nün yetimhane için gösterdiği çabalar takdire şayandır:

Barındırdığı çocukların sayısı kâh on beş yirmiye kadar iner, kâh yetmişe seksene kadar çıkar! Daha doğrusu onun sayısını kimse bilmez. Kim gelir yahut getirilirse geri çevrilmez. Müşterisi azaldığı zaman Müftü, eşeğine binerek civar köylüklerden kimsesiz çocuk aramaya gider. Aslı nesli belli olmayanları nüfus dairesine götürerek kayıtlarını yaptırır. Okuma yaşında olanları muntazaman mektebe gönderir (s.147).

(...) birkaç haftada bir eşeğine binerek ve yine çocukların güçlü, kuvvetlilerinden birkaçını yanına alarak hali, vakti yerinde köylerde adeta cerre çıkar ve yolda rastlanan ebegümece, devediken ve hodana gibi çeşit çeşit otlar ve köklerle bir kat daha zenginleşen hâsılatı eşeğe yüklemeye mecbur olarak kendisi çocuklarla beraber yayan dönerdi (s.149).

Müftü, yurdu açma nedenini Hacı Ömer'in "Ümmet-i Muhammed'in çocuklarını topladık adam edelim diye... Velâkin bu adam, onları cudam ediyor" (s.175) suçlaması üzerine yanındakiler şu şekilde açıklar:

"Ümmet-i Muhammed'in çocuklarını adam edelim diye toplamadık. Gırda bayırda gurt guş yimesin deyi topladık; akşam sabah gursaklarına bir kepçe sıcak çorba gitsin deyi topladık" (s.177)

Çalıkuşu romanında ismen geçen yetimhane, **Kavak Yeller**'inde Müftü'nün gayreti ile ilkel de olsa açılır. **Kan Davası** romanında ise Ömer bu ideali daha sistemli bir şekilde icraata dökerek kimsenin kabul etmediği yetim çocuklar için hem barınabilecekleri hem de eğitim görebilecekleri bir okul açar.

Köylülerin kabul etmek bir yana eşkıya sürüsü dediği bir grup çocuğu eğitme işini Murat Bey'in deyimi ile "bir insanlık vazifesi" (s.106) olarak gören Ömer üstüne alır. Kendisini suçlayan köylülere insanlık dersi verir:

Bütün çocuklar gibi bir çocukluk yapmış olabilirler... Onları karakollarda, ötede, beride süründürmekten, belki mahkemeye gitmekten kurtardığıma, hepsini birden derleyip toparlayarak burada barındırmağa getirdiğime iyi ettim sanıyorum... Ne olsa bu çocuklar Yukarı Sazan'ın çocukları... Sizin onlar... (s.131-132).

Ömer'in gönlü küçücük çocukların hâkim karşısına çıkmasına dayanamaz. İçindeki acıma ve merhamet duygusu çocukları dışlamak yerine onlara kucak açmayı salık verir; çünkü çocuklar "ne de olsa bu dağın çocuklarıdır..."(159). Ömer'in yüreği yabancıların onları dövüp sövmelerine dayanamaz. "Kurdun oğlu akıbet kurt olur" (s.98) fikrine karşı olan Ömer; çocukların dışlanması, toplum dışına itilmesi yerine onların eğitilerek topluma kazandırılabilceğine inanır.

Ömer'in içindeki sevgi duygusunu ortaya çıkaran "bir saatlik kızım" (s.247) dediği küçük meçhul kızdır. Bozova istasyonunda bozulan tren onu küçük, fakir ve kimsesiz bir kız ile tanıştırır. Babalarının omuzlarında gülerek eğlenen çocuklara bakan ve onlara imrenen küçük kızı sevmeye başlayan Ömer, "Şu küçük kız, bu kısa zaman içinde, babalı bir çocuk olmanın bütün keyiflerini çıkarmalıdır" (s.19) diye düşünür. Onu omzuna alarak pazarda dolaştırır. Kimsesiz kızın mahrum kaldığı, sevgiyi şefkati birkaç saatliğine de olsa ona göstermek ister:

Avuçlarımdan biri bozuk paralarla doludur. Yolumuzda hangi satıcıya rastlarsak simit, kuru incir, çakal eriği, mutlaka bir şey alıyoruz. İpliğe dizilmiş kuru kestaneleri alarak gerdanlık gibi boynuna geçiriyorum. Sonra, bir mezat malı işportası önünde duruyor, cebindeki iki katırboncuğunun daha irilerinden bir sahici kolye alarak onu da yine boynuna takıyorum, daha sonra cam yüzükler, bilezikler, küpeler... (s.19).

Birkaç saat sonra kızı Bozova’da bırakarak trene binmek zorunda kalır. Birkaç yıl sonra tekrar aynı istasyondan geçtiğinde içindeki sevgi duygusu yeniden ortaya çıkar. Ömer, aynı kızı orada bulacağı ümidi ile Bozova istasyonunda tekrar durur. Bazı tesadüfler sonucu kendini Sazan köylerinin kan davasının ortasında bulur.

Ömer, insanların çehrelerine, bakışlarına önem veren onlara ayrı anlamlar yükleyen biridir. Amatör şekilde karakalem resimler çizer. Gittiği yerlerde gördüğü çehreleri beyaz sayfalara aktarmasının bir sebebi vardır. Ona göre insanlık sözden önce bakışlarda ve yüz çizgilerinde kendini gösterir:

Ben, henüz acemi mektep hocası, kendi kendime: «İnsanlık sözden evvel bakışlarla, gülümseyişlerle, yüz çizgilerinde bir gizli aydınlık gibi dolaşmağa başlayan hareketlerle başlayıp uyanıyor.» diye düşünüyorum. Merak, sevgi, merhamet ve bunlara benzer daha birçok insan duygularının bu ruhlarda gelişme derecelerini bu alâmetlerle iskandil etmeğe, konuşturmağa uğraşıyorum (s.202).

Ömer’e göre içinde merhamet, insanlık sevgisi olmayan insanlar çirkinleşir. Esmâ Güneyli kimsesiz çocuklar için “kurdun oğlu akıbet kurt olur” (s.98) derken içinde sevgi ve merhamet yoktu. Merhametsiz bir çehre Ömer’e göre çirkindir. Ne zaman ki Esmâ Güneyli, Ömer ile beraber çocuklara merhamet gösterir ve onlara yardım eder işte o zaman güzelleşir. Bu yüzden Esmâ’nın “dört sene evvel o gece size şu köşede söylemiş olduğum şeyleri hatırlayarak utanıyorum” (s.275) demesi üzerine; Ömer ona, “Değilsiniz o Esmâ Güneyli artık. O Esmâ Güneyli sekter ve merhametsiz çehresiyle çirkin bir kızdı... Siz, nereden kaynayıp gelmiş olursa olsun şimdi bu dakikada yüzünüze vurmuş ayrı aydınlıkla ne kadar başka, ne kadar güzelsiniz. Çehre aynı çehre, ses aynı ses... Bunlar, aynı insanda en küçük çizgileri ve renkleriyle nasıl bu kadar değişip güzelleşebiliyorlar. Ben ona şaşıyorum” (s.275) diye cevap verir.

Ömer, eğitim işi dışında Sazan köyleri arasındaki kan davasına da son vermek ister. “Bulduğum tarafın bütün acılarını ve isyanlarım duyduğum halde bu iki hudut arasında bir gün mutlaka kopacak kıyametin ortasına, her şeyi durduracak bir Barış Nebisi gibi atılmanın çaresini nereden bulmalı?” (s.256) diyen Ömer, insanları barıştırma görevinin yüceliğini ona kutsallık atfederek gösterir. Beklediği fırsat Ömer’in karşısına acı bir şekilde çıkar. Aşağı Sazan’ı sel suları basmıştır. Ömer, onlara yardım etmek isterken Yukarı Sazanlıların bu duruma sevinmesi onu çok üzer:

“Yol açın... Biz çoluk çocuğun ölmesine sevinenlerle bir olamayız artık. Şimdi terk ediyoruz Yukarı Sazan’ı” (s.269) der. Bu onun anlayamadığı bir durumdur. “Bu ne kin Yarabbi!(...) Yakışır mı insanlığa? Asırlarca el ele, kan ve ateş içinde, düşmanları memleketten kovan insanlar bunlar mı? Korkuyorum, korkuyorum.” (s.270) diyerek içindeki insanlık sevgisini bu şekilde dile getirir.

Okuyucunun duygularına hitap etmek için çoğu zaman kahramanlarını ailesi olmayan veya ailesinden yeteri derecede sevgi ve şefkat görmemiş kişilerden seçer. Reşat Nuri’nin romanlarının çoğunda ya kahramanın anne ve babası yoktur ya da yatılı okulda büyümüştür.

Acımak romanında Mürşit Efendi küçük yaşta babasını kaybetmiştir. Onun kızı Zehra da ailesi parçalandığı için yatılı okullarda okumuş, gerçek bir şefkat görmemiştir. **Akşam Güneşi** romanının başkişisi Nazmi Bey küçük yaşta anne ve babasını kaybettiği için yatılı okulda okumuştur. Yanına aldığı amcasının torunu Jülide de anne ve babasını kaybeder. **Bir Kadın Düşmanı** romanında Homongolos Ziya, ailesi tarafından şefkat görmediği gibi küçük yaşta yatılı bir okula gönderilir. **Çalikuşu** Feride de küçük yaşta annesini, yatılı okulda okuduğunda ise babasını kaybeder. **Damga**’da İffet de annesini kaybeder ve baba şefkati görmez. **Dudaktan Kalbe** romanının içli çocuğu Kenan’ın babası hapse düştükten sonra annesi ile dayısının çiftliğinde sığıntı gibi yaşarlar. **Eski Hastalık** romanında Züleyha önce annesini sonra babasını kaybeder. **Gizli El** romanında Şeref mektepten mezun olduğu yıl kendisine kol kanat geren babasını kaybeder ve İstanbul’da hiçbir akrabası yoktur. **Gökyüzü** romanında başkişinin kendi kızı gibi gördüğü Sevim ailesi olmadığı için o güne kadar hap yatılı okullarda kalmıştır. **Harabelerin Çiçeği** romanında Süleyman Kemal yüzü yandığı için ailesi onu dışlamıştır. O da Ziya gibi evden uzaklaşsın diye yatılı okula gönderilmiştir. **Kan Davası** romanının idealist öğretmeni Ömer öksüz olduğu için yatılı öğretmen okulunda okumuştur. **Kızılık Dalları**’nda ise anne babası öldüğü için amcası tarafından bir konağa evlatlık (hizmetçi) olarak verilen Gülsüm’ün hikâyesi vardır. **Yeşil Gece** romanının Şahin öğretmeni, önce babasını sonra da annesini kaybetmiştir.

4.2.1.2. Yardımseverlik

Türkçe Sözlük’te “kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma” (TDK, 1998: 2396) olarak tanımlanan ve yardım kökünden türeyen

yardıms severlik “yardıms sever olma durumunu” belirtir. Birlikte yaşam anın vazgeçilmez kurallarından biri de beraber yaşad ığı insanlar zor durumda kaldıklarında onlara yardımcı olma ktır. Toplum tarafından bireylere yüklenmek istenen değ erlerin baş ında gelen yardıms severlik insanları bir arada tutma özelliğ ine sahiptir. Toplumumuzda zor durumda kalan insanlara karş ılık beklemeden yardım etmek yaygın bir davranış tır. Bunun gelecek kuş aklara aktarılmasının en önemli yollarından biri de edebiyattan faydalanma ktır. Reş at Nuri Güntekin’in romanlarındaki şahısların en önemli özelliğ i, birçoğ unun olmasıdır.

Çalıkuş u romanın baş kiş isi Feride’nin birçok iyi özelliğ inin yanında yardıms sever oluş u da önemli bir yer tutar. Feride, Zeyniler’de, üvey annesinin korkusundan geceyi dış arıda aç ve susuz geçirmek zorunda kalan Munise’yi yanına alarak ona sahip çıkar. Soğ ukta kalan kızın hali iç ler acısıdır. Feride, onu eve alarak bir nevi ölmekten kurtarır:

Çocuğ u soyduktan sonra kendi yatağ ına yatırdım. Hatice Hanım’ın mangalında ısıtt ığım fanila parç alarıyla vüc udunu ovuşturmağ a başlad ım. Munise kendine gelir gelmez ilk sözü ‘Bir parça ekmek!’ diye yalvarmak oldu. Bereket versin biraz sütümüz vardı. Hatice Hanım’la onu ısıtt ık ve kaş ık kaş ık çocuğ a vermeğ e başlad ık.

Ah ş u çocuk gözlerindeki minnet! Dünyada, bir parça iyilik edebilmek daha güzel bir ş ey olmuyor. Fırtına içinde viran bir gemi teknesi gibi sallanan bu sefil ve karanlık oda, ocağ ın kızıl akisleri içinde birdenbire öyle munis ve mesut bir yuva olmuş tu ki... Biraz evvel hayata gösterdiğ im emniyetsizlik için, kendi kendimden utanıyordum (s.185).

“Etrafımda sefil, aç bir insan gördüğ üm zaman ufak tefek yardımlarda bulunmayı vazife bilmiş tim” (s.211) diyen Feride’yi hayata bağ layan ş ey, insanlara iyilik etmektir.

Feride’nin etrafındaki insanlar da yardıms sever kiş ilerdir. B... vilayetinde kald ığı otelin çalı ş anı Hacı Kalfa, Feride’ye elinden gelen yardım ı yapar. Zeyniler’e gideceğ i gün de bütün ailesiyle onu uğ urlamaya gelir.

Doktor Hayrullah Bey ise Feride’nin ihtiyaç duyduğ u anda ortaya çıkan ve Feride’yi baba ş efkati ile seven kiş idir. Munise öldüğ ünde de ş ehirde Feride ile ilgili

dedikodular çıktığında da onu yalnız bırakmaz. Feride'ye yardım etmesinin sebebini ise şöyle açıklar:

Evet, Feride, hayatın en ağır sillesini yedin. Yalnız olaydın bu darbe seni öldürebilirdi. Öyle ya, bu kadar insan, kuş kadar çocuğun üstüne çullanırsa ne olur? Dua et ki tesadüf karşına çürüklüğe atılmış bir ihtiyar çıkardı. Benim ömrümün saati alaturka on biri çalmak üzere. Fakat ne ziyarı var? Sana hizmette bulunmak için bu kadarcık bir zaman da kâfidir. Buna muvaffak olursam, bir yığın manasız vukuat içinde ziyan olmuş günlerime acımayacağım. Korkma Feride, bu da geçer. Sen gençsin, daha güzel günler görmekten ümidini kesme. İstifanı kendim götürecektim, vazgeçtim. Seni bu halde bırakmaya cesaret edemeyeceğim. Çocuk kısmının türlü densizliği, denliliği olur. Haydi, Feride, haydi seninle açık havaya çıkalım, koyunlarla, ineklerle uğraşalım. Bu hayvanlar, gördükleri iyiliğe karşı emin ol, daha nimetşinastırlar (s.339).

Yardımseverliği önemli bir değer olarak gören Reşat Nuri, romanlarında bunu her fırsatta ön planda tutar. Bu yüzden **Damga** romanında temel vaka ile sağlam bir bağ kurulamamış olan bölümler, genelde İffet'in yardımseverliğinin ön planda olduğu bölümlerdir.

İffet'i adeta insanlara yardım etmesi için Anadolu'da bir işe koyan Reşat Nuri, onu şehir şehir gezdirir. İffet, insanlara yardım etmeyi "bir insanlık vazifesi" (s.121) olarak görür. Çocukluğundan başlayarak ileriki yaşamına kadar zor durumda kalan insanlara yardım etmeyi kendisine gaye olarak gören İffet, daha çocukken ağabeyi sürgüne gönderilen arkadaşı Ömer için babasına yalvarır. Babası hasta olan İffet'ten isteğini sorduğunda her çocuk gibi onun da yiyecek veya oyuncak istemesini beklerken İffet, "Ben bir şey istemem Paşa baba... Ömer'in kardeşi sürgünden gelsin... Onlara yazıktır" (s.14) diyerek diğer çocuklardan farklı olduğunu gösterir.

Yüreği insanlara iyilik etme arzusu ile dolu olan İffet, her fırsatta iyilik edecek insanlar bulur. Onlara yardım etmek için elinden geleni yapar:

İyilik etmek için daima bir vesile çıkıyordu. Bir gün, bir istasyonda tren bekleyen bir ihtiyar köylü kadına tesadüf ediyordum. Kafkas'taki oğlundan bir seneden beri haber alamayan, son bir ümit ile İstanbul'a giden asker anası olduğunu öğreniyor,

elimden geldiği kadar yardım ediyordum. Bir gün, bir vagon köşesinde, gözlerini kaybetmiş genç bir teğmen görüyorum. Sakin ümitsizliğinin derecesini anlıyor, saatlerce en müşfik kelimelerle teselliye çalışıyordum (s.103-104).

Şirketin işleri için sık sık trenle seyahat eden İffet, bir istasyonda karşılaştığı öksüz bir çocuk için elinden gelen yardımı yapar. “Çocuğu, hususî leylî mekteplerden birine” kaydettiren İffet “altı aylık ücretini” (s.106) de peşin verir. Başka bir gün kar yüzünden yollar kesilir. Yolda kalan trende hasta bir kadın ve onun kızı vardır. Arkadaşı İbrahim’e, “Hasta kadına hemen yardım etmek lâzım geldiğini” (s.109) söyleyen İffet, köylülere para vererek kadını bir köy evine taşır ve onun iyileşmesi için elinden geleni yapar. Kadının kızına da “Ben de asker çocuğuyum. Birbirimize yardım etmek borcumuz” (s.113) der.

Bir gece sokakta yürürken bir erkek tarafından hırpalanan ve tehdit edilen bir genç kız görür. Meselenin aslını öğrenmek için yanlarına gider. Kız tarafından soyulduğunu söyleyen adam onu karakola götürmek ister; fakat İffet, olaya müdahale eder. Adamın zararını ödemek ve kadını kurtarmak ister. “Sana ne oluyor ki?” (s.124) diyen adama İffet, “Canım, farz et bir iyilik etmek istiyorum... Zaten karakola gitsen, nesini alacaksın? ...Benim gibi, sen de sevaba girersin...” (s.124) diyerek karşılık verir. Kadını kurtardıktan sonra onun için yapacaklarını düşünür. Onu bu hayattan kurtarmak ister. Ümidini kaybetmiş insanlara yardım etmenin asıl erdem olduğunu düşünen İffet yaptığı iyiliğin ne kadar ulvi bir davranış olduğunu şöyle ifade eder:

Böyle bir şey yapmak şüphesiz delilik olur. Fakat ne ulvî delilik... Bana mutlaka insandan başka bir mahlûk gözüyle bakar, bir ilâh gibi perestiş eder. Mesut bir insana iyilik etmekte ne fevkalâdelik olabilir? İnsan, asıl böyle ümidini kaybetmiş düşkünlere yardım etmeli ki, makbule geçsin (s.125).

Akşam Güneşi romanın başkışisi Nazmi, insanlar tarafından dünyaya sırf başkalarına acımak ve iyilik etmek için gelmiş biri olarak görülür (s.28). Kasabanın her yerinde Nazmi Bey’in eserine, birçok kişide de onun yaptığı iyiliklere rastlamak mümkündür. “Kitabında Hazret-i Peygamberin son peygamber olduğunu yazmasaydı ben, bu adama peygamber derdim” (s.8) diyen Hacı Çavuş, onun iyiliklerini öve öve bitiremez:

Burada tamir ettiği bir çeşme, ötede fakir talebeleri için her hafta para ve yiyecek gönderdiği bir küçük köy mektebi... Ondan, daha başka kimselerin de sevgi ve hürmetle bahsettiklerini işittim. Bir kadın: ‘Damadımı kasabada gümrük kolcusu yazdırdı. O olmasaydı kızımın torunların açlıktan ölecekti.’ der. İhtiyar bir derviş: ‘Nur-ı basardan mahrum olmuştum. Nazmi Bey, beni İzmir’e gönderdi, ameliyatla gözlerimi açtırdı. Bu dünyayı onun sayesinde görüyorum’ diye ellerini açıp dua ediyordu (s.15).

Nazmi Bey’in amcasının torunu olan Jülide, çiftliğe ilk geldiğinde asabi ve kötü huyları olan bir kızdır. Çiftliktekilerin Nazmi Bey’den etkilenmesi, yardımsever ve iyi bir insan olan Nazmi Bey’i bir enbiya gibi görmesine tahammül edemez:

Bu çiftlikteki fazilet beni öldürecek... Bunlar ne melek gibi insanlar... Muhterem eniştem çiftlikteki işçilerini enbiya ve evliya haline getirmeğe karar vermiş. Sana bir şey söyleyeyim. Halim Ağa... Kırk, elli sene sağ kalırsam ve kalben istememekle beraber bu adaya yolum düşerse çiftlikte ne göreceğim biliyor musun? Deniz tarafından bu ahırların bulunduğu yere kadar bir sıra evliya türbesi. Hepsinin tepelerinde kandiller yanıyor, bez parçaları bağlı parmaklıklarına gece sabaha kadar kandil kandil nurlar iniyor... Ağustosböcekleri tempo tutarken' melekler ilâhiler okuyor (s.200).

Nazmi Bey sadece çevresindekilere değil hiç anlaşılamadığı Jülide’ye de yardım etmeyi kendisine vazife bilir. “Zavallının derdini sade ben bildiğim için hekimi de bendim. Hayatından ve saadetinden mesul olduğum bu çocuğu tedavi etmek için ne lazımsa yapıyordum” (s.383) diyen Nazmi Bey, hedefine ulaşır. Jülide’yi de kendisine benzetir, yani insanlara yardım eden, içi iyilikle dolu bir insan haline getirir. Çiftlikte bir süre kalan Jülide’de bu değerler yerleşmeye başlar. Nazmi Bey, bu durumu şu şekilde belirtir:

Jülide, ne iyi, ne merhametli, ne munis bir çocuk olmuştu. Eskiden bu haşarı, hırçın, azametli genç kızdan şikâyet edenler, şimdi ona âdeta tapıyorlardı. Gündüzleri saatlerce işçi kızların arasında yaşıyor, onlara yardım ediyor, dertlerini dinliyordu. Hemen her gün ya bir suçluya şefaet eder, ya bir fakir için muavenet, ya bir hasta için izin isterdi (s.354).

Bir süre sonra Jülide, “Yalnız çiftlikteki işçilere iyilik etmekle kalmıyor, civar tarlalarda, köycüklerde de yardım edilecek fakirler, hastalar arayıp bulur” (s.354) ve onlara yardım eder.

Yeşil Gece romanının başkişisi, Şahin Efendi de Reşat Nuri’nin diğer kahramanları gibi yardımseverliği bir vazife olarak görür. Öğretmen Muallim Nihat, türbenin yakılmasından sorumlu tutulup gözaltına alındığında onu ailesinden, akrabasından kimse arayıp sormaya cesaret edemez. Şahin Efendi, ahlakını, meşrebini beğenmediği halde ona yardım etmeyi bir görev olarak bilir; çünkü Nihat Efendi iftiraya maruz kalmış ve haksız yere suçlanmıştır. Arkadaşlarının uyarılarına rağmen geri adım atmaz:

Bütün bir kasabanın haksız kin ve nefreti karşısında eli, kolu bağlı, yapayalnız, karanlık akıbetini bekleyen bu adama yardım; bir insanlık vazifesiydi. Kendisi icap ederse tek başına bu vazifeyi yapmadığı halde nefsinden utanacağını, bu affedilmez medeni cinayete oraklık etmiş gibi ölünceye kadar vicdan azabı çekeceğini anlıyordu (s.175).

Nihat Efendi’yi görmeye giden Ali Şahin ona, “Beni bu kara günümüzde hiçbir yardımdan, hatta fedakârlıktan çekinmeyecek bir kardeş telakki edin” (s.177) diyerek niyetini ortaya koyar. Şahin Efendi, iyiliğin insanlarda asıl olduğuna inanan biridir. Onu ayakta tutan bu düşüncesidir. Nihat Efendi’ye, “Ben iyiliğin, hakperestliğin insanlarda asıl olduğuna kaniim. Bu itikadımı kaybetsem bir dakika yaşayamam, emin ol Nihat Efendi...” (s.181) diyen Ali Şahin, onu kurtarmak için elinden geleni yapar. Önce bir avukat tutar. Daha sonra olayı aydınlatmak için girişimlerde bulunur. Olay kısa zamanda çözülür. Nihat Efendi’nin suçsuzluğu ortaya çıkar. Antikacı Alber Efendi türbedeki antikalara çalmak için kasıtlı bir yangın çıkarmıştır. Bunu bir fırsat bilen Eyüp Hoca ve taraftarları da Nihat Efendi’yi suçlamışlardır. Nihat Efendi serbest kalır.

Şahin Efendi’nin asıl yardımlarını Yunan işgali esnasında zor durumda kalan insanlara yapmıştır. Her ne kadar Yunanlılarla hoş geçindiği için suçlansa da halka yardım etmek için bunlara katlanır. İnsanlar Kuvayımilleriye’ye katılan kişilerin evlerine gitmek bir yana onların sokaklarından bile geçmeye korkarken Şahin Efendi, hiç çekinmeden bu evlere girip biçare insanlara yardım eder:

Yunanlılarla hoş geçinmek sayesinde üç masum aile babasını tevkifhaneden kurtarmıştı. (...) Onun asıl hizmeti ilk çete hücumunda şehit düşen biçarelerin ailelerine oluyordu. Hele Komiser Kazım Efendi'nin evi bir koleralı evine dönmüştü. Konu komşu onların kapısını çalmak şöyle dursun, evlerinin sokağından geçmeye, pencerelerine bakmaya çekiniyorlardı. (...) Şahin Efendi, hiç çekinmeden bu evlere girip çıkıyor, açlara ekmek, hastalara ilaç, mustariplere teselli götürüyordu. Bu işte ne kadar pervasız hareket ederse, vicdanı o kadar hafifliyor, neşesi o kadar yerine geliyordu (s.234-235).

Ali Şahin, işgal sırasında kimsesizlere, dullara ve yetimlere durmadan yardım eder. Eline ne geçerse yardıma muhtaç ailelere verdiği için çocuklar onun kendi evlerine gelmesini dört gözle bekler. Yunanlılar Deli Necip'i öldürünce, Şahin Efendi, Deli Necip'in yaşlı annesi ve dul kız kardeşine yardım etmeyi de kendine bir vazife olarak görür. İnsanları ailesi gibi görmek, onlara yardım etmek onun yaşama gayesi olmuştur artık:

Bu ne tecellidir Ya Rabbim... Yeryüzünde kimi kimsesi olmayan bir adamdım... Bu, benim en büyük kuvvetimdi. Hâlbuki şimdi bir sürü insana baba oldum. Elim ayağım bağlandı. Bir köşede ayaklarımı uzatıp rahat rahat ölmeye hakkım yok... Çünkü kimi ekmeksiz, kimi tesellisiz bir yığın biçare, akşamdan akşama kapılarını çalmamı bekliyor (s.240).

Eski Hastalık romanının başkişisi Yusuf'un çevresindeki insanlara karşı tutunduğu tavır önemlidir. Zor durumda kalanlara her fırsatta yardım eden Yusuf'un yardımseverliği, Taşucu vapurundaki yaşlı ve hasta doktor için yaptıklarını görünce fark edilir. Ağır bir hastalık geçiren doktor için "Bu halde sokakta bırakacak değiliz ya!" (s.147) diyen Yusuf, onun için elinden geleni yapar. Nitekim doktor ölünce Yusuf bütün gece onun yanında kalır. Züleyha bu durumu, "Bütün geceyi bir ölü ile baş başa geçirmek, sabahleyin gün ağarırken onu bir hasta çocuk gibi paltosuna sararak kucağında taşımak! Bu adamın teessüründeki vakara, vefa ve muhabbetindeki nümayişsizliğe hayran olmamak hakikaten kabil değildi" (s.214) diyerek belirtir. Kısa süre sonra ölen doktoru bir sahil kasabasına defneden Yusuf orada karşılaştığı kimsesiz ve yardıma muhtaç bir Giritliyi de vapura alır. İşçiye ihtiyacı olmadığı halde ihtiyar Giritliyi, Gölyüzü'ndeki çiftliğinde çalışması için yanına alan Yusuf, yaptığı yardımlarda insanların izzet-i nefsinin kırmamaya çalışır:

Dünyada dertli adam mı ararsınız... İhtiyar bir Giritli... Vaktiyle memleketinde epeyce de bir adammış. Bizim zavallı doktor gibi onun da birkaç ay evvel bir oğlu ölmüş ve adamcağız sokakta kalmış... Müftü, ara sıra yardım ediyormuş, amma, onu da dinlediniz, çoluk çocuğunu zor besliyor fukara... İzzeti nefsinin kırmadan eline beş on para vermek için öteberi iş gösterdim... Pek bir işe yaramadı amma, bizim için düştü; kafasını şişirdi, daha ne yapsın biçare? (s. 215).

Değirmen romanının kahramanlarından Deli Kazım, komisyonun zelzele için gönderdiği paranın muhtaçlara dağıtılmasından yanadır. Deli Kazım Kangrenden ölen bir Kosovalıya verilen yardım parasının komisyonca geri alınmak istenmesine karşı çıkar ve “Hakkımız var... Belli ki, kangren... Herif elini yaralamış, doktora başvurmuş, metelik veren olmamış yahut yarasına yalapşap bir şey sürülerek baştan savulmuş. Yani herifi hem öldürmüşüz, hem bir mezar parasını çok görüyoruz” (s.64) diyerek yapılane tepki gösterir. Aşağı mahallede oturan fakir bir kasabın zelzele esnasında ölen annesi için verilen cenaze parası geri alınmak istenir. Kadının zelzeleden hemen önce öldüğünün tespit edilmesi üzerine verilen para geri alınmak istenir. Bu yüzden komisyonla tartışan Deli Kâzım’ın şu sözleri ondaki yardımseverliğin ölçüsünü gösterir:

Cenazesini kaldıracak halde olmayan bir fakiri gömersek kıyamet mi kopar?(...) Kocakarıyı bacağından tutup tekrar mezarından çıkaralım bari... Mes'ul mü ediliriz diyorsunuz. Mes'ul edilirse parayı kebumizden veremeyecek adamlar mıyız? Bırakalım bu kafayı, bırakalım efendim. Balkan hezimetinden de mi ibret almadık? (s.64).

Harabelerin Çiçeği romanının başkışisi Süleyman Kemal, zor durumda kalan insanlara daima yardım eden biridir. Bir gün Çanakkale’den İstanbul’a dönerken vapurda teyzesinin kızı Seniha ile karşılaşır. Süleyman’ın akrabası ve sevdiği bir kadın olan Seniha’nın Nezihe ve İbrahim adında iki çocuğu vardır. Hasta olan Seniha kısa süre sonra ölür. Bunun üzerine Süleyman Kemal, Seniha’nın çocuklarını yanına alarak İsviçre’ye gider. Nezihe ve İbrahim’e kendi çocuğu gibi baktığını romanın sonunda anlatıcıdan öğreniriz:

İki çocuğu ile beraber, küçük bir köşkte oturuyor, onları orada okutturuyormuş. Halinden hiç şikâyetçi değilmiş. Çocuklar, onun, bütün zamanını ve ruhunu işgal eden bir meşgale imiş. Çocukların kim olabileceğini birden bire anlayamamıştım. Sonra aklıma geldi. Mutlaka hastamın çocuklarını almış olacak (s.102).

Süleyman Kemal, sadece akrabalarına değil tanımadığı insanlara da yardım eder. Paris'teyken bir gece sokakta karşılaştığı ve aç kalmamak için sokağa düşmüş çok kötü durumda olan kimsesiz kadını evine kadar götüren Süleyman Kemal, cebindeki bütün parasını kadına verir. Bunu bir görev olarak gördüğü “onu evine kadar götürdüm ne kadar param varsa, kabul etmesini rica ettim” (s.65) sözlerinden anlaşılır.

Bulduğu her fırsatta insanlara yardım etmekten çekinmeyen Süleyman Kemal, “ilk hastam” dediği Rum bir balıkçının kızı olan Mariyanti ile sahil kenarında karşılaşır ve ona yardım etmek, onu gezdirmek ister. Görme özürlü olan Mariyanti kendisini gezdirmek isteyen Süleyman Kemal'e “İnsanlar, birbirinin kardeşidir... Biri görmezse, ona yardım etmek vazifedir” (s.74) diyerek yardımseverliği Süleyman Kemal gibi bir vazife olarak gördüğünü belirtir. Süleyman Kemal de Mariyanti'den bir karşılık beklemeden ona yardım etmeye devam ederek gözlerini iyileştirmek için elinden geleni yapar. Yardımları sonuç verir. “Bir hafta önce Mariyanti, görmeye başlamış. Şimdi artık iyiden iyiye etrafını görüyormuş” (s.83) diyen Süleyman Kemal'in bu iyiliği karşılık beklemeden yaptığı kızın gözlerinin açıldığı gün orayı terk etmesinden anlaşılır.

Kavak Yelleri romanının Doktor Sabri'si kasabada “iyi adam; iyi doktor; vatanını, milletini, ailesini seven adam; fukara babası adam” (s.5) olarak bilinir. Kasabadaki eski doktorun aksine muhtaç olanlara yardım etmek, onları bedava muayene etmek Sabri Bey'in en önemli özelliğidir:

Bir kaza hekimi için bu şöhretten daha karlı bir gelir kaynağı akla gelemmez. Fukara babası doktor; görmeden yan cebine konan paraya az, çok demeyen; yolu üstündeki fukaranın para almadan diline, nabzına bakan, daha düşkünlerine Avrupa firmalarından gelmiş reklam ilaçlardan bedava komprimeler dağıtan, iğneler vuran ve hatta bazılarının yastığı altına usulca birkaç lira bırakan fukara babası doktor! (s.6).

Sabri Bey'in fakir insanlardan para almaması özellikle Müftü ve Hacı Müslim tarafından yadırganır. O ise bunu bir insanlık vazifesi olarak görür. Para almadığını gören Müftü, ona “Nafile, sen beceremeyeceksin Doktor Bey...” (s.188) der. Hacı Müslim Efendi ise “Rastgele herkesten para alalım demiyorum... Fakir fukaraya karşı bendenizin merhametim de gaiptir” (s.210) diyerek onu bu davranışından vazgeçirmeye çalışır. O, ise vazgeçmek bir yana, bazı günler köylülerin geldiği pazara giderek onları

bedava muayene eder. Bu davranışını İstanbul'da sürdürür. Otelde tanıştığı Koço'nun hasta karısı için gittiği evinde gördüğü fakir mahalleliyi de ayaküstü tedavi eder:

Madamda sıtma tedavisini gerektirecek bir şey bulamayınca Koço'nun bir küçük düğün evi kapısı manzarası alan kapısı önüne biriken, taşlığa girerek ara sıra kapıdan başlarını uzatan fukara komşu kadınlar ve çocuklar arasında, vaktiyle köylülerin Çarşamba pazarında yaptığım gibi, hastalar keşfettim; nasılsa cebimde kalmış reçete kâğıtlarına ucuz ilaç reçeteleri yazdım. Hatta Türkçe bilmeyen çok fakir bir kocakarının ilacı için cebimden para vererek mahalleyi birbirine kattım. Biraz evvelki rahatsızlıklarımın eser kalmamıştı. Kendimi kasabadaki ilk çalışmaya başladığım zamanki kadar genç ve ümitli buluyorum (s.370).

Kavak Yelleri'nin Sabri Bey'i, okul arkadaşı Emin Hulusi'nin ölmesi üzerine yetim kalan çocuğuna da yardım etmeyi kendine bir vazife olarak görür. **Damga** romanındaki İffet gibi çocuğu kendi hesabına bir yatılı mektebe yerleştirmeye karar verir.

4.2.1.3. Fedakârlık

İnsanları birbirlerine bağlayan değerlerin başında gelen fedakârlık, insanın gerçekleştirmek istediği bir amaç için kendi çıkarlarından vazgeçmesidir. Bencillik gibi toplumu ayırıştırın, insanları birbirinden uzaklaştıran olumsuz davranışlar; ancak kişilerde fedakârlık değerinin yerleşmesi ile ortadan kalkar. Yalnızca kendi çıkarlarını düşünen, çıkarları uğruna çalışan, başkalarını önemsemeyen insanların bulunduğu bir toplumda kin, düşmanlık artar. Bunun önüne geçebilmek ancak insanlara yerinde ve zamanında yapılması gereken fedakârlık değerinin aktarımı ile mümkündür.

Çalıkuşu romanındaki Doktor Hayrullah, Feride'ye bir baba şefkatiyle yaklaşır. Hayrullah Bey'in Feride'ye yaptıkları birer fedakârlık örneğidir. Feride'nin evlatlık aldığı Munise'nin hastalığında yanından ayrılmaz. Munise'nin ölümü üzerine Feride hastalandığında da Hayrullah Bey hep onun yanındadır. Feride'yi kendi çiftliğine götüren Hayrullah Bey, çıkabilecek dedikodulara aldırış etmez. Feride'nin dedikodulardan zarar görmemesi için onunla resmiyette evlenen Hayrullah Bey, Feride'nin Kamuran ile bir araya gelmesi için de elinden geleni yapar. Yaptıklarının fedakârlık olduğunun farkında olsa da övünmeyi sevmez. Yaptığı fedakârlık için kendisine minnet duyan Feride'ye şakayla karışık çıkışır:

İnsanîyet, fedakârlık... Trajedi mi oynuyoruz be deli çocuk? (...) Anlatamadık gitti, insanîyet, fedakârlık bana vız gelir, küçük kız. Ben keyfim için yaşadım, keyfim için sana hizmet ettim. Senden hoşlanmayayım da bak, suratına bakar mıydım? Kendimi tepesi üstü minderden attığımı işitsen yine fedakârlık ettiğime inanma. ‘Bu hodkâm ihtiyar, kim bilir, ne zevk buldu?’ de. Moliere'in bir kahramanı vardır, pek zevkime gider. Herife dayak atarken öteki beriki kurtarmaya gelir, herif, hepsini kovar. ‘Haydi, efendim işinize. Allah allah! Belki ben, dayak yemekten hoşlanıyorum!’ der. Haydi, küçük, zevzekliği bırak, geldiğim vakit odalar hazır olmazsa vay haline alimallah hani, bir iri genç bekçi var, herifi çağırır zorla seni nikâh ederim. Cezayı görürsün ha?.. (s.332).

Damga romanın başkişisi İffet yaz tatillerini halasının çiftliğinde geçirir. Halası ona değirmen masalını anlatır. Halasının anlattığı masal İffet'in hayatını değiştirir. İffet'in, aşka ve fedakârlığa bakışını şekillendiren masal yöredeki bir değirmende geçer. Masal şu şekildedir:

Vaktiyle, şu karşiki tepedeki «kemerli», köyünde saçı topuklarına kadar inen bir güzel kız varmış. Nişanlısı İsmail'i asker edip Yemen'e göndermişler... Kız öksüzmüş... Yiyecek ekmeği yokmuş... Çok güzel olduğu için, delikanlılar onu dağa kaldırmak istiyorlarmış... Köyün ihtiyarları baş başa vererek düşünmüşler, bu değirmenin sahibi olan Gaffar Ağa'ya vermeyi münasip görmüşler... Kız: ‘Benim nişanım var; bu ihtiyarı istemem!’ diye ağlamış. ‘Yemen'e gidenin geri geldiğini işittin mi kızım? O, çoktan ölmüştür!’ demişler; çocuğu ağlata ağlata Gaffar Ağa'ya vermişler...

Aradan iki sene geçmiş. Kız; evine, ehline alışmış, güzel güzel oturuyormuş. Günün birinde İsmail, Yemen'den gelivermiş... Köylüler: ‘Biz senden ümidi kesip onu Gaffar Ağa'ya verdik. Ne yapalım, Allah sana da başka kismet versin!’ demişler... İsmail, evvelâ razı olmuş... Fakat sonradan dayanamamış... Bazı akşamüstleri yanık türküler okuyarak, değirmenin öte yanındaki yoldan geçer, kadıncağızı ağlatırmış...

Epeyce zaman sonra İsmail, bir gün yolda Ayşe'ye rast gelmiş: ‘Ne olur, Gaffar Ağa'nın köye gittiği bir gece beni değirmene al!’ diye yalvarmış. Kadıncağız: ‘Etme İsmail... Duyulursak, namusum bir para olur... Gaffar Ağa, zalim bir adamdır... Hem sana, hem bana kıyar’ demişse de dinletememiş... Nihayet iki nişanlı, bir gece değirmende birleşmişler. Ağlaşa ağlaşa başlarından geçeni birbirlerine anlatırken dışarıda köpekler havlamağa, kapı vurulmağa başlamış.

Gaffar Ağa'nın ansızın köyden döndüğünü anlamışlar... Değirmende saklanacak bir yer yokmuş. İsmail: 'Korkma Ayşe, ben öyle de öldüm böyle de... Senin namusunu kurtarırım. Kimsenin haberi olmaz.' demiş. Değirmenin yüksek taş oyduğundan kendini çaya atmış... Zavallının ölüsü bile meydana çıkmamış... Besbelli, sevdiği kadının namusuna söz gelir diye, ölürlen bataklıkta sazlara sarılmış (s.18).

Bu masal, bir başkası için kendi canından vazgeçen İsmail'in gösterdiği fedakârlığın gerçek fedakârlık olduğunu anlatır. İsmail'in sevdiği kadının namusuna söz gelmemesi için yaptıklarından etkilenen İffet, "Bu masal, bana aşkı; sevilen kadın için kendini feda etmek diye öğretti" (s.19) der. Bu masaldan çok etkilenen İffet'in sonu da masal kahramanı İsmail gibi olur. Çocuklarına ders verdiği evin hanımı olan Vedia'ya âşık olan İffet, bir gece onunla evde buluşurken yakalanır. "Değirmen masalı nihayet benim başıma da gelmişti" (s.52) diyen İffet, sevdiği kadının namusuna söz gelmesin diye hırsız damgası yemek zorunda kalır. Vedia'yı "Seni kurtarmak için ne olsa yapacağım. Adi bir hırsız olduğumu söyleyeceğim... Hırsızlık için eve girdiğimi iddia edeceğim" (52) diyerek teselli eder. İsmail ile Ayşe'nin masalındaki "fedakârlık yapmak, özveride bulunmak" gibi yüce değerleri benimseyen İffet, fedakârlık yapmaktan çekinmez. "Onu çok seviyorum... Namusunu kurtarmak için bundan başka çare yoktu. Bu fedakârlığı seve seve yaptım. Hiçbir zaman pişman da olmayacağım" (s.55) diyen İffet, hırsızlıkla suçlanarak hapse konulur. Daha sonraki yıllarda Vedia'ya olan aşkı eskisi gibi olmaz. Hatta kaybolur; fakat o yaptığı bu fedakârlıktan hiçbir zaman pişman olmaz. "O, bir namus borcuydu. Mutlaka ödemek lâzımdı. Her namuslu adam, benim gibi hareket ederdi. Pişman olmağa mahal yok" (s.90) diyen İffet, bunu bir namus borcu olarak gördüğünü belirtir.

Dudaktan Kalbe romanında Kenan'ın üstünde çalıştığı "Siyah Yıldızlar" adlı opera konusunu eski bir şark masalından alır. Damga romanındaki "Değirmen" masalı ile aynı temaya sahip olan bu masal, sevdiği kadının namusuna ve canına zarar gelmemesi için gözlerinden vazgeçen bir şehzadenin başından geçenleri anlatır:

Altay eteklerinde muhayyel bir Türk Hanlığında korkunç bir ihtilâl çıkıyor, hükümdarı çarmıha geriyorlar, on bir erkek çocuğun gözlerine mil çekiyorlardı. Bu haileden yalnız en küçük şehzade kurtuluyordu. Çünkü onun henüz kesilmemiş uzun saçlarına bakarak bir kız çocuğu sanıyorlardı. Dadısı birçok seneler şehzadeyi sakladıktan sonra sırrın meydana çıkmasından korkuyor, eline bir asa vererek onu

huduttan çıkarıyordu. Eserin asıl mevzuu küçük şehzadenin derbeder hayatıydı. Tek başına Hint'i, İran'ı dolaşüyor, senelerce yaylalarda çobanlarla, tekkelerde rintlerle yaşıyor, nihayet İran içlerinde yeni bir muhayyel memlekete geliyordu.

Küçük şehzade, sırrını hâlâ saklıyordu. Ölümden korkmuyordu. Çünkü yaşamaktan bir zevk duymamıştı. Onu her dakika takip eden bir korku vardı ki, kardeşlerinin akıbetine uğramak, 'Siyah Yıldız'larını, yani gözlerini kaybetmekti.

Küçük şehzade, bu yeni memlekette çobanlıkla yaşamağa başlıyor. Zengin bir kadının koyunlarını yaylaya götürüyordu. Bir gece yoluna devam ederken karşısına baştanbaşa vahşî sarmaşıklarla kaplanmış büyük bir duvar çıkıyor. Yoldan geçen bir dervişe bunun ne olduğunu soruyor, ihtiyar adam, bu kocaman kale duvarlarının arkasında bir saray ile bir bahçe olduğunu söylüyor. Hükümdar, güneşten bile kıskandığı on iki karısını burada muhafaza edermiş.

Küçük şehzade, garip bir cazibeye tutuluyor, her gece bu duvarın karşısına gelerek saatlerce düşünüyor.

Bir karanlık gecede duvarın bir tarafında beyazlı bir kadın fark ediyor. Küçük şehzade, bunu evvelâ bir gece hayaleti zannediyor. O, bir hayalet değil, padişahın en küçük karısıdır. Ne o muhteşem masal sarayı, ne o güneş girmediği için bütün çiçekleri renksiz açan bahçe onu tatmin edememektedir. Duvarın sarmaşıklarla kaplı bir köşesine sellerin açtığı gizli bir delikten her gece böyle dünyaya çıkıyor.

Parlak 'Siyah Yıldızlı' çobanla soluk yüzlü sultan arasında derin bir aşk başlıyor.

Birçok geceler gökyüzünün yıldızları yukarıdan dünyanın en güzel bir aşkını seyrediyorlar. Aşk, gözlerini öyle bürümüşü ki, bir gece karanlıkta yavaş yavaş hareket eden, yavaş yavaş etraflarını saran uzun mızraklı gölgeleri göremiyorlar.

Çoban, tehlikeyi fark ettiği vakit iş işten geçmiştir. Fakat o, şimdi bir çoban değildir. Sevgilisinin büyük bir tehlike geçirdiği bu dakikada damarlarındaki eski cengâver kanı birdenbire tutuşan bir hükümdar çocuğudur. Asasını mızrak gibi kullanıyor, sevgilisini o gizli duvar deliğinden kaçırıncaya kadar korucularla dövüşüyor.

Ertesi günü çobanı hükümdarın karşısına çıkarıyorlar. Tehditler, işkenceler nafildir, küçük şehzade, sevgilisinin hangi sultan olduğunu, vahşî bir inatla saklamaktadır. Onu karanlık bir hücreye kapıyorlar; günlerce süren müzakerelerden sonra bir çare bulunuyor.

On iki sultanı birer birer çobanın önünden geçireceklerdir. Sevdığı kadını tanıdığı zaman mutlaka kendini tutamayacak, bir ses veya hareketle değilse bile hiç olmazsa gözlerinde yanıp sönecek bir ışıkla sırrını meydana koyacaktır.

Küçük şehzade, bir gece bu kararı haber aldığı vakit ölü gibi sararıyor. Fakat hiç bir şey söylemiyor.

Ertesi sabah Ay Bahçesinde büyük bir kalabalık toplanıyor, şehzadeyi çiçeklerle, kırmızı güvercinlerle süslenmiş bir çarmının karşısına getirip oturtuyorlar. Sultanlar birer birer önünden geçirilmeye başlanıyor. Hangisinin suçlu olduğu anlaşılırsa derhal çarmıha gerilecektir. Sultanlar beyaz ipek örtüler içinde titreyerek birer birer çobanın önüne geliyorlar, uzun boylu bir Arap, birer birer yüzlerini açıyor.

Hükümdar, iki kor ateşi gibi parlayan gözlerini çobanın gözlerine dikerek beklemektedir. Her yeni örtü açıldıkça gözyaşlarıyla ıslanmış, korku ile solmuş güzel yüzler meydana çıkıyor. Fakat çoban, hepsine aynı sakin çehre, aynı dalgın nazarlarla bakıyor.

Hükümdar, ruh işlerinde tecrübeli bir adamdır: ‘Bu çobanı bulduğunuz yere bırakın... Siz bir gece hayaleti görmüş olacaksınız... Zevcelerimden hiç biri kabahatli değil... Bu genç çoban, onlardan birinde sevdiğini tanımış olsaydı mutlaka sırrını ifşa edecekti. Bu benim yaptığım en kanlı işkencelerden daha ince bir tecrübeydi’ diyor. Sultan, geçirdiği tehlikeye rağmen ertesi gece yine aynı duvar deliğinden dışarı çıkıyor, çobanı aynı ağacın dibinde buluyor: ‘Buradan kaçalım... Beni nereye istersen götür’ diyor, çoban, bir peygamber tevekkülüyle gülüyor, gözlerinde hâlâ o dalgın bakışla: ‘Artık kaçmamıza imkân kalmadı... Sen yolları bilmezsin... Ben seni sevk edemem... Seni karşımda gördüğüm vakit gözlerimin sırrımızı gizleyememesinden korktum, dün gece zindanda kendi elimle gözlerime mil çektim... Siyah yıldızlarım artık görmüyor!’ diyor (s.77-78-79).

Damga romanındaki İffet’in dinlediği masala benzeyen bu masalda da sevilen kadın için kendini feda eden âşıklar vardır. Sevdığı kadını ölümden kurtarmak için kendini feda eden kahraman, fedakârlık değerinin yüceltilmesi açısından önemlidir.

Siyah Yıldızlar masalından etkilenen Kenan, bunu davranışa dönüştürmez. Eserde gösterdiği fedakârlıklarla ön plana çıkan asıl kişi Lamia’dır. Lamia, beraber olduğu nişanlı bir erkek olan Kenan’ın mutluluğu için, adının kötü hatırlanmaması için

onu ele vermez. Bütün zorlukları göze alarak oradan gider. Lamia, sadece Kenan için fedakârlık yapmaz. Evinde kaldığı akrabasının kızı Mahmure için de aynı fedakârlığı yapar. Mahmure'nin jandarma çavuşu ile adı çıkar. Mahmure evli olduğu için bu olayı Lamia'nın üstlenmesini ister. Bunun için Lamia'ya yalvarır. Bunun üzerine Lamia: “Kolcu gibi jandarma çavuşunu da ben sevmiş olacağım” (s.145) diyerek bunu kabul eder. Başkalarının mutluluğu için kendi mutluluğundan vazgeçer.

Lamia, bütün bu zorluklara Kenan'dan olan kızı Mebrure'nin bir aile yuvasında büyümesi için katlanır. Kızının mutluluğu için bütün zorluklara göğüs geren Lamia, Mebrure'nin mutluluğu için yaşlı bir insan olan Muhlis Efendi ile evlenmeyi kabul eder:

“Benim gibi biçare bir kadın, genç kocayı ne yapacak? Ben, onun çocuklarına elimden geldiği kadar bakarım... Eğer o Mebrure'yi kendi evlâtlarından ayırt etmeyeceğini vaat ederse” (s.151).

Muhlis Efendi ile çıkan bir problem yüzünden Lamia, kendisinden yaşlı olan Binbaşı ile evlenir, bunun farkında olan Binbaşı, “Gençliğini bana vakfettin... Sana hayatımı versem minnetimin binde birini ifade edemem” (s.169) diyerek onun fedakârlığına olan minnetini belirtir.

Lamia'nın Vedat ile dedikodusunun çıkması üzerine Binbaşı Lamia'dan ayrılır. Böyle asılsız bir dedikodu için Lamia'nın kocasından ayrılması Vedat'ı çok üzer. Lamia'ya, “Görünüşte değil, fakat hakikatte öyle... Ne olursa olsun kocanızdan ayrılmanıza ben sebep oldum... Her namuslu erkek gibi bunu tamir etmek lâzım... İstemeden sebep olduğum felâketi tamir için benimle evlenmenizi teklif ediyorum” (s.201) diyerek evlenme teklif eder. Fakat Lamia böyle bir fedakârlığı çok görür. “İmkân yok Vedat Bey. Namuslu erkek böyle yapar diyorsunuz... Sorarım size: hiç kabahati olmayan namuslu bir erkeğin bu kadar büyük fedakârlığını bir kadın nasıl kabul eder, rica ederim... Artık ayrılalım Vedat Bey... İnsaniyetiniz için size teşekkür etmeyi unutmuyorum” (s.201) diyerek bu teklifi reddeder.

Reşat Nuri'nin romanlarındaki kahramanların çoğu bu romanda olduğu gibi iyilik ve fedakârlık değerleri ile donatılmıştır.

Akşam Güneşi romanın norm karakterlerinden Şükran kendini çevresindekilere adayan bir kişiliğe sahiptir. Nazmi'nin amcasının kızı olan Şükran, köşkün bütün

işlerine koşar. Köşkte her şeye bakan, ihtiyar ve hastalıklı babasını son senelerinde mesut etmek için geceli gündüzlü didinen Şükran, köşkte “Şükran anne” diye çağrılır. Nazmi Bey’in yengesinin ölümünden sonra o, hakikaten evin annesi gibi olmuştur. Kendisini etrafındaki insanların mutlu olmasına adanmış Şükran, özellikle hasta insanların mesut olması için çaba sarf eder. Bütün bunlara rağmen hala yeterince iyi bir insan olduğundan emin olamayan Şükran, kendisini iyi bir olarak gören Nazmi’ye “İyilik (...) bu meziyet bende varsa bilmem ki çok şeye yarar mı Nazmi? Benim mesut edeceğim erkek ancak bir hasta olabilir Nazmi... Belki o vakit bir marifet gösterebilirim” (s.55) der. Kendini insanlığa adanmış Şükran, Nazmi’ye “Bir hastahaneye hastabakıcı yazılırım” (s.56) derken bütün samimiyetini ortaya koyar. Şükran’la evlenmek isteyen Nazmi, “Sen fedakârlık için dünyaya gelmiş bir kızsın... Hayatını bir aile vakfetmek kuvvetini kendinde hissediyor musun? Benim karım olur musun Şükran?” (s.128) diyerek Şükran’a evlenme teklif eder.

Şükran çevresindeki insanlara fedakârlık etmek isteyen, onları mutlu etmek için çalışan biridir. Sadece babası veya kocası Nazmi Bey değil, ablasının kızı Jülide’ye de aynı şekilde yaklaşır. Nazmi’ye “Ben, sade bir teyze değilim Nazmi... Jülide’nin annesiyim. Bu ocuğu memnun etmek için her fedakârlığa razıyım” (s.390) diyen Şükran, kendi çıkarlarından çok çevresindeki insanların iyiliğini düşünen ve bu şekilde yaşayan bir kadın olduğunu gösterir.

Miskinler Tekkesi romanının başkışısı ile romanın norm karakterlerinden Mesule Bacı’nın İsmail için yaptığı fedakârlıklar roman boyunca karşımıza çıkar. İsmail on iki yaşındayken annesi tarafından terk edilince ona kendi çocuğu gibi bakan Mesule Bacı, onu her gün okula bırakır. Başkışısı İsmail için elinden geleni yaparak onu kendi imkânları ile okutur. İsmail gururlu bir çocuk olduğu için ona ailesinden para kaldığını, onu bu parayla okuttuğunu söyler. İsmail büyüyüp her şeyi anlayacak bir yaşa geldiğinde İsmail’e gerçeği anlatır:

—Daha evvel bir sual soracağım sana. Amma doğru cevap isterim. Sana aileden bir para kaldığını söylemiştim. Ne diyorsun sen bu işe?

—Evet, baba o zaman inandım. Fakat sonradan düşününce...

—Tamam; anlaştık; inanmıyorsun artık; doğrudur, her şeyin bir mevsimi var. Fakat şimdi söyleyeceğime inanmalısın. Ben, senin için bir parça fedakârlık edebildiğime memnundum (s.171).

Başkişinin İsmail içi yaptığı fedakârlıklar kimsesiz bir çocuğun topluma kazandırılması açısından önemlidir.

Kan Davası romanında Ömer'in fedakârlığı eserin bütününde karşımıza çıkar. İdeallerini gerçekleştirmek için çok zor şartlar altında yaşaması onun en büyük fedakârlığıdır. İnsanlar tarafından eşkıya sürüsü olarak görülen ve bu yüzden toplumdan dışlanan çocukları eğitmek için büyük fedakârlıklar gösteren Ömer, Yukarı Sazan'da bütün zorluklara rağmen ayakta kalmayı başarır. Ömer, Yukarı Sazan'da kaldığı ilk kış mevsiminde kış erken bastırır ve Yukarı Sazan'ın yolu kesilir. Yukarı Sazan'ın tabiat şartları zorludur. Murat Bey'den birkaç defa yiyecek yardımı gelir; Fakat onun da arkası şüphelidir. Yiyecek ihtiyaçlarını gidermek için avlanmaya çalışırlar fakat bu da yetersizdir. Fettah ve Dursun'la avlanmaya çıkarlar. Büyük bir açlık sıkıntısı çeken Ömer ve yanındakiler zaman zaman umutsuzluğa düşerler:

Benim yavaş yavaş ehlileşmeğe başlamış olan on üçlerimde açlıktan tekrar canavarlık âlâmetleri baş gösteriyor... Bir gece, ambarın son kırıntılarını kapışmak için Çürük Ali'ye saldırıyorlar; onu yara bere içinde bırakıyorlar. Artık üstlerine varmıyorum. Aç bir kurt sürüsü ne yaparsa, çaresiz onlar da onu yapacaklardır.

Her gün ayaklarımız çıplak, yalnız karınlarımız sımsıkı sarılı olarak yola çıkıyoruz. Benimle Müslim'de de yine av tüfekleri, çocuklarda baltalar ve bıçaklar vardır. Taş devri avcılarının lobutlarına karşılık demir devrinin demir silâhlarından ibaret bir fark... Güneydoğu yamaçlarında mümkün olan en uzak yerlere gittiğimiz, tekrar nasıl çıkacağımızı düşünmeden derelere, uçurumlara daldığımız halde her taraf şimdi bomboştu (s.225-226).

Ömer'in fedakârlıkları topluma kazandırılan çocuklar olarak meyve verir. Toplumu ayaktan tutan değerlerin başında gelen fedakârlık, insanın bencil olmayıp kendi çıkarlarından vazgeçmesiyle mümkündür. Uzun yıllar askerlik yapan ve büyük sıkıntılar yaşayan Ömer, zorluklarla mücadele etmek yerine rahat edebileceği bir yol bulabilirdi. Bu da toplumda on üç suçlu çocuğun bulunmasıyla sonuçlanırdı.

4.2.1.4. Çalışkanlık

Çaba harcama, uğraşma, bir şeyi oluşturmak için emek harcama anlamlarında kullanılan ve çalışmak sözcüğünden türeyen çalışkanlık insanlarda aranan bir özelliktir. Toplumların ilerlemesi o toplumlardaki insanların çalışkanlığıyla doğru orantılıdır. Tembel insanların bulunduğu toplumlar geri kalmak bir tarafa başka ülkelerin vesayeti altına girer. Tembelliğin zıddı olan çalışmak bireyi yükselttiği gibi toplumu da yüceltir. Reşat Nuri'nin eserlerinde azimli, çalışkan tipler karşımıza çıkar.

Güntekin'in **Çalıkuşu** romanının başkışisi olan Feride, genç yaşta bir kız olmasına rağmen tek başına Anadolu'ya gitmeyi göze alabilmiş bir kahramandır. İstanbul'da yaşayanların pek rağbet etmediği Anadolu, Feride'nin sığınak yeri olmuştur. Anadolu'da tutunabilmeyi çalışkanlığına borçlu olan Feride, teyzesinin evinden kaçtığında geçici olarak evinde kaldığı Gülmisal Kalfa'ya "Ben, iki üç gün sana misafir olduktan sonra başka bir memlekete gideceğim. Elimin emeğiyle yaşayacağım"(s.112) derken içindeki çalışma azmini ortaya koyar. Feride, öğretmenliğe başladığında da aynı azimle çalışmaya devam etmiştir. B... vilayetinde kaldığı otelde her sabah erkenden uyanmasına şaşırarak kalfaya "Öyle şey olur mu? Vazife sahibi bir hoca, öğleye kadar nasıl yatar?" (s.128) demesi, Ç'de konuk olduğu Abdurrahim Paşa'nın evinde kendisine, "Hanım kızım, siz bu güzelliğinizle, bu meziyetinizle pekiyi bir yere gelin olabilirdiniz" (s.266) diyen kadına "Belki, hanımefendi, beni de isteyecek zararsız bir adam olabilirdi. Fakat ben kendi alnımın teriyle kendimi geçindirmeyi daha iyi buldum. Çalışmak ayıp değil" (s.266) diye cevap vermesi ondaki çalışkanlığın derecesini gösterir.

Feride'nin çevresi tarafından sevilmesinin nedenlerinden biri de onun gittiği yerlerde tembellikten uzak durması, elinden geldiğince çalışarak görevini layıkıyla yapmasıdır. Gittiği her memlekette sevilen, çalıştığı okullarda el üstünde tutulan Feride'nin ne kadar çalışkan bir öğretmen olduğunu Kuşadası'nda çalıştığı okulun başmuallimi olan hanımdan şu şekilde duyarız:

Feride Hanım kızım, sana ne kadar teşekkür etsem az, vaat ettiğinden on kat ziyade çalıştın. Bir ay içinde gerek mektep, gerek çocuklarımız çiçek gibi oldu. Allah senden razı olsun. Arkadaşlarından en minimini çocuklara varıncaya kadar herkes seni seviyor Ben bile vakit vakit derdimi, yüreğimin acısını unutuyorum, sen gülerken gülmeye başlıyorum (s.305).

Reşat Nuri Güntekin'in **Acımak** romanının kişilerinden Zehra, öğrencilik hayatında çok çalışkan ve başarılı bir insandır. Millî Eğitim müdürü, Zehra'yı mebus arkadaşına anlatırken onun hayatını karşılayan kelimenin “çalışmak” olduğunu söyler:

“Daha o yaşta iken azim sahibi ve vakur bir çocuktur. Mektebin karşısındaki tütüncüden bir pul satın alarak istidasını yazmış imtihana girmiş ve kazanmıştı. Genç kızın Darülmuallimat'taki hayatı bir kelime ile hülâsa edilebilirdi: Çalışmak...” (s.34-35) .

Okulu bitirdikten sonra da içindeki çalışma azmi devam eder. Kendini bütün kuvvetiyle mektebine veren Zehra bütün gücüyle çalışmaya devam eder. Onun daha genç yaşta iken şehrin belli başlı insanları arasında yer alması ondaki eşsiz çalışma azminden gelir:

Kendini bütün kuvvetiyle mektebine verdi. Yavaş yavaş varlığını benliğini unuttu. Başkalarının hayrı için işleyen bir makine halini aldı. Dinç ve azimkârdı. Kuvvetli bir mantığı vardı. İlk zamanlarda uğradığı müşkülat onu yıldırmadı. Küçükten beri uğraşmaya alışmıştı. Kendisine iyi muamele eden insanlara iyi muamele etti. Fakat haksızlık ve zulmetmek isteyenler karşısında acizle boynunu bükmedi. Bilâkis onlara karşı gayet haşin oldu. Neticede henüz çok genç bir kız olmasına rağmen şehrin en belli başlı şahsiyetleri arasına girdi (s.36).

Milleti için çalışmayı amaç edinen Zehra, kendi çalışmasının küçük de olsa bir nebze millete faydasının dokunacağını bilir ve bu hisle çalışmaya devam eder. Kendisini milletin mutluluğu için çalışan bir makinenin parçası olarak gören Zehra, yaptığı işi küçük olarak görse de etkisinin büyük olduğunu düşünür:

Bu küçük masa bütün bir milletin saadeti için çalışan büyük makinenin bir parçası benim onun başında göreceğim iş ne kadar ehemmiyetsiz olursa olsun eserin bütününe tesir edecek. Bütün seslerin dağlardan aldığı aksisedada nasıl en küçük ihtizazın bir payı varsa benim naçiz çalışmamın da bu büyük dertli milletin saadetine öyle bir hissesi olacak. Bunu ben daima böyle bilmeye ve ona göre çalışmaya azmettim (s.47).

Zehra gibi babası Mürşit Efendi de çalışkan bir insandır. “Günde on iki saat aralıksız çalışabilirim. Evet, çalışmak arzuma hudut yok” (s.44) diyen Mürşit Efendi, özellikle ilk görevine başladığı yerdeki memurların tembelliğinden yakınır. Ülkelerin

felaketine neden olan tembellik hastalığının görüldüğü yerlerin başında gelen devlet daireleri ve bu yerlerde çalışan memurlar romanın bütününde eleştirilmiştir. Mürşit Efendi çalıştığı yerdeki memurları bir yığın tembel alayı olarak görür. Kendisi olmazsa işlerin bitirilemeyeceğini düşünen Mürşit Efendi çalışkan olduğu için bütün işlerin kendisine yaptırılmasından şikâyet eder. “Beni ağzı var dili yok çalışkan bir çocuk buldular ya, yüklendikçe yükleniyorlar” (s.52) diyen Mürşit Efendi, kendisine yüklenen bir işe angarya dedikten sonra vicdan azabı çeker. “Bu memleket beni besledi okutup adam etti. Hâlbuki ben onun için döktüğüm beş on damla tere kaybettığım üç beş saat uykuya acıyorum” (s.53) diyerek kızı Zehra gibi memleketin kendisinin çalışmasını ihtiyacı olduğunu ve yakınmaması gerektiğini belirtir. Onun bu çalışkanlığını arkadaşı Tahsin Efendi “Ateş gibi bir gençsin... Durmadan çalışıyorsun... Amirlerin bidayette senden hoşnutluk getiriyorlar... Makine gibi mütemadiyen işlemene hayret ediyorlar” (s.55) sözleriyle takdir eder.

Mürşit Efendi’nin çalışma azmini hiçbir şey durduramaz. Etrafında gördüğü kötülükler, karşılaştığı zorluklar onu yıldırmadığı gibi ondaki çalışma azmini daha da arttırır:

“Etrafımdakiler ne tıynette insanlar olurlarsa olsunlar ben umdelerime sadık kalacağım. Bazı zayıf iradeli ve uşak ruhlu kimseler gibi şahıslardan gelen fenalığı memlekete atfederek ona küsmeyeceğim. Bilâkis göreceğim zulüm ve gadrin benimle beraber o büyük mağdur anayı da vurduğunu yaralarına bir fazla yara ilâve ettiğini düşüneceğim ve daha kuvvetle daha şevkle çalışacağım” (s.58).

Mürşit Efendi gittiği her yerde çalışkanlığı ile ön plandadır. Memleketteki yoksulluğun farkında olan ve fakir insanlar için elinden geleni yapan Mürşit Efendi, gittiği fakir bir kasabada da insanlara faydalı olmak için geceli gündüzlü çalışır, yakınmak bir yana bilakis çalışmaktan zevk alır:

Nihayet istediğim tahsisatın bir kısmı geldi ve hemen işe başladım. Bir buçuk ay geceli gündüzlü çalıştım. Amelenin içinde toz toprak içinde uğraştığımı görenler bana ‘ırgat başı’ ismini verdiler. Kader beni hükümdar yapsa halkın belki de tezyif için verdiği ‘ırgat başı’ ismi kadar memnun etmeyecek (s.67).

Osmanlı bürokrasinin ironik bir eleştirisi olan **Değirmen** romanında memleketin içinde bulunduğu kötü durum gözler önüne serilir. Kasabadaki memurlar ve zengin

eşraf çalışmak yerine eğlenmeyi tercih eder. Fakir olan halk ise vaktini kahvehanelerde geçirir. Bu durumu fark eden ise kasabayı ziyarete gelen genç validir. Romanın kart karakterlerinden olan vali, genç ve çalışkandır. Kasabanın içinde bulunduğu durumu görünce kahvelerde tembel tembel oturan insanlara kızar. Olması gerekeni şu sözlerle dile getirir:

Yalnız ah şu kahvede tembel tembel tavla atacağınıza biraz fazla çalışarak şu şirin kasabanızı bir şeye benzetseniz. Hatırınız kalmasın; ama şu hani hayvanlarınızı bağladığınız ahır, sokaklarınızdan daha temizdir. Aşağıda yol kenarında çukurlar gördüm. Gece evlerinize giderken nasıl bacaklarınızı kırmadığınıza hayret ederim. Mucize buna derler. Her biriniz tavla atacak yerde birer kürek toprak atıverseniz bitti, gitti. Ne sakala minnet, ne bıyığa, ne belediye reisine! Darılmadınız ya bana. Doğru söze darılmak ayıptır. Ayıpların en büyüğüdür. Ben açık konuşurum (s.127).

Miskinler Tekkesi romanı çalışkanlık-tembellik çatışması üzerine kurulmuştur. Osmanlı’da dilencililiğin nasıl yaygınlaştığını, tembel insanların başkalarının sırtından nasıl geçindiğini göz önüne seren Reşat Nuri, tembelliği Kocabaş Kazasker’in torunu olan başkişinin şahsında somutlaştırır. Hayatı boyunca başkalarının sırtından geçinen başkişi roman boyunca dilenci oluşunu başkalarının bilmesini istemez. Onun ruhundaki miskinlik hastalığı küçük yaşında başlar. Hatta dedesini de padişahın sofrasından beslenen bir dilenci olarak görür. O da çalışmak gerektiğinin farkındadır. Kendisine bir türlü evlenecek bir kız bulamamaktan yakınan başkişi “âdeme kendi ayağı ile devlet gelmez” (s.13) sözünü söylerken bile bunun farkındadır.

Romandaki norm karakterlerden Talat, çalışkan bir insan olarak tembelliğin tam karşısında yer alır. İşyerinde kendiişlerini yapmakla beraber arkadaşlarının işlerini de yapan Talat’ın kimseyi memnun edemeyişi eserde olumsuzlanan tembellik davranışının ironik bir şekilde ele alınmasıyla ilgilidir:

Talat, çok çalışkan ve becerikli bir memurdu. Sade kendi işlerini değil, bizimkilerini de o çıkarır, bütün kalemlerde her başı sıkışan ona koşardı diyemeyeceğim, fakat hademe ile onu çağtırdı. Talât’ın durup dinlenmeden işlemesi bazen bizim sükûn zevkimizi bozar; hatta doğrudan doğruya bizim için uğraştığı bazı zamanlarda, deniz tutmuş gibi elimizi gözlerimize götürerek: ‘Aman, Allah aşkına dur bira’ diye onu azarlardık (s.33).

Çalışkan insanların yükselip tembellerin ise hayatta tutunamaması gerekirken **Miskinler Tekkesi**'nde tam tersi bir durum oluşmuştur. Bu da Reşat Nuri'nin ince espri anlayışının sonucu olarak karşımıza çıkar. Kocabaşların torunu dilenerek zengin olurken Talat gittikçe fakirleşir ve borçlanır. Tembel bir toplumda gelinen durumun böyle olması ise insanları biraz düşünmeye sevk eder.

Harabelerin Çiçeği romanında, hem ailesi hem de toplum tarafından dışlanan, yalnızlığa itilen Süleyman Kemal, bu durum karşısında başka alanlarda ilerleyerek eksik yönlerini kapatmak ister. Gerçekte bir kusur olmayan; fakat insanlar tarafından kusur olarak kabul edilen çirkinliğin olumsuz etkilerini çalışkanlıkla kapatmak için çabalayan Süleyman Kemal, çok başarılı bir öğrenci olur. Okulda okurken gösterdiği çaba onun takdir edilmesini sağlar. Yatılı okuldayken üst sınıflara çok hızlı geçer:

“Yeisim ve yalnızlığım içinde, o kadar çalışmışım ki, bazı sınıfları, ikişer ikişer atlamaya muvaffak olmuşum” (s.51).

Başarıları sayesinde Avrupa'da okumayı başaran Süleyman'ın idealleri için, hedefleri için uğraşması sonuç verir. Çok iyi bir göz doktoru olur. Onun kendini gerçekleştirme çabasının temelinde, toplum tarafından dışlanma, yalnızlığa itilme ve fiziksel çirkinlik ön planda olsa da bunu topluma karşı bir silah olarak kullanmaz. Kendisini görmek bile istemeyen babası bile onun bu başarılarını takdir eder ve ona “Seninle çok iftihar ediyorum. Memleketin yüzünü ağarttın!” (s.69) der. Çalışkanlığı sonucu elde ettiği başarılarını insanlara üstünlük taslamak için kullanmaz, insanlardan gördüğü aşağılanmadan ötürü kin tutmak ve öç almak bir yana mütevazı mütevazı kişiliği ile ön plana çıkar. Hayatını çalışmak üzerine kuran Süleyman, onu en büyük avunma aracı olarak görür. Onun çalışkanlığını gören ve kendisini yardımcı olarak yanına almak isteyen profesörün teklifini kabul etmez, ülkesine döner:

“Paris'teki tahsilim, artık bitmişti. İşrette, dertlerine teselli arayan sarhoş gibi, ben de çalışmakla kendimi avutmuştum. İyi bir göz doktoruydum. O vaktin en büyük profesörlerinden biri beni muavin almak istemişti” (s.69).

Kan Davası romanında Ömer, Yukarı Sazan'a gittiğinde ilk iş olarak barınacak bir yer ayarlamaya çalışır. Askerlikten sonra düştüğü boşluk duygusunu çalışarak, bir şeyler yaparak atlatmaya çalışır. Ömer, Leylekoğlu kulesini oturulabilir hale getirmek

için çok çalışır ve çocukları da çalıştırır. Çalışmak ona göre avarelikten daha iyidir. Hele hele uzun bir süre eşkıyalık yaparak geçinmeyi alışkanlık haline getiren çocukları tembellikten uzaklaştırmanın tek yolu onlara çalışmayı öğretmekten geçer. İnsanüstü çabalar sarf ederek Leylekoğlu kulesini barınabilir bir hale getirmek büyük bir sabır ve çaba gerektirir. Ömer, bu çabalarını şöyle anlatır:

Ben, çocuklara bir saat soluk aldırmıyordum. İlk iş olarak Dursun'u Garipler'e göndermiş, üç katır yükü yapı malzemesi getirtmiştim. Bir iki kere daha taş patlatmış, havada uçan taşlar altında vahşi sevinç ve heyecan çığlıklarıyla oraya, buraya koşuşan çocuklara ateş şenlikleri yaptırmıştım. Doğu sırtındaki kayalar arasında yapıya yarayacak ağaçlar aranıp kesilmişti. Bunları çocuklar taşıyorlardı. Başta ben, kendim olmak üzere kollarımıza ve göğüslerimize doladığımız organların çıplak etlerimiz üstünde kanıyor gibi görünen yol izleriyle, bu ağaçları sürüklediğimizi gören Murat Bey, elleriyle gözlerini kapayarak: 'Bu kadarı gaddarlık Ömer... Mısır ehramları mı yapılıyor?' diye bağırıyor.

Hiç bir acelem yok Murat Bey; fakat öyle lâzım. Burada acele düşman baskınının karşılamağa hazırlanamazsam tutunamam. Onları avareliklerinden vazgeçirmeğe mecburum (s.193).

Önceleri kendisi ve çocukları bu kadar yormasını yadırgayan Murat Bey, daha sonra ona "Bu milletin korkusu ve şikâyeti çalışmaktan değildir ki" (s.193) diyerek hak verir.

4.2.1.5. Aşırı İsteklerden Kaçınma

Kişiler elindekilerle yetinmeyi bilmedikleri, hep daha fazlasını isteyip var olandan memnun olmadıkları vakit mutsuz olurlar. Bu mutsuzluğu daha da arttıran ise istekler ve sahip olunanlar arasındaki farkın açılmasıdır. Daha fazlasını isteme, elinde olanla yetinmeme gün geçtikçe rahatsızlık yaratır. Kanaatkâr olmayan, hep daha fazlasını isteyen kişiler kaçınılmaz olarak hata yapmaya başlarlar.

Gizli El romanında hırsları yüzünden yanlış yollara sapan ve yaptıklarından pişmanlık duyan Şeref vardır. Şeref'i hayata bağlayan nokta; saygın olma, itibar kazanma ve kendine bir yer edinme hırsından başka bir şey değildir (Kanter, 2008: 64). Bunu dile getirmekten de çekinmez. Bir gün doktora "Ne kadar mevki, büyüklük ve zenginlik düşkünü olduğumu sizden saklamadım" (s.46) diyerek bu fikirlerini dile

getirir. Büyüklük ve zenginlik düşkünlüğü onu kanunsuz işler yapmaya sevk eder. Yaptığı yasadışı işler yüzünden hapse düşen Şeref'in hapisten çıktığı vakit yaptığı iç muhasebe onun başına gelenlerin acı bir özetidir. Onun yaptığı iç muhasebede, aşırı isteklerin insanı nasıl bir zillete sürüklediğini görürüz:

İki ay sonra ağırca bir para cezası ve mevkuf bulunduğum zaman da hesaplanarak müddeti dolmuş bir küçük hapisten sonra, baba-kız beni hapishaneden aldılar. Doğru vapura... O, artık hangi ismi alsa benim için Neylüfer olan Bursa vapuruna götürdüler. Reddetmedim: 'Niçin?' diye sormadım. Zilletim iliklerime işlemiştii. İnsanlığımdan ufak bir şey kalıyorsa o, artık hiç bir suale, hiçbir insanlık hakkına hakkım kalmadığını anlamaktan ibaret olmalıydı (s.140).

Şeref'in tam tersi bir yaşama sahip olan Seniha ise yapmacıksız bir sadeliğe ve ağır bir tabiata sahiptir. Onun bu sadeliği, normal yaşam tarzı Şeref'i şaşırtır; çünkü yüksek sosyete de yetişen Seniha'dan böyle bir davranış beklemez. Şeref'in Seniha ile evlendiği ilk günlerde içini durmadan kemiren bir kurt vardır. Seniha gibi yüksek sosyete de yetişmiş ve Fransız mektebinde okumuş bir genç kızın yanında kendi tabiri ile köylü gibi kalmak. Kendini Seniha'ya ispatlamak, onun gibi zengin olmak ve içine düştüğü aşağılık psikolojisinden kurtulmak için var gücüyle çabalayan Şeref, zenginliğin mutlu ve mesut bir yaşam için gerekli tek gerçek olduğunu zanneder; fakat bu noktada yanılmıştır. Çünkü onun korktuğunun tam tersi Seniha'da bir köylü kadını sadeliği vardır (s.114). Reşat Nuri Güntekin bu romanda Şeref'in şahsında somutlanan aşırı hırs ve isteklerin kişinin hayatına nasıl etkiler yaptığını, kişiyi nasıl felakete sürüklediğini gözler önüne serer.

Damga romanında İffet, Reşat Nuri'nin diğer romanlarında da sık sık vurguladığı kanaatkâr bir yaşam tarzı sürmek isteyen bir kişidir. Babası saray adamlarından olan İffet'in ağabeyi de hünkâr yaveri olmuştur. Babası İffet'in de hünkâr yaveri olmasını ister; fakat o karşı çıkar. İffet, Acımak romanındaki Mürşit Efendi'nin memurluğa başlarken sahip olduğu ideallere sahiptir. Saray adamı olmaktan öğrenen, büyük hırsları ve arzuları olmayan ve basit bir yaşam sürmek isteyen İffet bu isteklerini şu şekilde dile getirir:

"Saray adamı olmaktan öğreniyordum. Mümkün olursa, vilâyetlerden birinde çalışkan, namuslu bir memur hayatı geçirecektim. Uzun emellerim yoktu. Bütün

istediğim, küçük bir evle, kalabalık bir aileden ibaretti. Karım ve çocuklarım için çalışmak, benim için en büyük saadet olacaktı” (s.21).

Sık sık “Parada, büyüklükte gözüm yoktu. Çalışmak için büyük bir arzu hissediyordum. Ne iş olsa yapacaktım. Elverir ki, temiz bir iş olsun...” (s.36) diyen İffet, bu şekilde bir yaşam sürmek ister. Çok sonraları kendisine büyük bir miras kalınca “Çiftlik ümidimizden çok fazla para getirdi. Benim gibi bir adam için bu, hemen hemen bir servetti. Ben ki, küçüklüğümde beri hiçbir büyük hırs ve emel taşımamıştım; bir ekmek parçası bulduğum günleri takdis edecek kadar sefalet çekmişim” (s.134) diyerek aslında aşırı isteklerin insan yaşamı için çok da önemli olmadığını gösterir. Her fırsatta kanaatkârlığı olumlayan Reşat Nuri, kahramanlarına böyle bir yaşam tarzı sürdürerek bu fikrinin somut olarak ortaya koyar.

Dudaktan Kalbe romanında Kenan, aşırı istekleri olmayan biridir. Başka insanların lüks içindeki yaşamlarına ve onların zenginliklerine özenme, onların sahip olduğu şeyleri arzulamayı utanılacak bir durum olarak gören Kenan’ın bu “Dünyada en çok iğrendiği insanlar, zengin ve mesut insanların etrafında yaşayan, onların saadetlerinin kırıntılarıyla bahtiyar olmağa çalışanlardı” (s.32). Kenan adı bir kulübe penceresine asılmış süslü bir perdeye, çamaşır yıkamaktan elleri pörsümüş bir kadının parmağını taktığı süslü bir yüzüğe her zaman acımayla karışık gülmüştür. İnsanların içinde bulunduğu maddi durumun farkında olması gerektiğini düşünür. Kenan’a göre insan, “Kendini, halini bilmeli, elde edemeyeceği şeyi mümkünse istememeli, mümkün değilse bu arzuyu bir ayıp gibi gizlemeliydi!” (s.32). İstekler ve olanaklar arasındaki fark kişiyi mutsuz eder. Kenan da bunun bilincindedir. Onun böyle olmasında Şemi Dede’nin katkısı fazladır. Çünkü Şemi Dede de aşırı istekleri olmayan bir adamdır. Kenan, Şemi Dede’yi Cavidan’a anlatırken “Burada meczup bir dilenci vardı, değil mi? Şem’i Dede, meczup bir dilenci... Bir kıtlık senesi el ekmeğini yememek için ölmeğe razı olan gani ruhlu Şem’i Dede... Aşk ve hülyasının bir zerresini dünyanın bütün servetlerine değişmeyen ihtiyar sanatkar...” (s.226) diyerek Dede’nin bu yönünü belirtir.

Akşam Güneşi romanının başkişisi Nazmi Bey, fırtınalı bir yaşamdan sonra yerleştiği M... adasında tam bir toprak adamı olur. Arzularına gem vurmaya başaran, elindekilerle yetinmesini bilen Nazmi Bey, aşırı isteklerin insanın başına nasıl felaketler

getireceğinin farkındadır. Nazmi Bey'in tek beklentisi sade, mutlu ve mesut bir hayat yaşamaktır:

“Çarpıntılarım, buhranlarım, uykusuz gecelerim tamamıyla geçmişti. Çalışkan, sakin, sırf başkaları için yaşayan, sade bir toprak adamı olmuştum. Bütün ihtiraslarım sönmüştü. Bu ılık sakız kokularının içinde, sevdiğim bir iki insanın arasında mümkün olduğu kadar çok yaşamaktan başka bir arzum kalmamıştı” (s.155).

M... adasına gelen Jülide ise onun zıddı bir karaktere sahiptir. Nazmi Bey'in aksine elindekilerle yetinmeyen, hep daha fazlasını isteyen Jülide bu yüzden adadaki ilk günlerinde sürekli mutsuzdur. Görüşlerini Nazmi Bey'in yanında yaşayan Ayşe'ye de aşılama ister. Ayşe daha önce balıkçı olan Hüseyin ile nişanlıdır. Jülide, Ayşe'nin Hüseyin'le mutlu olmayacağını söyler. Nişanlısı olan Hüseyin'in basit bir balıkçı hayatı yaşayacağını ve Ayşe'ye de aynısını yaşatacağını söyler. Ayşe de buna inanır. Onlara göre Hüseyin fakir bir balıkçı olduğu için Ayşe'ye mutlu bir hayat yaşatamayacak. Ayşe, “Sen, fakir bir hayata razı olmak istemiyorsun, öyle mi?” diyen Nazmi Bey'e, “Mademki insanım, biraz iyi yaşamağa hakkım yok mu?” şeklinde cevap verir. Nazmi Bey'in bu soruya cevabı önemlidir:

İyi yaşamak, temiz ve sade bir hayat geçirmekten ibarettir... Bunu kulağına küpe et kızım... Hüseyin'in kaba saba bir adam olmasından korkma kızım... O belki salon adamları gibi nazik ve ince değildir fakat namuslu bir çocuktur... O zarif, nazik, kibar görünen insanlara inanma kızım... Onlar iğrenç, maskara medeniyet kuklalarıdır... Bir parça yıldızlarını kazısan altından ne kirli bir ruh çıkacağını anlayamazsın... Sen, beni şimdiye kadar baba bilerek hürmet ettin... Yine de öyle bil çocuğum... Bir daha senin ağzından böyle münasebetsiz sözler işitmeyeyim (s.190-191).

Onun için iyi yaşamak lüks bir hayattan ziyade sade ve temiz bir hayat yaşamaktır. Bu yüzden bütün lüksleri bırakıp bir toprak adamı olmuştur.

Acımak romanının kahramanlarından Mürşit Efendi, aşırı istekleri olmayan bir insandır. O, elindekilerle memnun olmayı bilen, mutlu olmanın yolunun mütevazı istekleri olmakla ilişkili olduğunun farkındadır:

Benimle beraber diploma alan arkadaşlarımla arasında istikbalden şüphe edenler var: ‘Acaba istediğimiz kadar mesut olabilecek miyiz? Düşündüklerimizi elde

edebilecek miyiz?’ diyorlar. Korkuyorlar düşünüyorlar... Kimsenin fikrine karışmam. Fakat ben kendi hesabıma çok memnunum. Gencim çalışkanım sıhhatim yerinde. Gözüm fazla ileride değil. Tabiatım gayet uysal titiz sinirli haris değilim. Gayem namuslu ve gayretli bir memur olmak ve küçük temiz bir aile yuvası kurmaktan ibaret... Günde on iki saat aralıksız çalışabilirim. Evet, çalışmak arzuma hudut yok... Buna mukabil gayem fevkalâde mütevazı... Böyle bir gencin mesut olmaması mümkün mü? (s.44).

Mürşit Efendi’nin kanaatkâr olması onun bu hayatta daha mutlu olmasını sağlar. Diğer insanlardan farklı olarak yaptığı işten, bulunduğu konumdan memnundur:

Benim yerimde başka biri olsaydı çalıştığı odayı pencereden görünen manzarayı etrafındaki insanları yadırgardı. Günlerce bu şeylere alışamaz bedbaht ve mahrum yaşardı. Ben bilâkis basımdaki sersemliğe vücudumdaki ağrıya ağzımdaki acılığa rağmen çok memnun ve mesudum. Bu küçük masa benim. Bu sandalyeye filânın lütfü falanın yardım ve tavsiyesiyle oturmam. Memleket bu makamı bana sırf kendi emeğimin mükâfatı olarak verdi. Ben başkaları gibi bu küçük memuriyeti azımsamıyorum. Bilâkis onu kendim için çok fazla yüksek buluyorum (s.47).

Mürşit Efendi’nin mutlu dünyası evlendikten sonra son bulur. Mürşit Efendi’nin aksine hep daha fazlasını isteyen, hiçbir şeyden memnun olmayan kaynanası onun hayatını altüst eder. Kaynanası ve kızları damatlarını felakete sürükler. Karısının ve kaynanasının istekleri için çalışan, didinen Mürşit Efendi, başarılı olamayınca yasadışı işlere bulaşır. Daha fazla para bulma gayreti onun hapse düşmesine neden olur. Okuyucu aşırı isteklerin insanların başına neler açtığını bacanağının ve kendisinin başına gelenlerden öğrenir:

Evet, bizi bütün tanıyanlar feci şekilde öldürülen büyük baldızım Ruhsar’a sefalet içinde inleyen kaynanama karıma çocuklarıma acıyorlar bize lanet ediyorlardı. Fakat hakikatte bu facianın en masum kurbanları biz iki damattık. Bacanağım sert haşin bir erkekti. Fakat tam manasıyla temiz ve namusluydu. Facianın içyüzünü ben bütün teferruatıyla bilirim. Baldızım Ruhsar’ı bu orta yaşlı adama serveti için vermişlerdi. Bacanağım ona kibar bir hayat yaşatıyordu. Fakat karım gibi baldızım da hayat dersini kaynanamdan almıştı. Hiçbir şeyden memnun olmazdı. Saadetin hangi mertebesinde çıkarsan kâfi görmez kendisini daima mazlum ve mağdur vaziyetinde görerek sızlanırdı (s.103).

Yaprak Dökümü romanında, gelenekçi bir yaşam tarzına sahip Ali Rıza Bey'in yeni yaşam tarzı karşısındaki ağır yenilgisini görürüz. Türkiye'ye yavaş yavaş yerleşmekte olan yabancı kaynaklı yaşam tarzı, hazzı lüks hayat özentisinden ibaret modernleşme illeti aile fertlerini kavramaya başlar (Altuğ, 2005: 97). Çevrelerinde gördüğü hayatlara özenen Ali Rıza Bey'in genç kızları ve gelininin aşırı istekleri aileyi yıkıma götürür. Leyla, Necla ve Ferhunde "insanların paradan başka şeylerle de mesut olacaklarına inanarak" (s.9) yaşayan ve böyle ölmek isteyen Ali Rıza Bey'den çok farklı düşünmektedirler. İşyerinde paradan bahseden bir memura "Kendi köşesinde çalışan, belki de kendi halinden, hayatından memnun olan insanlarda olmayacak birtakım arzular ve isyanlar uyandırmak doğru mu?" (s.9) diyen Ali Rıza Bey, ilerde kendi ailesinin başına gelecek yıkımın bu arzu ve isyanlar olacağını bilmemektedir. Ailenin yaşam tarzını beğenmeyen; yenilik, para ve eğlence isteyen kızları trajik bir son beklemektedir. Lüks yaşam tarzı birinin yanlış bir evlilik yapmasına diğerinin de metres olarak yaşamasına neden olur. Ferhunde ise evden kaçır. En kötüsü de Şevket'in başına gelen olacaktır. Lüks yaşama para yetiştirmeye çalışan Şevket, soluğu hapiste alır.

4.2.1.6. Aşırı Kıskançlıktan Kaçınma

Kıskançlık, aşırıya kaçarsa kişinin sağlıklı karar vermesini engelleyen bir duygu halini alır. Özellikle kişi davranışları üzerinde çok etkili olan kıskançlık, insanların kimi zaman yanlış düşünmesine, yanlış davranışlar sergilemesine neden olur.

Ateş Gecesi romanın başkişisi Murat, Afife'ye âşık olur. Onu görmek için sürekli Sklavakiler'i ziyarete gider. Afife'nin evinde ise uzak bir akrabaları olan Kemal Bey, misafir olarak kalmaktadır. Kemal Bey ile Afife arasında duygusal bir yakınlık olduğunu düşünen ve bu durumdan rahatsız olan Murat Bey, onların arasındaki konuşmalardan gizli anlamlar çıkartmaya başlar:

Nihayet Afife'nin bir aralık dışarı çıkan Kemal Beyi takip etmesi ve sofada gülüşerek konuşmaları beni büsbütün çileden çıkardı. Hastalığımın arazlarından biri de beni son derece vehham, vesveseli yapmış olmasıydı. İki kişi baş başa verip konuştuğu zaman benden bahsettiklerine şüphe etmiyor, uğuldayan kulaklarımla âdeta fısıldadıkları kelimeleri işitiyordum. Evet, bu adam yüzüme karşı benimle alay etmişti. Şimdi muhakkak dışarıda taklidimi yapıyor, biraz evvel ablasına yapılan hakarete gülmüş olan Afife şimdi de bana gülüyordu (s.169).

Murat Bey'deki bu aşırı kıskançlık onun kişiler hakkında olumsuz kanaatler beslemesine, yapılan her davranışta olumsuz bir mana aramasına neden olur. Bu evhalmılık onun psikolojisini bozmaya başlar. Öyle ki kaymakamın söylediği bazı sözler bile onu kıskançlık krizlerine sokar. “Kaymakamın misafir doktorla Afife için söylediği birkaç kelime beni şimdi kıskançlıktan kudurtuyordu” (s.173) diyen Murat Bey'in hayatı altüst olmaya başlar.

Aşırı kıskançlık insanların birbirlerine olan saygılarını yitirmelerine neden olur. Murat Bey de insanlara olan sevgi ve saygısını kaybettiğini şu sözlerle dile getirir:

“Afife'ye olan bütün hürmetimi kaybetmişim. Selim Bey'in evini bir şenaat yuvası, Afife'yi fahişelerin en yüzüsü gibi görüyor ve ona ne büyük bir haksızlık yaptığımı fark edemiyordum” (s.173).

4.2.1.7. Azim ve Kararlılık

Acımak romanının zorluklar karşısında hemen yılmayan, mücadeleci bir ruha sahip kişisi Mürşit Efendi'dir. İlk görev yeri Sivas'a gittiğinde etrafındakilerin bir alay tembel olduğunu görür. Bir akşam dairedeliklerin düzenlediği bir eğlence meclisinden döndükten sonra hatıra defterine yazdığı, “Etrafımdakiler ne tınyette ne mayada insanlar olurlarsa olsunlar... Ben kendi yolumda metin adımlarla yürüdükten sonra korkum ne?” (s.52) sözü onun kararlılığını yansıtır.

Mürşit Efendi, romanın ilerleyen kısımlarında aslında işlerin çok da kolay olmadığını görür; çünkü hayatta fırtınalar gibi, kayalar gibi insanı yolundan alıkoyan güçlükler de vardır. Hayatın ne tür zorluklarla dolu olduğunu ise şu cümlelerle dile getirir:

Ben zannedyordum ki ömürlerimizin teknesini istediğimiz sahile çekmek için yalnız onun dümenini ele almak kâfidir... Anlıyorum ki değilmiş... Yollar görünmez kayalarla doluymuş... Onlara çarpmamak lazımmış... Daha fenası gizli akıntılar varmış ki insan onlara kapıldığı zaman yolun değiştiğini gittikçe uzaklaştığını fark edemezmiş... Ta kendisini başka sahillere düşmüş görünceye kadar... (s.58).

Mürşit Efendi'nin hayatı her ne kadar yazarın ona hazırladığı felaketle sonuçlansa da, karşılaştığı zorluklarla mücadele etme azmi, insanların çıkardığı

engellerle başa çıkmaya çalışması, bütün felaketlere rağmen yoluna devam etmek için çaba harcaması önemli bir başarıdır. Mürşit Efendi'nin kendisine şiar ettiği düşünceleri okuyucu için önemlidir:

Etrafımdakiler ne tıynette insanlar olurlarsa olsunlar ben umdelerime sadık kalacağım. Bazı zayıf iradeli ve uşak ruhlu kimseler gibi şahıslardan gelen fenalığı memlekete atfederek ona küsmeyeceğim. Bilâkis göreceğim zulüm ve gadrin benimle beraber o büyük mağdur anayı da vurduğunu yaralarına bir fazla yara ilâve ettiğini düşüneceğim ve daha kuvvetle daha şevkle çalışacağım (s.58).

Son Sığınak romanı, bir grup tiyatrocunun Anadolu'da yaşadığı serüvenin, gösterdiği azim ve kararlılığın anlatısıdır. Tesadüf eseri karşılaştıkları bir Anadolu kasabasında bir araya gelen tiyatro severler, oluşturdukları tiyatro kumpanyası ile turneye çıkmak ister. Yeni Türk Tiyatrosu adını verdikleri topluluğun bir araya gelmesi ve çalışması büyük bir kararlılık sonucu olur.

Bir araya gelen tiyatro severler büyük bir çalışma gayreti içinde işlerini yaparlar. “Hepimizde o ne parçalanırcasına bir çalışma idi. Bu çeşit bir ateş, ancak muharebeye girecek ordularda ve bir de galiba tiyatrodaki bulunur” (s.74) diyen Süleyman Bey ve arkadaşları büyük bir azimle çalışırlar. Başarılı olmak konusunda kararlı olan topluluğun lokomotif, yol göstericisi ise Süleyman ve arkadaşı Azmi'dir. Tiyatroyu kendileri için sığınılan bir liman gibi gören Süleyman, arkadaşlarının kararlılığını devam ettirmek için elinden geleni yapar:

Piyeslere gelince; rolleri, hatta birkaç tanesini birden ezberlemek lâzımdı. Provalara başlamadan önce rollerin su gibi okunması şarttı. Dinliyorduk; birbirlerine karşı yabancılıkları devam ediyordu. Henüz kaynaşamamışlardı; fakat bu da olacaktı. Bir yeis alâmeti gösterenleri, belki hiç oynayamayacakları rollerle aldatıyordum. Mahrumiyetler içinde bir çölde gibi sarıh olduğumuz için tiyatro, etrafımızda coşan hayata ve hırslara karşı bizim Son Sığınağımız'dır. Hiç bir ateşin bozamayacağı, giremeyeceği bir sığınak... (s.75).

Hazırlıklar bittikten sonra Anadolu'ya turneye çıkan kumpanyayı bekleyen bazı zorluklar vardır. Tiyatronun finansörü Servet Bey, İstanbul'a gitmek zorunda kaldığında kumpanya dağılma tehlikesi yaşar. Kumpanyanın dağılacağını eve dönmek zorunda kalacaklarını söyleyen Hoca'ya karşı çıkan Azmi, “Hele şimdilik eve dönme lâfını

aklından çıkar (...) Onsuz da yaşarız. On beş gün kuyuda yaşadık Süleyman'la... Kolay pabuç bırakır mıyız?” (s.125) diyerek, bir zorlukla karşılaşan insanların gösterilmesi gereken kararlılığı gösterir.

Tiyatro kumpanyası bütün zorluklara rağmen Anadolu'daki turnesine devam eder. Samsun, Erzurum, Ağrı, Van gibi adı belirtilen büyük şehirlerle; Doğubeyazıt, Hasankale, Karaköse gibi pek çok küçük şehir ve kasabada oyun oynarlar. Parasızlık, doğa şartları onların iki yıl boyunca Anadolu'yu gezmelerini durduramaz. Bazı arkadaşlarının evlenmesi ve birkaçının dönmek zorunda kalması ile dağılan tiyatro grubunun macerası büyük bir azim ve kararlılık örneğidir.

4.2.2. Sosyal Hayatla İlgili Telkinler

4.2.2.1. Okuma Sevgisi

Toplumların gelişmişlik düzeyleri, o toplumdaki insanların okuma ve yazma oranlarıyla ilişkilendirilir. Sosyal hayatın eğitim alma-verme, dinlenme, eğlenme, haberleşme, seyahat ve bütün mesleki faaliyetleri kişilerin okuryazarlık becerileri ile ilgili olduğu kadar aynı zamanda toplumların gelişmişlik göstergelerinden biridir (Aşıcı, 2009: 17).

Kültürlü bir ailede, geniş bir kütüphaneli bir evde doğan Reşat Nuri'nin eserlerindeki kahramanların büyük kısmı okuma yazma bilen, kitap okumayı seven kişilerdir.

Çalıkuşu romanındaki Doktor Hayrullah Bey, Reşat Nuri'nin babasına benzer. Hayrullah Bey, “Bütün gençliğini okumakla geçirmiş. Evinde kocaman bir kütüphanesi” (s.320) olan biridir. Her ne kadar “Dünyada kitaptan lüzumsuz, boş şey olmadığını” (s.320) iddia etse de Feride, Hayrullah Bey için “Her neyi severse aleyhinde bulunuyor” (s.320) şeklinde yorum yapar. Kitap okumayı sevmeyen birisinin bu kadar geniş bir kütüphanesinin olması düşünülemez. Nitekim Reşat Nuri, babasının kütüphanesindeki kitapların fazlalığından her zaman övgü ve hayretle bahsetmiştir (Burdurlu, 1971: 31).

Doktor Hayrullah Bey kitap okumayı seven biridir. Hatta bazı geceler Feride'ye roman okutur (s.335). Feride ile evlendiği ilk gece bile gözlüğünü takıp Rousseau'nun kalın cildini dizlerinin üstüne koyarak okuyan Hayrullah Bey, Feride'nin kendisine

baktığını görünce “Gelin hanım, yeni güveyin kitap okuması caiz olmaz amma, kusura bakmazsın. Korkma, geceler uzun, yeni geline aşk destanları okumaya da vakit bulurum” (s.381-382) der. Hayrullah Bey, Kamuran’a yazdığı mektupta da kendisini “Size bu kâğıdı yazan adam, ömrünün birazını kitaplarına, bir parçasını da hayat denilen bu kör dövüşünün yaralılarına vakfetmiş münzevi” (s.378) olarak tanıtır.

Damga’nın başkişisi İffet, halasının çiftliğine gittiğinde yapmaktan hoşlandığı tek şey ağaç diplerinde uzanıp kitap okumaktır. “Eskiden ökse kurduğum, kuş beklediğim gölgelerde, şimdi saatlerce uzanıp yatıyor, kitap okuyor, müphem hayallere dalıyordum” (s.20) diyen İffet, aşk romanları ve ihtilal romanları okur. Hayatının her aşamasında kitap okuyan İffet, Midilli’den döndükten sonra da bu alışkanlığını devam ettirir. Yaşama zevkini bulduğunu söyleyen İffet’in her zaman en büyük zevki okumak olmuştur:

“Kaç seneden beri kaybettiğim yaşamak zevkini yeniden bulmuştum. Sabahları muntazaman Darülfünun’a devam ediyor, öğleden sonra kâh Bebek’e gidiyor, kâh odamda kitap okuyorum” (s.37).

Kitap okumayı eğlenceli bir meşguliyet olarak gören İffet, “Evimde en eğlenceli meşguliyetim, bahçe ile uğraşmak ve kitap okumaktı. Kitaplara yeniden merak sardırırmıştım. Şu fark ile ki, eskiden ümit ve hararetle dolu yazılardan hoşlanırdım (s.135) diyerek bu sevgisini dile getirir.

Reşat Nuri’nin bir diğer kahramanı da **Acımak** romanının Mürşit Efendi’sidir. “Küçüklüğümde beri okumayı çok severdim. Günümün birkaç saatini kitaplara verdim. Okurken başka bir dünyaya girer bütün dertlerimi unutturdum” (s.59) diyen Mürşit Efendi, memleketin ancak okuyup yazmakla kurtulacağına inanır. Bu fikirlerini şöyle dile getirir:

“Memleketin ancak okuyup yazmakla kurtulacağına inananlardanım. Bu benim mektep sıralarından beri en sarsılmaz bir kanaatimdir. Hatta bir aralık Darümuallim’e girerek hoca olmayı bile düşünmüştüm” (s.69).

Ateş Gecesi romanında okuma sevgisi, kaymakamın şahsında somutlaşmıştır. Murat Bey’in sürgün olarak gittiği Milas’ın kaymakamı, edebiyata merakı olan ve “sık sık Namık Kemal’den, Ziya Paşa’dan ve daha başka Tanzimat büyüklerinden şiirler”

(s.75) okuyan biridir. Kitap okumayı çok seven kaymakam, Murat Bey'in de okuması için elinden geleni yapar. Murat Bey'e okuması için kitaplar getirir. Onun ısrar ve tavsiyeleri üzerine Murat Bey de kitap okumaya başlar. "Zavallı kaymakamın dişini sıkıp bir defa okumam için o kadar ısrar ettiği Rafael'i ben gündüzleri ağaç veya kaya kovuklarına girerek, geceleri etrafını kanatlı haşere bulutları saran çadır fenerlerinin ışığında ezberlercesine tekrar ediyordum" (s.107). Özellikle ayağını kırdığı bir dönemde Murat Bey'i sürekli ziyaret eder. Her ziyaret edişinde Murat Bey'e bazı kitaplar da getirir. Daha önce verdiği kitapların okunup okunmadığını kontrol eder:

— Cuma günü bıraktığım İffet ne halde?

— Okudum.

— Yalan söyleme sakın?

— Ne diye yalan söyleyeyim efendim?

— Okumadığına okudum demek muteber bir yalandır da ondan. Bak ben seni şimdi yakalayayım da gör... İffet'teki doktorun adı neydi bakayım? (s.112).

Murat Bey'in getirdiği kitapları eksiksiz şekilde okuması üzerine sevinen kaymakam, "Aferin, tam istediğim gibi olmağa başladın. Ne çare ki, bunun için ayağının kırılması lazımmış... Bazen felâketin de olurmuş hayırlısı" (s.112) der.

Memleketin içinde bulunduğu kötü durumu okuma azlığına bağlayan kaymakam, çareyi okumakta gören bir devlet adamıdır. Kaymakamın kitaba olan ilgisi ve okumaya olan düşkünlüğü kitap okumayı olumlayan bir davranıştır. Murat Bey'in "Yakında kalkacağım efendim" demesi üzerine onu, şakayla karışık tehdit eder:

Ben o vakit de kolayını bulurum... Sürgün değil misin? Ben de buranın kaymakamı değil miyim? İpin elimdedir demek. Bir münafıklık yapar, 'kaçmağa teşebbüs etmesi meczum bulunmasına mebni' yolunda bir jurnal çiziktirerek seni bir yere hapsederim. İster istemez okursun. Ben sanıyorum ki, biz biraz okusaydık bu hale gelmezdik (s.112).

Miskinler Tekkesi'nde İsmail, okumaya merakı olan bir çocuktur. İsmail'in okumaya olan merakı her geçen gün daha da artar. İstanbul'a geldiklerinde kollarında çantalar ve kitaplar olan insanları gören İsmail, "Kim bilir ne çok şeyler öğreniyorlar,

baba!” (s.92) diyerek gıpta ve hayretle onlara bakar. İsmail, özellikle okumayı öğrendikten sonra üstünde yazı gördüğü her şeyi okumaya çalışır. Mezar kitabeleri, eski gazeteler ve çeşitli kitaplar okuyan İsmail, aynı zamanda hoşuna giden şeyleri not tutmaya da çalışır. Başkişi, İsmail’in okumaya ve kitaplara olan merakını şöyle anlatır:

Büyük, küçük her mezarlıkta mutlaka durmamız ve taşların kitabelerini birbirimize yardım ederek okumamız lâzımdı. Bunlar arasında beğendikleri olursa, kalemiyle dilini ve dudaklarını boyayarak, daima cebinde taşıdığı bir küçük deftere özene bezene yazıyordu, İsmail’in bir merakı da yayıncılardan ucuz kitap satın almaktı. Son zamanlarda verdiğim ufak tefek harçlıkların hemen tamamıyla bu kitaplara gittiğini görüyordum. Evimizde ben, Haliç’e bakan o arka odayı almıştım. Geceleri denizi ve karşı kıyıları karanlıkta seyretmek daha hoşuma gittiği halde, onun hatırı için lâmbaya izin veriyordum. Ben, minderimde kâh geceyi seyrederek, kâh uyuklarken İsmail, tıpkı Tamaşalık’taki gibi, yere uzanmış, ara sıra eliyle yüzündeki pervaneleri kovarak bunları okuyor, okuyordu (s.96).

Yalnız mektep kitaplarıyla kalmayarak daha başka kitaplar da okumaya başlamıştı. Zaten bu huy onda küçükten beri vardı. İçine peynir sarılmış gazete kâğıtlarını okur, sokakta giderken bir çeşme yahut mezar taşına rast geldiğimiz zaman ‘dur, baba okuyalım’ diye eteğimi çekerdi (s.174).

Roman başkişisi özellikle Mesnevi’ye büyük bir hayranlık duyar. Mesnevi için “Ahretle dünya arasında ne acayip bir kitaptır bu Mesnevi! Kökü yerin çamuruna gömülü; fakat başını gökyüzüne kaldırmış ayçiçekleri gibi bir kitap!” (s.145) diyen başkişi geceleri Mesnevi okur.

Onda okuma sevgisinin uyanmasını sağlayan sebeplerden ilki İzmir’de tanıştığı Gani Dede adında bir adamın anlattığı hikâye, ikincisi ise İsmail’in okumaya olan merakıdır. Hikâye şöyledir:

Eski zamanda ilim ve fazilet âşığı bir İran Şahı devre çıkar ve aklımda yanlış kalmadıysa Rey isminde bir kasaba veya şehre uğrar. Sokaklardaki yalınayak çocuklar bile gözlerini yumup sümüklerini şişirerek ezbere Hâfız’ı okuyorlar, Sadi’yi okuyorlar. Yalnız, bu çocukların arasında şahın gözüne -Gani Dede’nin tasvirine göre- bir parça bana benzeyen kocaman başlı ve sakallı bir hırpanî ilişir ki elifi görse mertek sanıyor. Büyük şahların ihsanı gibi gazapları da boldur. Herifi adamlarına yakalatıyor, başından kavuğunu çıkartıyor ve alnının tam ortasına

barutla, at nalı gibi bir dövme hak ettiriyor: Hâr-i Râzî yani Rey şehrinin veya kasabasının eşiği. Aradan beş yıl mı altı yıl mı, hâsılı, ne pek kısa, ne de pek uzun denemeyecek bir zaman geçiyor ve ilm ü fazilet âşıklısı şah bir kere daha Rey şehir veya kasabasına uğruyor. Sakallı, alnının mor damgasıyla gene çoluk çocuk arasındadır. Fakat hayret! O, şimdi fıkıhtan simyaya kadar bütün ilimleri yutmuş, edip, şair bir adamdır. Şiir söylüyor, Kur'an tefsir ediyor, şahın yanında süs gibi gezdirdiği âlimleri, iskambil kâğıtları gibi bir solukta yere deviriyor. Nedir bu mucizenin sebebi? Damgayı yedikten sonra bu sakallının yüreğine garip bir ateş düşmüştür; evvelâ ötekinin, berikinin eline eteğine düşerek okuyup yazmayı öğrenmiştir; sonra yıllarca geceyi gündüze katarak çalışmıştır. Hem nasıl bir çalışma... Hâsılı Hâr-i Râzî değil, Rey şehrinin, belki İran'ın en büyük adamı olmuştur. Fakat ilim ve fazilet âşıklısı şah. Şimdi ne yapacak? İğneyle ve barutla kazılmış damgayı silmeye imkân yok. Meğerki bıçareyi bir kere daha yakalatarak koyun kellesi gibi, alnının derilerini yüzdürsün. O halde bu haksızlık nasıl tamir olunacak? Şah, o vakit: 'Gelsin gene dövmeciler!' diye buyuruyor; dövmeciler geliyorlar. Sakallının alnındaki yazıya bir 'F' harfi ilâve ediyorlar ve Hâr-i Râzî, Fahr-i Râzî oluyor; Rey şehrinin varlığıyla iftihar edeceği adam; meşhur İranlı şair ve tefsirci Hazret-i Fahr-i Râzî (s.149-150).

Fahri Razi'yi büyük bir âlim yapan padişahın yaptıkları, tembel bir dilencide kitap okuma merakı uyandıran da İsmail'in merakıdır:

Hikâye doğru mu acaba? Olabilir. Çünkü geceleri önümde yüzükoyun yere uzanarak boyundan büyük kitaplar okumaya kalkan, bana Acemce beyitler soran bu yumurcak, yüreğime vurduğu bir başka damga ile bana geceleri Mesnevi okumayı adet ettirmiş olursa bir büyük şahın nasılsa cahil kalmış cevherli bir adamdan bir Fahr-i Râzî çıkarmış olmasını çok görmemek lazımdır (s.150).

Her gece önüne büyük kitaplar açan ve orada karşılaştığı acemce beyitlerin anlamını soran İsmail ve bu hikâyeden aldığı ilham, başkişinin kitaplara olan sevgisini arttırmıştır. "Evet, bu okuma merakı bana bu hikâyenin ilhamıdır" (s.150) diyen başkişi kendisini biraz da hikâyenin kahramanına benzetir.

Kavak Yelleri romanında Sabri Bey, okumayı seven biridir. Eline geçen her şeyi okur. Bu sayede bir hastasını ölümden kurtarmıştır. "Hâsılı, tesadüfen elime geçen bir prospektüsü yarım yamalak Fransızcamla okumak sayesinde bir can kurtarmıştım.

‘Yani okumadıklarının yüzünden elinde ölenler?’ diye de sorulabilir” (s.47) derken okumanın ve öğrenmenin can kurtarmak gibi önemli olduğunu belirtir.

İstanbul’a gittikten sonra ilk işi kitapçıları dolaşmak olan Sabri Bey, özellikle mesleği ile ilgili Fransızca, Türkçe kitaplar alır. Kitap sayısı gittikçe artar. Anadolu’da da odasında çok kitap bulunan Sabri Bey’e bir gün Hacı Ömer, “Yahu, Doktor Bey, sen bunların hepsini okur musun?” (s.373) diye sorunca, bu kitapların denizde damla gibi olduğunu söyler. Okuyamadığından, zamanının olmamasından yakınan Sabri Bey, “Benim de onlar gibi vaktim olsa belki ben de büyük profesör olurdum. Böyle körleşip kalmazdım. Hem sade tıp kitapları mı? Okunacak daha neler var, neler? İnsanın vakti olmalı; denize dalar gibi bunların arasına dalmalı” (s.373) diye devam eder.

Okumak ve öğrenmek onun için önemlidir. Eksik olan Fransızcasını geliştirmek için lise imtihanlarına öğrenci yetiştiren Yahudi Fransızca öğretmenine gitmeyi bile düşünür. “İlim için ayıp olur mu?” (s.374) diyerek bu düşüncesini ortaya koyar.

İstanbul’dayken sık sık kütüphaneye uğrayarak çeşitli kitaplar alır. Fakat yaşından dolayı dikkatinin dağıldığını zihninin bulanıklaştığını söyler. Tüm bunlara rağmen okumaya devam eder çünkü yıllarca kitap okumaya zaman bulanlara özenmiş, çocuklara kitap okumayı tavsiye etmiştir:

“Yıllarca, ‘Aman çocuklar, okuyun. Kültürünüzü arttırın. Kitap gibi hayırlı dost yoktur. Bizi ancak o kurtaracaktır.’ diye başkalarına nasihatler vermek; yıllarca evine çekilerek kitaplarına dalmaya vakti olanlara haset etmek, sonra da onlardan usandığını kendine itiraf etmek gücü” (s.381).

Sabri Bey’e göre kitap okumak rastgele bir iş değildir. Okumak da çalgı çalmak gibi sonradan öğrenilen bir şeydir (s.381). O yüzden her kitabın okunmaması gerektiğini düşünür. İnsanların rastgele kitap okumasına karşıdır. Tehlikeli, ahlak bozucu kitapların okunmasına karşıdır. Bir gün aldığı kitapların arasına “ucundan kan damlayan bıçağıyla maskeli bir katil resmi bulunan Türkçe bir cinayet romanı(nın)” karışması üzerine yıllar önce bu kitaplarla ilgili gençlere söyledikleri aklına gelir:

“Aman çocuklar! Sakın ha! Bu gibi ahlak bozucu saçmaları sinekler gibi nerede bulursanız mahvedin!” (s.382).

4.2.2.2. Hoşgörülü Olma

Hoşgörü, insanları birbirine bağlayan bir değerdir. Hoşgörünün birçok çeşidi vardır. İnsanların insanlara, milletlerin milletlere, dinlerin dinlere gösterdiği hoşgörü bunların başında gelir. “Hoşgörü, farklı olana ya da alışık olunmayana katlanmak ve kabul etmek olurken; görünüşü, düşüncesi ve yaşam tarzıyla bize yabancı gelen insanlara da saygı ve dikkat göstermektir” (Pighin, 2005: 88). Toplumsal barışı sağlamanın, farklı insanlarla bir arada yaşamının temelinde hoşgörü vardır.

Reşat Nuri Güntekin’in romanlarında birçok farklı milletten ve dinden insanların bir arada yaşadığı görülür. Aynı topraklarda yaşayan insanların dinleri ve ırkları aşılanmaz, onlarla alay edilmez.

Çalıkuşu romanında Feride’nin B. Şehrinde kaldığı otelin ihtiyar odacısı Hacı Kalfa ile olan ilişkilerindeki hoşgörü dikkat çekicidir. Ermeni olan Hacı Kalfa Müslümanların yaşam tarzıyla çelişen davranışları göstermekten kaçınır. Hacı Kalfa’nın bir iş için Feride’nin odasına gireceği vakit kapıyı çalması üzerine Feride’nin “Allah aşkına teklif mi var aramızda” (s.105) demesi üzerine, Hacı Kalfa, “Yoo! İş senin bildiğin gibi değildir. İslam muhadderatları’nın yanına öyle sallapati girilmez”(s.105) diye cevap verir.

Hacı Kalfa, birlikte yaşadığı insanların dinine ve yaşam tarzına saygılıdır. Bunun bir diğer örneğini de oğlunun adını ve anlamını Feride’ye anlattığında görürüz. Oğlunun adını “Mirat” koyan Hacı Kalfa, bunun nedenini şöyle açıklar:

“Mirat'ın adına dikkat etmişsindir. Ne arifane isimdir o, bulmak için bir hafta kafa patlattım, iki lisana da uyar. Ermenice Mirat, Osmanlıca Murat... Mirat, namünasip bir halt yeyip, beni kızdırdığı zaman ben de ona, sen, ne Mirat'sın, ne Murat; ancak bir meretsin, derim” (s.141).

Akşam Güneşi romanında Nazmi Bey’in yaşadığı M...S kasabası farklı dinlerden ve milletlerden insanların bir arada yaşadığı bir yerdir. Doktoru, kasabaya gidişinde karşılayan Hacı Çavuş’un sözleri önemlidir. Hacı Çavuş’a göre kişilerin dini önemli değildir, önemli olan onların insan oluşudur. Doktorun yolda gördüğü biri için “Bu adam galiba dini bütün bir adam” (s.10) demesi üzerine, bu düşüncesini şu şekilde dile getirir:

Dininden sana, bana ne ki Doktor Bey... O, Allah ile kendi arasında bir iş... Benim atı da dereye sokup abdest aldırayım, beline köteği vurup secdeye yatırayım, yemini, suyunu kesip mükemmel oruç tutturayım... insan olmadıktan sonra ibadet etmiş neye yarar ki?... Beş altı yıl evvel burada İlyas Efendi diye bir doktor vardı... Toprağı bol olsun, gâvur muydu, Çıfit mıydı ben de bilemem amma, nice Müslümanlardan iyi idi. Başı darda kalana medet ederdi... Hâşâ sümme hâşâ, ben Cenab-ı Hakk'ın yerinde olsam bu İlyas Efendi'nin kabrine her gece nur indirirdim (s.11)

Doktor ile Madam İrma Ziya, M...S adasıyla ilgili sohbet ederken İrma'nın M...S adası ile ilgili söyledikleri bu adaya hakim olan hoşgörüyü ortaya koyar:

“Burada ihtirasın hiç bir nev'ine tesadüf edilmez. Dağlarda çiftçilik, çobanlık eden Müslümanlarla sahilde balıkçılık eden Rumların gayet iyi geçindiklerini görüyorum” (s.17). Farklı milletlerden ve farklı dinlerden insanların bir arada mutlu bir şekilde yaşaması için insanların ihtirastan uzak, hoşgörülü olması gerekir.

Yeşil Gece romanı Yunan işgalinin yaşandığı bir zamanda geçer. Yunanlıların Sariova'yı işgal ettiklere gece bir olay olur. Birkaç Rum, Yenimahalle'de Müslüman bir sütçü ile oğlunu öldürür. Bunu duyan kalabalık bir grup toplanıp Rum mahallesini basmak ve oradakileri öldürerek öç almak ister. Şahin Bey, bu durumu “Vaziyet çok kötü görünüyordu. Korku ve şaşkınlık bu zavallı insanları telafi edilmez bir deliliğe sevk edebilirdi” (s.221) şeklinde anlatır. Rum eczacının ise kasabadaki iyi insanlardan biri olduğu şu şekilde anlatılır:

Caminin karşısındaki sıra dükkânlardan biri Hristaki isminde ihtiyar bir Rum eczacınındı. Zararsız bir adamdı. Hele Müslümanlarla iş gördüğü için Türk dostu geçinirdi. Yine belki de bu sebepten kasabadaki başka Hristiyan dükkâncılar gibi Yenimahalle'de oturmaz, ihtiyar karısı, dul bir kızı ve on beş yaşındaki bir oğlu ile beraber eczanenin üstündeki evde yaşardı (s.221).

Kalabalık grup Hristaki'nin eczanesinin camını taşlamaya başlar. Olaylar daha büyümden önüne geçmek isteyen Şahin Efendi, halkı sükûnete davet eden bir konuşma yapar ve onları teskin eder. Çünkü o Hristiyan ve Müslümanlar arasında çıkacak olan bir olayın daha vahim sonuçlara yol açacağını öngörür. Olaylar bittikten sonra Hristaki Efendi ile konuşan Şahin Efendi, kalabalık adına ondan özür diler ve kırılan camları kendisinin yaptıracağını söyler. Müslümanların kendisini sevdiğini ve kendisi için bir

tehlike kalmadığını söyleyen Şahin Efendi muhtemel bir çatışmanın da önüne geçmiş olur (s.224).

Bu olayı duyan İstiradi Efendi, Şahin Efendi'yi Yunan zabitanın yanına götürür. Yunan Zabiti, Müslümanlarla Hristiyanlar arasında bir vak'a çıkmasını engellediği için Şahin Efendi'yi takdir eder. İki milletin yıllardır kardeşçe yaşamış olduğunu söyler:

“Dün gece Müslümanlarla Hristiyanlar arasında bir vak'a çıkıyormuş. Siz önüne geçmişsiniz. Çok iyi ettiniz... Netice fena olacaktı. Rumlarla Müslümanlar şimdiye kadar ne fenalık görmüşlerdir birbirlerinden... Kardeş gibi yaşamışlardır” (.226).

Ateş Gecesi romanında Murat Bey, Milas'ta sürgündedir. II. Meşrutiyet ve sonrasında geçen bu romanda dikkat çeken en önemli şey Milas'ta farklı dinler ve milletlerden insanların bir arada mutlu bir şekilde yaşamasıdır.

Murat Bey'in kaldığı Milas'ta Rumlar, Türkler; Müslümanlar, Hristiyanlar, Yahudiler bir arada sorunsuz bir şekilde yaşar. Murat Bey, Afife'yi Hristiyanlar için kutsal bir gün olan ateş gecesinde görür ve âşık olur. Hristiyanlar için kutsal olan Ateş Yortusu gecesine “kasabanın başka taraflarından da birçok Müslüman ve Yahudi seyirciler” (s.66) katılır.

Milas'ta insanların sorunsuz şekilde bir arada yaşamasındaki sırrı Varvar Dudu'nun şu sözlerinde görürüz. Kendisi her ne kadar Rum Ortodokslarını sevmediğini söylese de onların papazı tarafından günahının çıkartılmasını kabul eder. Bunun sebebini de şu şekilde açıklar:

Milas'ta benden başka Ermeni nüfus yoktur ki, Ermeni kilisesi olsun... E, herkes dinli dinince camisine, havrasına, kilisesine giderken ben zındık gibi evde oturayım? Bilirsiniz, Müslümanlar için bile cami bulamadıklarında kilisede namaz kılmak haktır. Sonra bir ayağımız çukurdadır. Günün birinde kadir Mevlâ beni nasıl olsa Kegam'a kavuşturacak... Cenazem köpek cenazesi gibi sokakta kalsın? Baba Hrisantos'un kara gözlerine âşık değilim. İlle velâkin bir gün ölürken onun eline kalacağım. Günahımı o çıkaracak (s.47).

“Müslümanlar için bile cami bulamadıklarında kilisede namaz kılmak haktır” sözü aslında dinlerin özünde yakın olduğunu ve aralarında pek bir fark olmadığını

gösterir. Murat, Müslüman olmasına rağmen Ermeni olan Varvar Dudu'nun evinde kalır. Onun en iyi arkadaşları da Rum kızlar Maryanti, Eleniça, Despina, Rina ve Miyeris'dir.

Kasabadaki bu hoşgörü ortamı Murat Bey'i de etkiler. Bir bakıma o da Varvar Dudu gibi düşünmeye başlar. Uzun bir zaman sonra Afife ile İstanbul'da görüştikleri bir gün Afife bir kiliseye girer ve ağlar. Onu seyreden Murat Bey, "Sklavakilerin son kızı yabancı bir dinin resimleri ve mumları arasında ne arıyor ve niçin ağlıyor? Dinler yabancı, fakat elem aynı mayadan çıkmış, aynı kanuna boyun eğmiş bir cinsin aynı elemi..." (s.268) diyerek dinler yabancı olsa da duaların aynı, ırklar yabancı olsa da acıların değişmez olduğunu belirtir.

Kavak Yelleri'nde de Reşat Nuri'nin diğer eserlerinde olduğu gibi, Ermeni ve Rumlar karşımıza çıkar. Doktor Sabri, Emin Hulusi'yi görmek için Heybeli Ada'ya giden vapura biner. Orada karşılaştığı Ermeni çiftle sohbet eder. Ermeni koca ona iyi geleceğini düşünerek limon şekeri verir (s.300).

İstanbul'da kaldığı otelde, otelin ihtiyar garsonu Koço ile de ahabap olur. "Politika meraklısı, geveze ve cana yakın bir Rum" (s.312) dediği Koço ile arası çok iyidir. Bir ara hasta olan karısını muayene etmek için Koço'nun evine misafirlğe de gider. Koço'nun karısı ve mahalledeki diğer Rumları da ücretsiz muayene eder.

Harabelerin Çiçeği romanında da Süleyman Kemal, sahilde Maryanti adlı bir Rum kızına rastlar. Gözleri görmeyen bu kızın tedavi işini üstlenir. Irk ayrımı gözetmeyen Süleyman'ın en büyük mutluluğu gözleri gören Maryanti'nin hayata tutunmasıdır:

Bir hafta evvel Maryanti görmeye başlamış. Şimdi artık iyiden iyiye etrafını görüyormuş. Bu sessiz kız şimdi bir mektep çocuğu gibi yaramazlık ve haşarılık ediyormuş.

Her gün, öğleden sonra, zorla babasını otelden çıkarıyor, istasyonda beni karşılamaya gidiyormuş" (s.83-84)

4.2.2.3. Yanlış Batılılaşmaya Karşı Çıkma

Tanzimat Dönemi'nden itibaren Türk toplumunda görülen Batılılaşma, Türk romanında da sıkça işlenmeye başlanır. "Batılılaşma Türk romanının ana sorunsalını

oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda onun işlevini, kuruluşunu ve tiplerini de önemli ölçüde belirler” (Moran, 2008: 24). Batılı yaşam tarzına duyulan aşırı ilgi, beraberinde yanlış Batılılaşma sorununu da getirir.

Toplumun bir kesiminde Batılı yaşam tarzının, Batı kaynaklı değerlerin millî manevi değerlerin yerini almaya başlaması üzerine görülen değer çatışması özellikle ailelerde çeşitli sorunlara yol açar. Aile bireyleri arasında görülen iletişim kopukluğu, genç nesillerin içine düştüğü buhran, dağılan aileler bu sorunlar arasındadır.

Dönemin diğer yazarları gibi Reşat Nuri'nin eserlerinde de Batılılaşma sorunu işlenmiştir. **Çalılıkusu** romanında Feride, Dame Dö Siyon adlı Batılı bir okulda okumuştur. Batılı yaşamı gerçek kaynağından (Batılılardan) öğrenen Feride'nin davranışlarında bir aykırılık ve bir özentî görülmez. Kendi isteğiyle Anadolu'ya giden Feride'nin gittiği yerlerde çok sevilmesinin sebeplerinden biri de davranışlarındaki sadeliktir. Çalıştığı yerlerde, o yörenin insanı gibi giyinen, onlar gibi yaşayan Feride, başkalarını küçümsemez. Zeyniler'deki okulun kapanması üzerine Maarif Müdürü'nün yanına yeni okulunu öğrenmek için giden Feride, orada iyi karşılanmaz ve en kötü okullardan birine tayin edilir. Bu sırada röportaj için odaya bir Fransız gazeteci ve eşi girer. Fransız gazetecinin eşi Feride'nin Dame De Sion'dan arkadaşı Kristiyan'dır. Biraz Fransızca bilen ve Batı hayranı olan Maarif Müdürü'nün Kristiyan ile akıcı Fransızcasıyla konuşan Feride'ye karşı küçümseyici tavırları değişir. Feride, merkezdeki Darülmuallimat'a tayin edilir (s.221).

Reşat Nuri, İstanbul'da kolejlerde okuyan genç kızlarla ilgili algıyı Feride ile değiştirmeye çalışır. Kolejlerde okuyan ve Batılı yaşama özenen gençleri eleştiren Reşat Nuri'nin Mösyö Piyer For'a söyledikleri bu bakımdan önemlidir:

Ben anlıyorum matmazel, (...) Ruhun böyle ince elan'larını Kristiyan da şüphesiz çok iyi anlar. Fakat birdenbire kendisini toplayamadı. Benim bundan çıkardığım netice şudur ki, İstanbul'da iyi bir garp terbiyesi görmüş bir yeni genç kız nesli vardı. Bunlar Loti'nin dezanşante'leri gibi faydasız spleen'lerle kendilerini harap eden nesilden bambaşka bir nesle mensupturlar. Onlar, aksiyon'u boş hayale tercih ediyorlar ve İstanbul'daki refah ve saadetlerini bırakarak kendi istekleriyle Anadolu'yu uyandırmaya geliyorlar. Ne güzel, ne ulvi bir feragat numunesi ve benim için ne bulunmaz bir makale mevzuu. Türklerin uyanışından bahsederken müsaadenizle sizin adınızı da zikredeceğim matmazel Feride Çalılıkusu (s.222)

Feride'nin Ç... vilayetinde görev yaptığı okulun öğrencilerinden Nadide, zengin ve Batı hayranı bir ailenin çocuğudur. Okuldaki öğrenciler gibi öğretmenler de Nadide'nin ailesine karşı eziklik içindedir. Nadide'nin ailesi bazen öğretmenleri evlerine davet ederek içinde onlara lüks yaşam tarzı ile kurum satar. Bu durumun farkında olan Feride, onlara özenmek yerine içinde bulundukları durumdan iğrendiğini belirtir:

Ara sıra büyük hanımefendi kızının muallimlerini konağa davet eder, ziyafet verirmiş. Zavallı arkadaşlarım, orada gördükleri debdebe ve saltanatı, yedikleri yemekleri, hanımefendilerin tuvaletlerini söyleye söyleye bitiremezler. Arkadaşlarımın bu hali beni hem güldürür, hem iğrendirir. Bu Abdurrahim Paşaların ne ruhta insanlar olduğunu anladım. Debdebeleri, saltanatlarıyla birtakım görgüsüz, ehemmiyetsiz insanların gözünü kamaştırmaktan zevk alan kaba birtakım 'Ne oldum' delileri (s.261).

Nadide'nin ailesi bir gün Feride'yi akşam yemeğine davet eder. Feride, bu ailenin servetleriyle, debdebeleriyle kendi gözünü kamaştırmak istediğini anlar. Sadece Abdurrahim Paşalar değil onun gibi birçok aile aynı durumdadır. "İstanbul'da bu paşaların çok daha yüksek numunelerini görmüştüm" (s.262) diyen Feride, onlara bir ders vermek için daveti kabul eder.

Feride, ailenin içinde bulunduğu bayağı gösteriş ve yapmacık tavırlar karşısında onlara bir ders vermek ister. Feride, onlara verilecek en büyük dersin onların kötü taklitçiliklerini kendilerine hissettirmek olduğuna karar verir:

Serbest ve afacan cüretimle yavaş yavaş bu salona sahip oluyor, kendilerini acemi, beceriksiz bir misafir mevkiinde bırakıyordum. Bu kaba ve gülünç komedyayı oynarken tabiiikten çıkmamaya, oyunumu belli etmemeye gayret ettim. Her ne gösterdiler, ne söylediler, ne yaptılarsa beğenmediğimi hissettirdim. Hem de onlara, zavallılıklarını, görgüsüzlüklerini derin derin, acı acı duyurmak şartıyla. Mesela, paşanın büyük kızı, bana tabloları gösteriyordu; ben, bunların adi şeyler olduğunu nazik ve üstü örtülü kelimelerle söyledikten sonra, bir köşede bir minyatür buluyor, salonda yegâne bir sanat eseri olan bu güzel şeyin niçin buraya atıldığını soruyordum. Hülasa, hiçbir debdebelerine hayret etmedim. Her şeylerini tenkit ettim. Hele yemekte onlara o kadar gizli eziyetler ettim ki... Bu mükemmel, zengin sofrasında, kim bilir, kaç kişinin lokması boğazında kalmıştı? Kim bilir kaç misafir, çatal bıçak kullanmasını beceremedikleri için gizli gizli ter dökmüş, kaç

biçare, nasıl alınacağını nasıl yeneceğini bilmediği bir yemeği reddetmek mecburiyetinde kalmıştı? Bugün hep onların intikamını aldım. Öyle becerikli, ahenkli hareketim vardı ki, hanımlar göz ucuyla, hayran hayran bakmaktan kendilerini alamıyorlardı. Ben de ara sıra onlara bakıyordum. Fakat nazarlarım, onların elindeki çatalı titretiyor, boğazlarını tıkıyor, su içmelerini şaşırtıyordu. Hele o görgüsüz, cahil kadınlara kendisini adam diye satan, gülünç Fransızcasıyla övünen Beyoğlu kokanasını dünyaya geldiğini pişman ettim (s.265).

Ailenin Batı özentisi mürebbiyesi, yüksek meclislere ait bir kabul etiketi hakkında Feride ile tartışırken, “Mamafih, ben birçok yüksek meclislere girdim, çıktım, gözümle gördüm!” (s.266) demesi üzerine Feride, “Evet, ama yalnız girip çıkmak kâfi değil, insanın o muhitte kendi tabii hayatını yaşaması lâzımdır” (s.266) diyerek özentinin, taklidin ne kadar kötü olduğunu gösterir.

Dudaktan Kalbe romanında karşımıza çıkan Batı özentisi tipler, Prens Vefik Paşa ve Kızı Cavidan’dır. Bir süre Avrupa’da kalmış Prens ve kızı Cavidan, Batı müziğine ve sanatına hayran yüksek sosyetedeki kişilerdir. Prens Vefik, çevresi tarafından kendisine verilen “sanat serserisi” unvanıyla gurur duyan biridir. Anlatıcı Prens Vefik için alaycı bir ifade ile “kibar, centilmen, biraz sefahate meyilli bir adamdı. Büyük emellere, büyük fikirlere bağlanmağa ruhu müsait değildi. Kendisini bir vazife esiri olamayacak kadar geniş fikirli, bir hayat intizamı kabul edemeyecek kadar sanatkar ruhlu zannederdi” (s.6) der.

Cavidan’ın babasından geri kalır yanı yoktur. Babası gibi bir yaşam tarzına sahip olan Cavidan, “yüksek serseri” hayatı yüzünden esaslı bir eğitim görmemiştir. “Sanatı kıymetli bir süs gibi” (s.7) kullanan Cavidan’ın Hüseyin Kenan’a ilgi duyması da onun Paris’te yaşamış olması, Avrupa gazetelerinde hakkında yazıların çıkmasıdır. Münir Bey, bu durumu alaycı bir dille ifade eder:

“Gazetelerden biri, Kenan için yazılan yazılardan birkaçını tercüme etti. Sonra, öteki gazeteler de, âdet olduğu üzere, ondan görerek sütun sütun bentler yazdılar. Avrupa, bir adamın ehliyet ve ehemmiyetinden, bahsederse tabii o adamdan artık şüphe etmeğe mahal kalmaz” (s.10).

Kenan’ın ünlü bir virtüöz olması, Cavidan’ın ona ilgi duyması ve onunla evlenmesi ile sonuçlanır. İki yıldan fazla süren evlilik Kenan için mutluluk getirmez,

Kenan’ın ruhunu doyurmaz. Cavidan, Kenan için “bir güzel heykel, bir sanatkâr resim” gibidir; fakat ruhsuzdur (s.216). Cavidan, Batılı yaşama kendini kaptırmış, yüksek sosyeteden biridir. Politikadan sanata hemen her konuda fikir beyan etmek gibi meziyetleri vardır. Kenan, bunları hep yüzeysel ve ruhsuz şeyler olarak görür. Uzun süre Cavidan’a “yüksek adam” rolü oynayan Kenan, gerçek kişiliğini saklamak zorunda kaldığını, taklit ettiği Batılı yaşamdan sıkıldığını şu sözlerle ifade eder:

Zaman zaman rikkatlerim, çocukça sevinçlerim yahut küçük ehemmiyetsiz vakalardan doğmuş hüznlerim vardı. Kuvvetli ve yüksek adam görünmek gayretiyle bütün bunları ondan saklamam lazım geldi. İki buçuk sene birbirimize yorucu bir komedyaya oynadık.

Sonra, yeni hayatım, senelerce uzaktan hasretini çektiğim kibar, yüksek, debdebeli hayat... Bu hayatı şimdi ne yorucu, ne adi, ne tahammül edilmez bir şey buluyorum... İlk zamanlarda gülünç bir hareketle kendimi bu âlemin içine atmıştım. Ezberlenmiş zarafetler, soğuk merasim, his ve fikir sahtekârlıkları, riyakârlık, tasallüf, hülâsa, bütün bu iğrenç şeyler arasında manken gibi kukla gibi yaşamaktan zevk alıyordum. Fakat artık bu hayattan ve kendimden iğreniyorum (s.217).

Akşam Güneşi romanında Nazmi Bey, Avrupa’yı gezmiş, uzun süre sefahat içinde yaşamış biridir. Paris’teyken çapkınlığı ve müsrifliğiyle şöhret yapmış, bu yüzden “Prens dö Bosfor” olarak anılmıştır (s.20). M...S adasına yerleştikten sonra eski yaşamından eser kalmayan Nazmi Bey, geçmişini utanarak hatırlar.

Annesi ölen, babası Neyyir Bey ile Avrupa’da yaşayan Jülide, Avrupalı yaşama özenen, Avrupalılar gibi yaşamaya çalışan genç bir kızdır. Jülide, Nazmi Bey ve teyzesinin yanında yaşamak için vapurla M..S Adası’na gelir. M...S Adası’na içinde geldiği vapurdaki Batı özentisi yolculuğu bir roman vakasına benzeterek büyük bir sevinçle anlatır. Bir süre kaldığı Nazmi Bey’in çiftliğinde ise sıkılmaya başlar. Nazmi Bey, Jülide’nin içinde bulunduğu durumu hayretle karşılar:

Dünyada hiç bir şey anne terbiyesinin yerini tutmuyordu. Bu çocuk, Avrupa memleketlerinde, ne olduğu bilinmeyen karışık muhitlerde pek fazla başıboş bırakılmıştı. Bir akşam evvel adi bir bar şeklini almış bir vapur salonunda, bir alay serseri ve sarhoş arasında piyano çalarken ne kadar memnun ve kendi muhitinde

görünüyordu. Bu gece, bu sessiz, neşesiz, fakat temiz aile ocağını nasıl yadırgıyordu” (s.169)

Jülide’nin yaşam tarzını beğenmeyen Nazmi Bey, Jülide için “sakat fikirlerini, yanlış görüşlerini, tehlikeli temayüllerini merhametsizce baltalayacağım” (s.171) diyerek tehlikeli bulduğu yaşam tarzını değiştirmek için elinden geleni yapar. Yanlış Batılılaşmanın geldiği noktayı gözler önüne seren Jülide, Avrupa’yı çok önce gezen ve onların yaşam tarzına özenen insanlardan nefret eden Nazmi Bey’le karşı karşıyadır.

Jülide’nin Macaristan’da sefarethanelelerden birinde verilen bir balodan hayranlıkla bahsetmesi üzerine Nazmi Bey, “Sizin hasretle hatırladığınız o eğlenceler bana öyle gülünç, öyle aptal, öyle adi ve iğrenç görünüyor ki” (s.173) diyerek bu duruma duyduğu tiksintiyi ortaya koyar. Jülide’ye söylediği sözler, sadece Jülide için değil, Batılı yaşam tarzına özenen, ona hayranlıkla bakan bütün insanlar içindir:

Tiyatro sahnelerini bilirsiniz... Dışarıdan baktınız mı zengin muhteşem bir salon görürsünüz. Birçok güzel yüzlü, elbiseli kadınlar erkekler... Kimi nazır, kimi milyoner, kimi dahi, kimi peygamber... Her birinde ulvi fikirler, ilahi hisler... Bir de şimdi bu sahneye iç taraftan bakınız... Salonda süsler ve servetler boya... Yüzlerindeki güzellik boya... Nazır, milyoner, dahi, peygamber gördüğümüz insanlar müflis, aptal, ahlaksız serseriler... İşte siz bu sahneyi seyirciler içinden, türlü ziya oyunları arasından hayran hayran seyreden, gülen, ağlayan, meftun olan gafil bir çocuksunuz (s.173).

Eski Hastalık romanında Batılılaşma sorunu Züleyha ve Züleyha’nın dayısı, Şevket Bey üzerinden işlenir. Züleyha’nın İstanbul’da yaşadığı yıllar dayısının etkisi altında olduğu yıllardır. Anadolu’ya giderken de adeta onun fikirlerini tatbik eden bir misyoner havasındadır. Savaştan yeni çıkan, kalkınma hamleleri gerçekleştirecek olan bir ülkeyi bekleyen problemlerden biri de o dönem için yanlış Batılılaşmadır. Çünkü Batı’nın çağdaş fikirleri ve teknolojik gelişmeleri değil de Anadolu kültürüne, yaşantısına ters fikirleri, sosyete arasında kabul görmeye başlamıştır.

Züleyha’nın dayısı, Türk toplumunu Batılılaştırma çabası içindedir. “Kadını açmakla pek büyük bir şey yapmış olmayız, eğer onu medenî terbiye ve muaşeret âdabı noktasından tam bir Avrupa kadını vaziyetine sokmazsak” (s.34) diyerek bu fikirlerini belirtir. Anadolu mücadelesine destek vermeyen ve sadece sosyal hayatta

Avrupalılaşmayı düşünen biri olan Şevket Bey “zavallı Anadolu kadınına yeni hayatı” (s.37) öğretmek için Züleyha’ya bir nevi medeniyet misyonerliği vazifesi verir.

Ali Osman Bey, Züleyha’yı yetiştirdiği çevre ve dayısının zararlı fikirlerinden kurtarmak için Anadolu’yu tek çare olarak görür. Ali Osman Bey, Züleyha’nın Anadolu’da yaşamasını ister. Kötü bir yaşam tarzının, yanlış fikirlerin tek ilacı Anadolu’dur. Bu yüzden Züleyha’ya şöyle der:

Burada mesut değilsin kızım, dedi, sıkılıyorsun... İş, güç arasında bunun farkında değil gibi görünmek lâzım geldi... Fakat biliyorum... Sana şimdiye kadar söyleyemediğim bazı sebepler, daha doğrusu benim bazı fikirlerimden dolayı bu, zaruri idi... Bildiğin mecburiyetler dolayısıyla çocukluğunda seninle meşgul olamadım. Belki iyi mekteplerde okudun; güzel ve faydalı şeyler öğrendin. Buna bir diyeceğim yok. Fakat fikirlerini, yaşayışlarını beğenmediğim insanlar arasında yetiştin... Bunların kimler olduğu malûm... Bana öyle geliyor ki, bunlar sana hayat hakkında yanlış fikirler verdiler... Sözlerimi pek derleyip toparlayamadığının farkındayım... Fakat sen, beni anlamağa çalış... Memleket, şimdiye kadar geçirdiği inkılâpların en büyüğünü geçiriyor... İstanbul gibi, büyük ve karışık yerlerde bu inkılâp, sarsıntısız geçemez... Sen, teşekkülünün en nazik bir devresindesin... Bu zamanda seni o insanlar ve o hava içinde bırakmak bana tehlikeli göründü... Birkaç sene benimle Anadolu’da yaşamak, senin için daha hayırlı olacağını zannettim... (s.78).

Değirmen romanında da Dudaktan Kalbe romanında olduğu gibi kendi ülkelerindeki olaylarla ilgili haberleri, Avrupa gazetelerinde görünce, o habere ilgi duymaya başlayan gazeteciler ve aydınlar eleştirilir. Sarıpınar ilçesini etkileyen sözde deprem Londra ve Paris gazetelerinde duyulunca kendi ülkelerindeki olaya ilgisi artan aydınlar, gösterişle iç içe bir yardım kampanyası düzenlerler:

“Avrupa ile beraber gülmeyi ve ağlamayı âdet etmiş münevverler de yeni bir heyecanla bir hamle daha yapınca iane paraları gazete sütunlarına sığmamaya, oluklardan taşan bir bereket yağmuru halini almaya başladı” (s.119).

4.2.2.4. Ahlak Kurallarına Uyma

Toplumu ayakta tutan değerlerin başında ahlak gelir. Ahlak, Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kurallarıdır (TDK, 1998: 48). Toplumun değer yargılarını temsil eden ahlak sözcüğü, Arapça kökenli “hulk”

sözcüğünün çoğuludur. “Hulk” sözcüğü, yaradılıştan gelen huylar anlamında kullanılır (Atabek, 1999: 132).

Güngör, ahlak için, “ahlak bütün toplumu ayakta tutan temel değerler sistemidir, bu bakımdan diğer bütün sistemleri ahlakın sınırlarını aşmayacak bir ölçüde işlemelidir” (2000a: 46) derken, ahlakın bütün değerlere kaynaklık ettiğini belirtir. Bu yüzden toplumun ayakta durmasının temelinde ahlak kurallarına duyulan bağlılık ön plandadır.

Ahlak, çoğu zaman kişinin iç dünyası ile ilgilidir. Ahlaki davranışlar insanın kendi iradesi ile karar verdiği davranışlar olduğu için, insan dışındaki canlıların davranışları, ahlak kuralları çerçevesinde değerlendirilemez. Ahlak denildiğinde akla sadece insan davranışları gelir (2000a: 11). Bu yüzden nesilden nesile aktarılması, eğitim sayesinde olur.

İnsan davranışlarında belirleyici rol oynayan ahlak, kişinin toplum içinde nasıl davranması gerektiği konusunda yol göstericidir. Haksızlık yapmamak, yalan söylememek, dedikodu yapmamak, namuslu olmak ahlaki davranışlardır. Günümüzde namus ve ahlak sözcükleri çoğu zaman eş anlamlı kullanılır. Cinsel ahlakla ilgili olan namus, insan davranışlarının iffetli veya iffetsiz olarak değerlendirilmesinde ölçüt olarak kullanılır. “Cinsel ahlak bakımından doğru ve iyi davranışa ‘iffetli’, kötü davranışa ‘iffetsiz’ hareket deriz” (2000a: 35).

Çalıkuşu romanında Feride, ahlak kurallarını dikkate alan biridir. Naci, Reşat Nuri’nin halkın ahlaki değerlerine sahip çıkmasını, çok okunmasının nedenlerinden birisi olarak görür (2003: 11).

Feride, henüz çocuk yaştayken ve Kamuran ile nişanlı değilken, Kamuran’ın ahlaki zayıf olan Neriman ile olan münasebetlerinden rahatsız olur. Bu yüzden “Kâmrân, düşmanım da olsa kuzenim... İster miydin, neyin nesi olduğu belli olmayan bir kadın onun ahlâkını bozsun?” (S.33) diyerek bu duruma tepki gösterir.

Anadolu’da öğretmen olarak çalıştığı yerlerde de halkın yaşam tarzına ayak uyduran Feride’nin en korktuğu şey, insanlar tarafından ahlaksız biri olarak yaftalanmasıdır. Ç... vilayetindeyken hakkında asılsız dedikodular çıkar. Müdire, bu dedikodulardan duyduğu rahatsızlığı dile getirir:

“Mektedir, cami gibi mukaddes bir yerdir. Onu dedikodudan, iftiradan, daha sair lekelerden korumak bizim için en büyük vazifedir” (s.274).

Şehirde çıkan bu dedikoduların sebebi, Feride'nin çok güzel olmasıdır. Onun güzelliği dilden dile yayıldığı için insanlar çocuklarını, kardeşlerini okula bırakma bahanesi ile okul kapısında bekler. Bazı sarhoşlar gece, okul kapısında Feride'nin dokunduğu yerleri öpmeye çalışır. Bunları ilk defa duyan Feride, çok üzülür. Müdire'den, kendisini başka bir yere göndermeleri için idareye mektup yazmasını ister; fakat bir şartı vardır:

“Lütfen başka bir bahane bulunuz: ‘idaresiz’ deyiniz, ‘Elinden iş gelmiyor, cahil’ deyiniz, ‘asi’ deyiniz, ne derseniz deyiniz, Müdire Hanım, size hatırım kalmaz. Yalnız: ‘Şehirde dile düştüğü için istemiyorum!’ demeyiniz” (s.275).

Feride, Ç... vilayetinde çalışırken okul öğretmenlerinden Nazmiye adında bir kadınla tanışır. Nazmiye, düşük ahlaklı bir kadındır. Şehirdeki düşük ahlaklı memurları da ağına düşüren Nazmiye, onlara bazı aşk işlerinde yardım ederler tabi bunun da belli bir karşılığı vardır. Kimse Nazmiye'yi okuldaki hataları yüzünden gönderemez. Bazı zengin kişiler de göz boyayarak iradesi zayıf olan öğretmenleri, memurları ve müdürleri avuçlarının içine almak için Nazmiye'yi kullanır.

Nazmiye, bir gün Feride'yi kandırarak şehrin dışında bir bağ evine mirasyedi Burhan Bey'in yanına götürür. Burhan Bey'in maksadı Feride'den faydalanmaktır. Bunu son anda anlayan Feride, o evden ayrılır. Müdire'nin yanına giderek ona her şeyi anlatır. Müdire Hanım'a, “Siz benden yaşlısınız. Benden çok fazla şeyler biliyorsunuz. Allah için bana doğrusunu söyleyiniz. Şimdi ben, artık fena bir kadın mı sayılırım?”(s.285) diyen Feride'nin en büyük korkusu ahlaksız, kötü bir kadın olmaktır.

Feride'nin iffetli, ahlaklı biri olduğunu anlayan Müdire; Feride'ye, Nazmiye ve Burhan Bey'in ahlaksızlıklarını, ahlaksızlığın toplumu içine sürüklediği kötü durumu şöyle anlatır:

Feride, ben, senin bu kadar masum, temiz bir kız olduğunu bugüne kadar anlamamıştım. Seni, daha kendime yakın bulundurmak, daha iyi himaye etmek mümkündür. Yazık. Ah, O Nazmiye! Kızım, ben birçok şeyler biliyorum. Her şeyi anlıyorum. Fakat dünya öyle bir dünya ki, bildiklerinin birçoğunu saklamak lâzım. Nazmiye, fena bir mahlûktur. Mektebi onun şerrinden kurtarmak için müracaatlarda bulundum, çok uğraştım. Fakat beyhude. Onu yerinden oynatmak mümkün değil Çünkü mutasarrıfından, alay beyinden, tabur imamlarına kadar hesapsız hamileri var. Nazmiye buradan giderse kibar hanımlara kim dalkavukluk

edecek? Büyük memurların gizli gizli yaptıkları gece eğlencelerinde kim ut çalacak, hatta oynayacak? O Burhanettin Bey gibi azılı mirasyediler, senin gibi masum, saf, taze, güzel çocukları nasıl ele geçirecek? Feride, sana tertipledikleri planı ben tamamıyla anlıyorum. Bu Burhanettin Bey, babasından kalan serveti birçok biçare kadınları iğfal etmek, birçok aile çocuklarını yakmak için israf etmiş bir ihtiyar çapkındır. Bütün Ç...nin, güzelliğinden bahsettiği bir genç kızı ele geçirmek, onun için bir izzetinefis meselesi oldu (s.285).

Gizli El romanında savaş sırasında vagon, ticareti, vurgunculuk yaparak zengin olan insanlar anlatılır. “O tarihte vurgunculuk ve nüfuz ticareti günün meselesiydi. Köprüyü geçmeye para bulamayan birtakım kimselerin, günün birinde vagon sattığı ve birdenbire harp zengini olduğu görülüyordu” (s.5) diyen Reşat Nuri, bu konuyla ilgili bir roman yazmak ister. Bu düşüncelerle yazılan romanda, harp zenginleri ve vurgunculuk yapan insanların içinde bulunduğu durum anlatılır.

Romanın başkişisi Şeref, maddi açıdan yükselmek için çeşitli yolsuzluk yapar. İçine düştüğü ahlaki çöküşün sebebi içindeki zengin olma hırsıdır. Dürüst bir memur olarak çalışan Şeref’in hayatında dönüm noktasını, Bursa’da gittiği “Ahz-ı Asker Şubesi” oluşturur. Sıradan bir vatandaş olarak gittiği şubeden, iltimasla cephe gerisinde görev alan biri asker olarak çıkar. Kendi doktoru tarafından kayırılmasını, bir nevi çürüğe ayrılmasını anlatan Şeref, yaptığıının ahlaki olmadığını farkında olan doktorun içinde bulunduğu durumu ironik bir dille şöyle dile getirir:

“Fakat o sertlik içinde gözlerinin durmadan benden kaçması, alnındaki bir türlü kurumayan birkaç damla teri durmadan silmesi ve utanıyor gibi hali niçin?” (s.94).

Miralay Murat Bey’le tanışan Şeref’in hayatı büsbütün değişir. Yasadışı yollarla zengin olan bir teşkilatın önemli bir adamı olan Miralay, Şeref’i himayesi altına alır. Cephe gerisinde halk aklıktan, sefaletten kırılırken bir grup insan memleketin zenginliklerini sömürerek zengin olur. İstanbul’un işgal altında olmasına, halk sıkıntıları içinde yaşamasına aldırış etmeyen bir grup insan hesapsızca eğlenmektedir. Şeref, bu ahlaki düşkünlüğün farkındadır. Bu durumu şöyle anlatır:

Bizim gurubumuz da aşağı yukarı aynı ruh hali içinde aynı kanuna uyuyordu ve ben, bu umumi sürüklenişte elbette herkesten başka bir yol tutamazdım. Vaziyet kötüleştiği nispette geceleri çılgıncasına azılıp kuduruluyordu. Bunlar sıtmaların

büyük donup titreme nöbetlerini takip eden büyük ateş nöbetleri gibiydi. Belki de insan yaradılışının büyük vücut gerginliklerine karşı zaruri aksulamelleriydi.

İngiliz tayyarelerinin Beyazıt'ta, Harbiye Nezareti'nin kapısını bombaladıkları gece, biz otomobillerle İstıranca ormanlarında bir gece eğlencesine gidiyorduk. Şehrin içinde ve dışında iki adımda bir miğferli devriye kollarına rastlanan, bir kirpi gibi dehşetten tortop olmuş harp İstanbul'unda İstıranca ormanlarında kadınlı, erkekli bir gece gezintisi... Ne tayyare bombaları, ne karanlığı korkunç bir donanma gecesine çeviren müdafaa topları bizi yolumuzdan alıkoymamıştı. Yalnız, aramızdaki kadınlardan bazıları haykırmışlardır; biz, onlarla donanma fişeklerinden korkan çocuklarla eğlenir gibi eğlenmiştik. Çünkü benim muhitimin işi gibi işler eğlencesiz, eğlence kadınsız olmazdı (s.128).

Şeref'in içine düştüğü ahlaki çöküşün boyutlarını öğrenen Seniha, çok şaşırır ve üzülür. Şeref, de içinde bulunduğu durumun farkındadır:

“Benim eğlenmekten, ahlâksızlık etmekten başka işi gücü yok görünen ve yerine göre, içine kadınlar da karışan bandlarla deniz eğlencelerine, kır eğlencelerine, salon eğlencelerine, gittiğimi öğrendikçe şaşalıyor” (s.115).

Şeref'in kayınpederi eski bir bürokrattır. Emekli olduktan sonra müsrif bir hayat yaşamaya başlayan Aziz Paşa'nın en büyük sorunu önüne geçemediği kumar tutkusudur. Kumar borçları yüzünden arazilerini satmak zorunda kalan Aziz Bey'in de Şeref gibi tek kurtuluş yolu, bir liman gibi sığındıkları Seniha'dır. Bu durumu Şeref, şöyle dile getirir:

“Aziz Paşa'nın şikâyet ettiği, fakat bir türlü arkasını alamadığı derbeder hayatına, kendini boğazına kadar borca sokan kumar ve kim bilir nasıl daha başka türlü yıpratıcı ve sefilleştirici gizli eğlencelere karşı kızını son emniyet olarak görüyordu” (s.86)

Dudaktan Kalbe romanında Lamia, Kenan ile yaşadığı bir maceradan sonra türlü sıkıntılarla karşı karşıya kalır. Bu olaydan sonra hamile kalan Lamia Kütahya'daki akrabalarının evine yollanır. Lamia'nın Kenan ile yaşadığı macera her ne kadar toplumun ahlak ve namus anlayışına ters ise de bu davranışından sonra yaşam tarzına dikkat eder. Kenan'dan sonra erkeklerle olan ilişkisi genel ahlak ve namus kuralları içerisinde devam eder.

Lamia, Kütahya’da kaldığı evin damadı Rasih tarafından sürekli rahatsız edilir. Rasih, Lamia’yı yalnız gördüğü yerlerde sürekli sıkıştırır. Kendisi ile kaçmasını teklif eder. Rasih’in bütün ısrarlarına Lamia, “beni öldürseniz imkânı yok” (s.156) diye karşı çıkar. Buna rağmen Rasih, Lamia’yı rahatsız etmekten vazgeçmez. Lamia’nın evde tek başına kaldığı bir gün Rasih, ona sahip olmak ister. Lamia, namusunu korumak isterken yanlışlıkla Rasih’i öldürür.

Namusunu korumak ve çocuğunu rahat bir şekilde büyütmek için yaşlı bir adamla evlenir. Lamia’nın genç veya zengin bir insanla evlenmek gibi bir derdi yoktur. Onun tek derdinin namuslu bir şekilde yaşamak olduğunu, şu sözlerinden anlarız:

“Kocam genç yahut ihtiyar, güzel, çirkin olmuş bana ne... Değil mi ki iyi, namuslu bir insan... Bana yeter de artar bile” (s.167).

Acımak romanının başkişisi Mürşit Efendi, ahlaki görevlerinin farkında olan biridir. Göreve başladığında masasına yazdıkları onun ahlaki kişiliği ile ilgili bilgi verir. Ahlaklı bir insanda olması gereken bütün davranışlar onda da vardır. Hayatını yönlendirecek ilkelerle yola çıkan Mürşit Efendi’nin yaşamı boyunca riayet edeceği davranışlardan altıncısı, hem meslek hayatında hem de hususi hayatında namuslu olmaktır:

- 1- Vicdanımın sesini daima dinleyeceğim. 2- Hiçbir zaman kanun haricinde iş görmeyeceğim. 3- Meslektaşlarımla iyi geçineceğim. 4- Yalan söylemeyeceğim. 5- Rüşvet almayacağım. 6- Yalnız meslek hayatımda değil hususî hayatımda da daima namuslu kalacağım. 7- Vazifemi daima hakkımdan üstün tutacağım (s.48).

Zayıf ahlaklı insanların bir dakika bile vazife başında tutulmalarının caiz olmadığını (s.69) düşünen Mürşit Efendi, aile hayatında da namuslu olmaya çalışır; Fakat karısı ve kaynanası ondan çok farklıdır. Karısı ve kaynanası düşük ahlaklı insanlardır. Mürşit Efendi, onların çocuklarının ahlakını bozmalarından korkar:

Nihayet çocuğumun çarşafı yapıldı. Fakat ne maskara kıyafet Ya Rabbi! Evlâdımı en müptezel sokak kadınları gibi giydirip boyamışlardı. Zaten gördüğü fena terbiyeden korkuyordum. Onu o kıyafette görünce büsbütün fena oldum. Bana öyle geldi ki evlâdımı elimle giydirip kuşatıp fuhuş meydanına atıyorum (s.112).

Eşinin kendisini Necip Bey’le aldattığını duyan Mürşit Efendi, Necip Bey’le kavga eder. Çocuklarının lekelenmemesi için olayın duyulmasını istemediği için olayı

kapatır. Çocuklarının bu durumdan olumsuz bir şekilde etkilenmemesi için kaynanasına söyledikleri önemlidir:

Kızın evine dönebilir dedim. Kendisine hiçbir fenalık yapmayacağıma çocuklarımın üzerine yemin ederim. Onunla aramızda zaten karılık kocalık alâkası yok. Bugün münasebetimiz sade bir zaman büyük bir kaza ve felâket eseri olarak çocuklarıma anne olmuş bulunmasından ibarettir çocuklarımı lekelememek için ben hiç ses çıkarmamayı vaat ediyorum. Fakat siz de bu aile ile her türlü münasebetinizin kesileceğini bana temin edin. Şunu söyleyeyim ki beni tekrar aldatmak demiyorum fakat çocukları bu neviden bir pislikle kirletmeye çalışırsanız ikiniz de kendinizi dünyada yok bilin (s.117).

Zehra'nın da annesi gibi kötü ahlaklı olmasından çekinen Mürşit Efendi, Zehra'yı korumak için yatılı bir okula yazdırmak ister. Bunun için arkadaşı Cevdet'e "İki kızım vardı... Biri öldü... Öteki de ya ölecek... Ya ahlâksız olacak... Senin hatırlı ahabpların vardır... Şu çocuğu bir leyli mektebe kabul ettirebilir misin? Böylece hem namusumu kurtarmış hem de bana edebileceğin tek iyiliği etmiş olacaksın" (s.123) diyerek, ondan yardım ister.

Yaprak Dökümü, Ali Rıza Bey'in ailesinin Batı kaynaklı değişim rüzgârına dayanamayıp dağılmasını anlatır. Bir tarafta eski ahlak ilkelerine sıkı sıkıya bağlı Ali Rıza Bey, diğer tarafta ise yeni yaşama ayak uydurmaya çalışan aile bireyleri vardır. Eski bir mutasarrıf olan Ali Rıza Bey, ahlak kurallarına bağlı, dürüst ve namuslu bir insandır. Herkesin kendisi gibi namuslu ve ahlaklı olması gerektiğini düşünen Ali Rıza Bey'e, şirkete gelen eski bir çalışanın söylediği sözler, adeta ailenin başına gelecekleri önceden haber verir gibidir:

Bilhassa Büyük Muharebe'den sonra bütün dünyada bir garip uyanıklık oldu. Şimdi insanlar artık sizin zamanınızın insanları değil. Gözlerin açılması emelleri, hırsları arttırdı. Kimse artık kendi halinden memnun olmuyor. Bu cereyan neticesinde eski ahlak kaidelerinin yıkılıp değişmemesine nasıl imkân görüyorsunuz? (s.9).

Misafirin sözleri Ali Rıza Bey üzerinde büyük bir tesir uyandırır. "Bütün hayatını çocuklarına iyi fikirler ve iyi bir ahlak vermeye sarf etmiş" (s.10) biri olarak karşılaştacağı bu durum onu korkutmaya başlar. İlk hayal kırıklığını çalıştığı şirketin yöneticisi ve eski öğrencisi olan Muzaffer Bey'in yaptıklarını öğrenince yaşar. Ali Rıza

Bey, eski bir arkadaşının kızı olan Leman'ı, çalıştığı şirkette işe aldirtmişti. Bir süre sonra Leman'ın Muzaffer Bey'den hamile kalıp çocuk düşürdüğünü öğrenince çok üzülür. Muzaffer Bey'den Leman ile evlenmesini ister. Muzaffer Bey'in bunu kabul etmemesi üzerine şirketten ayrılma kararı alır. Ayrılma kararını da Muzaffer Bey'e şöyle açıklar:

Siz, buraya benim vasıtamla girmiş bir kıza el attınız. Ben size kadın getirmiş bir insan mevkiinde kaldım. Hakikat böyle olmasa bile bunu herkese nasıl anlatırsınız? Leman'ın anası gibi benim ve benim çocuğumun da bu kapıdan yiyeceğimiz ekmek artık temiz ekmek olamaz (s.23).

Ali Rıza Bey'in şirketten ayrılması üzerine aile maddi açıdan zorluklar yaşar. Şevket'in kazandığı paralar Leyla, Necla ve Ferhunde'nin verdiği partilere yetişmez. Şevket, yolsuzluk yaparak masrafları karşılamaya çalışır. Bu da onun için felaket olur. Hapse düşen Şevket'le beraber Ali Rıza Bey adeta yıkılır. O, ne para için ne de Şevket'in hapiste yatması çok üzülür. Üzüldüğü şey bir daha geri gelmeyecek olan namus ve haysiyettir. “Bir buçuk sene hakikaten göz açıp kapanıncaya kadar gelirdi. Yalnız şu vardı ki, kaybolan haysiyet ve namus bir daha geri gelmeyecekti” (s.99).

Ali Rıza Bey'in en büyük isteği kızlarını faziletli, ahlaklı insanlarla evlendirmektir. Evde düzenlenen partilere davet edilen kişiler arasında ahlaklı birilerini bulurum diye kızlarının yanından ayrılmaz. Anlatıcı bu durumu şöyle dile getirir:

“Ali Rıza Bey, şimdi artık çağrılmadığı, istenmediği zamanlarda da misafirlerin arasına giriyor, güpegündüz elinde fenerle sokakta adam arayan Diyojen gibi ahlakına güvenilebilecek o iki halaskarı arıyordu” (s.77).

Ali Rıza Bey'i en çok üzen olaylardan bir de kızı Leyla'nın bir adamla olan ilişkisidir. Kahvedeki bir arkadaşından Leyla'nın genç bir adamın otomobiline bindiğini öğrenen Ali Rıza Bey, büyük bir hayal kırıklığı yaşar:

“Bu da mı başıma gelecekti? Aç kaldım, rezil oldum, türlü hakarete uğradım. Hepsini sineye çektim. Fakat namussuzluğa tahammül edemem. Mutlaka bir şeyler yapmalıyım” (s.120) diyen Ali Rıza Bey, Leyla'yı evinden kovar. Bu olay onu o kadar etkiler ki felç geçirir. Bir süre sonra bu duruma alışır. Vicdanı rahattır; çünkü

karşılaştığı ahlaksızlıklara göz yummamıştır. Bu yüzden hala namuslu biri insan olarak yaşayabilirim diye düşünür:

Leyla'nın fena yola düştüğünü öğrendikten sonra göz yummuş, kızı evinde alıkoymuş olsaydı, ona namussuz demeye hakları olurdu. Fakat mademki hakikati öğrenir öğrenmez onu kapı dışarı etmiş ve bir daha adını anmamıştı; şu halde kendisini çocuğu, ölmüş bir babadan ayırt etmemek, hatta haline biraz acımak lazım gelmez miydi? (s.125).

Romanın sonunda Ali Rıza Bey, kızı Leyla'nın evine yerleşir. Eserde, insan iradesinin çevre şartları karşısında iflas ettiğini söyleyen Çelik, bu durumu eleştirir:

Açlığın, sefaletin manevi sükûta sebep olduğu da inkârı mümkün olmayan bir gerçektir. Ama burada Reşat Nuri, Ali Rıza Bey'i böyle bir sonuca götürmek için olayları oldukça zorlamıştır. Hele romanın sonunda namus, ahlak, fazilet, dürüstlük gibi bütün değerlerin pes etmesi romanın mesajını sıkıntıya sokmuştur (2000: 121-122).

Ali Rıza Bey'in başına gelenlerden ders alan okuyucu, onun düştüğü duruma düşmemek için önlem almak ihtiyacı hisseder. Yeni yaşam biçiminin temel değerleri aşındırmasının eleştirildiği bu eserde, genel ahlak kurallarının çiğnenmesi sonucunda karşılaşılan olumsuz durumlar okuyucuya gösterilmiştir.

4.2.2.5. Kadının Medeni Hakları

Modern toplumlarda kadın, erkeğin himayesi altında yetişmek yerine onunla eşit haklara sahiptir. Sindirilmiş, hakları elinden alınmış, eğitimsiz kalmış kadınların yetiştireceği nesillerin sağlıklı olması beklenemez. Refah seviyesi yüksek toplumlarda kadın, erkeğin sahip olduğu bütün haklara sahiptir.

Kadınların erkeklerle eşit şekilde yaşamasının yolu eğitimden geçer. Bunun için sadece kadınların değil erkeklerin de eğitilmesi gerekir. Tezcan, eğitimden bahsederken "Eğitim, kadının genel olarak toplumsal konumunu yükseltmektedir" (1992: 136) der. Reşat Nuri'nin romanlarında okumuş, eğitim almış kadınlara sıkça rastlanılır. Eğitim almak erkekler gibi kadınların da hakkıdır. Kadının içinde bulunduğu olumsuz şartlar, onların da erkekler gibi eğitim almalarıyla ortadan kaldırılabilir. Bunun farkında olan Reşat Nuri'nin eserlerinde eğitim almış, düşünen, sorgulayan, haklarının farkında olan ve toplumda saygınlık kazanan kadınlara sıkça rastlanır. **Gizli El**, romanında Seniha ve

Çalıkuşu romanında Feride, Dame De Sion mezunudur. **Akşam Güneşi** romanında Jülide, okumuş bir genç kızdır. **Acımak** romanında Zehra, Darülmuallimat'tan mezundur, **Eski Hastalık** romanında Züleyha Amerikan Koleji mezunudur. **Kan Davası** romanında, Esmâ Güneyli de Zehra ve Feride gibi öğretmendir.

Çalıkuşu romanında Feride, dokuz yaşında gittiği Dame De Sion'da, yaklaşık on sene okur. Mezun olduktan sonra Anadolu'ya öğretmen olarak giden Feride, “bizdeki kadın özgürlüğünün bir çeşit öncüsü de olmuştur” (Kavcar, 1969: 172). Genç yaşta bir kızın tek başına Anadolu'ya öğretmen olarak gitmesi, o dönemde pek rastlanılmayan bir durumdur. Bu yüzden gittiği yerlerde çeşitli zorluklarla karşılaşmış, hakkında çeşitli dedikodular çıkmıştır.

Feride'nin doğrudan ilgisi olmayan dedikodular yüzünden Okul Müdiresi tarafından uyarılması, o dönem için çalışan kadının sosyal hayatta karşılaştığı sorunları gözler önüne serer (s.274). İşinde ne kadar iyi olursa olsun, hakkında dedikodu çıkan kadının suçlu olduğu algısının eleştirildiği bu olayda da Feride, haklı çıkar; fakat şehir değiştirmek zorunda kalır. Hem ferdi hem de öğretmenlik hayatında karşılaştığı zorluklar, o dönem için kadının toplumdaki yeri hakkında bize bilgi verir. Çetışli, bu durumu şöyle ifade eder:

“Romana yansıdığı kadarıyla, Türk toplumunun geleneksel yapısında, gerek kadın-erkek ilişkilerinde, gerek aile hayatında, gerekse sosyal hayatta erkeğin hâkimiyetinin hayli belirgin olduğu görülür. Kadın çoğu zaman ikinci planda kalmakta, istek, arzu ve düşünceleri yeterince dikkate alınmamakta; bir işte çalışıp sosyal hayata katılması yadırganmaktadır” (2004: 218).

Kadının toplumdaki statüsünü gösteren bir diğer olay da Feride'nin B... vilayetinde kaldığı otelde şahit olduğu olaydır. Çocukları ile birlikte otelde kalan Manastırlı bir kadın, kendisini terk eden kocasını bulmak için Manastır'dan gelmiştir. Kendisini terk eden ve başka bir kadınla evlenen kocasının kendisini boşamaması için türlü yollara başvuran; fakat bunlardan bir sonuç alamayan Manastırlı kadının içinde bulunduğu durum, kadının sosyal statüsünü göstermesi açısından önemlidir. Medeni hakları elinden alınan kadınların içinde bulundukları acı durum Manastırlı kadının şahsında somut hal almıştır. Manastırlı kadının kocası tarafından dövülmesine, terk

edilmesine rağmen onun peşinden koşmasını yadırgayan Feride, bu durum karşısında üzülür; fakat tepkisini de ortaya koyar:

“A hanımcığım, siz de niçin, sizi istemeyen bir insanın üstüne bu kadar düşüyorsunuz. O, sizi tekmeliyorsa siz de onu tekmelersiniz, olur biter” (s.137).

Gizli El romanında İstanbul’da bir akraba düğününe giden Seniha’yı gören akrabaları onu evlendirmek isterler. “Asil bir ailenin çocuğu, iyi tahsil görmüş, güzel, istikbali parlak” (s.73) bir genç Seniha’yı beğenir ve annesi vasıtasıyla istetir. Aziz Paşa’nın ikna olduğunu söyleyen Zabit’in “oldu bitti bu iş” demesi üzerine kızan Seniha, “Rica ederim, bir kere daha rica ettim sizden... Hoşlanmıyorum böyle konuşmalardan... Zannederim eski zamanlarda değiliz... Artık bir kızın evlenip evlenmeyeceğini ancak kendisi bilir” (s.74) diyerek tepki gösterir. Bir genç kızın kendi kararlarını kendisinin vermesi gerektiğini düşünür. Seniha’nın tepkisine benzer bir tepkiyi de Eski Hastalık romanında Züleyha gösterir.

Akşam Güneşi romanında Avrupa’da yaşamış bir genç kız olan Jülide’nin Anadolu’daki yaşama ayak uyduramamasının nedenlerinden biri de toplumdaki kadın algısıdır. Jülide, kadınların sadece çocuk doğuran, yemek yapan ve kocasını evde bekleyen varlıklar olarak algılanmasına karşı çıkar.

Nazmi Bey’in evlatlığı Ayşe, balıkçılık yapan Hüseyin ile evlenmek üzeredir. Buna karşı çıkan Jülide, Ayşe’nin daha iyi şartlarda yaşayabileceği biriyle evlenmesi gerektiğini söyler. Bunun üzerine Nazmi Bey, Jülide’ye kızar. Bunun üzerine Jülide, o günün şartlarında kadınların içinde bulunduğu durumu şu sözlerle özetler:

Ayşe... Kardeşim... Eniştemin hakkı var... Sen onun ekmeğiyle büyüdün. O olmasaydı açlıktan ölecektin... Başkalarının merhametiyle, başkalarının ekmeğiyle büyümüş bir yetimsin... Ne verilirse onu yemeye, ne emredilirse onu yapmaya mecbursun... Deniz kenarındaki sazlarla örtülü kulübenin mesut bir hayat geçireceksin... Zevcin gündüzleri balığa gidecek, akşamları geç vakitlere kadar civardaki Rum meyhanelerinde içki içecek... Evinde güzel güzel çalışacaksın... Ne güzel meşguliyetlerin olacak... Birer birer doğan miniminilerine, babalarının eski çamaşırlarından gömlekler dikeceksin... İnce tırnakların pencere diplerinde kırılacak... Ocaktaki ıslak odunları üflerken gözlerin yanacak... Gece çocuklarını uyuttuktan sonra, kulübenin saz duvarlarından giren soğuğa, ocağın bacasından

uluyan rüzgâra karşı omuzlarına bir yırtık atkı atacaksın... Yavaş yavaş yanık türküler söyleyerek erkeğini bekleyeceksin... Gece yarısından sonra o yıkıla yıkıla gelecek... Yemeğini soğuk bulduğu için homurdanacak... ‘Ağları tamir ettin mi?’ diye soracak... Bütün gün ocağına çalı çırpı toplamaktan, küçüklerle uğraşmaktan ağları tamir ile meşgul olamadın... Gece ise gözlerin yanıyordu, ağların ince örgüsünü görmek için lambada gaz yoktu... Fakat bunlar sebep değil... Erkeğin seni azarlayacak belki de daha ileri gidecek... Fakat ne ziyanı var? Namuslu bir adamın her şeyi iyidir... Namuslu bir zevcin her emrine baş eğmeyi Allah emrediyor, ağır başlı ciddi insanlar istiyor... Görüyorsun ya Ayşe... Senin için velinimetinin nasihatlerini dinlemekten başka çare yok... (s.191-192).

Kadının, kocasının yaptıklarını sorgulayamaması, her durumda ona itaat etmesi, o günün şartlarında yaygın bir algıdır. Bu algıyı eleştiren Reşat Nuri, kadının toplumda hak ettiği yerde olmadığını okuyucuya göstermek ister.

Reşat Nuri, **Yeşil Gece** romanında kadınların o gün için sosyal hayattaki durumunu gözler önüne serer. Dönemi için yenilikçi fikirlere sahip olan Şahin Efendi’nin karşısında yer alan Zeynel Hoca’nın kadınlar hakkındaki fikirleri, o dönem erkeklerinin çoğunun sahip olduğu fikirlerdir. Zeynel Hoca’nın kadınlarla ilgili fikirleri çağdışıdır:

Hele kadınlar... Sokakta yanından süslü bir kadın geçtikçe küfrederek sataşmak onun âdetiydi. Annesi bir gün babasından dehşetli bir dayak yedikten sonra ölmüştü. Bunun için babasına kabahat bulmaz:

—Kim bilir? Kadın milleti bu... Eksik etek. Ne kabahat etti ki babam terbiyesini verdi. Ama eceli gelmiş... Öldü... Ne yapalım? (s.27).

Zeynel Hoca’nın kadınlar hakkındaki düşünceleri bununla da kalmaz. Elinden gelse mecelleye “Kadın erkekten can davası edemez” diye bir madde bile ekleyeceğini söyler (s.27). Buna karşın Şahin Efendi, kadınların ihmal edilmesine, ezilmesine üzülen biridir. O, kadınların ihmal edilmesinin, hor görülmesinin içinde bulunduğumuz olumsuzlukların en büyük sebebi olduğunu düşünür.

Küçük hafızın cenazesine katılan Şahin Efendi, onun annesinin feryadını hiç unutmaz. Kadının feryadı, Şahin Efendi’nin zihninde yeni bir ufuk açar. “Memleketin nüfusunun yarıdan fazlasını vücuda getiren bu meçhul ve mağdurhalemi niçin o vakte

kadar hiç hatırına getirmediyini” (s.113) düşünen Şahin Efendi, kadınların içinde bulunduğu kötü duruma üzüldür. O, memleketin içinde bulunduğu kötü durumda, karşılaşılan felaketlerde kadınların cahil bırakılmasının, ezilmesinin büyük payı olduğunu söyler:

Kadın çok büyük kuvvet... Ben ki kadını hiç tanımamış, düşünmemiş adamım... Ben bile ihtiyar, alil bir ananın tesirinden kendimi kurtaramadım... Bugünkü felaketlerimizde belki onu asırlarca ihmal etmiş, ezmiş, cahil bırakmış olmamızın da bir dereceye kadar tesiri var... Küçük hafızın anası, belki tahsilce, fikirce bugünkü cenaze alayını teşkil eden üç, beş yüz erkeğin hepsinden daha aşağı bir seviyede... Fakat bizim şüpheli ilmimiz, bulanık aklımızdan bir türlü anlayamadığımız hakikati o, dertli ana yüreğiyle bulup çıkardı (s.114).

Eski Hastalık romanında Züleyha, İstanbul’da yaşamış ve Amerikan Kolejinde okumuş bir kızdır. Özgür düşünen ve özgür yaşayan kadını temsil eden Züleyha, aynı zamanda dayısı Şevket Bey gibi Batılı yaşayış tarzını benimser. Kadınların özgürce yaşaması ve özgürce düşünmesi gerektiğini savunan Züleyha, kadınların erkeklerin himayesi altında yaşamasına karşıdır. Bunu hür ve müstakil bir insan için küçültücü bulur (s.137).

Enise Hanım, Züleyha’nın oğluyla evlenmesini istemektedir. Züleyha’nın babası da onun Yusuf’la evlenmesini çok ister. Züleyha, baskı altında karar vermek istemez. “Evlenmek, kendi kafasına ve kalbine göre bir aile yapmak hakkı insanın hürmet edilmesi lâzım gelen bir hakkıdır” diye düşünen Züleyha, Yusuf ile evlenmesini isteyen babasına, “Müsaade ediniz, bu iş üzerinde hiçbir tesire kapılmadan düşünüyüm; hesaplarımı yapayım... Vereceğim kararın benim kendi kararım olduğunu, netice üzerinde sizin hiçbir tesir ve mesuliyetiniz bulunmadığını bilerseniz daha bahtiyar olursunuz” (s.110) diyerek evlilik kararını evlenecek kadının vermesi gerektiğini belirtir.

4.2.2.6. Aile Kurumu

Toplumun en küçük birimi ve temel taşı olan aile Yalvaç’a göre “hiçbir toplumda vazgeçilmeyen ve korunmak zorunda olan toplumsal bir kurumdur” (2000: 15). Onun korunmak zorunda oluşunun birçok nedeni vardır. Neslin devamı, çocuğun sosyalleşmesi, millî kültürün gelecek nesillere aktarılması, dil öğrenimi, toplumsal

kurallar, gelenek ve göreneklerin devam etmesi aile kurumuyla doğrudan ilgili olan konulardır.

Türk toplumunda aile kurumu önemli bir yer tutar. Çocuklar yaşama dair birçok şeyi önce ailede öğrenir. Toplumu ayakta tutan vazgeçilmez değerler önce ailede çocuğa aktarılır. Saygı, sevgi, akrabalık ilişkilerine önem verme, yalan söylememe, görev bilinci, çalışma gibi daha pek çok değerın öğrenildiğı aile kurumunun bozulması toplumsal yapının çözölmesine neden olur.

Akşam Güneşı romanının başkişisi Nazmi, küçük yaşta annesini ve babasını kaybettiğı için yatılı okulda kalır. Sadece tatillerini amcasının evinde geçirir. Reşat Nuri'nin diğerk bazı kahramanları gibi Nazmi de sevgi ihtiyacı ile büyümüştür. Sevgisiz büyüyen çocukların psikolojisini onun şu sözlerinden anlaşılır:

Evet, aile muhabbeti... Annesi, babası, kardeşı olmayan kendini bildiğı günden beri ömrünü yatılı okullarda lakayt ve şefkatsiz insanların kalabalığı içinde geçiren bu haşarı çocukta aile sevgisi sönmüyor, kalbinin bir köşesinde ince ince sızlıyordu. Tatil dönüşlerinde annelerinden ayrıldıklarına ağlayan çocuklarla eğlendiğim; kandil, bayram gecelerinde eve gitmek istemediğim için bana 'kalpsiz' diyenler de vardı. Zaten bu, bütün içime dokunan şeylerle görünüşte eğlenirdim. Belki bir yaratılış galatı olarak bende hüznün ve elemin ifadesi gürültücü, alaycı bir kahrkaydı (s.46).

Nazmi Bey hastalanınca doktoru ona M... adasına yerleşmesi ve bir aile kurmasını tavsiye eder. Onun hastalığı artık hareketli yaşamı kaldıramayacaktır (s.114). Romanda mutlu bir aile yuvasının iyileştirici etkisi üzerinde durulur.

Nazmi Bey'in bir akrabasının kızı olan Jülide, hoppa, kendini bilmez bir genç kızdır. Jülide karakterinin kendini bilmez tavırları, hoppa bir yaşam sürmesi de Nazmi Bey tarafından anne şefkatinden mahrum olmasının bir sonucu olarak görülür.

Sağlıklı bir ailenin oluşmasında eş seçimi önemli bir yer tutar. Eş seçiminde yapılan bir hata ilerde eşlerin ayrılmasına veya **Acımak** romanında olduğu gibi sağlıklı bir aile ortamının oluşmasına neden olabilir. Bu sağlıklı ortam çocukların en temel ihtiyacı olan sevgiden yoksun büyümelerine, anne ve babanın yanlışlar yapmasına neden olur. Acımak romanında yanlış eş seçiminin Mürşit Efendi'yi sürüklediğı

felaketleri görürüz. Mürşit Efendi, insanın ailesinin saadetini teminine ve şerefini muhafaza etmekle yükümlü olduğuna inanır. Hep bunun için çalışır.

Bir aile ne kadar küçük olursa olsun tek insana benzemiyor. Yalnız insan sıkıya gelirse kuru ekmek de yiyebilir temiz memur redingotunu yamalı bir gömlek üzerine de giyebilir. Kimse insana ne yediğini sormaz. Fakat başımızda saadetini temine şerefini muhafazaya mecbur bulunduğumuz bir aile bulunursa iş büsbütün değişir (s.93).

Ailesinin mutluluğunu, sağlamayı kendine görev bilen Mürşit Efendi'nin farkında olmadığı durum ise karısının ve kaynanasının tahmin ettiği gibi iyi insanlar olmadığıdır. Buna Mürşit Efendi'nin yetersiz otoritesi de eklenince felaketlerin ardı arkası kesilmez. Acımak romanında “anlatılan bu ailede felaketlere yol açan iki unsurun zayıf, evde otorite kuramayan bir erkek ile yalancı, ahlaksız kadınlar olduğu görülüyor. Ailede alınan terbiye ve kadınlar ön planda” (Esen, 1991: 99).

Reşat Nuri, Mürşit Efendi'yi bir ailede görülebilecek bütün olumsuz durumlarla karşılaştırır. Mürşit Efendi, hayatla mücadelesinde ailesinden destek görmek bir yana daima onların engeli ile karşılaşır ve bu durumu şu şekilde ifade eder:

“Ailem zalim ve sinsi bir düşman gibi omuz başımda bekliyor dışarı ile yaptığım amansız mücadelede mütemadiyen hızımı kesiyor beni arkadan vurmak için en düşkün ve mağlûp saatlerimi bekliyordu” (s.101).

Eşinin ve kaynanasının bitmeyen istekleri onun görevini suistimal etmesine, yanlış işler yapmasına neden olur. Kaynanasının olumsuz tesirleri, eşinin da annesini desteklemesi onun sonunu getirir. Mürşit Efendi yavaş yavaş sürüklendiği felaketi şu şekilde anlatır:

(..) O vakit dünyada bir insan gibi ne düşündüğümü ne yaptığımız bilmez bir hale geliyordum. Bu tesirlerle vazife başında ufak tefek suistimallere başladım. İnsan bir kere bu yola döküldü mü çorap sökücü gibi gider... Evvelâ bazı yolsuzluklara göz yumuyor bunun temin ettiği para ile sokakta yakama yapışan evde kapımın önüne gelip rezalet çıkaran alacaklıların en azılıklarını susturuyordum. Sonra işi büyüttüm insafsızca çalmaya başladım. Az zaman içinde elime epeyce para geçti. Bu paranın pek azını borca kapıyordum. Çünkü alacaklıların hakaretinden utanmamaya alışmışım. Evde bu fazla paranın nereden geldiğini soran yoktu. Sade

çok memnundular. Kaynanam mütemadi şikâyetlerine beddualarına nihayet vermişti. Eskisi gibi yüzüme gülüyor ‘Benim hayırlı oğlum. Allah seni başımızdan eksik etmesin!’ diye sırtımı okşuyordu. Karımın sinirleri de bir dereceye kadar sükûnet bulmaya başlamıştı (s.102).

Kızının ölmesi, eşinin kendisini aldatması Mürşit Efendi’nin kendine gelmesini sağlar. O artık her şeyin farkındadır; fakat içine düştüğü durumdan nasıl çıkacağını bilemez. Ailesini bir ahlaksızlık yuvası olarak görmeye başlar ve çocuklarını bu yuvadan kurtarmak, uzaklaştırmak ister. “Zehra’yı kucağıma alıp bu ahlâksızlığın yuvasından kaçırmak istedim. Fakat nereye nasıl?” (s.110) diye düşünen Mürşit Efendi en sonunda bir arkadaşı vasıtasıyla kızını yatılı bir okula kaydederek kurtarmaya çalışır. Uzun yıllar eğitimci olarak çalışmış Reşat Nuri’nin eğitime verdiği değer kahramanına açtığı yoldan rahatlıkla görülebilir. Reşat Nuri, okulu görevini yerine getiremeyen bir aileye alternatif olarak görür.

Yanlış bir evliliğin insanı getirdiği felaketleri, sağlıklı olmayan bir aile hayatının kişiler üzerinde yarattığı olumsuz sonuçları göstermek isteyen Reşat Nuri, romanın başında sık sık Mürşit Efendi’nin dürüstlüğüne, disiplinli çalışmasına vurgu yapar. Mürşit Efendi’nin yaşamındaki olumsuz değişimlerin çarpıcı sonucunu romanın sonunda onun içine düştüğü durumu ve bu durumdan kurtulmak için gösterdiği ve sonuç alamadığı çabayı görürüz. Ailesinin onu sürüklediği bataklıktan kurtulması zordur ve namusu ile para kazanamamaktan yakınıır:

Tekrar bir işe girerek namusumla ekmeğimi kazanmama imkân kalmamıştı. İş serseriliğe döktüm. Bazen tütün rakı esrar kaçakçılığı yapıyorum. Elime üç beş kuruş geçiyor. Benim için artık işin namuslusu namussuzu temizi kirlisi kalmadı. Ne yaparsın insan melekler gibi yemeden içmeden yaşayamıyor. Sonra ara sıra eve uğrayarak çocuklar için beş on para bırakmak lâzım. Ara sıra ev tellâllığı filan gibi namuslu işler de düşüyor. Fakat bunlar o kadar az ki. Son günlerde içkiyi de çok artırdım. Eskiden gamımı unutmak için içerdim. Şimdi böyle mazeretim yok (s.117).

Reşat Nuri Güntekin’in aile dramını işlediği bir başka romanı da **Yaprak Dökümü**’dür. Romanın başkışısı Ali Rıza Bey evliliği, aile kurmayı çok ciddi bir iş olarak gördüğü için uzun süre evlenmemiştir. Onun için bir aile kurmak yeni bir devlet kurmak kadar ehemmiyetli bir iştir (s.11). Bu yüzden evlendikten sonra davranışları

tamamen değişir. Evlenmeden önce gevşek ve emelsiz bir yaşam süren Ali Rıza Bey, aile sahibi olduktan sonra daha alışkan ve gayretli olur:

“O zamandan itibaren eski gevşek ve emelsiz memur gitti, yerine çocukları için her fedakârlığı göze almış bir gayretli aile babası çıktı” (s.12).

Baba otoritesinin aileyi bir arada tutması Ali Rıza Bey’in önemsediği bir durumdur. Ona göre baba para kazanarak aileyi geçindiren kişidir. Bu yüzden işten ayrılmak zorunda kaldığı gün çok üzülr. Onu teselli eden şey ise oğlu şevket’in bir işe başlamasıdır. şevket’in işe girdiği gün yemekte oğluna “şevket, seninle yerimizi değiştireceğiz... Sen baba, ben ailenin büyük çocuğu olacağız.” (s.27) diyerek bu görevi ona devreder.

Emekliye ayrılan Ali Rıza Bey, zamanının çoğunu kahvede geçirir. Kahvede gördüğü ihtiyaşların durumu ise onu üzer; çünkü onların çoğu evde barınamadıkları için zamanlarının çoğunu kahvede geçirmektedir. Sıcak bir aile yuvasına duyulan ihtiyaıcın yaşlılık günlerinde daha da arttığını düşünen Ali Rıza Bey, kahvedeki ihtiyaşlar için “Sıcak bir aile ocağına şimdi her zamandan ziyade muhtatılar. Hep bu ihtiyaşlık günlerini düşündükleri içindir ki, ailenin bin türlü zahmetlerine şimdiye kadar hiç şikâyetsiz katlanmışlardı” (s.42) diye düşünür. Kendisi de bu sonun farkında olduğu için zamanında çok çalışmış, hayatın bütün zorluklarına katlanmışır.

Ali Rıza Bey’in çok az olan emeklilik maaşı masrafları karşılamamaya başlar. Buna kızların artan masrafları da eklenince evde huzursuzluklar baş gösterir. Eve yeteri miktarda para getiremeyen baba aynı zamanda yavaş yavaş otoritesini de yitirir. Ailede eksilen baba otoritesi mutsuzluğa yol açar.

“Gitgide gürültü büyüdü. Kimse kimseden çekinmez oldu. O vakit ihtiyaç çocuklarını ikiye ayrılmış gördü: Bir yanda Fikret, bir yanda Leyla ile Necla. Bu, artık evde bir baba nüfuzu, hürmet edilecek bir reis kalmadığını gösteren en güzel bir delildi” (s.47).

Geleneksel bir ailenin çocuklarıyla karşı karşıya gelmemek için gittikçe sinikleşen babası aileyi bir arada tutamaz. Evde bostan korkuluğundan farksız olan “baba” bu durumu acı içinde fark eder:

“Ali Rıza Bey’e gelince, o artık evinde bir bostan korkuluğu mevkiine düşmeye başladığını gayet iyi görüyordu. Bu kavgaya karışmak çocuklarla beyhude yere yüz göz olmaktan başka bir netice vermeyecekti” (s.49).

Evde huzursuzluğun baş göstermesi, kişileri sıcak aile yuvasından uzaklaştırır. Aile ortamı artık bir cehennem hayatı gibi sürer. Bu yüzden evin kızlarından Fikret, çocuklu bir adamla evlenerek evden ayrılır. Ev, Ali Rıza Bey için de çekilmez bir hal almaya başlar:

“Ali Rıza Bey, usulca arkadaki mutfak kapısından kaçtı, dört beş yüz adım uzaktaki bir tepeye çıktı. Büyük bir kayanın kenarına oturdu, şakaklarını ellerinin içine aldı. Bu haliyle evinin yandığını uzaktan seyreden bir babaya benziyordu” (s.58).

Olaylar, Ali Rıza Bey’in dışında gelişmeye başlar. Ailesini bir arada tutmak için pek bir çaba da harcayamaz olur. Oğlunun hapse girmesi, gelininin kaçması, kızlarının tasvip etmedikleri yaşamı, içine düştükleri maddi zorluklar Ali Rıza Bey’in geleneksel düşünce dünyasının da yıkımı olur. Hayatı boyunca tutunduğu, yaşamaya çalıştığı değerlerin gözünün önünde yok oluşu onu sinikleştirir. Her şeye katlanan bir kişi haline getirir. Bu yüzden hayatının son günlerini zengin bir adamın metresi olan kızının evinde geçirir. Esen, bu durumu şöyle ifade eder:

Bu romanda, para ihtiyacının ahlak kurallarını değiştirdiği, bozduğu anlatılıyor. Ailenin dağılması parasızlığın getirdiği ahlak çöküntüsüne bağlıdır. Aile toplum ahlakını koruyan bir kurum olduğundan ahlak bozulunca aile de yıkılıyor. Romanın sonunda ailenin geriye kalan fertlerini bir araya toplayan gene paranın gücü(dür) (1991: 102).

Modern yaşama hazırlıksız yakalanan bir aile ve onun trajik sonunun işlendiği bu romanda Reşat Nuri, aile kurumunun önemini ve korunması gerektiğini okuyucuya gösterir. Şener, değer bunalımı ve aile kurumunun zayıflamasının gençleri ve kadınları etkilemesini şu şekilde değerlendirir:

Değişimi yanlış değerlendirerek dansı, eğlenceyi, hoppalığı yenilik sayan gençler ise bir değer bunalımına düşmüşlerdir. Değerlerin tümüyle yitirildiği ortamlar güvenceden yoksundur. Aile kurumunun zayıflaması en çok özgür yaşama hazırlıklı olmayan, kişiliği yeterince gelişmemiş olan gençleri ve kadınları etkileyecektir (Şener, 1981: 374).

Aile kurumunun en önemli özelliklerinden biri de bireylerin ihtiyaç duyduğu şefkati içinde barındırmasıdır. “Aile çevresinin değeri, sevgi ve güvenliğin doğal kaynağı olduğundan ileri gelmektedir. Sevgi duymak, şefkat görmek, çocuğun ihtiyaçları arasındadır” (Tezcan, 1990: 145).

Eski Hastalık romanında Züleyha, uzun süre ailesinden uzak yaşamıştır. Okulu bitirdikten sonra Anadolu’ya babasının yanında yaşamak için gelen Züleyha, çeşitli uyum sorunları yaşar. Anadolu’daki sade yaşam onu sıkar. Buna yurtdışına gitme hayali de eklenince, Züleyha’nın Anadolu’da yaşaması eziyet verici olur.

Babasının yanında bir süre kaldıktan sonra çevreye biraz da olsa alışan Züleyha, babasının yakın arkadaşı Yusuf ile evlenir; fakat evliliği uzun süre yürütemez. Geleneklere karşı olması ve modern bir hayat sürme arzusunda olması onun evliliğini yıkan nedenlerdendir. Esen, Züleyha’nın evliliğini yıkan asıl sebebin düzenli bir aile hayatı yaşamaması olduğunu düşünür:

“Duyguları, sevgiyi reddetmek insan ilişkilerini sakat, eksik bırakıyor. Bu temel dayanakları olmayan bir evlilik yürümüyor. Züleyha’nın evliliğini yürütememesine sebep olan tüm bu yanlışlara düzenli bir aile içinde, baba otoritesi içinde büyümemesinin yol açtığı görülüyor” (1991: 107).

4.2.2.7. Hurafeler ve Batıl İnançlarla Mücadele

Sözlük anlamı, dine sonradan girmiş boş inanç (TDK, 1998: 1009) olan hurafeler insanların günlük yaşamını olumsuz yönde etkileyen inanışlar olarak din adamları tarafından da eleştirilir.

Çalıklı romanında da bazı hurafeler ve onların eleştirisiyle karşılaşırız. Reşat Nuri roman kahramanlarının çoğu Anadolu’da karşılaştıkları yozlaşmış değerlerle, halk arasında yaygın olan hurafelerle karşılaşır. Kimi zaman bu duruma alaycı ifadelerle yaklaşırlar:

“Yaş on beşe gidiyordu. Aşağı yukarı annelerimizin gelin oldukları, büyükannelerimizin ‘aman evde kalıyoruz’ diye telaşla Eyüp’teki Niyet Kuyusu’na koştukları yaş...” (s.28).

Feride'nin B. vilayetinde ilk günlerde kaldığı otelde Manastırlı bir kadın vardır. Bu kadın büyülere ve büyücülüğe inanan biridir. Kendisini terk eden kocasının tekrar kendisine dönmesi için türlü türlü büyüler yaptırır. Manastırlı Hanım, Rumeli büyücüleri hakkında uzun uzadıya tafsilat verdikten sonra büyük bir inançla Feride'ye “çok değil, üç mecidiyeyi gözden çıkardım mı, kocamı kadının elinden alırlar, yine bana getirirler” (s.138) diyerek halkı para için sömüren sözde din adamlarının çalışma şeklinden bahseder:

“Arif Hoca, bazen bir sabun parçasına bir toplu iğne saplar ve sabunu okuyup üfledikten sonra toprağa gömermiş. Sabun toprakta eridikçe, insanın düşmanı da oturduğu yerde erir, iğne ipliğe dönermiş” (s.138).

“Ne boş, ne zavallı lakırdılar! Ya hele, o soğuduktan sonra sızlanmaya başlayan yara masalı! Hiç böyle şey olur mu?” (s.138) diyerek bunun ne kadar saçma bir durum olduğunu belirten Feride haklı çıkar; çünkü yapılan bütün büyülere rağmen Manastırlı kadın memleketine dönmek zorunda kalır. Büyülerin ona faydasının olması bir yana büyüler, onu komik duruma düşürür.

Çalıkuşu romanında boş inançlar Feride'nin Zeyniler'de gördüğü Hatice Hanım'ın şahsında somutlaşmıştır. Feride doğrudan onu eleştirmek yerine içinde bulunduğu durumun eksikliklerini, aksaklıklarını gözler önüne serer. Hatice Hanım, Feride'ye Zeyni Baba türbesi hakkında bilgi verir:

Himmetleri hazır nazır olsun, erenlerdenmiş. Zeyni Baba bunların en büyüğü. Kimsenin iyi edemediği hastaları, buraya getirirler. Ben, bir kötürüm kadın bilirim ki, buraya sırtta getirdiler, ayaklarıyla yürüye yürüye gitti. (...) Türbe, toprağın içine gömülmüş bir mahzendi. Zeyni Baba, bu mahzende, yedi sene güneş aydınlığı görmeden çile doldurmuş. Öldüğü vakit mübarek cesedine kimse el sürememiş. Üstüne, bir sanduka yapmışlar (s.159).

Hatice Hanım, Zeyni Baba türbesi ile ilgili inanışları anlatmaya devam eder:

Zeyni Baba'nın sandukası yeşil boyalı bir çinko ile örtülmüştü. Sonradan, Hatice Hanım'ın anlattığına göre, bütün ömrünü kanaat ve sefalet içinde geçiren Zeyni Baba, öldükten sonra, üzeri süslü ve işlemeli örtüler istememiş. Ara sıra öteden, beriden gönderilen örtüler bir hafta dayanmıyor, parça parça çürüyüp eriyormuş.

Köyde birisi öleceği vakit, Azrail Aleyhisselam, evvela Zeyni Baba'ya misafir olur, o vakit bu ışık kendi kendine söner. Şimdi kızım, Zeyni Baba'dan isteyeceğini iste (s.160.)

Hatice Hanım'ın anlattığı hurafeler Feride'de sadece biraz korku uyandırır. Bu korku söylenenlerin doğru oluşundan ziyade mezarlığın yanındaki türbenin korkutucu ortamından kaynaklanmaktadır. Çünkü nemden yıpranan örtülerin ve havasızlıktan sönen mumların Feride gibi bir insanın düşüncesini değiştirmesi zordur.

Reşat Nuri'nin özellikle öğretmen kahramanları, eğitim yoluyla toplumdaki olumsuz durumların düzeltilebileceklerine inanırlar. “Gerçeklere dayalı olmayan ve eleştirilmeden kabullenilmiş boş inanlar değişimleri engeller” (Tezcan, 1990: 48). Bu yüzden **Yeşil Gece** romanında Ali Şahin hurafelere savaş açar. Medreselerde eğitim görmüş, yeşil sarıklı Ali Şahin'in fikirleri din adına yapılanların dinle uzaktan yakından ilgisinin olmadığını görmesiyle değişmeye başlar. Etrafında gördüğü ulemaların “Baskı ve otoritelerini, cehennemi dünyaya indirmek suretiyle” (Altuğ, 2005: 50) sürdürmeye çalışması onu bir arayışa sürükler. Bunun üzerine uzun süre gerçeği arayan Ali Şahin medreseden ayrılarak öğretmen okuluna girer. Öğretmen okulundan idealist bir öğretmen olarak mezun olan Ali Şahin'in ilk işi kimsenin gitmek istemediği Anadolu'ya gitmek olur. Kendi deyimiyle “boş vehimler ve hurafelerden kurtulmuş” (s.16) olarak gittiği Anadolu'da, ilk işi hurafelere savaş açmak olur. Yakar, Yeşil Gece için “Olay, çocukları, cehalet ve hurafenin elinden kurtarmayı ülkü edinmiş bir ilkokul başöğretmeninin Sarıova kasabasında mücadelelerle dolu hayatını vermektedir” (1973: 106) der.

Asırlardan beridir gelen felaketlere son vermenin tek yolunun insanlara hakikati öğretmekten geçtiğini düşünen Şahin Efendi, okumayan, anlamayan insanların mesut olamayacağını düşünür. “Cahil insan, her zaman, her yerde ya kendi vehimlerine, batıl fikirlerine yahut da başkalarının hasis hırslarına ve menfaatlerine kurban oluyor” (s.48) diye düşünür. Şahin Efendi, eğitim işini modern bir binada yapmak için kolları sıvar ve yeni bir mektep inşa etmek ister. Yapılacak binanın yanındaki eski medresenin yıkılması icap eder; fakat “softalar” buna karşı çıkar. Halkı da yanlarına almak için hurafeleri kullanırlar; güya medreseden “sabahlara kadar derinden derine tekbir ve ilahi sesleri işitiyorlar, karanlık taşlıklarda yeşil nurların parlayıp söndüğünü görüyorlarmış”

(s.80). Medresenin yıkımı esnasında önceden ayarladıkları bir işçinin bayılması üzerine halkı kendi taraflarına çekmeyi başarırlar.

Sarıova’da etkili olan hurafelerden biri de Kelami Baba türbesi etrafında şekillenenlerdir. Şahin Efendi, türbenin Sarıova’daki önemini alaycı sözlerle anlatır:

Bu türbe mezarlık yolu üstünde, kasabanın hemen her tarafından görülen yüksek bir tepede idi. Kelami Baba’nın Sarıovalılar üzerinde öyle ehemmiyetli bir yeri vardır ki bulunduğu tarafa yataklarının ayakucunu çevirmezlerdi. Halk bütün hacetlerini ondan isterler, her başı sıkılan ilk önce onun mukaddes örtüsüne yüzünü sürerdi. Hükümete ve mahkemelere verilecek arzuhaller evvela ona götürülür, himmet ve yardımı rica edilirdi. Davaları kazananlar, hapishaneden çıkanlar, bir kazadan sağlam kurtulanlar ellerinde mum desteleriyle ona koşarlardı... Hâsılı Kelami Baba türbesi hükümet üstünde hükümetti. Himmeti hazır ve nazır olsun koca bulamayan kızlardan, şifasız dertlere uğrayan hastalardan, kiracısız kalan evlere, müşterisi az dükkânlara kadar her işle uğraşırdı. Sonra kasabayı düşman şerrinden, zelzele, yangın, su basması gibi bütün afetlerden koruyan o idi (s.159).

Ali Şahin Efendi kasabada din düşmanı olarak anılmasına karşı kendisini hurafe düşmanı olarak görür. İnsanların türbelere gereğinden fazla önem vermesi, mezarlıklara kutsiyet atfedilmesine karşıdır. Ona göre hakiki Müslümanlık, mezarlara zannedildiği kadar ehemmiyet ve kutsiyet izafe etmez (s.142).

Reşat Nuri’nin eserlerinin birçoğunda halk arasında yaygın olan hurafeler ve bunlara yönelik eleştirilerle karşılaşılır. Bunlardan biri diğeri de **Kızılık Dalları**’dır. Nadide Hanım, büyüye, cine, periye itikadı kalmayan bir kadındır. Damatları ve kızları biraz zor da olsa onu değiştirmişlerdir:

“Nadide Hanım, zamanla beraber değişmesini bilen insanlardandı. Artık büyüye itikadı kalmamıştı, yalnız büyüye mi? Kızları, damatları, cine, periye, cennete, cehenneme olan itikatlarını sarsmışlardı. Sonra, çocuk bakımı, hıfzıssıhha meselelerinde de usulleri zar zor kabul etmişti” (s.79).

Karamusallı sütnine geldiğinde Nadide Hanım’ın düşüncelerinde eskiye dönüş başlar; çünkü Karamusallı sütnine hurafeler konusunda bilgili bir insandır. Nadide Hanım üzerindeki etkisini de hurafelere borçludur. Onun Nadide Hanım’a tavsiye ettiği yöntemler o dönem için yaygındır:

Çocuklardan biri düştüğü, bir yerini kanattığı, bir başkasının gözünde arpacık, parmağında gece yanığı çıktığı zaman fen ne diyorsa onu yapmak tabii lazımdı. Fakat aynı zamanda düştüğü yere birkaç damla şerbet dökmekte, arpacığı fiske ile kırlamakta, gece yanığı için pencereden sokağa bir kömür parçacığı atmakta ne zarar vardı? (s.79).

Romanda hurafelerden medet uman bir diğer kişi ise Nevnihal Kalfa'dır. Karamusallı'nın Nadide Hanım üzerinde hurafelerle kurmak istediğı hâkimiyeti, Nevnihal Kalfa Gülsüm'ün üstünde kurmak ister. Gülsüm yavaş yavaş onun etkisi altına girmeye başlar. Uyurken veya gözlerini kapatırken bu dünyadan öteki dünyaya gidebilen Kalfa, ölenleri görür, görmediğı zamanlarda da içine doğmalarla gaipten haber alır (s.101). Kalfa, Gülsüm'ün kardeşi İsmail'i rüyasında görebilmesi için “başının altına konmak üzere okunmuş, zemzeme batırılmış ekmekler” (s.102) verir; fakat bunların hiç biri işe yaramaz.

Reşat Nuri'nin eserlerinden hurafeler cahil insanlar tarafından ciddiye alınır. Bunun farkında olan bazı kişiler ise toplumdaki statülerini veya bazı çıkarlarını korumak için hurafeleri bilinçli olarak kullanırlar.

Reşat Nuri Güntekin'in **Gökyüzü** romanında pozitivist bir dünya görüşüne sahip olan başkişi, halk arasında yaygın olan hurafeleri “gökyüzü masalları” olarak adlandırır. Bu inanış onun dine bakışında da geçerlidir. Kendisine din diye gösterilen şeyler halk arasında yaygın olan hurafeler olunca gerçek dini araştırmak yerine çözümünü onu toptan reddetmekte bulur. Başkişi, kendi ateistliğinin nedenini insanların yanlış fikirlerine bağlar:

“İnsanlar kendilerini ve birbirlerini aldatıp avutmak için gökyüzü masalı uydurmuşlar. Masal o kadar çocukça ve iptidaî ki insanda az buçuk tenkit fikri uyandığı gibi tutulur yeri kalmıyor. Biz de o vakit her şeyi kökünden yıkarak ate oluyoruz” (s.49).

Roman kahramanlarından olan Mükerrerem de ateist olmasına karşın bazı metafizik olayların varlığına inanan ve isprizma işleriyle uğraşan biridir. Bu duruma şaşırarak kahraman, “şu Mükerrerem, muhakkak ki çok zeki, çok okumuş yepyeni bir adam... Böyle bir insan, nasıl oluyor da bu çeşit budala Arap bacı uydurmalarına inanıyor?” (s.67) diyerek onu eleştirir. Cumhuriyet kurulduktan sonra yazılan bu

romanda Reşat Nuri, devrimlerle oturtulmaya çalışılan yeni ideolojinin halka benimsetilmesi için çabalar. İstismar edilen dinin, halk arasında yaygın olan hurafelerin ortadan kaldırılması düşünülerek kapatılan tekke ve zaviyeler gizliden de olsa halk arasında çok yaygındır. Romanda bunun eleştirisini görürüz.

Bir ruh çağırma seansı için başkişi, Sevim’le beraber Bursa’ya gider. İspiritizma seansında bulunanlardan biri de genç bir mektep hocasıdır. Başkişi genç mektep hocasının bu tarz hurafelere inanmasını saçmalık olarak görür. Ona göre genç Cumhuriyetin genç öğretmenleri bu tarz işlerle uğraşmamalıdır:

O genç mektep hocasına acıyorum. Gündüz mektepte çocuklara ‘biz genç cumhuriyetin genç çocukları... Karanlığı yıktık, taassubu kestik, hurafeyi astık. Bir elimizde inkılâbın bayrağı, bir elimizde yeni bilgilerin meşalesi nereye gidiyoruz, biliyor musunuz?’ diye kim bilir ne edebiyatlar yapmıştır? Gündüz yeni fikre, gece meczup fizik muallimiyle elektrikçi şeyhin peşinde gökyüzüne... Hadi canım, bu kadar maskaralık olmaz! (s.85).

Başkişi her şeyin mantıklı bir açıklamasının bulunduğuna inanır. İnsanların açıklayamadığı bazı olayları metafizik güçlere dayandırmasını manasız bulur. Bursa’daki eski evdeki olayların da aslında mantıklı bir açıklaması vardır. İnsanların geceleri zincir sesleri geldiğini iddia ettikleri kuyu aslında evin hanımı tarafından kuyuya atılan şekerleri yemek isteyen hayvanların marifetidir (s.91). Karşiki damdan birdenbire vurulmuş gibi düşen leyleğin ise zehirlenerek veya normal bir şekilde ölmesinde (s.95) bir mahzur yoktur. Daha sonra ruh çağırma seansı yapılır. Bu esnada gelişen bazı olaylar zaten korkunç olan mekânın etkisi altındaki Sevim’i daha da korkutur ve onun hastalanmasına neden olur. Hastalanan Sevim İstanbul’a getirilerek tedavi edilmeye çalışılır. Bu arada Sevim’in hastalığını duyan akrabalar da eve gelir. O dönemde hastalıkların bazı kocakarı ilaçlarıyla, hurafelerle iyileştirilmesi fikri toplumda çok yaygındır. Sevim’in doktor tedavisine cevap vermemesi üzerine çevredeki insanların çoğu çareyi bazı boş inançlarda aramaya başlar. Sevim’in hastalığının tütsü ile tedavi edilebileceğini söyleyen Bedia yenge bunların başında gelir. “Okumuş, yazmış bir insanın bu zamanda cine, periye inanması(nı)” (s.211) ayıp olarak gören başkişiyi asıl şaşırtan ise tütsü ile tedavi etme fikrinin insanlar tarafından ilgiyle dinlenmesidir:

Bedia yenge, yetmiş beşlik bir eski zaman kadınıdır. Ne yapsa hoş görmek, anlattığı cin, peri masallarını manzume okuyan yedi yaşında bir kız çocuğunu dinler gibi gülümseyerek dinlemek lâzımdı. Onun bir sinir hastalığını tütsü ile tedavi etmek istemesinde şaşılacak bir şey yoktu. Şaşılacak şey bir eski mebusun, bir büyük nafia mühendisinin, senelerce kadın cemiyetlerinde çalışmış, yazı yazmış, konferans vermiş bir yeni kadının, yeni nesilden yüksek tahsil görmüş yirmi beş yaşında bir bankacının bu sözleri ürkmüş ve inanmış bir çehre ile dinlemesi, yarı bunak bir büyükanne sayıklamasından imdat umması idi (s.209).

Asıl çelişki ise romanın sonlarına doğru yaşanır. Sevim'in uzun süre iyileşmemesi üzerine kendisinin de gökyüzü masalı olarak nitelendirdiği şeylere yavaş yavaş kapılmaya başlamasıdır. İçine düştüğü durumu büyük bir zaaf olarak görür. Bir bakıma halk arasında bu tür inanışların yaygınlaşmasının temelinde çaresizliğin yattığını belirtir. Hurafelerin hastalık gibi yaygınlaşması, çaresizlik içinde kalan insanların hurafelere sığınması toplumsal bir gerçek olarak görülür. Kendisinin de yavaş yavaş içine girdiği bu durumu alçaltıcı olarak görür:

Fen, bir şey vaat edemiyordu. Çaresizlik karşısında, ben de ötekiler gibi gözlerimi yavaş yavaş gökyüzüne çevirmeye, Sevim'in hastalığı için ondan bir şeyler beklemeye başlamıştım. Bunu kabul ettiğim dakikadan itibaren yağmur duasına çıkanlar, bir kibritle üç sigara yakmaktan korkanlar, hastalarını üfürükçüye götürülenlerle aramda hiç bir fark kalmıyordu (s.226).

Başkişi Sevim'in iyileşmesi için onu Üsküdar'a götürür ve Mayanga düğünü yaptırarak iyileşmesi için çalışır. İçine düştüğü durumu alçaltıcı olarak gördüğü için bunları gizli tutar:

“Dünyada hiç bir düşkünlük, bununla ölçülemez, hiç bir zaaf bir insanı bu kadar küçültüp alçaltamazdı. Rezaleti Sevim'le Turgut'tan başka kimse bilmiyor gibiydi” (s.240).

Sevim, bu düğünden sonra şaşırtıcı bir şekilde ve hızlıca iyileşir. Her şeyin mantıklı bir açıklaması olduğu fikrini benimseyen Reşat Nuri, romanın sonunda bunu destekleyen açıklamalarla bulanık kafaları aydınlatır. Sevim'in hasta olduğu zamanlarda konuştuğu, başkişinin daha önce duymadığı ve “barbar dili” olarak adlandırdığı durumun çocukken kendisine anlatılan bir masalın tekerlemesi olduğunu öğrenmesi, ayrıca tavana asılı duran çivinin kaybolmadığı ve yerinde durduğunu sonradan

öğrenmesi başkışı için bir aydınlanma dönemi olur. İnsanlar tarafından açıklanamayan, çeşitli sırlarla dolu olduğu sanılan olayların aslında sadece bilinmediğini ve bu bilinmezliğin kişilerin beyinleri tarafından fazlaca işlenip çeşitli hurafeler üretmesine neden olduğu fikri ortaya çıkar. Hurafelere kısmen de olsa kapılmasını ihtiyarlık dönemindeki sendelemelere benzeten başkışı, “Çocuklukla beraber hayal ve masal devrini kapıyoruz; hurafeler, boş itikatlar, bacalarımızda yuva tutmuş leylekler gibi kanatlanıp bilinmez bir yerlere doğru uçuyorlar. O yaşta, bir gün ortasında gibi, her şey açık ve aydınlıktır” (s.245) diyerek insanları hurafelerden uzak bir dünyaya çağırır.

4.2.2.8. Evlilik Hayatı

Evlenmek, erkekle kadının aile kurmak için kanunlara uygun olarak bir araya gelmesidir (TDK, 1998: 746). Sağlıklı bir ailenin yolu sağlıklı bir evlilikten geçer. Temeli yanlış atılmış bir aile çok çabuk yıkılır. Toplumun temel taşı olan aile kurumunun ilk adımı, eş seçimidir. Çiftlerin ruhen ve bedenlen uyum içinde olması, aralarında çok büyük yaş farkının olmaması, kişilerin denk olması sağlıklı bir evlilik için gereklidir.

Reşat Nuri Güntekin, romanlarında çok eşliliği ve kızların çocuk denecek yaşta evlendirilmesini, tenkit eder. Güntekin’in romanlarında çiftlerin her bakımdan uyum içinde olması telkin edilir.

Reşat Nuri’nin romanlarında çok eşli kahramanlara rastlanmaz. Birden fazla kadınla evlenilmesine karşı olan yazar, **Çalılıkuşu** romanında Manastırlı kadın ve Hafız Kurban Efendi olaylarında, çok eşliliği ironik bir dille eleştirir. Feride’nin oda komşusu, Manastırlı bir kadındır. Üç çocuğu ile kocasının peşinden B... vilayetine gelen kadın, kocasının ikinci bir eşle evlenmesi üzerine mağdur olmuştur. Manastırlı kadının dramını anlatan Feride, “eh olur ya; şariatımız dörde kadar izin veriyor. Zavallı komşum üç çocuğuyla buraya gelmiş. Kocasını bu işten memnun olmamış” (s.137) diyerek, birden fazla kadınla evlenmeyi üstü kapalı bir şekilde eleştirir.

Feride, Ç. vilayetindeyken Hafız Kurban Efendi adlı bir imam Feride’ye talip olur. İşin ilginç yanı ise Feride’yi istetmeye gönderttiği kişinin kendi karısı olmasıdır. Feride’nin yanına gelen Hafız Kurban Efendi’nin karısı, kocasıyla evlenmesi için ona yalvarır:

“Hemşireciğim, efendi size göz koymuş, sizi almak için beni boşamaya kalktı. Yalvardım, yakardım: ‘Zıyanı yok, o hanımı al, tek beni boşama. Biz güzel güzel geçiniriz. Ben, sizin yemeğinizi pişiririm, hizmetinizi ederim’ dedim. Kuzum kardeşim, bana acı” (s.273). Bunun üzerine Feride, komşusuna, “Zavallı komşum, haydi gönlün rahat etsin. Dünyada böyle şeye imkân yok” (s.273) der. Reşat Nuri, bu olayla, birden fazla kadınla evlenmenin doğal karşılanmasını eleştirir.

Aynı romanda eleştirilen bir başka durum da kızların küçük yaşta evlendirilmesidir. Zeyniler’de, Feride’nin evine gelen ebe, akşam bir düğün yapılacağını, evlenecek kızın çok fakir olduğunu söyler. Kızın düğünde giymesi için Feride’den entari isteyen ebe, kızın yabancı olmadığını, Feride’nin öğrencisi olduğunu söyler. Bunun üzerine Feride, hayretle “Benim çocuklar arasında gelinlik kız yok ki ebe hanım, en büyüğü on iki yaşında” (s.180) diyerek şaşkınlığını belirtir. Nazife Molla gülerek, “İlahi kızım, on iki yaş küçük mü? Ben, köşeye oturduğum zaman on beş yaşındaydım da, bana evde kalmış kız dedilerdi” (s.180) diyerek, genç kızların erken yaşta evlendirilmesinin toplumda normal karşılandığını anlatmak ister.

Gizli El romanında fakir bir memur olan Şeref ile Aziz Paşa’nın kızı Seniha’nın evliliği çoğu zaman sıkıntılı geçer. Toplumun üst tabakasına mensup bir ailenin kızı ile evlenen Şeref, aşağılık kompleksi yaşar. “Bu yüksek sosyete dediğimiz muhite, bir Fransız mektebinden yetişmiş bir genç kız yanında ben, bir köylü gibi kalmayacak mıyım?” (s.114) diyen Şeref, bu psikolojiden kurtulmak için çok para kazanmak, yüksek sosyeteden arkadaşlar edinmek ister. Bunun sonuçları da Şeref için yıkım olur.

Dudaktan Kalbe romanında, erken yaşta yapılan evliliklerin ve evlilikte yaş farkının fazla olmasının olumsuz sonuçlarına yer verilmiştir. Kenan ile yaşadığı yasak aşkın duyulması üzerine elli yaşlarında olan kereste tüccarı Namık Bey, Lamia ile evlenmek ister. Bunu üzerine Lamia evlilik teklifini getiren Meftune’ye, “Namık Bey Allah’tan korkmuyor mu? Onun da kızı var” (s.123) diyerek bu duruma tepki gösterir.

Çocuğunu doğurduktan sonra tek başına yaşamanın kolay olmadığını düşünen Lamia, kızının bir aile içinde büyümesi gerektiğini düşünerek yaşlı bir adamla evlenmeyi kabul eder. Bu da sanıldığı kadar kolay değildir. Çünkü çiftler arasında yaş farkının fazla olması evliliği daha da zorlaştırır. Kıskançlık problemi ortaya çıkar. Bu yüzden kendisi ile evlenmek isteyen Muhlis Efendi evlilikten cayar.

Lamia, kendisiyle evlenmek isteyen Binbaşı'nın teklifini kabul eder. Kendisi de yaşlı bir adamla evlenmekten memnun değildir ama küçük çocuğu Mebrure için bunlara katlanır. "Mebrure mesut olursa ben de mesut olacağım" (s.167) diyen Lamia, Binbaşı ile evlenir. Fakat bu evlilik uzun sürmez. Lamia ile Binbaşı arasında yaş farkı fazladır. Bu da evlilikte kıskançlığa neden olur. Buna Binbaşı'nın uzaktan bir akrabası olan Vedat Bey'in sık sık evlerine ziyarete gelmesi de eklenince boşanma kaçınılmaz olur. Çıkan dedikodular üzerine Lamia'dan boşanır.

Binbaşı, Lamia'dan otuz yaş büyüktür. Bu yaş farkının evliliklerindeki temel sorun olduğunu sonradan fark eden Binbaşı, Lamia'ya bunu şöyle açıklar:

Bizim evlenmemiz münasebetsiz bir şeydi... Bunu inkâr etmemeli... Bu işe razı olmakla sen bir çocuk, ben bir bunak gibi hareket ettik... Sen küçük yaşta büyük felâketlere uğramışsın... Ben... Hâsılı, bu münasebetsiz iş oldu... Ben, insafli, namuslu adamım Lâmia. Söylemedim, belli etmedim. Fakat kendimden otuz yaş küçük bir kızla evlenirken ne kadar arlandığımı Allah bilir... Doğrusunu istersen ben Vedat'ın gelmesini hoş görmemiştim... Fakat bu şüpheyi hissettirmek çok çirkin, çok ayıp bir şey olacaktı... Onun gençliği beni eziyordu (s.198).

Reşat Nuri, erken yaşta yapılan evliliklerin, çiftler arasındaki yaş farkının fazla olmasının yol açtığı sorunları, okuyucuya Mahmure örneğiyle verir. Lamia'nın akrabası olan Ali Rıza Bey'in küçük kızı Mahmure, küçük yaşta evlenir. Evlendiği adam ise orta yaşlı bir memurdur:

O, daha on beş yaşında iken Lamia'ninkine az çok benzeyen bir macera ile orta yaşlı, sarhoş bir vergi memurunu sevip evlenmiş, üst üste üç çocuk doğurmuştu. Fakat şimdi ne kocasından, ne çocuklarından hevesi kalmamıştı. Çocuklarını annesiyle, kardeşine bırakıyor, kendisi akşama kadar ayna karşısında mütemadiyen baş yapıp bozmak, yüzünü boyamak, akrabalarını toplayarak ut çalmak ve komşu komşu dolaşmakla vakit geçiriyordu (s.129).

Kendisinden yaşça büyük olan kocasıyla anlaşılamayan Mahmure, genç bir jandarma çavuşu ile aşk yaşar. Bir süre sonra dedikodular çıkmaya başlar. Çıkan dedikodular üzerine intihar etmeyi düşünen Mahmure'yi intihardan vazgeçiren Lamia olur.

4.2.2.9. Görev Bilinci

Kavak Yelleri romanının Doktor Sabri'si görev bilincine sahip, işini layıkıyla yapmaya çalışan biridir. Karısının öldüğü gün Hacı Ömer'in hasta olan karısını muayene etmek için onun evine gitmek ister. "Karımın öldüğünün ilk gecesi; evde sabaha kadar hafızların devir hatimi okuyacağı gece hastaya gitmek!" (s.18), insanlar buna şaşırır. Kasabada ondan başka doktor olmadığı için kendi vazifesi olarak gördüğü bu işi yapmak ister. O bir aksilik yaşandığında bunun hesabının kendisinden sorulacağını söyler. Kendisine "kim kime hesap vermiş bu memlekette ki sen hesap vereceksin?" (s.18) diyen Hacı Ömer'e, Doktor Sabri, "Peki ya vicdan?" (s.18) diye cevap verir.

Kasabalarına gelen genel sekreter elini kanatınca ona elinden gelen yardımı yapar. Yaptıklarında hiçbir maksat gütmemediğini, kendi vazifesi olduğu için yaptığını söyler (s.61). Onun meslek ahlakı konusundaki fikirleri de olması gereken şekildedir. Kendi mesleğini de mektep hocalığı ve hâkimlik gibi görür ve bu mesleklerde yüksek sesle ahlaktan adaletten bahsetmek gerektiğini ifade eder. Kendi mesleği de dâhil bu meslekleri "efkârı umumi"nin kontrolünde görür. "Bu mesleklerde edepsiz nispeti her zaman daha düşük olur" (s.78) diyen doktor, kendisini, mesleğinde cisimleşmiş bir ahlak olarak görür. Bunu şu şekilde ifade eder: "En güzel bir kadın vücudunun muayenesi, bende yerine göre, bazı ahabap çiftliklerinde hatır için yaptığım hayvan muayenelerinden farklı bir tesir yapmamaktaydı" (s.79).

O, hastadan fazla para almamak gibi bir ilkeye de sahiptir. Kendisine bir muayeneden sonra fazla para verilmesi üzerine "doktora bu kadar para verilmez" (s.81) diyerek paranın bir kısmını geri bırakır. Aynı zamanda mesleğinde ilerlemek ve kendini geliştirmeyi de vazife olarak gören doktor, "Malum ya biz doktorlar için meslekteki yenilikleri görüp öğrenmek bir vazifedir" (s.94) der.

Çarşamba günleri pazara gelen köylüleri muayene etmeyi de hükümet doktoru olarak kendisine vazife olarak görür. "Evet, bir hükümet doktoru için bu Pazar meydanında çok iş vardı" (s.207) diyen Sabri Bey, çantasını yanına alarak bu pazarlara gider ve insanları muayene eder.

Müftü'nün açtığı yetimler yurdu için de kendisini sorumluluk sahibi görür. “Hükümet doktoru sıfatıyla yurdun yalnız resmi mesuliyeti değil, manevi vebali de benim boynumdadır” (s.150) diyerek, üzerine düşenleri yapmaya çalışır.

Doktor Sabri'de görülen görev bilinci en üst seviyededir. Doktorun karısının öldüğü gün muayeneye gitmesi, hastalardan fazla para almayarak onları sömürmemesi, fakir insanları bedava muayene etmesi, Reşat Nuri'nin Doktor Sabri aracılığıyla okuyuculara verdiği olumlu bir mesajdır.

4.2.2.10. Kan Davası

Kan davası; aileler, aşiretler veya köyler arasında süren kin gütme ve bir öldürme şeklidir. Doğu toplumlarında karşımıza çıkan ve uzun yıllar süren kan davası olayları ülkemizde de görülür. Katil veya katillerin hukuk kuralları dışında cezalandırılması ile tekrar katil olma, masum insanların öldürülmesi gibi toplumda huzursuzluk yaratan durumlara neden olan kan davalarının hukuk devletlerinde yeri yoktur.

Toplumdaki kan davasının eleştirildiği **Kan Davası** romanında, Yukarı Sazan ve Aşağı Sazan köyleri arasında yıllardır devam eden bir kan davası anlatılır. Ömer, şehirde dolaşırken jandarmalar arasında mahkemeye getirilen bazı kişiler görür. Onların eşkıya olduğunu zanneder; fakat yanılır. Tutuklular, kan davası sanıklarındır. Ömer, olayın kan davasından kaynaklandığını hâkimin kararı okumasıyla öğrenir. Aşağı Sazan ve Yukarı Sazan arasında birçok ölü ve yaralının olduğu bir davayı izlediğini sonradan öğrenir. Aşağı Sazan mektebinin muallimi olayları Ömer'e şöyle anlatır:

Yukarı Sazan, Aşağı Sazan diye adları bile bir olan bu iki köy, hakikatte iki düşman ülke gibidir. Canımız, malımız hiç bir zaman emniyette olmamıştır. Aç kurtlar gibi durmadan toprağımıza akın ederler. Üstelik bu iki köy arasında bir de üç, beş yılda bir tepen bir amansız kan davası vardır. Aslında iki aile arasındadır bu dava... Fakat zamanla iki köyün malı olmuştur... Dinlediğimiz kararda ‘ihtilaf’, ‘niza’ gibi yumuşak kanun kelimeleri geçiyor ama bu son nizâ, iki taraf arasında tam manasıyla bir meydan muharebesi olmuş. Hükümet yetişinceye kadar iki günden fazla sürmüştür. Tarihlerde okuduğumuz gibi sokaklara barikatlar yapılmıştır. En sonra iki köyün hududundaki rivayete göre, Sultan Mahmut zamanından kalma bir taş köprü, taşocağı dinamitleriyle atılmıştır... Sizin anlayacağınız iki düşman ülke gibi resmen alakaları kesilmiş haldedirler.

Birbirlerinin hududundan kuş uçurmazlar... Çok acınacak şey bir memleket için (s.53).

Komşu köyler arasında ortaya çıkan kin ve nefretin nereye vardığını gözler önüne seren Yukarı ve Aşağı Sazan köylüleri arasındaki husumet, üç beş yılda bir nükseder. Ömer, Fettah'ın "bir yırtıcı kuş gibi Aşağı Sazan'a bakışını ürpererek" (s.256) seyreder. O, aslında barış içinde yaşaması gereken insanların bir kan davası sonucu içinde bulundukları düşmanlığı adeta bir Barış Nebisi gibi sona erdirmek ister:

"Onları hiçbir zaman satmayacağıma şüphe yok. Fakat bulunduğum tarafın bütün acılarını ve isyanlarını duyduğum halde bu iki hudut arasında bir gün mutlaka kopacak kıyametin ortasına, her şeyi durduracak bir Barış Nebisi gibi atılmanın çaresini nereden bulmalı?" (s.256).

Kan davası, onları düşman iki devlet gibi birbirinden ayırmıştır. Ömer, kardeş olarak gördüğü insanlar arasındaki sorunu çözmek ister. Bu sorunu kendine dert edinir. "Ne yapmalı bu kardeş kıtallerinin önüne geçmek için?" (s.257) şeklindeki sorusunda onun içindeki barış isteğini görürüz.

Ömer, kardeş katlini önlemek için çalışırken Aşağı Sazan'da sel felaketinin olduğu duyulur. Yukarı Sazan köylüleri yardım etmek bir tarafa onların içinde bulunduğu duruma sevinir. Onlara yardım etmek istemezler. Bu duruma üzülen Esmâ Güneyli, "Bu ne kin Ya Rabbi! Yakışır mı insanlığa? Asırlarca el ele, kan ve ateş içinde düşmanları memleketten kovan insanlar bunlar mı?" (s.270) diyerek kan davasının insanları nasıl merhametsizleştirdiğini, nasıl körleştirdiğini gözler önüne serer. Bu duruma çok üzülen Ömer, yanına birkaç kişi alarak Aşağı Sazan'a yardım etmeye gider. Ömer ve Murat Bey'e Yukarı Sazan'dan da Fettah eşlik eder.

Sel felaketine neden olan Kurtboğan kayalığında bir deliğin açılması gerekir. Bunun için patlatılan dinamit yüzünden çocuklardan Müslim, Çömei, Yukarı Sazan'dan Osman, Aşağı Sazan'dan da Fettah ölür. Fettah'ın ölmesi üzerine Aşağı Sazan'dan Yukarı Sazan'a heyet gider. Onlar da toplanarak taziye için Aşağı Sazan'a gelir. Ömer'in "Yüzyıllar boyunca kız kaçırma vakaları yüzünden birbirleriyle boğuşmuş, fakat bu kızlardan türemiş hesapsız çocuklar yüzünden aynı zamanda da akraba olmuş" (s.278) insanlar dediği Sazanlılar barışır. Kan davası son bulur.

Kan davasının insanları nasıl merhametsiz ve düşüncesinin yaptığını, huzur ve güven ortamını nasıl ortadan kaldırdığını gözler önüne seren bu eserde Reşat Nuri, sosyal bir problemlerin yine eğitimle çözülebileceğini belirtir.

4.2.3. Yurt ve Millet Sevgisi

İnsanların üzerinde yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçası (TDK, 1998: 2473) olan vatan, yurt insanları birleştiren en önemli ortak öğelerden biridir. Yurt, o yurdun üzerinde yaşayan insanlar için toprak parçasından fazla anlam ifade eder; çünkü insan topluluklarını millet yapan ortak noktalardan biri de yurttur. Millet ise çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan; aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğudur (TDK, 1998: 1563). İnsanları bir arada tutma gayesi olan yurt ve millet sevgisi, bütün ailelerin çocuklara aktardığı değerlerin başında gelir. Ailede alınan yurt ve millet sevgisi, okulda da devam eder. 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununda “vatanını, milletini seven ve daima yücelten bireyler yetiştirmek” Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları’nda 1. madde olarak yer alır:

Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî, ahlakî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek” (MEB, 2004: 2563).

Akşam Güneşi romanında Nazmi, Harbiye’den mezun olduktan sonra eğitim için Fransa’ya gider. Hayatı zevk ve eğlenceden ibaret olan Nazmi’nin Fransa’da karşılaştığı bir olay onun aklını başına getirir. Onu içinde bulunduğu karanlık ve sonu gelmeyen eğlence dünyasından çekip çıkaran millî gurur ve memleket gayreti olur. Nazmi, millet sevgisinin, milleti için çalışmanın gerekliliğini bu olaydan sonra kavrar:

Kendimi artık öğrenmeğe başlamıştım. Korktuklarımın başıma geleceğinden, mantık ve muhakemenin ihtiraslarıma hâkim olamayacağından emindim. Fakat bir şey imdadıma yetişti: Millî gurur ve memleket gayreti... ‘Sensir’de dünyanın her tarafından gönderilmiş genç zabitler vardı. Bunlar, büyük ihtimamlarla seçilmiş çok zeki, çok ateşli çocuklardı. Hele Balkanlar, Sırp, Karadağ, Bulgar, Yunan gençleri sade asker gibi değil, biraz da politikacı, propagandacı gibi çalışıyorlardı.

Daha ilk günlerde Balkanlıların bir noktada çok iyi anlaştıklarını gördüm: Türk düşmanlığı. Galatasaray'da Pavlov Vuçkof isminde bir Bulgar arkadaşım vardı. Galiba Abdülhamid'in iradesiyle mektebimizde meccani okumuştur. Pavlov'a 'Sensir'de de tesadüf ettim. Beni alaycı bir memnuniyetle karşıladı:

—Sen asker mi oldun Nazmi? Her şey aklıma gelirdi; bu, gelmezdi. Hevesinden, eğlencesinden başka kanun tanımayan Nazmi zabıt! Buraya geldiğine çok sevindim. 'Sensir'de çok görüşeceğimizi ummam. Eğlence yerleri varken Nazmi mektepte kapanacak kadar budala değildir... Fakat gazinolarda, karşılaşırsınız, değil mi Nazmi? Geceleri tiyatroya gitmek için mektepten nasıl kaçardın Nazmi?

Sinirlerim geriliyor, avuçlarımın içi, bu Pavlov'un memleketimin ekmeğiyle kızarmış şişkin yanaklarını tokatlamak ihtiyacıyla yanıyordu (s.49-50).

Rezalet çıkarmak istemeyen Nazmi, oradan ayrılır; fakat Pavlov'un bu saldırgan söz ve tavırlarını unutmaz. Bulgar öğrencilerin millî bayramlarını kutladıkları bir gece tesadüfen gazinoda bulunur. Bulgar, Yunan ve Sırp bayraklarıyla süslenmiş salonda insanlar Osmanlı ile alay ederler. Bunlardan biri de Pavlov'dur. Pavlov'un "Makedonya'da, Trakya'da ümit ettiğiniz gibi silah arkadaşlığı edemeyeceğiz arkadaşlar... Osmanlıyı kovmak için bir tenezzüh kâfi gelecek, muharebe onların padişah düğünlerinden daha kısa olacak" (s.51) sözleri Nazmi'de bir aydınlanma gerçekleştirir. Onun aklını başına almasına yardımcı olur. Yerinden kalktığını gören arkadaşları onun kavga edeceğini sanırlar. Kendisini tutmak isteyen arkadaşlarına, "Merak etmeyin... Kavgaya filan çıkaracak değilim. Mücadeleye 'Sensir'de başlayacağım... Çok çalışmak Türk zabıtını bu adamların yanında küçük düşürmemek lâzım... Gazino münakaşasından, hamal kavgasından ne çıkar? Şimdi, yalnız bir parça dolaşmağa, hava almağa ihtiyacım var" (s.51) der.

Bu olaydan sonra Nazmi daha çok çalışır. "Sensir'deki parlak tahsilimi bir dereceye kadar Pavlov'a borçluyum. O, beni tahrik etmeseydi belki işi serseriliğe vuracak, kendimi tamamıyla kapıp koyuverecektim" (s.51) diyen Nazmi'yi okumaya, çalışmaya iten millî gurur, millî bilinç olmuştur.

Nazmi, bir ara Fransa'da ataşeliğe atanır. Fransa'ya gitmekte olduğu tren Edirne'de durmak zorunda kalınca tesadüfen Harbiye'deki arkadaşı İbrahim ile karşılaşır. İbrahim, Makedonya ve Trakya bölgesinin düşman eline geçmemesi için

savaşı bir grup insanla birliktedir. Onların başındaki kişi de Makedonya ve Trakya bölgesinde ismi nam salmış büyük reis Kaymakam Nusret'tir. Balkan bölgesinin işgaline karşı mücadele veren Kaymakam Nusret, Nazmi'den kendilerine yardımcı olmasını ister. Yunan, Sırp ve Bulgarlar bir tarafta cephede savaşırken diğer tarafta Avrupa'da propaganda faaliyetlerinde bulunuyor. Nazmi, her görevi gereği her yere girip çıkabilen bir görevli ve kültürlü bir salon adamı olduğu için ondan karşı propaganda konusunda yardım isteyen Kaymakam Nusret'e, "Bana verdiğiniz vazifeyi yapmayacağım. (...)Avrupa'ya gitmiyorum... Sizinle kalacağım... İcap ederse askerlikten istifayı göze aldım..." (s.86) diyerek orada kalır ve Balkan mücadelesine katılır.

Osmanlı'nın son dönemini, Kurtuluş Savaşı'nı ve Cumhuriyet'in ilk yıllarını içine alan **Yeşil Gece** romanı "Türk ulusunun yaşama savaşının bütün evrelerini içine alan uzun bir sürede oluşturulur" (Yakar, 1973:109). Romanın kahramanı Ali Şahin, "milletine sadık Cumhuriyetperver Türkler yetiştirmek emelinde" (s.60) olan bir öğretmendir. Uzun süren arayışlardan sonra kafasındaki inkılâbı tamamlayan Ali Şahin, ateşli bir milliyetçi olur:

"Artık ferdi hayatının ebedi yahut fani olmasına o kadar fazla ehemmiyet vermeyen, kendi gibi duyan, kendi diliyle söyleyen cemaat yaşadığı müddetçe ummandaki damla gibi- daima mevcut olacağına inanan bir ateşli milliyetçi haline gelmiş oldu" (s.50).

Ali Şahin Efendi, "softalıkla" mücadele ederken Yunanlılar, Sarıova'yı işgale başlarlar. İşgali duyanlar Sarıova'yı terk etmeye başlarlar. Ali Şahin mektebi kapandığı için işinin kalmadığını düşünerek herkes gibi o da orayı terk etmek ister ve yola çıkar. Fakat yolda bir çocuğa denk gelir. Küçük çocuk geride kalan ihtiyar ninesine yardım etmek için geri döner. Çocuğun bu davranışı karşısında Şahin Efendi tekrar Sarıova'ya döner:

Bu fedakâr çocuğu hayalinde gayri ihtiyari arkadaşı Rasim'le karşılaştırdı. Kendini onların yanında küçük ve hakir gördü, nefsinden utandı. Sarıova'da yapılacak işleri olduğundan hala mı tereddüt ediyordu? Saçlı, sakallı adam, talebem dediği, adam etmek vazifesini üstüne aldığı bu parmak kadar çocuktan mı ders alıyordu (s.217).

Milleti için her türlü fedakârlığı yapmaya hazır olan Şahin Efendi, Yunanlıların ahaliyi din hisleri vasıtasıyla tutmak, kendilerine bağlamak için bazı hocalara görev verdiğini öğrenir. Yunanlılar bu görevi alan hocaların rahat dolaşması için onlara özel izin düzenler. Şahin Efendi'ye de bu izin kâğıdını verir. İlk etapta kuşkuyla yaklaşan Şahin Efendi, milletini faydasının dokunacağını düşünerek görevi kabul eder:

“İçinde bir kuru hasırı bulunmayan Sarıova'da kalmaktan maksadı düşman elinde kalan vatandaşlarına yardım etmek değil miydi? Elindeki bu kâğıt vasıtasıyla onlara bir faydası dokunmayacağı ne malumdu?” (s.228).

Vatanseverlik ahlakına sahip Ali Şahin, “Gerçi çok iğrenç bir iş görüyorum, ama ne yapayım, kendim için değil ya... Bazı kimseler esir kardeşler için servetlerini, bazıları canlarını feda ederler, ben de insanlığımı, namusumu feda ediyorum... Bu da bir fedakârlık...” (s.234) diyerek çalışmaya başlar. Bu görev vasıtasıyla cepheye gidecek genç zabıtlere yardım ederek onların kasabadan çıkmasına yardım eder. “Vatanseverlik ahlakı bir çeşit fedakârlık ahlakıdır. İnsan burada sırf kendisinin değil, belki daha çok başkalarının iyiliği ve mutluluğu için kendinden bir şeyler vermeyi öğrenir” (Güngör, 2000a: 164). Vatanseverlik ahlakına sahip Ali Şahin, Sarıova'da cepheye gidecek insanlara yardımcı olmakla beraber bizzat insanların cepheye giderek savaşmalarını da telkin eder:

“Sen, değerli ve cesur bir zabıtsin. Bugün senin için burada yapacak iş yoktur. Orduya yahut hiç olmazsa çetelere iltihak etmelisin” (s.241).

Bütün tehlikeleri göze alarak yaptığı çalışmaları sonuç vermeye başlayan Ali Şahin, Sarıova'dan çıkamayan birçok zabıtın şehirden çıkıp cepheye gitmesini sağlar:

Şahin Efendi, kurşuna dizilmek tehlikesini göze almak suretiyle kazandığı bu ilk muvaffakiyetle iktifa etmedi. Boş vakitlerinde başında sarığı, sırtında cüppesiyle sinsi sinsi kasabada dolaşıyor, elindeki sahte vaiz ruhsatnamelerine müşteri arıyordu. İşgal zamanında nasılsa Sarıova'dan çıkmamış yedi-sekiz zabıt ve küçük zabıt birer birer hududu geçtiler (s.242).

Yaptığı çalışmaları fark eden Yunanlılar onu yargılar. Elllerinde kesin deliller olmadığı için onu Sarıova'dan uzaklaştırıp sürgüne yollarlar. Ali Şahin tipi Reşat Nuri'nin yapılan inkılâpları halka benimsetmek için oluşturduğu tiplerden olduğu için

idealize edilmiş bir tiptir; insanlara yurt ve millet sevgisini telkin etmeleri bakımından önemlidir. Kaymaz, bunu şu şekilde ifade eder:

“Şahin Efendi gibi şahsiyetler, Millî Mücadele döneminde görülmezler. Yazarlar bu şahsiyetleri cumhuriyet dönemindeki inkılâpların halka benimsetebilmesi için romanlarında yansıtmayı uygun görürler” (1991: 43).

Romanda Ali Şahin gibi vatanseverlikleriyle ön plana çıkan Necip ve Rasim de önemli kişilerdir. Mühendis olan Necip, Ali Şahin’in en yakın arkadaşıdır. Atak ve taşkın bir kişiliği (s.76) olduğu için insanlar ona “Deli” lakabını takmıştır. Necip’i ziyarete giden Ali Şahin onun bir proje üzerinde çalıştığını görünce, “Memleket elden gitmiş, sen böyle günde proje mi düşünürsün?” (s.229) der. Bunun üzerine Necip ona, “Sarıova’yı kurtarmak için benim yapacağım bir iş varsa göster... Namussuzum yapmazsam... Asker değilim... Kasaba içinde ihtilal çıkarmak ham fikir... Senin Rasim gibi mecnuncasına silahını kavrayıp teşkilatlı bir orduya karşı çıkmak, o da boş... İyisi mi evimde çalışırım” (s.229) diyerek cevap verir; çünkü ona göre savaş iki ordunun savaşı değil iki milletin savaşıdır. Yunanlıların er geç Anadolu’yu terk etmek zorunda kalacaktır:

Herif bu kasabayı askeri ehemmiyeti yahut da ileride sulh konferansında isteyeceği şeylere karşı bir rehin olsun diye almadı. O, doğrudan doğruya bu toprakları kendine mal etmek, buralarda yerleşip kökleşmek istiyor. Demek ki muharebe iki ordunun muharebesi değil iki milletin muharebesi... İş böyle olunca Yunanlılar er geç bir gün buradan taşı tarağı toplayacaktır (s.230).

Savaşın en önemli aracı silahlardır. Bunun farkında olan Ali Şahin, Necip’le bu konuda umutsuz bir şekilde konuşur. “*Ne vasıtası ile? Hangi ordu ile hangi para ile?*” (s.230) diye soran Ali Şahin’e Necip’in verdiği cevap içindeki millet sevgisini ve milletine olan güven ve bağlılığını ifade etmesi bakımından önemlidir:

Sana iki ordu, iki teşkilat değil, iki millet çarpışacak diyorum... Bunda zaman meselesi de mevzubahis değil... Bu vaziyete göre hangisi daha büyük milletse bir gün mutlaka ötekini tepeleyecek... Bana ‘Hangi vasıta ile?’ diye soruyorsun... Büyük millet odur ki içinde bilinmez gizli kuvvet depoları vardır. Sıkıya geldikçe onları açıp kullanır (s.230).

Deli Necip, cephede savaşmak yerine Sarıova’da kalıp milletin birliği müesseselerin devamı için çalışmayı daha uygun görür. Bu da millet için çalışmanın mücadele etmenin başka bir şeklidir:

Yine bana göre bu tarz mücadelelerde iki cephe, iki nevi vazife vardır: Ya dışarıda olup istila edilmiş kasabayı kuvvetle, hücumla geri almaya uğraşmak, ya içeride kalıp hengâmenin devamı müddetince millet kardeşlerimizi, müesseselerimizi, dilimizi, hatta kendi varlığımızı korumaya çalışmak. Ben, işte bu hesap üzerine içeride kalmayı tercih ettim. Şimdilik sırf kendi mesleğime ait işlerle meşgul olacağım (s.230).

Yunanlı askerler halka istedikleri gibi davranmaya başlar. Sokak başlarını tutarak gelen geçeni aramaya, evlere baskınlar yapmaya, kahvelere giderek insanları rahatsız etmeye başlarlar. Askerler kahvelere girdiğinde insanların yerlerinden kalkarak ellerini kaldırıp arama yapılmayı beklemeye başlar. Necip, Yunanlıların halka yaptıkları karşısında her geçen gün daha da sinirlenir. Oturduğu kahveye gelen Yunanlı askerlerin karşısında ayağa kalkmayı bir zillet olarak gören Necip, bu zillete dayanılmaz (s.239) diyerek Yunanlı askerlere saldırır. Bunun üzerine askerler tarafından öldürülür.

Öğretmen Rasim de Ali Şahin’in en yakın arkadaşlarından. Rasim ateşli bir vatanseverdir. Daha önce gönüllü olarak Balkan Muharebesi’ne katılmış ve bu savaşta sakat kalmıştır. Cihan Harbi esnasında hem öğretmen hem de sakat olduğu için askere çağrılmamıştır. Gönüllü gideceğim, duramıyorum” (s.214) diye tutturana Rasim’i, Ali Şahin öğretmen olarak da hizmet edebileceğini söyleyerek zor vazgeçirmiştir.

Yunanlıların Sarıova’yı işgali sırasında sakat bacağına rağmen boş durmayan Rasim, postane etrafında toplanan kalabalığı direnmeye çağırır. “Bu saatte bizim için yapılacak bir tek iş vardır. Silahı olanımız silahıyla, olmayanımız sopasıyla, taşla düşmanı karşı gitmek!” (s.213) diyerek yanına insanları toplar ve karakolları dolaşır. Buldukları silahları halka dağıttıktan sonra yanına aldığı gönüllülerle savaşmaya gider. Otuz kişilik bir çete kuran Rasim, Yunanlılara baskın yaparken şehit düşer.

Eski Hastalık romanında Züleyha’nın babası Ali Osman, Kurtuluş Savaşı’nda cephede savaşmış bir askerdir. Ali Osman savaşırken kızı Züleyha, İstanbul’da dayısı Şevket Bey’in yanında yaşamaktadır. Züleyha dayısı Şevket Bey’in etkisi altında Anadolu’yu ve Millî Mücadele’yi küçümseyen fikirlere sahiptir. Çünkü dayısı Şevket

Bey Ali Osman'ın yaptığını delilik olarak görür. Şevket Bey, eniştesi Ali Osman'ı hakikaten sever. “Fakat bu sevgi, elinde sopa ve saban demirinden başka silâhı olmayan dört buçuk köylü ile dünyanın en medenî ordularını memleketten kovmak gibi boş bir hayale inanmış bir insana deli demesine mâni değildi” (s.26) diye düşünür. Bu fikir, Züleyha'nın babasını küçümsemesine neden olacak kadar vardır:

Şevket Bey'e ait olan bu düşünce, aslında toplumun sınırlı bir kesiminin duyarsızlaştırılmış bilincini de göstermektedir. Anadolu'da millî mücadele sürerken İstanbul'da yaşayan belirli bir kesim, İtilaf güçleriyle iyi geçinerek onların siyasi emellerini ve sömürgeci zihniyetini benimser (Kanter, 2008: 369).

Züleyha'nın savaş hakkındaki yanlış fikirleri babasının savaştan sonra eve gelmesine kadar sürer; çünkü savaştan yaralı bir gazi olarak dönen babası ile gurur duyar. Babasını göğsünde madalyası ile beklerken, kolundaki yara ile görmesi onu şaşırtsa da, “muharebeden dönen bir askerin yaralı kolunun da bir nişan kadar iftihar edilecek bir şey olduğunu” (s.31) düşünen Züleyha, onun omuzlarına sarılarak ağlar. Çünkü savaşın acımasızlığı ve bu savaşa katılanların fedakârlığından başka ellerinde bir şey yoktur. Züleyha yavaş yavaş dayısının fikirlerinden kurtulur ve içinde vatansever hisler uyanmaya başlar. Eskiden babasının adını anmaya utanırken, şimdi babasının Balkan muharebesinden kalma bir resmini boynundaki madalyonun içinde taşır ve her gece yatarken dudaklarına götürüp öper. Züleyha'da uyanan millî duyguların temelinde babası ve sonradan evleneceği Yusuf vardır. Züleyha'nın babası Ali Osman, Büyük Muharebe'de deniz zabiti olarak görev yapmıştı. Mütarekede ordu dağılınca Taşucu'na benzeyen küçük bir kömür vapuruna geçen Ali Osman her tehlikeyi göze alarak, İstanbul'dan Anadolu'ya silâh ve asker kaçırarak Millî Mücadele'ye destek vermiştir.

Babasının yanında emir eri olarak görev yapan Yusuf'un da Züleyha üzerinde etkisi büyüktür. İstiklal Muharebesi'nde savaşan Yusuf, millî bilinci yüksek olan biridir. Ondaki bu bilinç evinde “âdeta bir küçük İstiklâl Muharebesi müzesi meydana” (s.82) getirecek kadar fazladır. Züleyha'yı, evinde kurduğu müzede gezdiren Yusuf, Züleyha'ya “Silâhların arasında bu kırık odun baltalarının, çapaların, tırmıkların ne işi var deme... Bunlar da silâhtır... Halk, İstiklâl Muharebesine evvelâ bunlarla başladı...” (s.82) diyerek Anadolu insanının ne gibi yoksunluklar ve zorluklarla savaştığını anlatır

Yusuf ve Züleyha, İstanbul'dan Taşucu vapuru ile gelirken yolları üzerinde Çanakkale'ye de uğrarlar. Yusuf, Ali Osman Bey ile kendisinin savaştıkları mevzileri gösterir. Yusuf, “Düşman şu noktaları tutmuştu; şuradaki siperlerden müdafaamızı yapıyorduk” (s.159) diyerek o günleri tekrar yaşıyormuş gibi büyük bir heyecanla anlatırken Züleyha, “Yalnız muharebenin dehşetini değil, onu yapanların fedakârlık ve azaplarını da ancak bir dereceye kadar burada duymak ve anlamak kabildi” (s.160) diye düşünür. Reşat Nuri Güntekin'in Yusuf'un tanıklığı ile anlattığı Millî Mücadele döneminde yaşananlar, Anadolu insanın nasıl zorluklarla karşı karşıya kaldığını, bu zorluklar ve çetin şartlara rağmen savaşı kazanmalarını sağlayan vatanseverliklerini gözler önüne serer. Anlatılanlardan etkilenen Züleyha da bir akşam evvelki buhranından âdeta bir utanma hissi duyar. Dünyanın en büyük bir hailesini bile unutmuş görünen bir toprakta bir ferdin eleminden daha küçük ve gülünç ne tasavvur edilebilirdi? (s.160). Bunu düşünen Züleyha, kendi bireysel dertlerinin bir milletin yaşadıklarının yanında ne kadar da anlamsız olduğunun farkına varır.

Millî Mücadele'yi özetleyen en çarpıcı sözler ise yaşlı bir adamın birkaç mektep çocuğuna söyledikleridir:

“Gazinin kumandası altında asker baş, Anadolu halkı sağ el, Anadolu kadını sol el oldu. İşte böyle elbirliğiyle kendimizi kurtardık” (s.80).

Osmanlının son dönemlerinde her tarafta isyanlar ve savaşlar vardır. **Akşam Güneşi**'nde Balkanlardaki mücadeleye değinen Reşat Nuri Güntekin, **Ateş Gecesi** romanında da Girit'teki Türkler ve Rumlar arasındaki mücadeleye değinir.

Ateş Gecesi'nde vatanseverlikleriyle ön plana çıkan kişiler Sklavaki ailesinden Selim Bey ve Kemal Murat'ın Girit'te Bursalı Binbaşı olarak tanınan babasıdır. Sklavaki ailesinden Selim Bey vatansever bir insandır. Rumlar, Girit'te Türklere karşı saldırılarda bulunurken Girit'i Rumlara karşı müdafa eden bir ailenin mensubu olmakla beraber kendisi de çocuk denecek yaştayken bile mücadeleye katılmak için ağabeyine yalvarır. Rum çetesi Vasos, uzak bir sahildeki birkaç Müslüman köyünü vurmaya gittiğinde, Selim Bey'in ağabeyi birkaç yüz silahlı adamla vapura binerek savaşıma gider. Selim Bey çocuk olduğu için vapura alınmaz. Bunu üzerine kayıklardan birinden ötekine koşarak gönüllü olmak için çabalar:

“Çocuk olduğum için ağabeyim benim gitmeme izin vermemişti. Vapura giden gönüllü kayıklarının birinden ötekine koşuyor, beni de almaları için yalvarıyordum” (s.80).

Kemal Murat Bey’in babası Doktor Selim ile ilgili hatıralarını anlatarak oğlunun da onun gibi olmasını ister:

Bu Doktor Selim Bey o vakit sen yaşta yahut biraz daha büyük bir çocuktur. Herhalde daha bıyıkları bile çıkmamıştı. Fakat senin gibi sade boydan bostan ibaret bir muhallebici çocuğu değildi. Silâh elde, bizim fedai çetelerinin peşine takılır, Rum köylerine baskın yapardı (s.81).

Vatanını çok seven bir insan olan Murat Bey’in babası, vatan toprağında gurbet diye bir yer olmadığını düşünür. Bu yüzden bir yerlere memur olarak giden çocuklarına gurbete gitti denmesini sevmez. Eski kadınların pek sık kullandıkları bu gurbet kelimesine kızan Murat Bey’in babası bu sözü ne zaman işitse, “Memleket hududu içinde gurbet ne kelime! Ben öyle terbiyesizlik istemem” (s.92) diyerek bu sözü kullananlara çıkışır. Emekli olmadan önce Girit’te binbaşı olarak görev yapan Murat Bey’in babası orada herkes tarafından Bursalı Binbaşı olarak tanınır. Giritlilerin Rumlarla giriştiği mücadelede, onlara elinden gelen yardımı yapar. Rum çetelerinin bir köyü basmak istemesi üzerine Selim Bey’in ağabeyi, Celâl Bey’e “Ne duruyorsunuz? Fuat vapurunun süvarisi fedakâr bir insandır. Sizi oraya götürmeyi reddetmez. İsterseniz ben gizlice sizin için konuşayım. En cesurlarınızdan birkaç yüz kişi silâhlı olarak oraya gidin, çetelerle kozunuzu paylaşın” (s.80) diyerek onlara destek verir. Kendisini, Müslümanların canını ve malını korumakla görevli gören Bursalı Binbaşı, padişahın Rumlara karşı silah çekmeme emrine rağmen Giritlilere gizlice yardım eder:

Padişah Girit’te askerın Rumlara karşı silâh çekmemesini irade etmişti. Asker sıfatıyla buna itaat zarurıydı. Fakat tecavüz onlardan geldiği için ben sadece ahaliye can ve namuslarını müdafaa fırsatı verdim. Padişah da nihayet insandır. Yanılmış olabilirdi. Vaziyeti yakından görseydi eminim ki o da bana hak verecekti (s.83).

4.2.4. Din Duygusu

Din, Tanrı’ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurumdur (TDK, 1998: 592). Yaradılışından itibaren yüce

ve kudretli bir varlığa inanma ihtiyacı içinde olan insanın fitratında, din duygusu her zaman vardır. İslam'ın kutsal kitabı olan Kuran-ı Kerim'in Rum suresi 30. ayetinde, bu durum şöyle ifade edilir:

“Hakka yönelen bir kimse olarak yüzünü dine çevir. Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fitrata sınıksız tutun. Allah'ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur. İşte bu dosdoğru dindir. Fakat insanların çoğu bilmezler.”

İyi ile kötüyü, doğru ile yanlış insanlara öğretmek, insanları iyiye, doğruya yönlendirmek dinin başlıca amacıdır. İnsanların bireysel ve toplumsal hayatlarında uyması gereken kuralları belirleyen dinin, insan davranışları üzerinde etkisi büyüktür.

Reşat Nuri'nin romanlarında din duygusu, Allah inancı telkin edilmez. Bu biraz da insanların kafasını karıştırmamak için yapılır. Onun romanlarında dine karışan hurafelerin insanlar tarafından gerçek din olarak algılanması ve bazı insanların dini kendi çıkarları için kullanması eleştirilir. Reşat Nuri'nin **Yeşil Gece** ve **Gökyüzü** romanında dinle ilgili çeşitli fikirleri mevcuttur. Her iki eserin ortak noktası ise hurafeler etrafında şekillenen dindir. Diğer romanlarında ise roman kişilerinden daha çok fon karakter seviyesinde olan bir kısım yaşlılar dindardır. Çelik, Reşat Nuri'nin roman kahramanlarını, din karşısında takındıkları tavra göre üç gruba ayırır:

Birinci gruptakiler; din karşısında aldırma bir tutum sergileyenlerdir. Çoğu zaman bunların inanıp inanmadığını anlamak dahi mümkün değildir. İkinci gruptakiler, inanmadığı halde dine cephe almayan tiplerdir. Üçünü gruptakiler ise dine inanmamakla yetinmeyip dine karşı savaşan tiplerdir (2000: 141).

Çalıkuşu romanında Manastırlı kadının kocasına büyü yapmak için yanına gittiği Arif Hoca, büyü yapan ve bunun karşılığında insanlardan para alan biridir. Zeyniler köyündeki Hatice Hanım ise cehennemi adeta bu dünyada yaşatmaya çalışan, insanları cehennem ve kabir azabıyla korkutan biridir. Ders için sınıfta asılan iskeleti bile öbür dünya ile ilişkilendiren Hatice Hanım, çocuklardaki yaşama sevincini, dilinden düşürmediği cehennemle söndürmüştür. Çocukların oyunları da ölüm, tabut ve mezar üzerinedir. Feride'nin “her fırsatta çocukları ölümle yüz yüze getiriyor” (s.169) dediği Hatice Hanım'ın, okula gönderilen levhalarla ilgili yorumları da bir hayli korkutucudur:

İhtiyar kadına göre öteki levhalar da aşağı yukarı aynı şeyi ifade etmektedir. Mesela çiftlik resmini gösterirken: ‘Allah bu koyunları kullarım yesin de bana ibadet etsin diye yarattı. Koyunları kör boğazımız ziftleniyor da, Allah'a borcumuzu ödüyor muyuz? Ne gezer? Amma, yarın toprağa girdiğimiz vakit, bakalım ne cevap vereceğiz?’ yolunda bir şeyler söylüyor ve tekrar ölümün tasvirine geçiyor.

Yılan levhasına gelince: Hatice Hanım, onu Şahmeran diye tanıtmış. Hasta olan köylülerin isimlerini yılanın karşısına yazmak suretiyle, onların tedavisine de çalışıyor (s.170).

Hatice Hanım’ın kendi din yorumları, batıl inançları etrafında şekillendirdiği dinin gerçek dinle ilgisi olmadığı gibi Zeyni Baba türbesine atfettiği önemin de dinle alakası yoktur. Reşat Nuri, Çalıkuşu romanında, Zeyni Baba türbesinden bahseden Feride aracılığıyla türbelerin toplumda büyük bir öneme sahip olmasını, dolaylı yoldan eleştirir. Bir başka eserinde ise Ali Şahin vasıtasıyla hurafelere ve türbelere savaş açar.

Yeşil Gece romanında Şahin Efendi, Darümuallim’e gitmeden önce uzun süre medreselerde okumuştur. Medresede okurken karşılaştığı dindar kişiler çıkarıcı, hurafeci kişilerdir. “Bir padişah selamı, üç beş liralık bir ihsan için Allah’ı da Peygamber’i de tereddütsüz satarlardı” (s.31) dediği din adamları, dini kendi, menfaatlerine alet etmişlerdir.

Şahin Efendi, öğretmen olarak gittiği Sarıova’da da din tacirleriyle karşılaşır. Sarıova’da türbelere, mezarlıklara verilen değer insanlara verilen değerden daha fazladır. Sarıova’daki Kelami Baba türbesi halkın büyük rağbet gösterdiği bir yerdir. Kasabadaki türbe ve türbe etrafında şekillenen hurafeler oldukça fazladır:

Kelami Baba türbesi bir nevi enbiya tarihi müzesiydi. Orada kocaman bir kemik vardı ki, Yunus Peygamber’i yutan balığa, bir sopa vardı ki Hazret-i Musa’ya ait olduğu söylenirdi. Yine orada Hazret-i Nuh’un gemisinden kopmuş bir tahta parçasıyla Eyüp Peygamber’in fukaralığı zamanında üstünde yattığı kerevet görülüyordu.

Miskinlik, uyuz gibi hastalıklara tutulanlar bu kerevetin üstüne bir kere yattıkları gibi, Allah’ın izniyle bir hafta içinde tertemiz olurdu (s.161).

İnsanların dini duygularını sömürenlere savaş açan Ali Şahin'in karşısına çıkan en büyük engel, yıllardır insanlara din diye öğretilen hurafeler olur. Türbede yangın çıkması, eski medresenin yerine modern bir okulun yapılması esnasında cahil halk, Ali Şahin'e cephe alır.

Gökyüzü romanında başkişi, kendisini ateist olarak nitelendirir. Başkişi gökyüzü masalları dediği dine olan inancını kaybetmiştir. Onun çevresindeki insanlar da onun gibidir. Başkişinin arkadaşı Mükerrerem, dine inanmasa da olağanüstü olayların varlığına inanır. Çeşitli ispiirtizma seanslarına katılan Mükerrerem, bu seanslardan birine başkişi ve Sevim'i de davet eder. Seans sonrası belirsiz bir hastalığa yakalanan Sevim'in doktorların tedavisi ile iyileşmemesi sonucu başkişi büyük bir çaresizlik içine düşer. Her fırsatta eleştirdiği batıl inanışlardan birinde, kurtuluş yolu bulmaya çalışır. Sevim'e gizlice yaptığı "Mayanga" düğününün öğrenilmemesi için elinden geleni yapar. Mayanga düğününden sonra Sevim'in iyileşmesi ise onun için anlaşılması güç bir durumdur.

Eserde, halk arasında yaygın olan bazı batıl inanışların eleştirisi vardır. İnsanlar arasında yaygın olan bu inanışlardan bir de halk arasında geceyanığı olarak bilinen yaraların tedavisi için pencereden kömür parçasının atılmasıdır. Yazar bu durumu, şu şekilde eleştirir:

Buna 'geceyanığı' derler, öyle pek kolay geçmez, siz inanmazsınız ama bunun bir ilacı vardır. Yatsı ezanı vakti birisi sokak kapısını çalar, hasta pencereden: 'Gece yanığına ne yaparlar?' diye sorar. Kapıdaki 'ateş atarlar' diye cevap verir. Hasta da elinde tuttuğu sönmüş kömür parçasını pencereden atar. Siz inansanız yapıverirdik" diyen hastabakıcıya, "Ne ala, ne ala! Sevim'i bir tütsücü bacı bulup tütsüleyelim, ben de pencereden bir kömür parçası atayım. İkimiz de hastalıklarımızdan kurtulalım" diyerek tepki gösterir (s.221).

Ölüm oldukça, insanların içlerindeki inanma ihtiyacını yok edemeyeceğini düşünen başkişi, insanların bu inanma ihtiyacını en çok çocukluk ve yaşlılık günlerinde hissettiklerini şu sözlerle belirtir:

Çocuklukla beraber hayal ve masal devrini kapıyoruz; hurafeler, bos itikatlar, bacalarımızda yuva tutmuş leylekler gibi kanatlanıp kanatlanıp bilinmez bir yerlere doğru uçuyorlar. O yaşıta, bir gün ortasında gibi, her şey açık ve aydınlıktır.

Ne yapabilmemiz mukadderse onu yapıyor, iyi, kötü bir iş meydana koyuyoruz. Nihayet, ihtiyarlık, yani ikinci çocukluk geliyor, Vücut, kuvvetten düşüyor; damarlar sertleşiyor, fikirler titriyor, bulanıyor. İşte o zaman gökyüzü bizi tekrar kendine doğru çekmeye, kulağımıza gizli seslerini duyurmaya ve ezeli masalıyla vehimleriyle, boş ümitleriyle bizi büyük uykuya hazırlamaya başlıyor (s.245-246).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Reşat Nuri'nin romanlarında yardımseverlik, fedakârlık, çalışkanlık, aşırı isteklerden kaçınma, sevgi ve acıma, aşırı kıskançlıktan kaçınma, azim ve kararlılık “Fertlerde Gerçekleşmesi İstenilen Davranışlar” olarak karşımıza çıkar.

“Sosyal Hayatla İlgili Telkinler” açısından zengin olan romanlarda aile kurumunun önemli oluşu, hurafeler ve batıl inançlarla mücadele, okuma sevgisi, görev bilinci, kan davasının kötü oluşu, hoşgörülü olma, yanlış batılılaşmaya karşı çıkma, ahlak kurallarına uyma, kadının medeni hakları gibi değerler sıkça işlenmiştir. Ayrıca “Yurt ve Millet Sevgisi” ile “Din Duygusu” Güntekin'in romanlarında işlenen diğer önemli değerlerdir.

Reşat Nuri'nin romanlarında en çok işlenen değerler, “Yardımseverlik” ile “sevgi ve acıma” duygusudur. Romanların büyük kısmında bu iki değer mevcuttur. Romanlarındaki şahısların en önemli özelliği, yardıma muhtaç kişilere karşı kayıtsız kalmamaları, onlar için ellerinden geleni yapmalarıdır.

Reşat Nuri, sevgi ve acıma duygusunun önemini göstermek için genellikle kahramanlarını, aile sevgisinden yoksun bırakır. Bunu da kahramanlarının bir kısmını küçük yaşta annesiz veya babasız bırakarak yapar. Bu yüzden kahramanlarının çoğu sevmeye ve sevilme ihtiyacı ile doludur.

Romanlarındaki şahısların büyük çoğunluğu öğretmen ve doktorlar oluşturur. Öğretmenler, bilgisizlikle savaşan idealist kişiler olarak ön plana çıkarken; doktorlar da yardımseverlikleriyle ön plana çıkarlar. Reşat Nuri'nin kahramanlarının çocuklar tarafından rol model olarak alınması önemlidir.

Reşat Nuri'nin romanlarında en çok “Sosyal Hayatla İlgili Telkinler” bulunur. Okuma sevgisi, hoşgörülü olma, aile kurumu, hurafeler ve batıl inançlarla mücadele romanlarda sık rastlanan eğitim değerleridir.

Romanlarında, değerler genellikle dolaylı yoldan telkin edilir. Bununla birlikte doğrudan bir değeri telkin etmeye yönelik yazılan romanları da mevcuttur. Kan Davası romanında kan davasının kötü oluşu; Harabelerin Çiçeği, Acımak ile Bir Kadın Düşmanı'nda da sevginin önemi ve sevgisiz büyüyen çocukların psikolojisi, Yeşil Gece'de hurafelerin insanlar üzerindeki olumsuz etkileri irdelenmiştir.

Romanlarında genellikle kahraman anlatıcı ve bakış açısı kullanılmıştır. On dokuz romanının on dördünde bu anlatıma başvurulmuştur. Tiyatroda aktörün kendi diliyle konuşmasının hakikat hissini arttırdığını düşünen Reşat Nuri (Yavuz, 1976: 46), romanlarında da kendi diliyle konuşan kahramanları tercih etmiştir. Olayların kahramanın başından geçmesi, inandırıcılığı arttıran bir özelliktir.

Eğitim değerleri açısından en zengin eser, Çalığışu romanıdır. Bu romanda, “yardımseverlik, fedakârlık, çalışkanlık, sevgi ve acıma, hurafeler ve batıl inançlarla mücadele, okuma sevgisi, hoşgörülü olma, yanlış batılılaşmaya karşı çıkma, ahlak kurallarına uyma, kadının medeni hakları ve din duygusu” ile ilgili telkinler bulunur. Yardımseverlik, sevgi ve acıma değerleri etrafında şekillenen bu romanda Feride, örnek insan, örnek öğretmen modeli olarak çizilmiştir.

Gizli El romanında aşırı isteklerin insanı felakete sürüklediği telkin edilmiştir. Aşırı istekleri olan insanların toplumun ahlak kurallarını hiçe saydıkları, bunun sonucunda da yasadışı işlere bulaştıkları romandan çıkartılan önemli bir sonuçtur.

Damga ve Dudaktan Kalbe romanlarında ön plana çıkartılan değer fedakârlıktır. Aşkın metafizik yönünün ağır bastığı bu eserlerde kişinin sevdiği insanlar için her türlü fedakârlığı göze alabileceği vurgulanır.

Nazmi Bey ve Jülide arasında gelişen platonik aşkın işlendiği Akşam Güneşi romanında yardımseverlik ve fedakârlık değerleri ön plandadır. Mutlu bir hayatın sade bir yaşamla mümkün olacağı roman boyunca telkin edilir.

Bir Kadın Düşmanı ve Harabelerin Çiçeği, ortak noktaları çirkinlik olan iki insanın hayatını anlatır. Her iki kahramanın diğer ortak noktası ise onlardaki ruh güzelliğidir. “Yüzü çirkin olanın ahlakı da çirkindir” anlayışının eleştirildiği bu eserlerde, sevgi ve acıma duygularının insanı insan yapan asıl değer olduğu vurgulanmıştır.

Yeşil Gece ve Gökyüzü romanlarında hurafelerle şekillenmiş din anlayışı eleştirilmiştir. Yeşil Gece romanında dini kişisel çıkarlarına alet eden insanların toplum üzerinde oluşturduğu baskıya değinen Güntekin, insanların kafalarının farklı din yorumlarıyla bulandırılmaması gerektiğini belirtir.

Acımak ve Yaprak Dökümü romanlarında evlilik ve aile kurumu ön plandadır. Yanlış yapılmış evliliklerin kişiyi felakete sürükleyeceğini vurgulayan Reşat Nuri, toplumun yapıştığı aile kurumunun önemli olduğunu telkin eder.

Miskinler Tekkesi romanında dilenciliğin hem sosyal hem de ruhsal bir problem olduğu, insanların yakındığı “dilencilik” olgusunun yine insanlar tarafından beslendiği ortaya konulmuştur. Eserde ön planda olan en önemli değer ise okuma sevgisidir. Reşat Nuri, okumanın yaşının ve statüsünün olmadığını vurgular.

Çalıkuşu, Acımak, Yeşil Gece ve Kan Davası romanlarının ortak noktası romanlardaki öğretmenlerin çağdaş eğitimi önemsemeleri, öğrencilere örnek olmaya çalışmalarıdır. Ayrıca bu romanlardaki öğretmenler -Feride hariç- öğretmen okulundan mezun olmuşlardır. Bu eserlerde öğretmenlik mesleğinin önemi vurgulanmıştır.

Kavak Yelleri romanında sevgi, acıma ve yardımseverlik duyguları, görev bilinci ile Anadolu’ya giden idealist bir doktorun hikâyesi üzerinden telkin edilir.

Azim ve kararlılığın öyküsü olan Son Sığınak romanı bir grup insanın hayallerinin peşinden koşmasını anlatır. Romanın kahramanları okuyuculara azim ve kararlılık örneği teşkil etmektedir.

Kan Davası romanında, toplumun kanayan yarası kan davası sorunu işlenmiştir. Kan davasının insanlar arasındaki sevgi ve merhameti yok ettiğini göstermek isteyen Reşat Nuri, böyle sorunların ancak eğitimle çözülebileceğini vurgular.

Reşat Nuri’nin romanlarında kimi zaman olumsuz telkinlere de rastlanılır. Yaprak Dökümü’nde, romanın başında maddiyata karşı ahlaki ilkeleri yücelten Ali Rıza Bey’in romanın sonunda yeni yaşama ayak uyduramayıp ilkelerinden vazgeçmesi, olumsuz örnek teşkil etmektedir.

Bir Kadın Düşmanı romanında çirkin yüzlü ama güzel ruhlu Ziya’nın Sara’ya karşı direnmemesi, bilinçli şekilde kaza geçirip ölmesi, okuyucu üzerinde olumsuz etki bırakmaktadır.

Damga ve Ateş Gecesi romanlarında kahramanların evli kadınlara duyduğu aşk ve yaşadıkları birliktelik genel ahlak ilkelerine aykırıdır. Dudaktan Kalbe romanında

Kenan'ın Lamia ile yaşadığı yasak ilişki ve Lamia'nın hamile kalması da diğer iki romanla benzerlik teşkil eder. Romanlar bu açıdan olumsuz örnek teşkil etmektedir.

Yeşil Gece ve Gökyüzü romanlarında her ne kadar dinin kişisel çıkarlara alet edilmesi eleştirilmekte ise de; Yeşil Gece romanında yobaz, gerici, çıkarıcı din adamı portresi çizilmekte, Gökyüzü romanında ise hurafelerle şekillenmiş bir din algısı yaratılmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığının ilköğretim için tavsiye ettiği 100 Temel Eser'de Miskinler Tekkesi romanı bulunmaktadır. Bununla beraber Kan Davası ve Harabelerin Çiçeği romanının da ilköğretim okullarında okutulması çocukların bakış açılarını önemli ölçüde geliştirecektir.

Millî Eğitim Bakanlığının ortaöğretim için tavsiye ettiği 100 Temel Eser'de Çalıkuşu romanının dışında Akşam Güneşi ve Acımak romanının da bulunması öğrencilerin düşünce dünyalarını olumlu yönde etkileyecektir.

Reşat Nuri Güntekin'in romanları akıcı bir üsluba, kolay anlaşılır bir dile sahiptir. İlköğretim ve ortaöğretimde, Güntekin'in romanlarının eğitim aracı olarak kullanılması, çocukların zihinsel dünyasının geliştirilmesinde; çocuklara, ulusal ve evrensel değerlerin kazandırılmasında büyük önem taşır.

6. KAYNAKÇA

6.1. İncelenen Romanlar

- Güntekin, R. N. (1976). *Çalılıkıuşu*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Güntekin, R. N. (TY). *Gizli El*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Güntekin, R. N. (1977). *Damga*. İstanbul: Aka Kitabevi.
- Güntekin, R. N. (TY). *Dudaktan Kalbe*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Güntekin, R. N. (TY). *Akşam Güneşi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Güntekin, R. N. (1988). *Bir Kadın Düşmanı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Güntekin, R. N. (TY). *Yeşil Gece*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Güntekin, R. N. (1957). *Acımak*. İstanbul: Nurgök Matbaası.
- Güntekin, R. N. (1989). *Yaprak Dökümü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Güntekin, R. N. (1993). *Kızılılık Dalları*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Güntekin, R. N. (1979). *Gökyüzü*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Güntekin, R. N. (TY). *Eski Hastalık*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Güntekin, R. N. (1975). *Ateş Gecesi*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Güntekin, R. N. (1983). *Değirmen*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Güntekin, R. N. (TY). *Miskinler Tekkesi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Güntekin, R. N. (TY). *Harabelerin Çiçeği*. İnkılâp Kitabevi.
- Güntekin, R. N. (TY). *Kavak Yelleri*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Güntekin, R. N. (1992). *Son Sığınak*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Güntekin, R. N. (1972). *Kan Davası*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevi.

6.2. Yararlanılan Kaynaklar

- Akarsu, B. (1968). *Ahlak Öğretileri II :İmmanuel Kant'ın Ahlak Felsefesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Akarsu, B. (1998). *Kişi Kavramı ve İnsan Olma Sorunu*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Akarasu, B. (1962). *Max Scheler'de Kişilik Problemi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. Baha Matbaası.
- Akbaş, O. (2004). *Türk Millî Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim 1.Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı, Ankara.
- Aktaş, Ş. (2002). *Edebiyatta Üslup ve Problemler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aktaş, Ş. (2005). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. (7. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alkan, C. (1983). *Eğitim Felsefesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Altuğ, T. (2005). *Bir Ruh Kimliği: Reşat Nuri Güntekin*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Altunya, H. (2004). *Reşat Nuri Güntekin'in ve Fakir Baykurt'un Romanlarında Öğretmen*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- And, M. (1967). Reşat Nuri Güntekin'in Cumhuriyet'ten Önceki Tiyatro Çalışmaları. *Türk Dili*, S.191, s.847-851.
- Arslan, Z. Ş., ve Yaşar, F. T. (2007). Yükselen “Değer” Kavramı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım. *DEM Dergi*, Yıl 1, S.1, s.8-11.
- Aşıcı, M. (2009). Kişisel ve Sosyal Bir Değer Olarak Okuryazarlık. *Değerler Eğitimi Dergisi*, C.7, No:17, s.9-26.
- Atabek, E. (1999). *Hayatımız ve Değerlerimiz*. İstanbul: Cumhuriyet Kitap Kulübü.
- Atabek, E. (2010). *Tüketilen Değerler ve Gençlik*. İstanbul: Cumhuriyet
- Avcı, N. (2007). *Toplumsal Değerler ve Gençlik*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Aydın, M. (2003). Gençliğin Değer Algısı: Konya Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, S.3, s.121-144.
- Aydemir, C. (2010). *Ömer Seyfettin ve Hikâyelerinde Eğitim Değerleri*. İstanbul: Roza Yayınevi.
- Balcı, N. (2008). *İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitiminin Etkililiği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Bolay, S. H. (2007). Değerlerimiz ve Günlük Hayat . *DEM Dergi*, Yıl.1, S.1, s.12-19. http://www.dem.org.tr/dem_dergi/1/dem1mak3.pdf adresinden 01.03.2010 tarihinde indirilmiştir
- Buscaglia, L. (TY). *Sevgi*. (Çev. Nejat Ebcioğlu). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Burdurlu, İ. Z. (1971). *Romanlarıyla Reşat Nuri Güntekin*. İzmir: Karınca Matbaacılık.
- Büyükdüvenci, S. (1987). *Eğitim Felsefesi "Yazılar"*. Ankara: Yargıçoğlu Matbaası.
- Büyükdüvenci, S. (1988). İdealizm ve Eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.21, S.1-2, S.343-365.
- Büyükdüvenci, S. (1990). Demokrasi, Eğitim ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.23, S. 1, S.583-597.
- Çetişli, İ. (2004). *Metin Tahlillerine Giriş 2 (Hikâye-Roman-Tiyatro)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetişli, İ. (2006). Edebiyat Eğitimi"nde "Edebî Metin"in Yeri ve Anlamı . *Millî Eğitim*, S.169, s.75-83.
- Çelik, H. (2000). *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Sosyal Tenkit*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çiftlikçi, R. (2000). Türk Romanında Tip ve Karakter Problemi. *Yedi İklim*, Haziran, s.42-52.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği İle Eğitimin Sınanması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Emil, B. (1984). *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası (Harabelerin Çiçeği'nden Gökyüzü'ne)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Emil, B. (1989). *Reşat Nuri Güntekin*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erdem, A. R. (2003). Üniversite Kültüründe Önemli Bir Unsur: Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, S.4, s.55-72.
- Esen, N. (1991). *Türk Romanında Aile Kurumu*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Gültekin, M. (1990). Eğitim ve Gelecek Zaman. Ankara: *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.23, S.2, s.775-781.
- Güngör, E. (2000a). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Yayıncılık.
- Güngör, E. (2000b). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Yayıncılık.
- Güzel, A. (2006). Edebiyat Eğitiminde Amaçlar ve Bu Amaçlara Yönelik Yöntem Teknik ve Örnek Uygulamalar. *Millî Eğitim*, S.169, s.85-106.

- Hökelekli, H. (2007). Eğitim ve Edeb İlişkisi Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme. *DEM Dergi*, S.4, s.30-34. http://www.dem.org.tr/dem_dergi/4/dem4mak6.pdf adresinden 01.03.2010 tarihinde indirilmiştir.
- İleri, S. (1975). Öykümüzde Bir Sevecenlik Fırtınası: Reşat Nuri Güntekin. *Türk Dili*, S.286, s.75-84.
- İleri, S. (2001). *Türk Romanında Altın Sayfalar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- İnal, K. (1991). Durkheim'in Eğitim Anlayışı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.24, S.2, s.511-518.
- Janki, D. (2005). *İnsani Değerler*. (Çev: Bülent Özsoy). İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Kabaklı, A. (2008). *Türk Edebiyatı 1*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kanter, M. F. (2006). *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Kanter, M. F. (2008). *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Yapı ve İzlek*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Elazığ.
- Kaplan, M. (1970). *Nesillerin Ruhu*. (2. Baskı). İstanbul: Hareket Yayınları.
- Karaburgu, O. (2001). *Reşat Nuri Güntekin'in Hikâyeleri Üzerinde Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Sivas.
- Kavcar, C. (1969). Çalıkuşu ve Türk Eğitimindeki Yeri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 2, No:1-4, s.165-176.
- Kavcar, C. (1972). Bir Öğretmenin Romanı: Yeşil Gece. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.5, No:1-2, S.167-187.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve Eğitim*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Kaymaz, A. (1991). *Romanda Millî Mücadele (1918-1928)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kıbrıs, İ. (1984). *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Öğretmen Tipleri ve Eğitim-Öğretim Hizmetleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.
- Kuçuradi, İ. (1998). *İnsan ve Değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kudret, C. (1987). *Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman*. (2. C.). İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- Maboçoğlu, M. (1995). *B. Russell'in Eğitim Felsefesinin Bir Analizi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2001). *İslam Ansiklopedisi*. (4. C.). Eskişehir: Millî Eğitim Bakanlığı.

Milli Eğitim Bakanlığı (2004). *Türk Millî Eğitiminin Amaçları*. Tebliğler Dergisi, C.67, S.2563, s.720-740.

Milli Eğitim Bakanlığı (2010). *18. Millî Eğitim Şurası Kararları*. Tebliğler Dergisi, Aralık Ek-2010. S. 2639, s.1823-1837.

Moran, B. (2008). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I* (20. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları

Naci, F. (2003). *Reşat Nuri'nin Romancılığı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Oğuzkan, F. (1993). *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Emel Matbaacılık.

Orakçı, A. (1990). *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Maarif Teşkilatı ve Öğretmen*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü, Ankara.

Önertoy, O. (1983). *Reşat Nuri Güntekin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, S.3, s.217-219.

Parlatır, İ. (1986). Türk Romanında Tipler: Feride. *Türk Dili*, S.413, s.368-375.

Pighin, G. (2005). Çocuklara Değer Aktarımı. (Çev.: Ali Yaşar Gök). İzmir: İlyaz İzmir Yayınevi.

Rousseau, J. J. (2009). *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*. (Çev.: Yaşar Avunç). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Russel, B. (2001). *Eğitim Üzerine*. (Çev.: Nail Bezel). İstanbul: Say Yayınları.

Sarı, E. (2005). Öğretmen Adaylarının Değer Tercihleri: Giresun Eğitim Fakültesi Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, S.10, s.73-88.

Serdaroğlu, V. (2007). Edeb Der Edebiyat. *DEM Dergi*, S. 4, s.24-29. http://www.dem.org.tr/dem_dergi/4/dem4mak5.pdf adresinden 01.03.2010 tarihinde indirilmiştir.

Stevick, P. (1988). *Roman Teorisi*. (Çev.: Sevim Kantarcıoğlu). Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.

Şen, Ü. (2007). *Millî Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara.

Şener, S. (1981). Reşat Nuri Güntekin'in Oyun Yazarlığı. *Türk Dili*, S.359, s.370-377.

Taşdelen, V. (2000). Türk Atasözlerinde Eğitim. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C.33 (S.1-2), s.121-135.

Tekin, M. (2003). *Roman Sanatı I*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Tezcan, M. (1992). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Zirve Ofset.

Tezcan, M. (1990). *Toplumsal ve Kültürel Değişme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Türk Dil Kurumu (TDK) (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uludağ, S. (2007). Edeb'e Dair: Literatürden Yansımalar. *DEM Dergi*, S.4, s.6-10. http://www.dem.org.tr/dem_dergi/4/dem4mak6.pdf adresinden 01.03.2010 tarihinde indirilmiştir.

Uludağ, Z. (2005). Savater'e Göre Eğitim ve Özgürlük. *Değerler Eğitimi Dergisi*, S.10, s.89-110.

Uyguner, M. (1993). *Reşat Nuri Güntekin Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Varış, F. (1991). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Yakar, A. (1973). *Türk Romanında Millî Mücadele*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Yalçın, A. (2002). *Siyasi ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı (1920-1946)*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yalvaç, M. (2000). *Aile Sosyolojisi- İlkel Toplumdan Modern Topluma Aile*. Malatya: Evin Ofset Matbaacılık.

Yavuz, K. (1976). *Reşat Nuri Güntekin'in Tiyatro ile İlgili Makaleleri*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Yavuzer, H. (1998). *Çocuk Eğitimi El Kitabı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2003). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yayla, A. (2005). Kant'ın Ahlak Eğitimi Anlayışı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.38, S.1, s.73-86.

Yazıcı, K. (2007). Değerler Eğitimine Genel Bir Bakış. *Türklük Bilgisi*, Kasım, s.489-522. <http://www.sosyalbilgiler.gazi.edu.tr/article20.pdf> adresinden 01.05.2010 tarihinde indirilmiştir.

Yücebaş, H. (1957). *Bütün Cepheleriyle Reşat Nuri*. İstanbul: Yeni Matbaa.

Yücel, M. (2003). *Reşat Nuri Güntekin*. Ankara: Berikan Yayınevi.